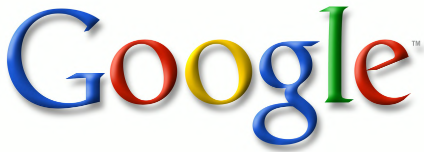

WILLEM V PRINS v ORANJE EN NASSAU

HET KEEZEN BOEK

DOOR

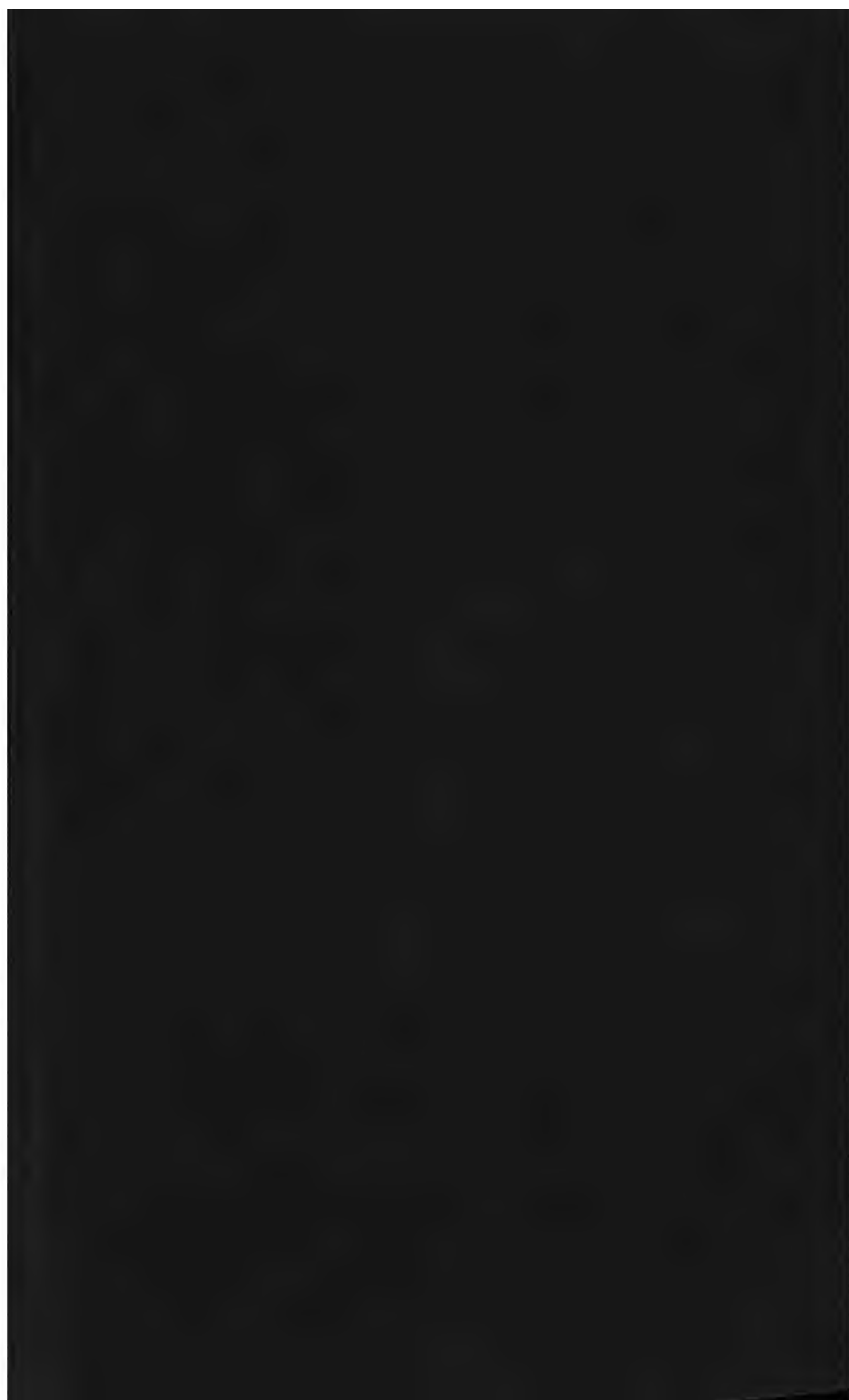
JOH H BEEN

HET KEEZENBOEK.

HET WAPEN VAN DE BRIEL.

HET KEEZENBOEK

DOOR

JOH. H. BEEN,

SCHRIJVER VAN: „DAGEN EN DADEN VAN ADMIRAAL DUBBEL WIT".

MET ILLUSTRATIES IN KLEUREN

VAN

T. VAN DER LAARS.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.

1900.

In de historie, even als in de natuur, gaat niets boven het concrete.

FRUIN: *Een Hollandsche Stad in de Middeleeuwen.*

VOORBERICHT.

Het volgende is een poging om den betrekkelijk nog onpopulairen Patriottentijd in breederen kring bekend te doen worden. Had ik dien tijd weergegeven zooals ik hem schier dag aan dag doorleefd heb bij het maken van alphabetische klappers op de talrijke folianten, die de officieele beraadslagingen uit die jaren bevatten, — dan zou de lezer een eenzijdige voorstelling gekregen hebben, al beslaan de protesten der Patriottische minderheid weinig minder bladen dan dit boek bevat. Gelukkig bevinden zich in het Brielsche Archief de talrijke manuscripten van Jan Kluit, die eveneens schier van dag tot dag de gebeurtenissen mededeelt in *zijn* geest. Jan Kluit was een Kees tot in hart en nieren, zoodanig dat hij het zelf noodig heeft gevonden een zijner manuscripten te verbranden. De andere deelen zouden eveneens in asch en rook zijn opgegaan, indien zij niet jarenlang verborgen hadden kunnen blijven bij verschillende lieden, wier Oranjegezindheid bij het grauw niet suspect was.

Ik heb me dus na jaren voorbereidens — vooral ook om de getuigenissen, voor en tegen, in mijn geest tot rust te laten komen, te laten bezinken als het ware — op verkleinde schaal een vrij juist beeld kunnen vormen van dien tijd. Inderdaad, ik hèb dien doorleefd!

Daarom koos ik vanzelf den mémoire-vorm, waarbij zich echter het bezwaar voordeed dat ik Oranjeklant òf Kees diende te zijn. De lezer, wiens volkomen vertrouwen ik moest verdienen, zal zien hoe ik dit vraagstuk heb opgelost. Waar ik mij van mijn bronnen moest verwijderen om de noodige meer algemeene beschouwingen te geven, heb ik mij van de beste gedrukte werken over den Patriottentijd bediend. Toch is daar natuurlijk mijn zwakste punt. Een lijst te

geven van geraadpleegde werken, doe ik liever niet. Ik noem slechts het voortreffelijke werk van dr. H. T. Colenbrander, en kan niet nalaten even nog uit te doen komen, hoe mooi en waar nog altijd de voorstelling van Groen van Prinsterer mij lijkt.

Personen te scheppen, die dragers van ideeën waren, behoefde ik niet. Bijna altijd noem ik ze met naam en toenaam, kon zelfs den dag en het uur opgeven wanneer zij hun handeling in het drama verrichtten. De hoofdpersoon, de verteller, vertegenwoordigt — zoover dit natuurlijk kan en mag zijn — den toeschouwer, of juister is hij de persoon die uit later jaren kalm de zaken beschouwen kan, al moet hij, omdat hij mensch is, warm worden bij het herdenken van enkele gebeurtenissen die hij zelf doorleefd heeft. Waar hij in het drama medespeelt, vervult hij, op enkele uitzonderingen na — die den loop der gebeurtenissen niet beheerschen — de rol van den een of den ander wiens naam niet genoemd werd, maar die, als ongenoemde, werkelijk die handeling volbracht.

Voor de eerste hoofdstukken maakte ik gebruik van de notulen der Scholarchen, begonnen 1766. Ook liet ik niet ongelezen de verschillende gedrukte memories, spot- en strijdschriften aangaande de gebeurtenissen die ik beschreef. Aardig zijn die voor een nageslacht om er kennis mede te maken. Gaarne had ik nog een apart hoofdstuk er aan gewijd, inzonderheid aan de geschiedenis der Brielsche Courant — maar het boek, zooals het nu is, zal toch al lijvig genoeg zijn. Die bijzonderheden komen later wel te pas.

Omdat ik den mémoire-vorm koos, kon ik niet anders dan in zeldzame gevallen noten onder aan de bladzijden plaatsen. Eerlijkheidshalve echter moest ik mijn bronnen noemen. Daarom was ik wel verplicht tot het schrijven van dit Voorbericht. Mijn liefste wensch blijft evenwel dat men in het volgende — een Volksvertelling in den trant van „Admiraal Dubbel Wit" — zoo weinig mogelijk aan noten of bronnen zal denken.

DE SCHRIJVER.

BRIELLE, 14 Juli 1900.

INHOUD.

Hoofdstuk.		Bladz.
I.	Waarin oude gedenkschriften voor den dag komen, en het leven als een beekje zoo kalm voortkabbelt . .	1
II.	Hoe dikwijls een achttiende-eeuwsche schooljongen naar de kerk moest, en waarom hij geen oortje wilde hebben.	8
III.	Waarin een vreeselijk ongeluk gebeurt, en een kennismaking wordt aangeknoopt	18
IV.	Waarin de oogen en de ooren en de handen van meneer Kluit een verlengstuk krijgen	27
V.	Wààrover men het niet eens was, en welk een invloed het op de Nederlandsche taal kan hebben of men een biljartkeu dan wel een pen in de hand heeft. .	33
VI.	Waarom men voor negen heeren altaren moest oprichten en meneer Kluit in een zijkamertje kwam te zitten.	43
VII.	Hoe het Zoopjes-request heel den boel in het honderd bracht	49
VIII.	Welk een gezellige pan het in de stad werd.	60
IX.	Hoe men een achttiende-eeuwschen winter doorbracht, en waarom twee vrouwen driemaal het hoofd schudden.	72
X.	Door het scheurtje in de poppenkast	80
XI.	Dat met een sprookje begint en met een belofte eindigt.	93
XII.	Waarin de verteller alweer op zijn eigen geschiedenis terechtkomt.	102
XIII.	De Vaandelwijding	116

Hoofdstuk.		Bladz.
XIV.	Geen Judasloon!	128
XV.	Hoe mooi de wereld was en hoe wijd!	140
XVI.	Een jonge zeeman gaat aan de wijsbegeerte doen, en hoort veel nieuws op de Brielsche Marktschuit	146
XVII.	Van het Prinsje en van de Prinses	154
XVIII.	Voorbereiding tot den dag der Vergelding	163
XIX.	Oogenblikken van spanning	173
XX.	Een bange nacht	179
XXI.	Een brandstapel gebouwd	191
XXII.	Het schandelijke tooneel in de Comanstraat	199
XXIII.	Onder de galg van Meeuwenoord en voor de kaak op de Markt	208
XXIV.	Waardoor een boekerij gered werd, waarvoor de stroppen dienden, en wat de Prins nooit vergeten zou	219

EERSTE HOOFDSTUK.

WAARIN OUDE GEDENKSCHRIFTEN VOOR DEN DAG KOMEN, EN HET LEVEN ALS EEN BEEKJE ZOO KALM VOORTKABBELT.

Het is wel een eigenaardig denkbeeld voor mij, dat al wat ik nu ga neerschrijven, eerst vele, véle jaren na mijn dood gelezen zal worden. En toch is het beter, dat deze gedenkschriften gedurende een halve eeuw rustig in een lessenaar geborgen blijven. Over mijn leven is de zon der achttiende eeuw ondergegaan en die der volgende eeuw verrezen; kalm toeluisteren naar een verhaal uit den Keezentijd schijnt, in de dagen die de mijne zijn, nog niet mogelijk. Laten deze bladen dan eerst voor den dag komen, als het morgenrood der twintigste eeuw ze beschijnen zal.

Ik heb het immers wel op moeten merken, dat men in de dagen, waarin ik dit neerschrijf en die nu verre achter u liggen, het liefst maar hoort vertellen van den Franschen tijd. Het is zoo mooi om de Franschen over de bevroren rivieren het land te zien binnenrukken om ze dan als broeders en verlossers, als lui die men om den hals zou kunnen vliegen, met vroolijk gejubel in te halen. Nog mooier is het om ze te zien wegjagen uit ons landje, dat weer van onszelf geworden was. Dan voelt men, bij dat vroolijk Vivat Oranje Hoezee! iets van het nieuwe, het heerlijke, het frissche van het jaar 1813. O, dat was een sprong uit het duister in het volle zonlicht, een geloof in het zekere, een voelen van den breeden Noordwester die ginder de wolken, uit de drijnerige

egale lucht gebrokkeld, tot majestueuse donderkoppen opgestapeld heeft. Het jaar 1813.... dat was een terugkeeren, na jaren van zwerven en van ellende, in de streek waar men als kind gespeeld heeft en die men liefheeft, tot de groene grassprietjes van de weiden en de steenen der huizen....

Was het wonder dat de nieuwe Nederlanders liefst niet meer spreken wilden van de jaren vóór de Fransche Revolutie, niet meer hooren wilden van den Keezentijd! Het was zelfs niet voorzichtig daarop te zinspelen, want er waren zonen van Keezen, ja oude Keezen zelf, die zich persoonlijk beleedigd achtten bij een zinspeling op dien gansch voorbijgeganen tijd.

Gansch voorbijgegaan?... Maar dit kàn immers niet? Ieder tijdperk is verbonden aan een vroeger, en heeft het volgende voorbereid. Men heeft gedaan of er een plotselinge overgang was van de oude roemrijke Republiek tot het Koninkrijk der Nederlanden. En over al de oude, stijve prenten uit den Pruikentijd heeft men de schouders leeren ophalen.

En toch.... in die jaren heeft men óók geleefd, gehoopt en geloofd, eerzucht gehad, zijn broeder liefgehad en gehaat — en boven alles een vertrouwen in een heerlijke toekomst gehad....

Wilt ge met de menschen uit den Keezentijd nog eens meeleven? En niet met aangekleede poppen, die zich stijf en afgemeten bewegen of door hun plotselinge, onverwachte bewegingen de onnatuurlijkheid van hun bestaan verraden — neen, maar met menschen van vleesch en bloed? Ja? Welnu, ge hebt slechts te luisteren; want ik zal u mijn eigen leven vertellen.

Ik ben geboren in 1772, dus in hetzelfde jaar als het Prinsje, dat later als Willem I onze eerste Koning zou zijn. Ach ja, bij mijn geboorte behoefde er geen gebod uit te gaan dat het beter was niet te illumineeren omdat er zooveel armoede was en door de runderpest het vet erg duur was geworden. Ik was het kind van arme ouders; ik werd een soort verschoppeling. Ik werd het, omdat ik al heel vroeg

mijn goeie moeder verloor, en dat mijn vader hertrouwde met een vrouw die mij nu eenmaal niet zetten kon. En dan.... ik herhaal het: we waren arm, en we werden dat elk jaar hoe langer hoe meer, eenvoudig omdat er zooveel broertjes en zusjes bij kwamen. Die broertjes en zusjes hadden het evenwel niet zoo arm als ik; want ze kregen den rijkdom van een goed woord, waarnaar ik snakte.

Of vader dan zoo barbaarsch was, aan die behoefte van zijn oudsten zoon niet een enkele maal te voldoen? Och, dàt zal ik niet zeggen. Maar de man z'n humeur werd bedorven door de dagelijksche ellende en armoede. Eens zei hij tegen me: „Jongen, je grootste ongeluk is dat ik ben blijven leven!" En toen ik hem verwonderd aanzag, voegde hij er bij dat de weezen in het Merula-gesticht het honderdmaal beter hadden dan ik. Vader meende dat goed, en toch was ik het in het geheel niet met hem eens. Tot mijn schande moet ik bekennen dat dit niet zoozeer kwam door de liefde die ik mijn vader toedroeg — ik heb het hem nooit kunnen vergeven dat hij me niet beter tegen mijn stiefmoeder beschermde — dan wel omdat er zulk een ontembare vrijheidszucht in m'n hart woonde. In een gesticht was ik doodgegaan, of een suffer geworden, een zoutzak.... zooals toch ook eigenlijk een arme vogel in z'n kooi wordt: hij denkt op 't laatst aan eten en drinken alleen. O, die goddelijke vrijheid, die men mij zelfs gaarne liet, omdat men dan van me af was. Dat spelen op dien heerlijken wal: de eene partij jongens gingen voor Engelschen door en de andere voor Hollanders; dat slenteren naar het Hoofd om al die mooie schepen te zien met hun witte en bruine zeilen; dat mee helpen roeien over het veer.... ach ja, men is slechts ééns jong en zonder zorg, en ik beklaagde tot in m'n ziel de arme weeskinderen, die leefden als de zon en de maan en de planeten op onze ouderwetsche klok, en precies wisten wat ze morgen en overmorgen op dit of dat uur zouden te doen hebben....

En toch, ook ik zou ondervinden dat men niet straffeloos

in een geordende maatschappij leeft. Want of ik hoog en laag sprong, ik moest naar school.

Dat zat nu in Den Briel heel wonderlijk in elkander, en daarom moet ik er even over uitweiden.

Ge moet weten, dat mijn ouders bedeeld werden door de diaconie. Lang voor mijn geboorte, ik meen in het jaar 1766, hadden de Heeren, die altijd wat bijzonders hebben, gevonden dat ook de arme menschen wat moeten leeren. Later — en ik zal wel gelegenheid hebben u te vertellen hoe dat gekomen is — heb ik de overtuiging opgedaan dat zij daarin groot gelijk hadden. Maar de arme menschen vonden dat het al mooi genoeg was als ze een kruisje konden zetten in plaats van hun naam, en dat het er in de wereld slechts op aan komt of men te eten en te drinken heeft.

Hoe dit ook zij, er werd in bovengenoemd jaar een Armenschool opgericht, en de Heeren zaten er achter als de drommel, dat de armelui hun kinderen er heen stuurden. Zij hadden daartoe een mooi dwangmiddel in handen. Meester Van Vliet toch teekende nauwkeurig op wie er thuisbleef; of eigenlijk ging het zoo, dat een der oudste leerlingen al de namen der scholieren oplas, en dat de meester dan noteerde wie het antwoord op zijn naam schuldig bleef. Dan moest na schooltijd door de daar omtrent wonende kinderen gevraagd worden, waarom Jan of Piet of Klaas thuisbleef, en was de opgegeven reden niet voldoende, dan bleef de straf niet uit. Want de Armmeester — zoo noemde men meester Van Vliet in de de stad — diende elken eersten dag van de maand een opgave in van al die zondaars, en wel aan een der diakenen. En als vader of moeder dan des Vrijdagsavonds aan de consistorie kwamen om van de wekelijksche bedeeling te genieten, kregen zij een priem op d'r neus van geweld, en hielp dat niet, dan werden zij van de bedeeling uitgesloten. Vandaar dat het verzuim in de school des zomers altijd grooter was dan des winters. De arme menschen van mijn jonge jaren waren over het algemeen geducht zorgeloos. En des zomers hadden zij er geen hoofd naar om er eens over na te denken wat aan-

staanden winter gebeuren zou. Ze leefden voor het oogenblik. Hoewel ik niet na mag laten hier bij te voegen, dat in den zomerdag een jongen er nog wat bij verdienen kon, en verdiensten gingen bij die menschen altijd voor zulke zaken, welke eerst later en dan veel zekerder voordeel geven.

Op zoo'n school zat men ongemakkelijk onder de plak. Ik wil daarmede niet zeggen dat de meester ons aldoor strafte en sloeg; och, neen: het was, als men er maar eenmaal aan gewend was, gezellig genoeg op die school. We zaten er met een heelen troep jongens en meisjes in één niet al te ruim lokaal. Men kon er af en toe gezellig zitten praten of kwanselen, of naar buiten kijken, waar men in den zomer de groene boomen zachtjes zag wiegelen tegen den blauwen hemel, en door het dichte gebladerte heen het grauw van de Sinte-Catharinakerk kon ontwaren, en o! dat vond ik altijd zoo'n mooi gezicht. En eigenlijk nog mooier, als men den toren heelemaal zag, en de kale boomtoppen heen en weer zwierden in den storm, die van het Kerkhof af op de school aanviel, de ramen deed rammelen en den turfrook deed opwarrelen. Jongen, dacht men dan, wat zal het heerlijk spelen wezen achter de kerk, waar we onze buisjes of jasjes open zetten om door den storm voortgedreven te worden tot vlak bij de sloot van den wagenmaker. Dat genot hadden wij al gesmaakt voor wij 's middags de school inkwamen met kleuren als boeien, trippelende en elkaar dringende op het brugje met witte leuning, dat over de sloot lag, en ons van het Kerkhof in de school voerde. Dan hoorden wij aan den anderen kant van den achtermuur onzer school een zelfde lawaai. Dat kwam van de jongens en meisjes die op de stadsschool gingen, of zooals wij altijd zeiden: de rijke school. Daarvan was de ingang op de Groenmarkt, terwijl de Latijnsche school boven was, zoodat men zeggen kon dat in de morgen- en middaguren alle kwâjongens en dito meisjes der Geuzenstad onder één dak vereenigd waren.

Maar ik zou u vertellen, hoe het op onze school toeging. Van den eersten April tot den laatsten September begonnen wij om

half 9. Als we goed en wel zaten, en het gerommel en gestommel met de klompen was afgeloopen, noemde de meester den naam van een der scholieren, die het Morgengebed moest opzeggen, gevolgd door het Gebed des Heeren. Dat was een heele eer, want wie dat doen mocht, was een der knapste discipelen. Dezelfde moest daarop een kapittel lezen uit het Oude Testament. Dat ging altijd bij vervolg, zoodat men door lengte van tijd heel het Oude Testament doorkwam. De meester stond er bij met een gezicht als een dienaar van den gerechte, en loerde aldoor met zijn oogen of men zich ook bezondigde door te praten of elkaar te knijpen en te stompen. Geheel anders was het als de meester zelf vertelde en al dat heerlijke op zijn onderhoudende, eenvoudige wijze in beeld wist te brengen. We zouden dan over de banken letterlijk naar hem toegekropen zijn, als de eerbied in meesters houding en wijze van uitdrukken — de eerbied voor Gods Woord! — ons niet weerhouden had. Maar we vergaten tòch al het dagelijksche om ons heen, en zaten neder in de tenten der Aartsvaders of volgden David bij den slapenden Koning Saul, wien hij een stuk van den mantel sneed. Als echter een van onze makkers las, vooral een gedeelte waarin veel namen voorkwamen of andere zaken die ons zonder meesters voorlichting duister bleven, dwaalden onze gedachten menigmaal af. En menig kind, dat toch stil en eerbiedig gezeten had, schrikte op en keek den meester aan met oogen waarin men nog duidelijk het water van het suffen kon zien, als de meester op *zijn* manier vroeg, wat er gelezen was.

Dan begon het leeren. De meester zat achter zijn lessenaar, gooide af en toe een vaatdoek naar een jongen, die wat al te veel in 't licht liet komen dat men in een vrijgevochten land woonde, en zoo'n snuiter kon dan dien vaatdoek terugbrengen om er een paar klappen met de plak op zijn vlakke hand, of wat ander soort van ransel voor in ruil te krijgen. Een voor een kwamen we met ons boekje of onze lei of ons schrift bij den meester, die het heusch druk genoeg had. En nu nog kan ik het niet goed snappen dat we zooveel geleerd

hebben op die wonderlijke school. Rekenen als Pieten, en schrijven.... daarin ga ik nog voor geen mensch op zij! De Heeren waren ook zeer tevreden over meester Van Vliet, en gaven hem af en toe een heel nieuw pak, of een zwart kamisool en een broek of een paar nieuwe schoenen. En zijn vrouw, die ook in school hielp, en zijn zoon, aan wien de meester insgelijks veel steun had, ondervonden meer dan eens dat zij in diezelfde gunst deelden.

Om half twaalf ging de school uit. Vooraf echter had een leerling het Gebed voor den Eten opgezegd, terwijl we 's middags om half twee op dezelfde wijze met de Dankzegging na den Eten begonnen, wat een buitenkansje was als de pot bij je thuis niet veel opgeschept had. Daarop volgde een kapittel uit het Nieuwe Testament, en om half vijf ging men met het Avondgebed naar huis.

Ik zou haast vergeten er nog bij te voegen, dat elk gebed of elke dankzegging besloten werd met het Gebed des Heeren, en dat er, zoowel des morgens als des middags voor het uitgaan der school, een of meer verzen van een Psalm gezongen werden.

Van dat laatste echter mag ik niet zeggen dat ik haast vergeten had er melding van te maken; want het klinkt mij, ouden man, nòg in de ooren, dat plechtige gezang, gedragen door al die mooie, reine kinderstemmen. Psalmgezang vind ik altijd mooi; vooral als men 't op een mooien Junimorgen hoort, door de in bloei staande appelboomen heen, zoo in de verte bedoel ik. Dan is het of de hééle Kerk en die grauwe bonkige toren een lied zingt naar den zomerhemel vol gouden licht. Ik heb van onzen wal af daar wat dikwijls naar staan luisteren!

Maar het mooist is het toch als men het van kinderen hoort, dat statige kerkgezang. Het is of er in die hoog klinkende, frissche stemmetjes iets van de reinheid schuilt uit het kinderhart. Nietwaar? Alle menschen zijn kind geweest, en hebben zoo lief gehad de menschen en de heele wereld — en God bovenal....

TWEEDE HOOFDSTUK.

HOE DIKWIJLS EEN ACHTTIENDE-EEUWSCHE SCHOOLJONGEN NAAR DE KERK MOEST, EN WAAROM HIJ GEEN OORTJE WILDE HEBBEN.

Denk nu bijgeval niet dat het mij geregeld overkwam om van den groenen wal — met zijn boomen en zijn glooiingen en verheffingen, of men in een heuvelland woonde en niet in het vlakke land bij de zee — door de boomgaarden heen naar het stadje te kijken dat daar als in een dal voor mij lag met al zijn roode en blauwe daken en zijn ongewitte achtergeveltjes tusschen het groen om den grauwen toren heen! Op een Zondagmorgen, zelfs in de mooie Junimaand, zat men in die dagen in de Kerk. Wie onder kerktijd ging wandelen, werd voor een soort heiden aangezien. En als men daar in 't geheel niet om gaf, en men geen greintje om zijn eigen ziel bekommerd was, moest de beurs het ontgelden, ten minste wanneer men naar buiten wilde. Want als de klokken luidden, gingen de poorten dicht. En wilde men dan tòch een wandelingetje buiten de stad maken, dan moest men aan den portier een kleinigheid betalen èn om er uit, èn om er in gelaten te worden. Alleen de loodsen en nog andere zeelui hadden vrij in- en uitgang door de Waterpoort.

Nu zou men den wal wel hebben kunnen kiezen, doch daar schaamde men zich eigenlijk voor, omdat daar in die heilige uren niemand anders te vinden was, dan een troep jongens die met duiten speelden, en de gerechtsdienaars die

op zulk canalje loerden. En al hàd ik zelfs lust gehad om met die jongens mee te doen — wat, tot mijn schande zij het erkend, wel eens het geval is geweest — het zou mij toch weinig gebaat hebben. Eenvoudig omdat des Zondags alle leerlingen der Armenschool met den meester in optocht naar de Kerk moesten. En dat in den lieven zomer wel driemaal.

Dit geschiedde op de volgende wijze.

Des morgens om half negen en des middags om half twee waren wij in onze Zondagsche spulletjes, het haar in de krul en de koonen blinkend van de groene zeep waarmede wij ons gewasschen hadden, in de school present. Meester Van Vliet had zijn nieuwste kamisool aan, en zag er zoo deftig uit of hij ziekentrooster was geworden. Het was nog wel dezelfde school en dezelfde meester, en toch heel en al anders. En buiten, hoog boven de boomen van het Kerkhof en hoog boven onze school, bimbamden de drie klokken der Sinte-Catharijne, en we luisterden of we elken klank konden onderscheiden, wat een heel kunstje was omdat men dan in zeker opzicht de andere klokken niet moest hooren. En die groote, welke al zooveel eeuwen in den toren hangt, maakte ons altijd in de war, omdat de klepel er van niet goed aansloeg.

„Komt, kinderen!" zei de meester dan, en we gingen netjes op rijtjes naast en achter elkaar. Of netjes al weer niet. Dat kàn geen jongen! Goeie genade, als de witte schoolmuren achter je liggen en je een brugje overtrippelt als een troep kippen.... en als ineens de lekkere, lauwe, geurige zomerlucht — de onvervalschte lucht van *buiten* — naar je toekomt, en je mond en neus, ja ziel en zinnen binnendringt; als door het loover heen de stralen der zon komen en allerlei trillende ronde gouden vlekjes op het blinkende groene gras strooien; als de mosschen met opgezette kam elkaar aanvliegen dat je hart opengaat om mee te doen en je maat naast je plotseling beet te pakken en met hem te rollebollen door het gras; als je wèèt dat ginder in dien boom een nestje zit en je alle Christelijke beginselen zou

willen verloochenen om het uit te halen, en als je dat tòch alweer niet zou *kunnen* doen, omdat het mannetje boven in den top zit, zoo hoog bij den hemel als hij zijn arm klein vogelzieltje maar brengen kan, en daar met al zijn veertjes zit te trillen met zijn vleugeltjes te klapwieken en van blijheid girrelt met zijn klein keeltje of het barsten moest; als al die kerkgangers stil blijven staan om met een lachje je te zien voorbijgaan, een lachje waarom je niet kwaad kon worden, want het was of ze zeggen wilden: „bennen-jelui daar weer, vlug, levendig goedje!" .... o, welke jongen zou dàn kunnen loopen alsof zijn twee beenen stokjes en zijn armen molenwieken waren! We deden eigenlijk net als die dwaze vogel daar heel en al in den boomtop, wel niet met ònze vleugels en ònze kelen, en ònze veeren.... maar heel ons wezen glimlachte en al zwegen onze monden, onze oogen zongen hun lenteliedje. En wie dat niet gelooven wil, moet het maar laten.

Dan kwamen we in de Kerk, en gingen zitten op een galerij. We keken naar de wapens die rond de pilaren hingen, naar de hekken met vergulde wapens rond de graftomben, naar de schelpen en touwen en ankers en tritons, alle van marmer, op het graf van den zeeheld Philippus van Almonde. En dan weer naar de bogen der gewelven, en als we die in het oog hadden dan lieten we onze oogen net zoolang daarlangs glijden, tot het scheen of die bogen aan het draaien gingen. Ongelukkig volgde ons hoofd eindelijk de beweging van onze oogen, en we hoorden een „ahem!" van den meester, en opschrikkende zagen wij zijn oogen met een strenge uitdrukking op ons gevestigd. Geen wonder! Hij moest er immers voor zorgen, dat wij in alle stilte toeluisterden en „met eerbiedig ontzag voor de Goddelijke Majesteit."

In ons eigenbelang was het ook dat we niet alles aan onze ooren voorbij lieten gaân. Want de meester bracht de preek door de week ter sprake, vooral 's Woendagsmiddags, welke schooltijd geheel aan het Godsdienstonderwijs was gewijd, en waar meer dan eens een dominee kwam. En voor

een dominee hàd men in dien tijd eerbied. Ik zie in mijn gedachten ds. Cleijn nog over straat gaan, een driekant steekje op, een korte broek en zilveren gespen op de lage, zwarte schoenen, en eigenlijk had ik er wel uitdrukkelijk bij mogen voegen dat àlles aan hem zwart was, omdat driekante steekjes en kuitbroeken, maar dan in alle kleuren van den regenboog, toenmaals bij de deftige lieden in de mode waren. Nu maar — als onze oudste predikant aankwam, zeiden wij tot elkaar, „jongens.... daar komt dominee Cleijn"; en we lieten onze knikkers liggen en hielden op met spelen tot hij voorbij was. Ik zal het over dien dominee later nog eens moeten hebben, als ik aan de zonderlinge historie van onze Patriotten gekomen ben, aan al die harrewarrerijen en opstootjes.... en pretjes ook; daarom is het goed dat ge vast met dezen predikant in kennis zijt gekomen.

Als men nu denkt, dat we altijd als stomme beelden in de Kerk moesten zitten, heeft men het niet bij het rechte eind. 's Middags ten minste niet, want dan gebeurde het meer dan eens dat een van ons door den predikant uitgenoodigd werd om hardop den Zondag uit den Catechismus op te zeggen welke aan de orde was. Door de week was dien er duchtig ingestampt, en de oudsten van ons konden hem aframmelen of men een pot erwten leeg liet loopen. Maar toch.... als er een leerling uitgenoodigd werd — meestal een jongen, want de meisjes waren te bedeesd en hadden stemmetjes die geheel verloren gingen in het holle gebouw — kreeg hij een kleur als een pioenroos, en als de meester met zijn oogen niet den Catechismus in zoo'n jongen z'n hoofd gehouden had, was die er zeker gladweg uitgeloopen. Doch de meester wist wel dat heel de gemeente er dol op was om zulk een hoog stemmetje, eerst een beetje beverig en onzeker, maar dan hoe langer hoe luider en brutaler, door de Kerk te hooren klinken.

Dat was toch altijd zulk een wonderlijk gehoor! Als het orgel bulderde en daverde, of de gemeente de hoogste tonen uit borst en keel wist te halen, of als de zware, plechtige stem van den leeraar langs de gewelven galmde

met zin voor zin en woord voor woord.... wel, dan was het of het zoo hoorde en of het niet anders mogelijk was in een Kerk, en ik heb een meid, in de zware dagen van de schoonmaak bedoel ik, zien slapen en knikkebollen door alles heen. Maar als zoo'n rakker z'n mond opendeed, en de heilige woorden vlug over zijn tong deed rollen, en eindelijk net zoo langzaam als de dominee, om met een heelen haal te eindigen, uit te schetteren, moest ik zeggen, dat de galm door de twee zijbeuken sloeg en, in tweeën geslagen tegen de massieve beeren, achter den toren tot een eenheid werd van allerlei wonderlijke geluiden — wel dan was het of het heele gebouw mede luisterde met de menschen, en of alles, tot de deftige vergulde wapens en de blikkerende doodskoppen op de graftomben, minder ontzagwekkend en huiveringwekkend werd, en, evenals de heele wereld daar buiten, met plezier en innig welbehagen op al die jongens en meisjes nederzag, nu maar gezwegen van die arme, afgebeulde meid, die geen slaap meer in haar oogen had.

Ge moet er om lachen dat ik zoo van die sombere grafgesteenten en halfdonkere gewelven een sprong maak op een slaperige dienstmeid?...., och, ik had uw gezicht wel eens willen zien als gij, met uw opvattingen van tegenwoordig, een kijkje hadt kunnen nemen in die Kerk. Die burgermannetjes met hun blauwe slipjasjes met enge mouwen, of met hun buisjes zooals de lui uit een gasthuis ze hier of daar nog dragen; die vrouwtjes met haar schoudermantels en haar boeren-hulsels [1]) of haar mutsjes stijf tegen het hoofd geplakt, aan komende trippelen met een stoof onder den arm of onder haar sloof — en dat bang-wezen om toch niet boven haar stand gekleed te gaan. En die Heeren met hun haar in een staartje uitloopende en wit-gepoederd, hun jassen met lange panden, rood of blauw en weet ik welke kleur nog meer. En dan die deftigheid en houterigheid, want alles was even stijf en houterig als de tuinen, waarin de hagen

[1]) Keuvels werden die genoemd.

in allerlei fatsoen geknipt en geschoren waren, en de boomen zoo gesnoeid, dat ze wel alle uit een speelgoeddoosje gehaald schenen en neergeplakt langs de in regelmatige, akelig regelmatige slingers en krullen gefatsoeneerde paadjes. Het meest echter zoudt ge verbaasd hebben gestaan over de hooge kapsels der dames, die bovendien erg raar in het pak gestoken waren: dun om het middel en dan hoe langer hoe breeder wordend in dat opgetuig van rokken en japonnen.

Wij lachten er niet om. We vonden dit alles ijselijk mooi, en hadden wat graag de zekerheid gehad dat we er later ook zoo zouden uitzien, de meisjes in het keurslijf, en wij met gepoederde haren en kuitkousen. Maar dààrin zouden we het eens geworden zijn, dat het akelig was in een open graf te kijken, of slechts zich te verbeelden dat men er in kon kijken, omdat toch de grafzerken weggeschoven waren en we door de reten der daar overheenliggende planken in iets heel donkers en naargeestigs konden zien. In die dagen begroef men rond en in de Kerk. En ge zult het akelig vinden om het aan te hooren, maar ik kan het toch niet verzwijgen, dat er, vooral in de zoele dagen van het laatst van Augustus en begin September, in de middagkerk een onaangename, duffe graflucht zelfs in ons kolossaal kerkgebouw aanwezig kon zijn.

Nu ik zoo begin, mag ik mij wel haasten gauw met u uit die Kerk te gaan. Alleen wil ik u nog zeggen, dat er in den zomer des avonds nog de publieke catechisatiën plaats hadden, waarbij wij tegenwoordig moesten zijn. Des winters waren we daarvan af; of eigenlijk toch niet. Want wel werden die publieke catechisatiën dan niet 's Zondagsavonds gehouden, maar door de week, en wel des Dinsdagsavonds.

Te drommel, zult ge zeggen, dat was aangepakt met de scholieren. van de Armenschool! De heele week elken dag behalve des Zaterdags zes uren school ('s winters van 9—12 en van 1—4) en dan nog 's Zondags zoo dikwijls en zoo lang in de Kerk! Kon dat laatste niet wat minder; was één kerkgang niet genoeg voor een kind?

Wat zal ik u zeggen! Al die dingen stonden wel op het papier, dat in het vrije Nederland vooral héél geduldig is, — maar in de werkelijkheid ging het een weinig anders. Des Zondags, op de gezette uren, waren er plotseling een aantal scholieren spoorloos verdwenen. Waar ze te vinden waren, zou ik nòg niet verraden, al durf ik wel zeggen dat menige ouder met het geval niet onbekend was. Van die ouders zal ik u straks een boekje open doen! Nu wil ik alleen zeggen dat de heeren van de Schoolcommissie, welke den titel van *Scholarchen* droegen en waaronder immer een predikant en nog een tweetal leden van den Kerkeraad moesten zijn, op middelen hadden gezonnen om het kerkverzuim te voorkomen.

Nu is er op de heele wereld — in Holland bedoel ik — geen beter dwang- en toovermiddel dan geld. En zoo waren de Scholarchen tot het besluit gekomen, dat elk kind waaraan zij met het kerkgaan vreugde beleefden, van den Armmeester een briefje zou krijgen — gauw des Zondagsmorgens en des middags in de handen der aanwezigen gestopt, op welk briefje de gelukkige toonder des Maandagsmorgens de somma van een oortje zou krijgen, een geldstukje, waarvan er vier in een stuiver gingen.

Het doet mij nog na zooveel jaren innig veel genoegen, dat een dergelijk middel *niet* baatte. Elk kind van de Armenschool — en er waren er ook op, die er eigenlijk niet op hoorden, maar wier ouders graag de boeken, schriften, griffels en leien betaalden omdat onze school in den roep stond dat men er zoo kostelijk leerde! — elk kind van de Armenschool was dol op een snoepduitje, en als er een, die het thuis volstrekt niet armoedig had, een of twee duiten kon verdienen met een boodschap voor een buurvrouw te doen, liep hij er de heele stad wel driemaal voor rond. Doch een oortje dat men kreeg, omdat men in de Kerk geweest was, leek een heel ander muntstuk.

Mag ik het eerlijk zeggen? Het deed mij altijd denken aan de zilverlingen van Judas Iscariot. Zegen had men er ook al niet mee. Had je 't aangepakt — en dat dèèd je; lieve hemel,

je kunt van een meester toch niets weigeren! — dan keken de jongens je buiten grijnzend aan, en allerlei flauwe toespelingen moest-je aanhooren, zoo iets als dat zij „er geen oortje om gaven!" En kwam je er mee in den snoepwinkel, dan kreeg je òf heel veel lievigheid van de vrouw, die er niet over uit kon scheiden dat je zoo „zoet" was — „zoet" zeiden toen de menschen om aan te duiden dat ze iets goed of mooi of braaf of aardig vonden, en spraken van „een zoet meisje", „een zoet erfenisje", „een klein maar zoet vischje" — òf ze maakte er ook al een aardigheid van en zei: „jongen, nu zet je een gezicht of je je Zondagsoortje versnoept hebt", en haar man riep van achteren: „nou.... en *dien* jongen zou je nog al je Zondagsoortje te bewaren geven!"....

Enfin.... het middel hielp niet, en de galerij werd er des Zondags zelfs te leeger om. Toen vonden de Heeren de waarheid uit, dat de eene mensch den anderen niet kan beloonen maar wel straffen in zaken die met de Kerk in verband staan, dat wil zeggen met hoop op goeden uitslag. Niemand minder dan Burgemeester Van der Sluijs joeg er den wind achter, en zei dat de ouders van de kinderen, die niet in de Kerk kwamen, gestraft moesten worden in de bedeeling. Het kwam al dadelijk uit dat Burgemeester Van der Sluijs zelf geen arm mensch was en nooit tot die klasse behoord had. Want hij zei dit in den zomer, toen een massa menschen de bedeeling niet noodig hadden en dus in hun vuistje den Burgemeester wat uitlachten.

Fluks een nieuwe bepaling: dat meester Van Vliet aanteekening moest houden van de kinderen die verzuimden, om het hun ouders in den volgenden winter leelijk in te peperen.

Of deze laatste maatregel hielp?

Wat zal ik u zeggen....

De tijd kwam dat enkele Heeren de hulp noodig hadden van de Oranjeklanten. Warmer vrienden nu dan onder de smalle gemeente heeft het Huis van Oranje niet gehad, en men moet door de eerste blijde dagen van den Franschen tijd een blik hebben geslagen in een verre toekomst, om te

weten dat *deze* vriendschap een onsterfelijke eer is. De tijden kwamen, zeg ik, dat enkele Heeren de hulp noodig hadden van de Oranjeklanten, en.... onder die Heeren bevond zich ook de Burgemeester Van der Sluijs....

Of ik daarmede iets onaangenaams wil zeggen? Wel, vraag dat eerst als ik mijn vertelling ten einde ben, die nu zoo kalm voortvliet, en toch nog op en neer moet gaan als de baren van de zee! Maar ik hèb het u al gezegd, dat er een groote vrijheidszucht in me zat, en dat zat er in al m'n stadgenooten, die immers er om bekend zijn dat ze menigen barren heer de poorten hebben uitgezet?

Neen, als de Heeren om iets boos mochten zijn, dan was het wel hierom, dat er ouders waren die de prijzen hunner kinderen — bijbels nog al, bij een plechtig school-examen verkregen! — in den lommerd verkochten. Dat was inderdaad een groot schandaal, waaraan men een einde trachtte te maken door het Stads-wapen op die bijbels te laten drukken. En het was of enkele ouders er op loerden om zulk een heiligschennis èn aan *dit* boek, èn aan het goed hunner kinderen, te begaan; want toen een enkele maal de stads-drukker verzuimd had het stempel er op te drukken, vond men dadelijk weer dergelijke bijbels in den lommerd!

Neen.... dat hebben *mijn* ouders nooit gedaan! En ik had mij, geloof ik, nooit mijn bijbel en mijn andere prijzen, — waaronder de preek van ds. Cleijn op den 1sten April 1772 gehouden bij gelegenheid van het tweede Eeuwfeest van de inneming van Den Briel door de Watergeuzen — laten afnemen. De herinnering aan zulk een school-examen blijft me ook immer bij. Dan werd er een mat of wel een kleed op den steenen vloer gelegd, zes deftige leunstoelen werden er op geplaatst om een tafeltje met een groen kleed, waarop een tabakspot, een komfoortje en lange pijpen, en dan verschenen op het bepaalde uur de zes heeren Scholarchen. Men moet in dien ouden tijd geleefd hebben om te beseffen wat het was daar drie Heeren uit de Vroedschap van aangezicht tot aangezicht voor zich te zien, en dan nog drie leden van den Kerkenraad

waaronder immer een of meer predikanten! De meester — wat zenuwachtig omdat zijn wel of wee voor drie maanden van zoo'n kwartaals-examen afhing — boog en neeg, en bewoog zich door de school of hij op eieren liep. Als de meester zoo deemoedig was, de man voor wien wij toch slechts kleine, nietige schooljongens waren en wiens geleerdheid voor ons onbegrensd scheen — hoe moesten *wij* ons dan gevoelen! En wat een trots als een Burgemeester je op den schouder klopte en zei dat je wat worden zou in de wereld. Of als een dominee aan zulk een machtig wezen verklaarde, dat men de schoolkinderen van meester Van Vliet vragen kon wat men wou uit *Hellenbroek* van voren naar achteren en van achteren naar voren, het kwam er niet op aan. Wij zongen onze mooiste liederen, en de Heeren dronken koffie en rookten uit hun lange pijpen. En als de prijzen uitgedeeld zouden worden, stonden ze allen op, en de Voorzitter hield een redevoering.... Och hemel nog toe, wat was dat alles plechtig!

En — wie betaalde nu dat alles, de prijzen, de leermiddelen, de oortjes, de nieuwe jassen en broeken en schoenen van meester Van Vliet, de douceurtjes aan zijn vrouw en zoon?....

Wel, lieve vrienden, dat deden al de vrome menschen die in de Kerk kwamen.... en dààrom stonden de Heeren er zoo op dat we trouw naar de Kerk gingen. Snap-je het nu?....

Als er bediening was van het Heilige Avondmaal des Heeren, stonden er, op beide einden der tafel, bekers of overdekte schotels, waar ieder, bij het afgaan der tafel, naar zijn vermogen iets in stopte wat bestemd was voor de Armenschool. En al die kleine beetjes bedroegen met elkaar wel 300 gld. per jaar. Een aardige bijdrage voor de onkosten, die de stad moest maken voor het onderwijs aan de kinderen der arme en behoeftige ouders.

DERDE HOOFDSTUK.

WAARIN EEN VREESELIJK ONGELUK GEBEURT, EN EEN KENNISMAKING WORDT AANGEKNOOPT.

Ik was den 3^{en} Juni van het jaar 1783 elf jaar geworden. Die dag is me nu wel niet in het geheugen gebleven omdat ik wat kreeg of op iets extra's getracteerd werd; dat kun-je begrijpen! Het was in den Engelschen oorlog, en vader, die wat slampamperde, verdiende zoo goed als niets. Doch in de eerste plaats gebeurde er dien dag een vreeselijk ongeluk, en verder kwam ik ter zelfder tijd in kennis met een man, die op mijn leven een grooten invloed zou hebben.

Ge moet weten dat juist om dien oorlog de kruitmagazijnen in de stad opgepropt vol waren. Menschen, die niet gewoon zijn in een vesting hun leven te verslijten, vinden, als ze er eenigen tijd in doorbrengen, het altijd een akelig idée dat ze zoo midden tusschèn de ontplofbare stoffen van den krijg zitten; en vooral als het onweert, zijn ze in het geheel niet op hun gemak. Tegenwoordig kunnen ze nog eenig vertrouwen stellen in den bliksemafleider, hoewel ze zich allerlei akeligheden in het hoofd gaan halen van geleiders waar dit of dat niet aan deugt. In onzen tijd hadden we ze in het geheel niet, en we waren er heusch niet minder rustig om. Doch toen de stad zoo overloopen vol kruit was, dacht een of ander oud moedertje af en toe aan een ongeluk, dat wel eens zou kunnen plaatshebben. En ik geloof dat ze nog minder vreesde voor een noodlottig toeval in een kruit-

magazijn, dan wel in een der huizen, waarin men de soldaten gestopt had. Voor een kruithuis stond een schildwacht.... en zoo'n man is immers overal goed voor; maar in die soldatenhuisgezinnen zat men gewoonweg bij licht en vuur patronen te maken, alsof het zoo maar nietmetal te beduiden had. Het is waar, in de maand Juni heeft men minder dan ooit met licht en vuur te maken, en toch moest juist toen dat groote ongeluk gebeuren, waarvan ik, die toch den Franschen tijd doorleefd heb, nu nog moet gruwen.

Ik was op dien Maandagavond aan het spelen met eenige kinderen, die ik vrijwel naar mijn hand zette, omdat ik voor mijn leeftijd buitengewoon groot en sterk was. We bevonden ons op het Slagveld ter hoogte van de Zoutkeet, en, als ik dan maar eerlijk de waarheid moet zeggen, bestond ons spel in niets anders dan in het overtreden van een der stedelijke verordeningen, door steenen in de haven te werpen. Eerst hadden we platte keitjes over het water gekeild, eindelijk gooiden wij moedwillig keien en moppen en zand en aarde in het water, en hoe harder dat plonsde en hoe grooter kringen dat maakte, en hoe boozer een touwslager aan den overkant op de Lijnbaan zich maakte, hoe meer schik we hadden. In onze onbezonnenheid hadden we echter een heel onveilige plaats voor onze baldadigheden uitgekozen; want het Slagveld was toenmaals een met twee rijen boomen voorziene wandelplaats, of eigenlijk de wandelplaats van de stad. Er was dus alle kans dat we gesnapt zouden worden door een der Heeren die in de regeering gezeten waren. Nu ja.... we keken goed uit, en vertrouwden, zooals alle jongens van dien leeftijd, op de vlugheid onzer voeten als het gevaar gekomen zou zijn.

Hoe het nu gekomen is, weet ik niet; waarschijnlijk hadden we zulk een schik in de machtelooze woede van den baander, dat we allen uitkijk vergaten; doch eensklaps voel ik, terwijl ik bukte om met beide handen een hoop aarde los te woelen, een rotting op zeker deel van mijn lichaam neerkomen; en eer ik als een veer kon opspringen en mijn

voeten in beweging stellen, heeft een hand mij bij den kraag van mijn buisje gepakt en ben ik een gevangen man.

Mijn eerste gevoel was een groote jaloezie op mijn makkers, die in één oogenblik naar alle vier de windstreken verstrooid waren; mijn tweede een groote woede op den baander aan den overkant, wien ik nog geen twee minuten geleden een steen naar den kop geworpen had; zoo met een zwaai van het lichaam, eerst een eindje achteruit loopen en dan den arm als een slinger gebruiken, waarin ik een heele baas was; en mijn derde gevoel was een groote angst voor den mijnheer die mij te pakken had.

Het was een stevig man, een en al gezondheid. Men zou hem bij den eersten oogopslag een goeden veertiger geschat hebben, en toch had hij de zes kruisjes al achter den rug. Ik had hem wel meer gezien, maar *wie* hij was, wist ik niet. Dat kwam omdat ik nog zoo jong was, want anders had ik hem moeten kennen, eenvoudig omdat iedereen in de stad hem kende. Dat hij echter niet een der Scholarchen was, stelde mijn hart wederom eenigszins gerust.

„Booze knaap!" zeide de oude heer, terwijl hij mij met zijn krachtige handen door elkaar schudde als een armen waterhond, „booze knaap, hebben we al geen last genoeg van een ondiepe haven?"

Ja, wat kon mij het schelen of de haven diep of ondiep was? Veel meer ergerde het mij, dat de baander zijn voldoening over die haven heen uitjubelde.

„Goed zoo, meneer Kluit!" riep de vent, „die jongens worden tegenwoordig zoo brutaal dat het schande is!"

O, lieve hemel! was dàt nu meneer Kluit, over wien ik zoo dikwijls had hooren spreken? Als er een put gegraven werd en er werd een houten beschoeiing in den grond gevonden, dan zei men, dat moet-je aan Jan Kluit gaan zeggen. En als er wat opgevischt was dat heel vreemd was, dan zei men hetzelfde. Alles wat er in en om en onder Den Briel was, wist Jan Kluit. Die kende de geschiedenis van het stadje van binnen en van buiten, die wist alles wat de oude

heeren en graven en koningen en keizers, waarvan geen beentje meer te vinden was, besloten en verordonneerd hadden omtrent Den Briel. Als men weten wilde wat Philips van Bourgondië hier gegeten of gedronken had en hoe Jacoba van Beieren naar het bouwen van den toren had zitten kijken, moest men wezen bij Jan Kluit, die u meteen wist te vertellen waar en hoe en wanneer de steenen van dien toren gebakken waren. Die man wist alles. 't Was haast om er akelig van te worden, hoeveel die man van Den Briel wist. Dat schreef hij allemaal op in groote, dikke boeken, en hij had haast net zooveel van die boeken als hij kinderen bezat, en als ik om en bij de twintig gis, geloof ik niet dat ik den bal zoo erg mis sla. Zij waren niet allen meer in leven, anders was zijn huishouden wel wat heel groot geweest. Toen zijn vrouw nog leefde — de laatste van de drie aan wie hij door de banden des huwelijks verbonden was, — kon een spotvogel wel zeggen dat zij wat blij was als haar man in die boeken zat te schrijven, want dan had zij, als hij klaar was op zijn kantoor — hij bekleedde het ambt van Ontvanger der Verpondingen, een der vele belastingen uit dien tijd — geen vrees dat hij zich met het huishouden of den pot zou bemoeien. Hij was baas over het heden en verleden van heel Den Briel, en zij in de keuken en de kinderkamer; wat wonder dat het een allergelukkigst huwelijk was!

En nu had ik mij vergrepen aan de haven, en die haven was van Den Briel, en Den Briel was Jan Kluit! Men kon zich dus eenigermate voorstellen, hoe de rottingslag van Jan Kluit nu gansch en al tot mijn ziel begon door te dringen, en hoe ik op dit oogenblik liever met den regeerenden Burgemeester dan met Jan Kluit had te doen gehad.

Het ziet er echter in een jongenshoofd net eender uit als aan een voorjaarshemel als er veel wind is: de wolken komen plotseling aangeblazen door een vroolijken Zuidwestenwind; hup! gaat het, de eene snelt de andere achterna, en eer men er erg in heeft is het alles weer blauwe lucht en zon-

neschijn. Want als een heerlijke, gouden zonnestraal vloog het me door het hoofd.... ja, hoe zal ik in één woord zes- of zevenentwintig gedachten te gelijk weergeven? Een mensch kan een heeleboel dingen te gelijk denken; 't gaat daar binnen in onze hersenkas soms toe of er een school uitkomt, en die ééne uitdrukking beteekent immers dat er een honderdtal erg levendige wezentje ineens met handen en voeten en hoofden en kelen en wat al niet meer in beweging komen. Zoek het zelf nu maar uit!

Ik zal u dan maar gauw voorrammelen, 1° dat alle Brielsche menschen, van het kind dat pas kruipen kon tot de oude stakkerds toe die met een krukje voortkropen, dol en dol en nog eens dol waren op der Stede wallen, 2° dat het tijdens den oorlog verboden was op die wallen te komen, 3° dat iedereen er weer naar smachtte als.... als — ja, 't is zonde dat ik het zeg, maar wààr is het — als ieder Christenmensch naar zijn zaligheid. We hebben den Engelschman gehaat omdat hij ons treiterde, omdat hij het brood uit onzen mond stal, omdat hij, die van Michiel de Ruijter een draai om zijn ooren gehad heeft die hij na eeuwen nog voelt, ons onder de knie had gekregen; maar het meest hebben de Briellenaars hem gehaat omdat zij tijdens den oorlog niet op den wal mochten wandelen of spelen of ravotten of rollebollen, al naar den leeftijd.

En nu stond Jan Kluit voor me, die àlles wist, alle rechten en voorrechten der burgers, en die uit allerlei oude vodden en stoffige papieren wel na kon snuffelen dat wij wis en waarachtig recht hadden op onzen wal. Wij.... dat waren ook de jongens, die sedert heel wat tijd er niet op mochten; dat wil zeggen: we kwamen er toch, om er afgescholden en afgejaagd te worden, maar men jaagt eer een wolk muggen weg dan een troep kwâjongens. En nu moest Jan Kluit onze verlosser zijn; en daarom liet ik hem nijpen in mijn nek zooveel hij wilde, en het „mijnheer" vergat ik ook al door mijn opwinding en geestdrift, en ik barstte letterlijk los in den noodkreet:

„O, Jan Kluit.... help ons weer op den wal alsjeblieft!"

Wat veranderde opeens de goede man! Als ik hem verteld

JAN KLUIT.

had, dat er een sluisje ontdekt was bij het graven in den Oosterlandschen dijk, had zijn gezicht niet meer belangstelling kunnen uitdrukken dan nu het geval was. Hij liet mij dadelijk los; zijn oogen, die donker en dreigend mij aanstaarden, werden vol licht, en zoo scherp of ik een oud handschrift was dat hij moest ontcijferen; en zijn mond opende zich al om wat te zeggen of te vragen.... toen er eensklaps een vreeselijke knal gehoord werd. Vlak bij ons — in het huis dat aan den Zuidkant van de Zoutkeet gelegen was — had een ontploffing plaats. Het dak werd opgelicht, ruiten knalden uit haar spanningen en vlogen in scherven naar links en rechts, de schoorsteen kruimelde ineen, en een oogenblik dachten wij niet anders of ons laatste uur was gekomen. Ik weet wel, dat ik beide handen instinctmatig op de ooren drukte, en een schreeuw gaf van schrik en angst.

Waar op een dergelijk oogenblik de menschen vandaan komen, is mij altijd een raadsel geweest. Ook nu zag het in een ommezien grauw van de lieden, die verschrikt en ontsteld van alle kanten kwamen aanloopen. Een geschreeuw, een door elkaar geroep, een gevraag wat er toch gebeurd was, een geroep om water, een geloop, een gevlieg om er het hoofd bij te verliezen. En het middelpunt van aller belangstelling was natuurlijk het huis, op welker bovenkamer de ontploffing had plaats gehad, en waar men nu vlammen zag.... en daar opeens iets zoo ontzettend akeligs dat een koude rilling den menschen over den rug liep, en een schreeuw van ontzetting onder de menigte opging, welke toch niet het doordringend noodgehuil, dat uit het huis kwam, kon overstemmen.

Een vrouw, de haren en de kleeren in vlam, werd zichtbaar aan het venster waaromheen de vlammen flikkerden en de rook kronkelde. Ver voor zich uit hield ze een kind. Honderd- en honderdmaal heb ik een moeder gezien die haar kindje, dat pijn leed en ziek was en dan altijd toevlucht zocht bij moeder, aan het hart drukte en het overstelpte met kussen en lieve woordjes. En ach, ook dit kindje, gillende

onder de helsche folteringen van de vlam die in het lijfje beet, dit arme schepseltje dat brandde over heel het lichaam, strekte de handen naar moeder uit, die zelf in vlam stond en daarom zoo wijd mogelijk haar kind van zich af hield en het buiten het venster stak en schreeuwde dat het door het merg onzer beenderen drong, om hulp, hulp voor haar kindje. Twintig, dertig armen strekte zich uit, en, tòch nog na een aarzeling, liet de moeder het kindje vallen, terwijl ze haar eigen folterende smart vergat om te zien of haar lieveling gered was.

Teerder kan geen schepsel opgevangen worden dan het met dit kindje het geval was. O, ik *durf* niet beschrijven wat ik aanschouwde toen dit arme wezentje beneden was gekomen. De menschen trachtten de vlam te blusschen door het kind tegen zich aan te houden, maar het vleesch brandde. De lieden deden zelf brandwonden op, en zagen in, dat zulk een manier van uitdooven ondoelmatig en gevaarlijk was.

Dat alles duurde natuurlijk niet eens enkele seconden, en toch nog te lang voor een man, van aard aan snel en onmiddellijk handelen gewoon, zooals men er zooveel onder het zeevolk vindt. Hij vloog met het kind naar de haven en sprong er in, het arme slachtoffer geheel en al onder dompelende, en tegelijk op die wijze de vlam doovende die zich aan zijn kleederen meegedeeld had. En haast terzelfder tijd was de moeder op den kant van de haven en stortte zich bij haar kind.

Dat alles was zoo akelig om aan te zien, dat ik mij er van afwendde. Had ik dat maar niet gedaan! Want naar het huis ziende, waar men reeds bezig was den brand te blusschen, zag ik daar den man, een korporaal van het garnizoen. Die was moedernaakt, op een lederen gordel na, welke alleen om zijn lendenen was gebleven .... omdat die wel had kunnen schrompelen maar niet verbranden. Al zijn kleeren waren al weggebrand, of had hij van zijn lichaam afgerukt. Het geschreeuw van dien man is nòg in mijn ooren. Ik werd zoo wee om mijn hart als ik nog nooit geweest was; toen

verdween alles om mij heen, vlammen, blusschers en rampzaligen, het werd donker om mij als de nacht, of eigenlijk nog donkerder; ik hoorde een gegons en gebrom in mijn ooren, dat al verder en verder van mij afging; nog even voelde ik dat een paar sterke armen mij opbeurden.... toen wist ik niets meer.

Toen ik — misschien geen tien minuten later, maar voor mij waren zij een eeuwigheid geweest — weer tot mijzelven kwam, zat ik, slap in elkaar gezakt, op een stoel in een huis dat zich dicht bij het tooneel van het onheil bevond. Het eerst wat ik hoorde, toen ik weer tot het leven terugkeerde, was de stem van Jan Kluit.

„Aha!" zeide hij, „hij wordt al beter.... geef eens wat water."

Ik dronk, en het glas klapperde tegen mijn tanden.

Jan Kluit zag zelf ernstig en bleek; maar hij zei niets van al die akeligheid meer. En zijn vinger opstekend, dreigde hij mij schertsende:

„Zoo'n groote jongen.... hoe oud ben je wel?"

„Vandaag net elf, meneer;" kwam er bij mij nog haperend uit.

Jan Kluit keek me verbaasd aan.

„Zoo!.... Ik had je ouder geschat.... Maar je bent jarig.... nu.... hier heb je een paar duiten hoor.... en.... daar, nog twee blanken er bij. En nu ga je als de drommel naar huis hoor.... en dadelijk naar bed. En..ne.... kom morgenavond om zes uur eens bij me.... op de Markt in dat groote huis schuin over het Stadhuis; dan spreken we nog eens over den wal!...."

Toen ging ik er van door en meneer Kluit begaf zich weer naar het tooneel van de ramp, waar men echter de brand al zoo goed als gebluscht had. De brand zelf was ook zoo erg niet geweest, dat wil zeggen ten opzichte van het huis; maar voor de bewoners allerverschrikkelijkst. Zooals we weten, was de man een korporaal, die op dezen avond bezig was met het vullen van patronen, terwijl een lederen zak met kruit gevuld

op de tafel voor hem lag, en zijn vrouw met haar kind mede aan die tafel gezeten waren. Dat kruit nu had vuur gevat; een ontzaglijke vlam had dadelijk de drie menschen in brand gezet en de hevige ontploffing was het sein geweest voor de lieden om ter hulp te snellen. Hoe weinig er althans aan de menschen te helpen was, weten wij. Het kind stierf reeds den volgenden dag, de man bleef nog onder ontzettende pijnen twee dagen in het leven, terwijl acht dagen later ook de vrouw aan de gevolgen van haar brandwonden overleed.

Een geluk was het dat de burgers en militairen zoo spoedig den brand meester waren; wat anders, bij het vele buskruit zoowel in de magazijnen als in de particuliere woningen, van onberekenbare gevolgen voor het stadje had kunnen zijn.

VIERDE HOOFDSTUK.

WAARIN DE OOGEN EN DE OOREN EN DE HANDEN VAN MENEER KLUIT EEN VERLENGSTUK KRIJGEN.

Den volgenden middag zei meester Van Vliet tot mij, dat ik om half vijf even in de school moest blijven, omdat hij me wat zeggen moest. Ik werd er bleek van toen hij het zei, en ik zat den heelen middag te verzinnen voor welken kwâjongensstreek ik gestraft zou worden; want waar anders voor moest de meester mij spreken? Den heelen middag zeg ik, doch dit is niet waar. Want mijn buurman, die er den vaatdoek voor naar het hoofd kreeg, had eenige allerbelangrijkste mededeelingen te doen over het zwemmen, wat in dit jaargetijde aan de orde was; en zoo zou ik in mijn heilige onnoozelheid met de andere kinderen na het eindigen van den schooltijd het bruggetje over getrippeld zijn, als de meester me niet bij m'n lurven gepakt en tegengehouden had.

Mijn heele lichaam stond er al naar om me los te wringen, toen de meester op heel vriendelijken toon zei:

„Jan.... daar is tusschen schooltijd een meneer bij me geweest om naar je te vragen en onderzoek naar je te doen."

Ik werd ineens een en al gehoor.

„Het was meneer Kluit.... hoor-je wel? En je moet bij hem komen ook, zeide hij.... en, zeg, Jan.... zul-je goed om den tekst van eergisterenmorgen denken, en zou-je den Zondag nog wel kunnen.... en de artikelen des geloofs niet afraffelen, hoor!"

Ik beloofde alles wat de meester van me eischte.... en het deed me heel goed, die vriendelijkheid en hartelijkheid van den braven man, en ik beloofde het mijzelven dat ik hem niet tot schande verstrekken zou.

Toen gaf de meester mij mijn schrijfboek; dàt vooral moest ik laten zien. En hij nam het me weer af om er nog even in te blaren.... en hij was er grootsch op, grootsch als hij op zijn heele school was.

Thuis had ik niemendal gezegd; ik was bang dat moeder mij op het hart zou drukken dat we het zoo arm hadden.... en ik kòn van die narigheid niet tegen vreemde menschen spreken. Daarom vroeg ik niet om m'n Zondagsche goed aan te trekken, en hield maar aan wat ik allen dag aan het lijf had. Mijn handen waschte ik evenwel, en mijn haar deed ik op de krul, net zooals meester Van Vliet mij gezegd had te moeten doen. Wat zoo'n meester toch een invloed kan hebben, als hij het kleine hartje van een kind maar te pakken heeft!

Ach, wat voelde ik mij klein voor dat groote huis, en wat klopte het in m'n keel, toen ik — precies op tijd, want het klokkenspel in den toren was juist bezig aan zijn deuntje om het zesde uur bij de menschen in te leiden — den klopper op de deur liet vallen. Daar binnen in dat groote huis was Jan Kluit bezig aan het schrijven van zijn zooveelste boek, en van de huishoudkamer tot in de keuken ging alles zijn geregelden gang, zooals dat zoovele jaren achter elkaar geschied was; in niets week deze dag af van de vele andere levensdagen dezer lieden. Hoe kan dat een jeugdig menschenkind vermoeden, wiens hart angstig klopt omdat hij in aanraking zal komen met lieden die hij zich om hun leeftijd zoowel als om hun maatschappelijke betrekking hoog boven zich denkt!....

Daar.... daar heb-je nu een van de sentimentaliteiten uit het laatst der achttiende eeuw. Wat kan ik het helpen? ik bèn uit dien tijd. En omdat gijlieden uit een gansch ànderen zijt, sla ik maar een heeleboel over, en ik ben met mijnheer Kluit honderduit aan 't praten.

Als men bij een kind slechts de eerste verlegenheid op zij heeft weten te zetten, is men niet alleen klaar, maar men heeft met een veertje een mond geopend, die soms met geen koevoet te sluiten is. Ik snapte al drommels gauw waar het mijnheer Kluit om te doen was; om dat in verband brengen van zijn naam met de afsluiting der wallen. En toen dacht ik: waarom zou ik het onder stoelen of banken steken dat Jan en alleman het over hem heeft als er een oude tabaksdoos in de Maas wordt opgevischt of als men beneden het plaveisel van Den Briel nog een ander plaveisel vindt? Ik zei alles, wat ik u ook al gezegd heb, en op 't laatst praatte ik net zoo familiaar van Jan Kluit — voluit hoor.... en de *ui* op z'n Brielsch als *oi* uitgesproken — of ik hem als slampamper jarenlang aan de klapbank gekend had.

Nu was Jan Kluit erg voor de vrijheid, zooals ik later meer dan te veel gelegenheid had op te merken; hij hoorde zelfs met hart en ziel tot de Keezen, waarover wij nog menig woord den hals zullen moeten breken; maar zulk een familiariteit was hem toch al te machtig, al vleide het hem geducht dat hij zoo bij de menschen bekend stond, dàt merkte ik weergaasch goed! Hij zei langzaam, bedaard, een beetje lijntrekkerig zooals toen al de menschen dat waren — en daarom heb *ik* er ook al weer een tikje van weg! — dat de meester op school me wel zeker geleerd zou hebben met twee woorden te spreken, en al die aardigheden meer, die een jongen in zijn leven zoowat een paar duizend keer aangehoord heeft, en die hij derhalve van buiten kent: men behoeft slechts met één te beginnen, en hij weet het restje zelf wel.

Ik begon natuurlijk te stotteren, kreeg een kleur — en zat daar als een stom beeld, wat nu alweer niet in de bedoeling van Jan Kluit lag. Hij probeerde nu wel om me weer een weinig op te monteren, maar het echte plezier zou toch niet terug gekomen zijn als hij niet den rechten weg daartoe ingeslagen had, namelijk mij al het voorgaande gladweg te doen vergeten door iets mede te deelen dat mijn gansche hoofd op hol bracht. Hij had van den meester dit gehoord en dat.

vernomen, en mijn schrift gezien, en nu kon ik wat bij hem verdienen....

Ik kon geen grooter oogen opgezet hebben al was er nu in de kamer waar wij zaten een zak kruit ontploft, en ik geloof heusch dat ik weer héél flauwtjes in m'n ooren dat gegons van gisteren gehoord heb.

Ik wat verdienen! Ik dacht aan mijn vader, aan m'n broertjes, en ook aan m'n stiefmoeder — doch aan hààr met een soort Indiaansche wraakzucht omdat ze altijd verteld had dat ik nog aan de galg op Meeuwenoord zou komen te hangen. En meneer Kluit lachte zoo met zijn dikke rooie koonen en met zijn onderkin vol plooitjes neervallend op zijn jabot.... dat ik wel lust had om, zooals ik als kind gewoon was bij m'n vader te doen, tegen hem op te klauteren en zijn goed oud hoofd aan de ooren heen en weer te schudden dat de poeier van zijn pruikje af vloog.

Toen lei hij me uit wat zijn plan was. Ik zou niet bij hem op het kantoor komen schrijven als klerk, neen, dat ging nog niet en dan, ik moest nog een jaartje op school.

„Leeren, jongen," zei hij machtspreukerig als al dergelijke dingen te dien tijde gezegd werden, „leeren maakt je vrij, en kennis zal je macht geven."

Nu was het goed ook, dat hij niet te veel van dat klerkschap sprak, want men moet niet vergeten dat van ouder tot ouder de visscherman er bij me inzat, en dat ik, zoo jong als ik was, al meer zeewater had opgesnoven dan mijnheer Kluit in hoogst eigen persoon. Neen, van *verdienen* wilde ik wel hooren, natuurlijk; elk beetje hielp thuis, en als je zelf gezond en vroolijk en jong bent, dank-je God op de bloote knieën als je thuis een klein weinig van de narigheid en zeurigheid en brommigheid kunt doen afnemen. Doch heel m'n leven in huis te zitten versuffen en zulke dikke boeken te schrijven als meneer Kluit.... daar hàd ik het niet op.

Dus ik zou.... ja ik *moest* op school blijven, des namiddags een uurtje of anderhalf bij meneer komen schrijven en boodschappen zou ik doen, voor de huishoudster ook

natuurlijk, maar daar zou zij me elken avond een paar dikke boterhammen voor meegeven — dat zei meneer Kluit *nu* niet, dat ervoer ik later, en ik heb nog héél wat meer van het goede mensch mee naar huis gekregen, toen zij wist hoe het daar gesteld was.

Toenmaals begreep ik even weinig wat ik eigenlijk bij Jan Kluit moest uitvoeren, als dit op het oogenblik met u het geval zal wezen. Later heb ik begrepen, dat hij niet alleen een helper noodig had — een jongen die niet al te dom was en gauw het een en ander snapte — om de naamregisters op zijn talrijke handschriften te helpen samenstellen; om af en toe enkele plaatsen uit geleende boeken, uit Den Haag bijvoorbeeld van Van Wijn die vroeger Pensionaris van Den Briel en een goed vriend van Jan Kluit geweest was, over te schrijven; doch dat hij een snuiter als mij uitstekend als een soort Brielsche krant gebruiken kon. Dat wil zeggen: ik was en kwam overal, zat met mijn neus overal boven op, moest van alles het naadje uit de kous weten; gebeurde er wat, ik bevond mij er niet verre vandaan; geen begrafenis of ik assisteerde, geen kloppartij of ik stond er met een kleur van belangstelling op mijn gelaat naar te kijken, geen regenput werd gemetseld of geen wel gegraven, of ik was een van de eersten die er steentjes in gooide, als ik het mijne er van had namelijk. Juist, daar heb ik de goede uitdrukking: het *mijne* moest ik overal van hebben, zooals elke jongen toch eigenlijk wil. En Jan Kluit wilde ook precies hetzelfde; maar hem moest men natuurlijk er bij roepen, en dan was vaak juist het mooiste voorbij of het merkwaardige, waarom het hem te doen was, niet meer te zien. En nu zou ik eigenlijk dienen als een verlengstuk aan zijn oogen, en aan zijn ooren en handen er bij. Die goeie, slimme Jan Kluit, die nu rappe voeten en gauwe handen zou krijgen!

En toch.... wat ben ik juist daardoor niet aan hem verschuldigd! Al de gebeurtenissen, die ik heb doorleefd.... wat zouden ze voor mij anders geweest zijn dan relletjes? Natuurlijk.... ik hèb ze *toch* zoo doorleefd, doch door het

licht dat Jan Kluit — hetzij bij toeval door den gewonen omgang en een gesprek, hetzij bij opzet door te willen verklaren naar *zijn* zienswijze — mij heeft ontstoken, heb ik, door de jaren heen, die relletjes als gebeurtenissen leeren aanschouwen, welke van grooter belang waren dan de tijdgenoot, ja dan zelfs menige nakomeling wel wilde gelooven....

En, omdat het nu over die wallen met Jan Kluit is aangekomen, moet ik u nog even gauw zeggen hoe het daarmede is afgeloopen. Wel.... eerst hadden de officieren van de schutterij gebromd dat *niet* zij maar wel de officieren van het garnizoen op de wallen mochten. Er werd in voorzien doordat vanwege de stedelijke regeering briefjes werden uitgereikt, op welker vertoon enkele begenadigden op de wallen mochten worden toegelaten. Die begenadigden hadden vrouwen die er ook op wilden, en omdat man en vrouw één zijn, zag niemand in, waarom een briefje, op 's mans naam gesteld, niet voor de vrouw gangbaar zou wezen. Bovendien moet een brave vrouw altijd haar man volgen!

Als de vader en de moeder op den wal gaan wandelen, kan men toch de kinderen niet thuis laten, die er eigenlijk veel meer schik hebben dan de groote menschen. En toen de niet begenadigden moesten aanschouwen dat de kinderen van wèl begenadigden werden toegelaten, vroegen zij wrevelig of ze, bij dit en dat! achter moesten staan, zij, volwassenen, die als de vijand kwam goed en bloed en nog veel vijven en zessen meer op dienzelfden wal ten offer moesten brengen, bij kinderen, die natuurlijk voor apen van jongens werden gescholden. En toen ging de stedelijke regeering nog een schrede verder, en nòg een.... en toen wandelden we allen, van klein tot groot, zoo lustig op den wal of de aarde een paradijs was geworden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

WÀÀROVER MEN HET NIET EENS WAS, EN WELK EEN INVLOED HET OP DE NEDERLANDSCHE TAAL KAN HEBBEN OF MEN EEN BILJARTKEU DAN WEL EEN PEN IN DE HAND HEEFT.

De aarde een paradijs? Dat leek wel zoo op der Stede wallen, doch in de stad zelve begon het er langzamerhand alles behalve paradijsachtig uit te zien. Daar kwam twist en tweedracht over zulke wonderlijke dingen, dat ik er niemendal van begreep, en met mij wel meer dan de helft van de menschen. Ik brak er m'n hoofd ook weinig over, en had er alleen schik in als ik bij al die drukte tegenwoordig mocht zijn, en met heel veel gewichtigheid aan meneer Kluit het een en ander dat ik bijgewoond had, kon vertellen. Wonderlijk; waar *ik* schik in had en waar *ik* met m'n verstand een weinig bij kon, deed *hem* verdriet; hij werd er kwaad om ook al. En alles wat lijntrekkerig ging en als een Leidsche begrafenis zoo stijf, was precies in zijn zeiltje.

Nu begrijp ik het wel. Hij behoorde tot de Patriotten of — zooals die gescholden werden — de Keezen, en die deden haast alles met hun verstand, schreven brieven en boeken waar men geen woord tegen in kon brengen; en daar hebben de menschen van vier duiten altijd een hekel aan gehad. En ik zat onder de Oranjeklanten, en die schreeuwden en zongen en lawaaiden, lachten en praatten honderd uit, en gingen het liefst naar hun hart te werk. De Keezen zeiden: „wij houden in de eerste plaats van ons Vaderland", en de

Oranjeklanten: „wij houden het bij den Prins, vivat Oranje hoezee!"

„Zeg," vroegen de Patriotten, „vinden jelui het dan zoo prettig dat de Heeren van de regeering elkander kiezen, dat de menschen in de stad nu nooit in der eeuwigheid wat in de melk te brokken hebben, en nooit eens een verandering kunnen krijgen dan door oproer, moord en doodslag?"

Dan keek de Oranjeklant den Patriot eens diep in de oogen, en zei met een tergend lachje:

„Jou, oolijke vos.... jij preekt de passie, en dan dient de boer op zijn ganzen te passen." —

„Ik de passie preeken?" vroeg de andere hoogst verbaasd.

„Zeker!" antwoordde de Oranjeklant, „wij kènnen dat deuntje, hoor.... Jelui wilt zelf op het kussen komen, en daarom moeten de tegenwoordige regenten weer eens het bosch in. En of je nu van den hond gebeten of van de kat gekrabbeld wordt, dat verschilt niet veel. Dàt weten wij, dat onze Prinsen het waren die de Heeren nu en dan hun al te groote sprongen afleerden; en daarom houden wij het bij den Prins!"

Het spreekt van zelf dat de Patriot dan al boos begon te worden.

„Kàn ik het je dan niet instampen, dat een Patriot volstrekt geen Staatsgezinde behoeft te zijn? Wat jelui daar aanvoert is allemaal van den Staatsgezinde.... en we zijn volstrekt niet tegen den Prins als Stadhouder. We zouden niets hebben tegen een Vorst die boven alle partijen verheven stond, zooals in Engeland bijvoorbeeld, waar de ministers komen en gaan, naarmate de partijen wisselen, maar de Koning onaantastbaar blijft. Zelfs al mocht er als mensch iets op hem te zeggen vallen, als hoofd van den Staat blijft hij buiten schot van alle partijen. O, toen Willem de Vierde Stadhouder werd, hadden wij alle hoop dat hij eens en voor goed een einde zou maken aan die drukkende regenten-regeering (waartegen wij feitelijk meer gekant schijnen dan jelui) waarbij het grootste deel der menschen moet dansen naar het pijpen van enkelen, die elkaar als

ooms en neven en hoe die lieve familiebanden meer mogen heeten, op het kussen hielden. Willem de Vierde heeft daarin niet genoegzaam doorgetast, en heeft te kort geleefd ook. En toen hij dood was, hebben we eerst jaren lang het regentschap van Prinses Anna gehad, en na dien tijd hadden we wel een Prins, maar die stond geheel onder den invloed van den dikken Hertog [1]), neen, maak-je nog niet boos.... je moet nog even hooren dat onze republiek eigenlijk hetzelfde regentenscheepje is als vóór Willem den Vierden.... alleen met dit onderscheid dat het Oranjevlagje van den gaffel waait.... en je begrijpt dat het nu héél veilig is voor de regenten onder dat vlagje te varen, nog veiliger dan vroeger...."

Goeie genade, dan barstte de Oranjeklant los! Hij zou niet weten wat ons land zonder een Prins moest beginnen. Juist tijdens een Stadhouderloos tijdperk was het steeds een regeering van oompjes en neefjes geweest, en daar had de Oranjeklant volkomen gelijk in. En ook, als hij er bijvoegde dat een krachtig Stadhouder in den regel begonnen was om daar een flinke opruiming onder te houden. Maar de Patriot zou daartegen hebben kunnen opmerken dat de Stadhouders dit eigenlijk minder om de opruiming gedaan hadden, dan wel om hun tegenstanders, de Staatsgezinden, van het kussen te jagen, en er hun eigen aanhangers op te brengen. Het stelsel deugde niet, en dàt bleef onaangetast. De burgers zagen dit over het algemeen niet in. Zij waren dolblij over zulk een opruiming; ze kregen er hun zin door, en gevoelden zich een met zulk een Stadhouder, die geheel en al op hen rekenen kon. De nieuwe regenten hadden eigenlijk weer dezelfde macht als de afgezette. En toch was het volk tevree. Waarom? Die regenten, hetzij ze nu al Staatsgezinden of Oranjegezinden waren, bleven toch dezelfde *bazen?*

Ik zal het u zeggen. In een Stadhouderloos tijdperk gevoelden de menschen zich *geheel* in de macht van die bazen.

---

[1]) Hiermede werd bedoeld de Hertog van Brunswijk, die, na den dood van Prinses Anna, voogd was geworden over den jongen Prins.

Doch als er een Stadhouder was, dachten de menschen: „die *heeren* mogen zoo machtig zijn als zij willen.... boven hen staat één baas, de Prins, die, als het er op aankomt, met ons één lijntje trekt." Ge ziet dus: dezelfde onderworpenheid bleef bestaan, doch men *voelde* zich zoo onderworpen niet, zoo wanhopig diep onderworpen.

Als nu zulk een Prins eens had willen hervormen! We hebben genoeg krachtige Prinsen daartoe gehad. Doch meestal hadden die heel wat anders in het hoofd. Ge weet wat de Oranjes niet alleen voor ons land, maar voor ons werelddeel gedaan hebben. Bovendien, ze hadden dan iets moeten geven wat het volk eigenlijk gezegd niet vroeg. Het volk voelde zich gelukkig en tevreden onder een Prins. Het beschouwde hem — wat ik trouwens ook heel lang heb gedaan — als een machtig Vorst, en dat was een Prins niet; hij was een dienaar der Staten. Dat dienaarschap was niet erg: immers de Staten kwamen voort uit de regeeringslichamen der steden, en de Prins had er voor gezorgd dat in deze lichamen zijn aanhangers de eerste viool speelden. Maar toch had de Prins zich dan van het oppertoezicht der Staten moeten ontdoen. Om welke reden dan ook, hèbben de Prinsen dat niet gedaan, en er evenmin moeite voor in het werk gesteld, om behalve in tijden van buitengewone gebeurtenissen, het volk deel aan de regeering te geven. Dat volk had in zulke tijden het vuistrecht, niet het kiesrecht.

Het was ook iets geheel nieuws dat denkbeeld om het volk deel aan de regeering te geven. In de dagen van Willem den Vierden en van Willem den Vijfden werd daar meer aan gedacht dan ooit te voren. En verscheidene lieden hadden gehoopt en gedacht, dat met de aanstelling van Willem den Vierden de tijd aangebroken was om in die richting iets te beproeven. Mèt den Prins zou alles van een leien dakje gaan; doch als een Prins van Oranje niet mee wilde doen, was de zaak verloren. Het overgroote deel van ons volk was immer eenswillend met Oranje? Indien iets nieuws slechts den schijn had van tegen Oranje te zijn, dan was het zelfs

gevaarlijk daarmede aan te komen. En toen het volk de mannen van de nieuwe leer, de Patriotten, begon te vereenzelvigen met de oude Staatsgezinden, de vijanden van Oranje, was het zaak hoogst voorzichtig te zijn.

Jongen.... het wàs altijd voor een niet-regent hoogst gevaarlijk te laten blijken dat men tegen het Huis van Oranje was, en zelfs een regent zou dit niet bij voorkeur van de daken prediken. De mindere man gevoelde zich, door overlevering van vele geslachten, gehecht aan Oranje, het zat in het gemeene „roode" bloed dat in zijn aderen vloeide. Daar *hielp* geen geredeneer tegen. Jan Kluit had zijn oude paperassen lief, ik mijn wal, meester Van Vliet zijn school, een visscher zijn schuitje, de Hollander zijn zee, de Drent zijn heide.... en al schrijft men daar nu boeken over vol om dat te beredeneeren voor of tegen, dat helpt immers toch niet aan de ziel en het wezen?

Ja.... en toch wàs het waar dat de Patriot van Oranje geen hulp hoopte sedert de dagen van Willem den Vierden. Oranje ging hem in den weg staan tot bereiking van zijn doel: een regeering waarbij meer rekening gehouden zou worden met de nieuwere begrippen over menschenwaarde, die voor onzen tijd uit Frankrijk schenen te komen, hoewel zij daarheen uit Engeland overgebracht waren.

Welnu, als Oranje in den weg bleek te staan, waartoe zouden de Patriotten zich dan inderdaad niet aansluiten bij de natuurlijke tegenpartij van dat Huis, de oude Staatsgezinden, die immers een regeering zonder Stadhouder volstrekt niet onbestaanbaar vonden met onze Staatsinstellingen? Het is waar dat men niet langer bondgenooten zou kunnen blijven, wanneer men samen dien hinderpaal uit den weg had geruimd. Dan zou men tegenover elkaar komen te staan als de ergste vijanden. Want de Staatsgezinden zouden het aansturen op een regentenregeering als in de eerste helft der achttiende eeuw, een tijd waarvan Jan Kluit mij meer dan eens verzekerd heeft, dat het voor de gewone burgermenschen haast niet om uit te houden was, zoo tyranniek konden die Heeren

zijn! Ja, de Patriotten zouden dan een strijd op leven en dood met de Staatsgezinden moeten uitvechten. De Patriotten evenwel vreesden dien strijd niet. Zij meenden te kunnen vertrouwen op den geest des tijds, dien zij zich verbeeldden te vertegenwoordigen. Ook de Staatsgezinde partij zag dien komenden strijd met den tegenwoordigen bondgenoot evenmin voorbij; doch zij rekende op haar verstand, haar gewoonte van bevelen en heerschen, haar invloed, haar rijkdom.... in één woord: op haar macht.

Het is me werkelijk een pak van het hart, dat ik u dit alles medegedeeld heb. Ik moet evenwel nog op éénе omstandigheid uw aandacht vestigen, anders zoudt ge toch nog gevaar loopen straks dat aardige gedoe van de menschen niet goed te kunnen volgen. Ge verstaat van de zaken van hun tijd al meer dan de meesten van hen, wees daar gerust op. Doch gij moet immers toeschouwer zijn, en niet behooren tot den dommen hoop, die meeschreeuwt en zich dronken maakt aan eigen opwinding?

Ik wil u nog dit zeggen. De leden van de regeering eener stad, nog al eens met den naam regenten aangeduid, konden natuurlijk zoowel Oranjegezind, als Staatsgezind of Patriottisch zijn. In mijn tijd waren de regenten van de meeste steden voor het grootste gedeelte òf Staatsgezinden òf Patriotten; *beide* werden Patriotten genoemd. Hoe de regeering van een stad was, hing natuurlijk van de meerderheid af en een van de weinige steden waar die Oranjegezind is gebleven, zelfs in de bange jaren die nu volgden, was Den Briel.

Dat was nog niet geheel het geval in het jaar waarvan ik u al zooveel verteld heb. Er waren twintig *Vroedschappen*, zooals ik de „regenten" van deze stad nu liefst noem. En daarvan was net het helftje vóór den Prins, en het andere helftje.... nu ja, we zijn overeengekomen van Patriotten te spreken. Eigenlijk was de verhouding *tien* tegen *negen*, omdat een der leden zich voorloopig neutraal hield; doch hij voegde zich spoedig bij de Patriotten.

In een college, waarin tien personen zwart noemen wat de

tien overige wit heeten, is de afval van slechts één lid iets van geweldige gevolgen. De schaal slaat er door over, er komt een meerderheid en een minderheid, en eigenlijk kan die minderheid wel naar huis gaan, want zij moet zich beperken tot protesteeren. Verbeeld u dus de woede van Jan Kluit en de zijnen, toen een van *hun* tien Vroedschappen ontrouw werd en zich bij de tien Prinsgezinde Vroedschappen voegde. Nu stond het *elf* tegen *negen*, en dat was daarom vooral zoo noodlottig, voor de Patriotten, omdat bij een plaatshebbende vacature, de benoeming van een nieuw lid feitelijk in de handen van de meerderheid lag. Elke vacature zou de Patriotten al meer en meer in de minderheid brengen.

Ach ja, nu was voor hen de hoop om meerderheid te worden in rook vervlogen, en al de fiolen des toorns ontlastten zich boven het hoofd van den éénen afvallige, die daar nu juist niet de tering van zette. Die eene afvallige was de zoon van dominee Cleijn en door zijn vader daartoe gebracht. Ik moet u toch even wat meer van dat geval mededeelen; dan zult ge voor de aardigheid eens zien wat een verschil er was tusschen het spreken en het schrijven van al die deftige Heeren.

Toen alles nog koek en ei was tusschen de Patriottische Vroedschappen, hadden zij — het was in de maand November van hetzelfde jaar 1783 — afgesproken om eens bij elkaar te komen om over een heel belangrijke zaak te spreken. Op het bepaalde uur waren er negen present, maar nommer tien — dat was de zoon van dominee Cleijn dien wij voortaan in onderscheiding van zijn vader *den heer* Cleijn zullen noemen — was er niet. Men liet de klok koud worden, en toen hij nog niet kwam, schudde men het hoofd, en zei tegen elkander, dat hij zeker weer aan het biljarten was in de sociëteit, van welk spel hij een bijzonder groot liefhebber was.

Een der Heeren nam het nu op zich om even naar de sociëteit te gaan en hem desnoods met biljartkeu en al mee te brengen.

Jawel, de heer Cleijn was bezig, en, de afgezant mocht hoog of laag springen, de biljarter moest eerst zijn potje uit hebben, eer hij het oor aàn zijn mede-regent leende.

Deze nam hem ter zijde en fluisterde hem toe:

„Cleijn, weet-je wel dat men heeft afgesproken heden avond bij elkander te komen.”

En toen kwam er een antwoord, dat ik letterlijk weergeef zooals het mij verteld is, en zooals het gedrukt heeft gestaan in de strijdschriften van dien tijd, en voor de ruwheid waarvan ik niet de schuld wil dragen.

„Ik kom er niet,” zei hij bruusk, „ik geef er den donder van.... en blijf er ook maar vandaan; je zult in 't kort wel zien wat er gebeuren zal....”

De boodschapper wist niet wat hij hoorde en vertrouwde zijn ooren niet. Enfin, hij bracht deze tijding over aan de wachtende heeren, die hem echter niet kònden gelooven. Dat was zeker in drift of in onbezonnenheid geuit, en een ander die een zoeter tongetje had, zou naar de sociëteit gaan om te zien of hij den heer Cleijn niet mede kon troonen.

Ook hij maakte een vergeefsche reis.

Daar hij van deze zeer ernstige zaak geen herbergpraatje wilde maken, had hij het plan opgevat om een apartje met den heer Cleijn te hebben en daartoe van den kastelein een binnenvertrek gevraagd, wat deze natuurlijk zeer gaarne aan een Vroedschap afstond. Tevens had hij den man opgedragen om den heer Cleijn te verzoeken even in dat vertrek te komen en enkele minuten voor hem beschikbaar te stellen.

De heer Cleijn was nog altijd aan het biljart, toen de kastelein hem met de noodige strijkages „adverteerde” dat er iemand was om hem te spreken. De kastelein had in opdracht om den naam van den wachtende niet in de biljartkamer uit te spreken, waardoor de heer Cleijn, die zijn spel in den steek liet, eerst in de gang hoorde wie er was. Toen stoof hij danig op. Hij uitte weer zijn geliefkoosden vloek:

„Wat dit en dat, heb ik je niet gezegd dat ik niet te spreken wàs? Zeg dat ik niet wil komen!”

Zoo kon ook de tweede bode ongetroost heengaan, en aan zijn collega's mededeelen dat de heer Cleijn niet alleen een afvallige

was geworden, maar ook geen rekenschap van zijn handelwijze wilde geven.

Die rekenschap kwam echter schriftelijk in.

Nu ben ik er geen vriend van om u in kennis te stellen met brieven en andere stukken uit dien tijd; vooreerst zijn die te lang en te langdradig, en ten tweede breekt men er den hals in over een onmogelijk aantal stadhuiswoorden; 't is eigenlijk geen Nederlandsch meer. Doch voor dezen keer wil ik een uitzondering maken door u inzage te geven van den brief, welken de heer Cleijn aan den Oud-Burgemeester Melvill richtte aangaande zijn verandering van zienswijze. En denk er dan goed bij, hoe perfect gemelde heer Cleijn zijn Hollandsche vloeken van buiten kende!

Hij schreef dan — en het zal me benieuwen of ge er wijs uit kunt worden — het volgende:

Wel Edele Gestrenge Heer;

Bij zeer serieuse overweging, der ingenomen consideratiën van mijnen waardigen Vader (met wien ik eindelijk en waarom niet eerder, kan UEd. Gestrenge niet onbekend zijn, volgens mijn al te lang verzuimde pligt geraadpleegt heb) geconvinceert, ja waaragtig en volkomen geconvinceert, dat de gronden waarop wij de bewuste Recommandatiën [1]) zouden declineeren (en naar welke wij zelfs lang gezogt hebben) niet suffisant zijn, dat het arripieeren van een gunstige ocasie buiten genoegzame gronden zoo veel is als te volgen den regel van conveniëntie in cas van verbintenis, hetwelk wij in onze geswoore en doodvijanden de Engelschen, en met reden, hebben gecondemneert, en dat mijn posterieure engagement, onbestaanbaar is, met mijn anterieure verbintenis aan de subsisteerende conventie der onderlinge regerings vriend-

[1]) De Vroedschappen werden benoemd op voordracht van den Prins; zulk een voordracht heette Recommandatie, waartegen de Patriotten erg gekant waren.

schap, zoo declareer ik, van mijn laatste engagement te poeniteeren, en houde mijne ondertekening ten deezen opzigte voor ongedaan. Hier van geeff ik U WelEd. Gestr. kennis bij dezen, met verzoek dat U WelEd. Gestr. zulks gelieve te brengen ter kennisse van de overige leeden van deze associatie in vertrouwen dat men als vrijheid-minnaars mij deze vrijheid niet zullen betwisten. En onvermindert de personeele achting waarmede ik de eer hebbe te blijve,

Wel Edele Gestrenge Heer
U Wel Ed. Gestr. d. w. dienaar,
(*geteekend*) A. M. Cleijn.

Brielle, den
23 Novemb. 1783.

Wat een onderscheid kan het toch maken in de wijze waarop iemand zijn gedachten uitdrukt, al naar hij een biljartkeu of een pen in de hand heeft!

ZESDE HOOFDSTUK.

WAAROM MEN VOOR NEGEN HEEREN ALTAREN MOEST OPRICHTEN, EN MENEER KLUIT IN EEN ZIJKAMERTJE KWAM TE ZITTEN.

Als men den moed en het geduld er voor over heeft gehad om den brief van den heer Cleijn geheel door te lezen, heeft men gezien dat hij het over de Recommandatiën had. Als er een van de leden van de Vroedschap overleed of naar elders vertrok, dus als er een vacature ontstond, had de Prins het recht om de voordracht op te maken waaruit een keuze moest plaats hebben. Dat opmaken van de voordracht nu heette de Recommandatie. Tegen Bamisdag, zooals de eerste October genoemd werd, gebeurde dat zelfs met alle Magistraatspersonen. Men begrijpt dat het eigenlijk een beleefdheidsvorm was en dat de Prins slechts diegenen op de voordracht plaatste, welke in verstandhouding met de Vroedschappen zich aan hem presenteerden. Maar de lieden van de nieuwere beschouwing waren er erg tegen, ja zeiden zelfs dat ieder persoon, die zich op Recommandatie liet benoemen, zich aan niets minder dan aan meineed schuldig maakte. Want, zeiden zij, de voorrechten en privilegiën, in overoude tijden door Keizers en Koningen aan de stad gegeven, houden in dat de leden van de Vroedschap *zelf* kiezen, geheel en al naar hun eigen zin, en alleen met een bekrachtiging van die keus te maken kunnen hebben. Vroeger bemoeiden de Prinsen zich er ook niet anders mede dan in buitengewone tijden — en dan gingen zij feitelijk buiten hun boekje —;

doch sedert Willem den Vierden is men met die gekheid begonnen.

Nadat nu al deze en gene in Den Briel zich niet op Recommandatie had willen benoemd zien (dat wil zeggen: het baantje hadden ze wel aanvaard, maar den Prins voor zijn Recommandatie bedanken wilden zij niet) deden de ons bekende negen heeren een stouten stap, misschien daartoe geprikkeld door den afval van den heer Cleijn. Zij richtten een brief tot den Prins, waarin zij met heel veel betuigingen van eerbied en al dergelijke dingen waarmede men aan een autoriteit een bittere pil smakelijk wil maken, hem verzochten zich voortaan van die Recommandatie te onthouden.

Dat verzoeken nu was een daad welke hun vrij stond, maar de Prins behoefde er zich volstrekt niet aan te storen. De Recommandatie was een voorrecht, bij Vroedschaps-resolutie aan den Prins afgestaan, en dat dus alleen bij Vroedschapsresolutie kon worden ingetrokken.

Jan Kluit evenwel zei dat het een daad was zoo heldhaftig dat men er in deze Republiek nog geen voorbeeld van had gezien. Men hield er toen van om de dingen een weinig te kleuren. Zoo weet ik dat ik voor hem een heel stuk moest overschrijven uit een tijdschrift, waarvan ik den naam vergeten ben. Het betrof een samenspraak over deze gebeurtenis, en aan het slot werd van onze negen heeren gezegd: „Zoo de Brielsche burgers een regt gevoel der Vrijheid hebben — en kan men daar wel aan twijffelen, zonder hen te verongelijken! — zullen zij voor deeze Handhavers hunner voorregten en Privilegiën, altaaren van waare dankbaarheid in derzelver harten oprichten. Met liefde en waare hoogachting zullen zij, bij derzelver verscheiden, hunne lijkstatiën vergezellen, en aan hunne kinderen, bij alle gelegentheden, toonen, hoe lief en dierbaar de Ouders hun geweest zijn." —

Nu.... het zijn dan al wonderlijke altaren, die het meerendeel mijner stadgenooten voor deze negen in hun hart hebben

opgericht. En dat het aan hun kinderen vergolden is.... te drommel, wat is er menig Keezenjong afgerost!....

De negen heeren waren zoo in hun schik met dit succes, dat zij nog wat anders op het getouw zett'en. Er ging een request rond om aan de stedelijke regeering te verzoeken het ja en amen te zeggen op de pogingen tot afschaffing der Recommandatiën. Waarschijnlijk zult ge vragen, wat hierin eigenlijk een stadje als Den Briel te zeggen had? Dat komt omdat ge vergeet, dat het een stemmende stad was, dat wil zeggen, dat zijn afgevaardigden zitting hadden in de Staten van Holland. Die machtige Staten van Holland — bestaande uit afgevaardigden van de ridderschap en van achttien steden van het tegenwoordige Noord- en Zuid-Holland samen — waren over het algemeen in deze dagen den Prins niet gunstig gezind. In elke vergadering heerscht en beslist de meerderheid, en die hing in de Staten van Holland natuurlijk af van de meerderheid in de verschillende stemmende steden. Men voelt nu des te dieper welk een stout stukje het was van onze negen heeren — de minderheid van de Brielsche Vroedschap — om zulk een brief aan den Prins te schrijven, en hoe dolgraag de anti-Prinsgezinde meerderheid in de Staten van Holland ook de meerderheid in Den Briel had zien omslaan.

Maar die meerderheid in Den Briel zat nu eenmaal op het kussen en liet zich niet gaarne verdringen. Ze hoorde van het request dat rondging, en waarop honderd-drie-en-twintig van de notabelste ingezetenen van Den Briel teekenden. Vóór het request ingediend werd, had zij geen inzage er van kunnen nemen, omdat het bij enkele aanzienlijken ter teekening lag, waar men niet zoo maar in huis kon komen loopen alsof het een herberg gold. Ze begreep wel de strekking, maar was toch een weinig angstig voor den letterlijken inhoud. Want het was toen in de dagen van een zeer sterke publiciteit. Men kon geen vinger in de asch steken, of het werd door heel het land rondgebazuind en dat wel in het laken even overdreven als in het prijzen, van welke laatste

wijze van bekendmaking wij een staaltje gegeven hebben. Het is waar dat het, oogenschijnlijk ten minste, aan de autoriteit van een Burgemeester in zijn eigen stad of stadje geen schade deed al werd hij in een of ander blad van de provincie leelijk uitgekleed; de burgerluitjes groetten er niet minder beleefd om. Doch hij stak zijn neus ook buiten zijn stad, en in Den Haag kon hij er op rekenen dat hij door zijns gelijken, die van een ander staatkundig gevoelen konden zijn, duchtig voor het lapje werd gehouden.

Wat drommel.... waar is een meerderheid, meerderheid voor, als zij niet den baas mag spelen. Dit deed zij in Den Briel op een bedenkelijke wijze. Direct verbieden dat er een request rondging, kon zij moeilijk, doch zij vaardigde een Publicatie uit — natuurlijk na een heftige bestrijding der minderheid — waarbij den burgers werd ontraden op dergelijke requesten te teekenen. De Heeren van 't Stadhuis hadden immers het beste met de inwoners dezer Stede voor? En in zulk een request stonden allerlei verdachtmakingen aangaande den Prins; enzoovoort.

Die Publicatie werd hier en daar aangeplakt.... en 's morgens was ze geregeld afgescheurd. Plak maar weer aan! zeiden de Heeren, scheur maar weer af! antwoordden de Keezen. Dat ging zoo over en weer, met dit onderscheid dat de eersten het in het openbaar zeiden en de laatsten het in de nachtelijke stilte deden. Er werd zelfs vanwege den Baljuw ook een Publicatie tegen dat afscheuren uitgevaardigd, waarbij 250 gld. werd uitgeloofd voor hem of haar die de bedrijvers kon aanwijzen of doen aanwijzen, met belofte van geheimhouding van den naam des aanbrengers. Geloof niet dat het overdrijving is, maar ik spreek de eenvoudige waarheid als ik u zeg dat men alle morgens de stadsboden met hun geel-koperen stijfselpotten en rollen bedrukt papier onder den arm zag rondloopen om her- en derwaarts de Publicatiën te gaan ververschen, omdat die 's nachts afgetrokken werden. Jan Kluit had er verbazend veel schik in, en ik ook. En al ben ik Oranjeklant geworden.... toch

heb ik mondje-toe over die afscheurders gehouden. Men moet ook niet alles zeggen wat men weet!

Intusschen was de dag aangebroken dat het request der honderd drie-en-twintig ingediend zou worden. Dit geschiedde op een eenigszins plechtige wijze doordat een Commissie — waartoe ook Jan Kluit in zijn kwaliteit van Officier der Schutterij behoorde — bij de twee Burgemeesters aan huis belet vroeg en met een aanspraak, welke in dien tijd nooit kort kon zijn, het beruchte stuk of een copie daarvan zou overhandigen.

Eerst ging men naar den President-Burgemeester, dr. Cornelis van Dam van Aarden, een heer dien wij spoedig genoeg als een der heftigste tegenstanders der Patriotten zullen leeren kennen.

Het was geen gemakkelijke baas, die Burgemeester; een regent van top tot teen, die geen tegenspraak duldde en zijn zin doorzette en doordreef met alle hem ten dienste staande middelen. Hij toonde al dadelijk aan de Commissie hoe hij over haar en het request dacht; want tot hun groote verontwaardiging ontving hij de vier heeren, welke op Zaterdag den 24en Januari van het jaar 1784 plechtig belet bij hem hadden doen vragen, in een kantoortje of zijkamertje, waar zij zich met hun vieren nauwelijks wenden of draaien konden. En zij rilden tot in de staartjes van hun samengestrikte haren, toen de Burgemeester eindelijk verscheen.... in zijn kamerjapon. Hij vernederde ze niet zoo diep, dat hij ze liet staan, maar noodigde hen uit te gaan zitten op de stoeltjes zonder leuning die in het kantoortje aanwezig waren, en vroeg toen zoo echt regentachtig, met een hoofd dat gereed was dadelijk op te zwellen, wat er van de heeren hun dienst was.

Bij zulk een ontvangst vlot een aanspraak niet recht. Doch ze kwam, zooals alles, tot een einde, en de Burgemeester kon er ten minste uit begrijpen dat men hem eerbiedig verzocht om het request bij de eerstvolgende vergadering der Vroedschap ter tafel te leggen.

De Burgemeester zei dat het goed was, en toen konden de heeren vertrekken.

Hoe geheel anders was de ontvangst bij den Burgemeester — Thesaurier, dr. Adriaan de Mirell. Hij ontving de heeren in zijn receptiezaal, en door een livreiknecht werden hun gemakkelijke leunstoelen toegeschoven. De Burgemeester, deftig gekleed, hoorde hun compliment aan, en gaf een compliment terug. In één woord: Jan Kluit en zijn maats waren even verrukt over de „politesse" van dezen bewindsman, als zij woedend waren over de grofheid van den eersten Burgemeester.

Ze zouden dezen laatste nog nader leeren kennen!

HET STADHUIS TE BRIELLE
VOOR DE VERANDERING IN 'T JAAR 1792.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

HOE HET ZOOPJES-REQUEST HEEL DEN BOEL IN HET HONDERD BRACHT.

Nauwelijks was het request goed en wel op het Stadhuis.... of er werd door Burgemeester Van Dam van Aarden een tweede request ontworpen. Daar stonden de Patriotten van te kijken of ze water zagen branden. Nog zeer onlangs had de meerderheid het er bij de Vroedschap door weten te drijven om de Publicatie tegen het rondgaan van requesten uit te vaardigen, en nu werd in de herberg „het Schippershuis" op het Maarland een request ter teekening gelegd waarbij aan de Vroedschap allerbeleefdst verzocht werd de Recommandatiën te handhaven. Natuurlijk kon niemand wiskundig aantoonen dàt Burgemeester Van Dam van Aarden hier achterzat noch een van de leden der meerderheid; maar eerstens wist ieder in de stad dat de herbergier van „het Schippershuis", Jan Sybers geheeten, vroeger knecht bij de Burgemeester geweest en met zijn vroegere dienstmeid getrouwd was; en ten tweede verloor ieder, die niet op het tweede request teekende, de klandisie of de gunst van de leden der meerderheid of van hunne vrouwen.

Dat request zat dan deksels handig in elkaar. De bedoeling er van was om meer handteekeningen *voor* het behoud der Recommandatiën te verzamelen dan er op het eerste request *tegen* waren ingebracht. De opstellers van het tweede request, schoven echter *dit* verzoek in een hoekje, zoodat menig

onderteekenaar wel niet eens geweten zal hebben dat het er in stond. Het verzoekschrift bestond uit drie deelen. Ten eerste werd er in gevraagd, dat voortaan in Den Briel geen ambten of postjes meer gegeven zouden worden dan aan Briellenaars, waartoe men minstens een jaar en zes weken burger en poorter van de stad moest zijn geweest. Men begrijpt dat al de lieden, die met schele oogen hadden aangezien dat in een of ander baantje een vreemdeling was gestopt, en die zelven bijzonder veel trek hadden in een postje van de stad, goedkeurend met het hoofd knikten en zeiden: dàt is eerst 'n goeie bepaling!.... en op zoo'n request teeken ik al moest ik er den inkt en de pen voor koopen."

Ten tweede werd aan de Vroedschap even beleefd verzocht dat voortaan geen vreemde kooplui langs de deuren mochten loopen om hun waren te verkoopen en dat zij alleen maar mochten toegelaten worden op de gewone marktdagen. En al wie, negotie uitoefenden of een winkel hadden in Den Briel, vonden dit zoo mooi, dat geen preek in de Kerk hun ooit beter bevallen was. Jongen, jongen.... daar *moest* hun handteekening of kruisje onder.

En eindelijk had men het verzoek tot behoud van de Recommandatiën, waarmede de burgerluitjes zich zelden of nooit het hoofd gebroken hadden, en zoo ja — waarvan zij de overtuiging hadden dat den Prins niet één zijner voorrechten mocht ontnomen worden.

Zooals ik het u daar medegedeeld heb, zat het request in de hoofden der menschen, onder wie ik in de jolige dagen, die nu volgden het meest verkeerde om nieuwtjes op te doen voor meneer Kluit. Doch in werkelijkheid kwamen bovengenoemde punten er in omgekeerde volgorde op voor, dat van de Recommandatie héél lang, en de twee andere heel kort. Ik voeg dit hier zoo secuur bij, omdat ik er wel eens wrevelig om ben geworden als meneer Kluit *te* zeer den draak stak met dit request, hetwelk door de Patriotten het Zoopjesrequest genoemd werd, omdat er menige borrel voor is uit-

geschonken en uitgedronken in „het Schippers-Huis", zooals ge zoo dadelijk zult hooren. Ik wil alleen maar zeggen dat als dat groote gedeelte over de Recommandatiën door de meeste menschen overgeslagen werd, het hier van kwam, dat er weer zooveel van die satansche stadhuiswoorden in voorkwamen, welke de voorlezers van het request even zoo zeer verafschuwden als de hoorders.

Voorlezers? Ja, de meeste onderteekenaars konden lezen noch schrijven. Ik weet dit zoo goed, omdat ik voor meneer Kluit heb op moeten tellen hoeveel kruisjes er op het Zoopjes-request stonden. Enfin.... ge begrijpt nu zelf wel, dat de menschen het meer op de voordeeltjes hadden, die zoo kort en bondig aan het slot van genoemd request omschreven waren. Bovendien, de herbergier Jan Sybers hield niet van lijntrekken. Als de een of de ander te veel bezwaren maakte, zei hij in zijn eigenaardigen tongval — hij was uit het Kleefsche land vandaan, moet men weten: — „Kom, kom.... zet er ouwen stempel maar op!"

Konden en mochten de heeren van de meerderheid zich niet in het openbaar en direct met het opjagen van lieden naar „het Schippers Huis" bemoeien, ze hadden er een drietal personen voor, die er als het ware voor geknipt waren. Daar had men den heer Asuerus Bresser, die nog zoo lang niet in de stad was, want hij kwam van IJselstein waar hij rector aan de Latijnsche school geweest was. Die gold eigenlijk voor den hoofdman der drie ronselaars, zooals de Keezen hem en zijn beide kompeers, Simon van der Burg en Cornelis van Sina, den kaarsenmaker, noemden. Deze drie kruisten den godganschen dag door de stad, en als ze iemand oppikten die nog niet geteekend had, dan vielen ze hem op het lijf, speelden aap-wat-heb-je-mooie-jongen, en rustten niet eer voor ze hem op een borrel tracteeren mochten bij Jan Sybers. En net als ik elken dag bij Jan Kluit ging aanbrengen wat ik nu weer gezien had, deden zij dat hoogstwaarschijnlijk bij Burgemeester Van Dam van Aarden, want zij liepen er 's morgens tegen tien uur de deur plat.

O, men kon krijgen wat men hebben wilde bij dien braven Jan Sybers; jenever, brandewijn, en 's avonds heel deftig wijn. Er waren lieden, die er haast van aan het kwijnen gingen dat zij maar éêns konden teekenen, en het stond er voor de deur den heelen dag vol menschen. Het aardigste deed de Stadsarchitect, David van Westenhout, of, zooals toenmaals zijn titel luidde: de Stads-Fabriek. Die maakte er een heelen optocht van. Hij liet op een Dinsdagmorgen in diezelfde maand Januari de arbeiders, in dienst van de stad, welke toenmaals de Stads-Jantjes geheeten werden, in het stads-werkhuis bij elkaar komen, en sprak ze aldus aan:

„Jongens, daar ligt op het Maarland bij Jan Sybers een request voor den Prins te teekenen. Ik ga je voor; volgt mij. Ik zal eerst teekenen!"

Dat was zoo joviaal gezegd, dat er van zelf een hoezee op volgde, en toen ging men in optocht het Slagveld over; jongens, meisjes, vrouwen.... de halve Briel kwam er achter, men floot op de vingers, zong van „Al is ons Prinsje".... het was een pleziertje van je welste, net iets voor de Briel-sche menschen die, zooals ge weet, den naam hebben van zieltjes zonder zorg te zijn en alles liefst van den vroolijksten kant bekijken.

Bij Jan Sybers liep het zoo vol of het de beste dag van de kermis was. De Fabriek teekende, en de Stads-Jantjes pakten de veeren pen in hun vereelte knuisten of ze een polderboom was en hielden haar soms averechts verkeerd. Dat deed echter niets af aan den ernst van het oogenblik als zij, met de tong uit den mond, elke beweging van de pen bij het neerzetten van het kruisje of van een ander samengesteld teeken, volgden.

En toen kwam de belooning. Jan Sybers schonk ze den beker vol, en die ging op den Prins; en toen alweer op wat anders en nog al wat anders. Op het laatst was het niet meer bij te houden. Er werd gezongen, en ten slotte gingen de beenen van den vloer.

En toen er genoeg gehost was en Jan Sybers zei dat het

welletjes was, besloot men ook eens een ander gedeelte van de stad door te trekken. Ze waren allen voor den Prins, en wat drommel, die voor Oranje waren, mochten wel de Voorstraat door. Zoo gezegd, zoo gedaan. En nu kwam héél Den Briel er aan te pas. Een vrouw, die men Martien de Krootin noemde, en die het bedrijf van poelierster uitoefende, kocht een grooten zak vol koekjes, en die onder de jongens uitdeelende, spoorde zij hen aan zich heesch te schreeuwen aan Oranje boven! en dan strooide ze maar weer de koekjes rond en liet de straatbengels grabbelen dat ze als jonge honden op en over elkander rolden. Dat ik er ook bij was, behoef ik niet te zeggen. 't Mes sneed van twee kanten: mijn Vivat den Prins werd met zoeten koek en mijn overbrenging van het nieuwtje met wat patriottisch betaald dat ook heel goed smaakte.

Toch dacht ik eenige oogenblikken dat het niet zoo vroolijk zou afloopen. Men begon voor de huizen van bekende Patriotten stil te staan, te jouwen en te roepen: Oranje boven, en dat iets heel leelijks de teekenaars van het eerste request moest doodslaan. Het is echter voor ditmaal bij roepen en schreeuwen en schelden gebleven.

Dit alles gebeurde in het openbaar, en nu is het tijd dat we eens achter de coulissen gaan kijken.

Als ik alles vertelde wat ik wist, zoudt ge al heel gauw zeggen dat ge er genoeg van hadt. Daarom wil ik mij bepalen tot een paar staaltjes. Even moet ik toch zeggen, dat ook de brave en beleefde burgemeester De Mirell, die Jan Kluit en zijn maats zoo hoffelijk ontvangen had, mededeed. Hij was Hoofdman van het Timmermansgilde — want voor zulk een betrekking nam men liefst iemand die in de Vroedschap zat, omdat men voor zoo een meer eerbied had dan voor iemand anders — en in die hoedanigheid meende hij ten opzichte van het Zoopjes-request veel invloed op de leden van het Gilde te kunnen uitoefenen. Hij deed dit zeer voorzichtig. De bode — of zooals men altijd zeide *de knecht* van het Gilde, moest bij de leden, waarvan bekend was dat zij niet op het eerste

request geteekend hadden, gaan aanzeggen dat er bij Jan Sybers op het Maarland een request ter teekening lag, met het verzoek dat eens te gaan lezen.

Verzoeken had in die dagen van woeling meestal zoo goed als geen uitwerking, en zoo volgden weinige timmerlieden deze uitnoodiging op. Daarom pakte Burgemeester Van Dam van Aarden de zaak wat forscher aan. Die liet al wat maar eenigszins in stadsdienst was bij zich aan huis komen, en wie durfde wagen om aan dit verzoek geen gevolg te geven? O, die Burgemeester was dan zoo joviaal, en speelde letterlijk maatjes egaal met den minderen man. En in enkel lach en zonneschijn vertelde hij dan van dat alleraardigste request bij Jan Sybers, waardoor er geen vreemde kooplui meer in de stad zouden komen en geen vreemdelingen ambten en bedieningen zouden bekleeden welke toch alleen aan die bovenst beste Briellenaars toekwamen. En toen er eenigen door al die vriendelijkheid wat vrijer werden, en zeiden dat ze heusch geen zin er in hadden om te teekenen, bleef de Burgemeester al maar vriendelijk glimlachen, al zwol zijn hoofd een weinig op. Wel, lieve menschen, hij wilde geen sterveling dwingen; ieder was vrij in dit vrije land, de Burgemeester ook.... dat wil zeggen in het afdanken van luitjes die hem niet bevielen, en er waren wat grage hanen die als dollen op elk baantje aanvielen dat van de stad open kwam. Jongen, zoo'n baantje van de stad was toch een zoet appeltje!

En aldoor glimlachte de Burgervader.... en die niet teekende, wist al dat zijn ontslag klaar lag. Natuurlijk! Stads-ambtenaren mogen immers geen anderen wil hebben dan de meerderheid in de stads-regeering. Dat mopje is niet alleen in den Keezentijd op de viool gespeeld!

Ziezoo! De brave burgers hadden nu twee prachtige voorbeelden; ze konden hoffelijk handelen als Burgemeester De Mirell, of geestig als Burgemeester Van Dam van Aarden. Op allebei de wijzen zijn liedjes gezongen, maar omdat de vroolijke mopjes het liefst gehoord worden, haal ik daar nog een paar van uit.

Daar had-je een wagenmaker — Leen de Gruijter heette hij — die dan bijzonder hard zijn best deed voor het Zoopjes-request. De man was volbloed Oranje-gezind, en uitte dat liefst in heel gekleurde termen. Hij lag zelfs met zijn schoonzoon overhoop, zooals toenmaals zooveel familiën verscheurd en verdeeld waren door de staatkundige twisten, en als een brieschende leeuw was hij op dien schoonzoon geworden sedert deze zich een heelen avond bij Jan Sybers op rooden wijn had laten tracteeren en tòch niet geteekend had. Om die woede recht te begrijpen, moet men weten dat de schoonpapa alles uit zijn eigen zak betaald had.

Die wagenmaker nu had eens den chirurgijn Mathol bij zich aan huis, die al heel wat achter den rug had, want hij was scheepsdokter geweest en wist wat er in Oost-Indië te koop was. Zelfs bij een ziekbed kon het geharrewar over Oranjeklant en Patriot niet uitblijven, en, was De Gruijter het eerste, de chirurgijn behoorde tot de laatste partij, in zooverre dat hij op het eerste request geteekend had. Ternauwernood had de heer Mathol — of meester Mathol, zooals men toen zei — zijn plicht vervuld waartoe hij geroepen was, of de wagenmaker dacht: „dien zal ik eens kort en bondig bekeeren!" Hij begon, en de chirurgijn er maar flauwtjes op in. De man verveelde hem, en toen die met groote woorden en schreeuwerige stem begon, vond de chirurgijn het beter om hem te laten uitrazen en naar huis te gaan.

Jawel! daar kwam niets van in. Rood als een kalkoensche haan ging de wagenmaker met zijn rug tegen de deur staan, en zijn armen over elkaar kruisende zeide hij:

„Hoor 's meester,... je komt hier niet uit het huis — al moest-je er je leven lang in blijven, vóór je me beloofd hebt op het request bij Jan Sybers te teekenen."

De chirurgijn hier tegen in, altijd nog bedaard en kalm, en de wagenmaker al boozer wordende, de vuisten ballenden en met hoog en laag beginnende.

Toen het dien kant begon uit te loopen, begreep meester Mathol dat hij anders uit den hoek moest komen.

„Laat me d'r uit!" zeide hij, nòg kalm, en toen er weer een paar leelijke woorden van den wagenmaker kwamen, schoot de chirurgijn in zijn drift.

„Wat?" begon hij, „wou-je *mij* vervaard maken; wou-je *mij* bijgeval leeren wat vloeken is?... Denk-je (en hier rolden al een paar knoopen) dat ik voor niemendal in Oostinje geweest ben en zoolang met de Jantjes en liplappen heb omgegaan?...."

En toen begon de chirurgijn zoo geweldig te vloeken, van die taaie matrozenuitdrukkingen, en van die zeemanslieflijkheden, dat de wagenmaker er niet tegen op kon. Zoo had hij nog nooit hooren vloeken en zweren, hij werd er koud van. En de dokter ratelde al maar door, de wagenmaker stond daar met een open mond, en als hij nog even wat gepeperden kost in het midden wilde brengen, leek hem die zelf flauw en laf bij al het Indische dat de chirurgijn ten beste gaf, en al maar meer rond den armen man zijn hoofd slingerde. De man gaf het eindelijk op, en in den letterlijken zin des woords stijfgevloekt, liet hij den meester, die zich in werkelijkheid zijn meester getoond had, passeeren. Maar nog even deed de chirurgijn de deur weer open, stak zijn hoofd in de kamer en gaf De Gruijter bij wijze van saluut de volle laag....

Neen, dan behaalden de Oranjeklanten een gemakkelijker overwinning bij Christiaan van der Aa, een metselaarsknecht. De man lag zoo ziek dat hij van hemel noch aarde wist. Hij ijlde onophoudelijk en iedereen zei dat hij er wel niet meer van op zou komen. Dat was wel erg jammer. Want als hij gezond en flink was geweest, zou men hem zeker overgehaald hebben om op het Zoopjes-request te teekenen. Elk zieltje gewonnen was er een, en hoog of laag, men *moest* meer onderteekenaars kunnen toonen dan op het eerste request. Goede raad was duur; die arme Christiaan van der Aa, die sterven zou zonder getracteerd te zijn, zonder één van de vele pretjes te hebben mede doorleefd, bovenal zonder zijn kruisje op het papier bij Jan Sybers te hebben gezet....

Maar.... als men nu dat papier eens bij hem bracht? Hij zou er van opkwikken als hij een paar bekende gezichten zag. Als je zoo dicht bij je eindje meent te zijn — waarvan toch een bijster beetje menschen wil afweten! — en men komt met een request bij je, praten over den Prins en over alle lieve dingen in het leven, krijg-je het gevoel of Onze-lieve-Heer nog wat genadig met je wil zijn, en dat je nog een poosje je kruis op aarde mag ronddragen. Komaan, het was een Christelijke plicht, in den grond der zaak beschouwd, om zulk een armen tobberd een weinig op te monteren!

Zoo gezegd, zoo gedaan. Een paar brave zielen namen die taak op zich, en klopten aan de woning van den zieke aan.

Of ze hem niet eens spreken mochten?

Spreken?.... Maar m'n goeie menschen, hij ligt buiten kennis, en weet geen onderscheid tusschen leven en dood, nog veel minder tusschen den Prins en een Kees.

Zoo.... was het zóó erg met den armen Christiaan? Nu, dan was er wèl haast bij dat ze hem zijn leven met een goede daad liet eindigen. In elk geval, ze wilden hem zien. Als het zoo spant met een mensch, gun-je hem den troost om zijn beste vrienden bij zich te zien, en beter vrienden dan zij.... neen, die had hij zéker niet op de wijde wereld.

Welke barbaar kan zulk een gesmeek in de uiterste ure van een armen zieke afslaan? De goê-lieden werden derhalve bij den lijder toegelaten, die daar neerlag alsof hij reeds het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had.

„Kris," zei er een, met een trilling in zijn stem, „ouwe jongen, hoe gaat het, hè?"

Geen antwoord.

„Kris, beste vrind.... ken-je me nog?"

Geen antwoord.

„Kris!.... hoor's even.... eventjes maar.... We hebben hier een request voor den Prins.... hoor-je wel, Kris?"

De lijder kreunde wat.... hij droomde dat hij door een vurige slang vervolgd werd, en hij vloog van berg op dal om dat monster te ontkomen.

Maar gekreund hàd hij; dat hadden allen duidelijk verstaan.

„Wat zeid'ie?"

„Ik weet het niet.... maar ik geloof dat hij ons verstaat."

„Wis en waarachtig.... dát doet hij!"

De lijder strekte de hand uit in gebaar van afgrijzen om aan het monster zijner koorts-phantasieën te ontkomen.

„Zie-je wel.... hij steekt z'n knuist al uit.... och Heer, dat gaat je door je ziel.... Laten we 'm helpen, jongens."

„Wis en drie.... helpen!"

En twee schuiven hem hun hand onder den rug en doen hem een zittende houding aannemen, een derde heeft het request op een dik oud boek gelegd, gemakkelijker voor het schrijven; een vierde doopt de pen in den inkt en geeft die den zieke in de hand, en door drie of vier geholpen houden zij die pen in 's mans handen en leiden zoo die warme, slappe hand om een kruis te teekenen onder het request.

Dat het een goede daad is geweest, zal ik u dadelijk bewijzen. Want Christiaan van der Aa begon van stonde af aan op te knappen, en is er heelemaal weer boven opgekomen. Later heeft hij nog menigen muur helpen metselen, en bij zulk een gelegenheid in het huis van Jan Kluit aan dezen vurigen Patriot verteld, dat zijn handteekening onder het bewuste request stond zonder dat hij er weet van had geteekend te hebben....

We zullen nu maar uitscheiden met voorbeelden opgeven, vindt ge zelf ook niet? Het zou vervelend zijn nog eens op te halen, hoe de bakker Jan Winkel — een man die zich nooit met politiek bemoeide en een pluimpje gekregen had van den Oud-Burgemeester Van der Sluijs omdat hij niet op het eerste request geteekend had — de leverantie van het Merula-gesticht verloor omdat hij ook niet op het tweede request wilde teekenen, en hoe andere negocianten er al weder wel bij voeren; hoe Burgemeester Van Dam van Aarden een heelen boel menschen op straat groette en aansprak, die hij vroeger niet aankeek. Het zal u voldoende zijn te weten, dat er tweehonderd drie-en-veertig burgers

op het Zoopjes-request teekenden, dat is dus ruim honderd meer dan op het eerste. En het zal u zeker interesseeren te hooren, dat de Vroedschap (dat is dus eigenlijk de meerderheid) aan de Staten van Holland mededeelde, hoe dat de onderteekening dier 243 burgers „alleen is geschiet uit hun lieder eijgen beweging zonder daertoe door eenige beloften van voordeel off andere onbehoorlijke middelen te zijn aangezogt off aangespoort geworden...."

ACHTSTE HOOFDSTUK.

WELK EEN GEZELLIGE PAN HET IN DE STAD WERD.

Het zou nog gezelliger worden!....

Terwijl dit alles gebeurde en de harten en hoofden der „braave burgers" in beroering bracht, terwijl er in de Vroedschap en in de Magistraat [1]) gedelibereerd, geprotesteerd, besloten en aangevallen werd dat de stadhuisklerken compleet met beide handen moesten schrijven om de notulen — toenmaals Resolutiën genoemd — bij te houden, was in Den Haag in de kracht van zijn leven overleden de heer Leendert de Meij, lid van de Vroedschap dezer stede. En zoo stond men voor het geval dat er een keuze moest plaats hebben door en voor de Vroedschap.

Zou men nu wéér met die verwenschte Recommandatie noodig moeten hebben, zou de Prins weer zijn vonnis moeten strijken, en *wie* zou er gekozen worden? De heer De Meij behoorde tot de meerderheid, derhalve stond na zijn dood de partijverhouding als tien tegen negen; zou er dan soms niet een kansje voor de minderheid zijn, die zich hoe langer hoe meer ging voelen sedert de Staten van Holland geducht tegen

---

[1]) Het is niet gemakkelijk een treffend juiste en dus korte bepaling te geven van Vroedschap en Magistraat. Laten wij ons hier behelpen met te zeggen: dat als al de twintig heeren bij elkaar waren, deze vergadering de Vroedschap heette. Van die twintig heeren werden er negen gekozen, die het dagelijksch bestuur en de politie uitoefenden. Deze met hun negenen heetten de Magistraat.

den Prins gingen worden? In elk geval besloot men te komen met een flink candidaat, want dàt wist men: de Oranjepartij had op het oogenblik geen ernstig persoon voorhanden.

Omtrent de Recommandatie nu werden de Patriotten welhaast gerustgesteld. De Prins deed weten dat hij er zich voor deze maal van zou onthouden. Te drommel, als nu een of twee.... ach slechts ééntje! overliep, of op een of andere wijze zijn stem niet uitbracht. Men hàd toch zulk een mooien candidaat!

Deze candidaat was de heer Jacob Rijzick, gewezen kapitein ter zee, Briellenaar, en wat meer zegt: een vermogend man. Hij woonde in een groot huis in de Voorstraat, toenmaals het derde, thans het vierde van af het Stadhuis, hield er dienstboden op na en een knecht, had eigen rijtuig, en leefde op grooten voet, zoodat een verhuizing van hem uit de stad groote schade zou veroorzaken. Hij was een man van kennis en ervaring.... en dat sloeg men toch alles liefst over om maar één ding te weten: wàt is hij, is hij Oranjeklant of Patriot. Zoo ging dat in die dagen. De staatkundige overtuiging bepaalde de waarde van den mensch.

Ik zeg dat zoo, om er nog eens de aandacht op te vestigen; niet omdat men een dergelijke vraag omtrent den heer Rijzick behoefde te doen; want tot aan de jongens die koekjes gegrabbeld hadden van Martien de Krootin, wist ieder in de stad dat hij een Kees was en op het eerste request geteekend had. Daarmede was hij verloren voor de tegenpartij, en Burgemeester Van Dam van Aarden kon zulk een persoon niet velen in de Vroedschap. Toen kwam die partij met hààr candidaat — en er ging een schreeuw van verontwaardiging op onder de Keezen. Niet dat hij niet genoegzaam van aanzienlijke familie was; hij was een neef van den heer Hoogendijk van Domselaar die in de Zoutkeet woonde en waar Burgemeeeter Van Dam van Aarden uit- en inliep; ook droeg hij denzelfden bekenden naam, A. J. Hoogendijk van Domselaar. Maar hij was nog zoo jong, op zijn best twintig jaar, studeerde nog aan de Hoogeschool te Utrecht, was in Tiel gebo-

ren, en ternauwernood een jaar en zes weken poorter van Den Briel. Het was zoo duidelijk als iets dat hij slechts als strooman dienst deed, en dat hij, wat ondervinding, kennis, en levenswijsheid aanging — kortom in alle eigenschappen die in een goed regent vereischt worden, — onder moest doen voor den heer Rijzick.

Meneer Rijzick ondervond al dadelijk dat hij zijn matten gerust kon oprollen. Zooals toenmaals de gewoonte was, bezocht hij de verschillende regenten, en kwam daartoe ook bij Burgemeester Van Dam van Aarden.... nu, dat was bij den duivel te biecht! Deze ontving hem naar zijn stand, maar merkte, na zijn verzoek aangehoord te hebben, heel leuk op, dat hij, als hij naar de Vroedschapsplaats solliciteerde, allereerst bij den Prins moest wezen. Men ziet: de Burgemeester bleef zich altijd gelijk!

„Weet-je wat?" dachten enkele Keezen die niet tot de slimste behoorden, „weet-je wat?.... we zullen een request opstellen waarbij we de Vroedschap verzoeken om meneer Jacob Rijzick te kiezen; een mensch weet toch nooit hoe een stuivertje rollen kan!"

Dat kwam zoo maar even ter sprake, meer niet. En toen de wijzen onder de Patriotten er iets van hoorden mompelen, vlogen zij het vuur uit hun sloffen om dit gevaarlijke plannetje den kop in te drukken. Eilaas, *hoe* snel ze er bij waren.... het was te laat. De Oranjepartij had er de lucht van gekregen — en daar had men weer het lieve leven gaande. Jan Sybers zette wederom wijd zijn deuren open, de heeren Bresser en zijn twee medehelpers liepen weer door de stad om onderteekenaars op te scharrelen, en, of het een tweede voorstelling gold, zoo kon men den Fabriek Westerhout aan het hoofd der Stads-Jantjes over het Slagveld zien marcheeren.... en dat alles om te teekenen op een request, waarbij de Vroedschap verzocht werd om den jongenheer Hoogendijk van Domselaar te kiezen. De stad kwam alweder in beweging, de geest tegen de Keezen werd sterker, en de Oranjegezindheid won dag aan dag veld in het trouwens van oudsher om zijn Oranjeliefde bekende stadje.

Men kan zich zoo voorstellen hoe die paar Patriotten, die in de heiligheid van hun onschuld aanleiding gegeven hadden tot de Oranjegezinde betooging, welke wederom 243 handteekeningen op het nieuwe request bracht, door hun wijzere broeders aardig gekapitteld werden.

Intusschen naderde de dag der verkiezing. Wat er op het Stadhuis afgepraat werd, ja daar zullen we ons niet mede bemoeien. De neuzen waren geteld, en met tien stemmen tegen negen zou de candidaat der Oranjepartij wel gekozen worden. Maar men kan nooit hei! roepen voor de haring in het net is, en evenmin kon men vooruit weten wat de Patriottische leden der Vroedschap van plan waren te zeggen of te doen. Dat waren lieden, die altijd zoo in de wetten en rechten zaten, dat het er een gewoon burgermensch groen en geel voor de oogen van werd. Van die rechten en wetten hadden de visschers op het Maarland en de baanders van de Lijnbaan een idee alsof dat altemaal mazen waren van een groot net, waarin immer de kleine man gevangen werd, en waaruit alleen groote meneeren door allerlei advocaterijen wisten te ontsnappen. Gelukkig, dat er een Prins was, die zoo nu en dan met zijn zwaard héél het net openscheurde, dat „het grauw" of „het gemeen" weer eens vrij spartelen kon in het lekkere vrije water!

Daar was nu eenmaal onder het mindere volk een soort van wantrouwen tegenover de heeren, die wilden wat *zij* niet wilden. Dat mindere volk hàd geèn redeneeringen, logisch in elkaar gezet zoodat alles sloot als een bus; het had geen boeken gelezen over heel diepzinnige kwesties — het had een haat tegen al datgene wat zich in de eerste plaats tot het verstand richt, en hiermede bedoel ik niet het practische gezond verstand, maar het denkvermogen dat door boekenwijsheid en afgetrokken bespiegelingen bepaald wordt. Het juichte wel ten zeerste toe die Heeren, welke als eind der wijsheid tot dezelfde overtuiging schenen gekomen te zijn als de mindere man. Dan was die mindere man daar zelfs grootsch op: „zie-je wel dat we gelijk hebben?... die en

die meneer zegt het immers ook!" Tegenover de tegenpartijders kon het evenwel niets anders stellen dan de lichaamskracht.... en die bezat de mindere man. De jaren zouden komen dat Koningen en Keizers en alle mogelijke Heeren over heel ons werelddeel dit ondervinden zouden!

Hoe dit ook zij — toen de Heeren op het Stadhuis aan het kiezen waren, stond de Markt vol menschen, en de herbergen in den omtrek waren opgevuld met lieden, altemaal Jan Rap en zijn maat, die den uitslag der verkiezing afwachtten. Tegen dat de zitting van de Vroedschap op een eindje liep, kwamen de laatsten zich voegen bij de eersten, en uit de vier straten die op het kleine Marktplein uitloopen, zag men aldoor maar menschen komen.

Daar ziet men den jongen Hoogendijk van Domselaar achter de Secretarie afkomen.... een stilte, een paar haastig geuite vragen.... en daar barst het los. Hoezee, en nog eens hoezee en ten derde male hoezee! Glimlachend en groetend en buigend baant zich de jonge man een weg door de menigte, die hem luide toejuicht, met petten en hoeden zwaait en op alle mogelijke wijze haar voldoening en blijdschap lucht gevend. Hij wil de Voorstraat door om zoo spoedig mogelijk aan zijn familie het blijde nieuws, dat door eenige gedienstigen al met bekwamen spoed daarheen overgebracht wordt, te bevestigen. Haast is hij door het gedrang en reeds voor het huis van zijn tegencandidaat, Jacob Rijzick, genaderd, toen Martien de Krootin, het Konijnenwijf — die met al den ijver en het vuur waarvan zij zoo telkens luidruchtig blijk had gegeven, naar de Markt ijlde — hem tegen het lijf stiet.

„Is-t-ie er.... *is*-t-ie er?" gilde ze, en toen het hoezee haar meer dan voldoende antwoord gaf, ging zij den pas verkozene te lijf. Dat kon zoo koud niet afloopen, meende ze, en haar meening kraaide victorie. In een ommezien voelde de nieuwe Vroedschap zich meegesleurd naar de Markt. Waar hij ook heen zag, ontdekte hij overal verhitte gezichten maar die naar hèm gekeerd waren in vroolijken lach. Daar hielp geen moederlief aan; hij moest gehoezeed worden, en

daar zat hij al op de schouders van een paar sterke kerels, en daar ging hij omhoog, driemaal omhoog, en alle handen strekten zich uit en wuifden van Oranje boven en van Lang leve meneer Hoogendijk; en ze pakten elkaar beet, mannen en vrouwen, en ze hosten van lieven luste, en boven alles en allen zag men dien armen nieuwen Vroedschap uitdansen, die lang geen vroolijk gezicht zette in dat op en neer getuimel van schouders op handen, en die zich voelde knijpen en drukken van alle kanten, vooral door een andere vrouw uit de volksklasse, een zekere vrouw De Haan, wie de glorie van Martien de Krootin de oogen uitstak. Het goeie schepsel werd wild van geestdrift en zwaaide met armen en beenen en schreeuwde boven allen uit. Het liefst van alles had ze ruzie gehad — dat lag zoo in haar aard; en ze voelde zich de nagels al uitzetten. Het schuim kwam haar op den mond en ze besefte dat ze haar hart aan vreugde niet genoeg op kon halen. Daarom begon zij te schreeuwen van: „Weg met de Keezen! Laten we ze aantasten, die dit en dats kinderen....!" En toen de Heeren van het Stadhuis kwamen, en Burgemeester Van Dam van Aarden op de stoep bleef staan om dit tumult aan te zien, vloog zij regelrecht op hem aan.

„Och, Burgemeestertje," schreeuwde ze — en ze had hem graag òòk wel links en rechts geknepen al was hij geen frisch jonkman van twintig jaar meer als de nieuwe Vroedschap — „je moet vandaag maar eens door je vingers kijken, zul-je?"....

Als het opgewonden mensch eens geweten had dat er een spion zat te loeren naar al deze tooneelen, om alles op te schrijven en haar, de eerzame vrouw De Haan, nog voor een ver nageslacht uit te schelden voor „een oude, zwarte matrone" en „een onbeschoft schepsel," en van haar aan dat nageslacht te vertellen dat zij „onder het gejuil en geschreeuw van de razende menigte bovenal uitmuntte," en dat men „in haar schuimbekkend postuur zich zeer wel een zoogenaamde Helleveeg verbeelden" kon!

Op een bovenkamer toch van het groote huis op de Markt,

zijn werkkamer waar hij boeken zat te schrijven, loerde Jan Kluit achter de gordijnen naar al wat er op de Markt voorviel. Ik wist het wel. Want terwijl ik met de menschen mee hoste en sprong — jongens zijn haantje-de-voorste bij zulk een pretje — sloeg ik af en toe een blik naar de ramen van de mij zoo welbekende kamer. Drommels! als meneer Kluit me zag! En toen ik het gordijn een weinig zag bewegen, wist ik wel hoe laat het was, en zorgde ik mijn hopsasa voor de Hoofdwacht uit te voeren, die vlak tegenover het Stadhuis ligt, en waarop derhalve meneer Kluit zijn oogen niet gericht had.

Al zijn attentie moest natuurlijk gericht zijn op den Presideerenden Burgemeester. Dat snapte ik, toen ik een golving van de menigte naar den kant van het Stadhuis waarnam. Ik staakte mijn hopsasa, en sloop door de menigte heen om zoo dicht mogelijk bij den Burgemeester te komen, want zoo opgewonden was ik niet of ik begreep deksels goed dat het meneer Kluit een lief ding waard was om te weten welke woorden de Burgemeester in deze omstandigheden sprak.

Meneer Kluit heeft erg veel venijn gezogen uit de woorden van meneer Van Dam van Aarden; maar ik zou wel eens willen weten wat *hij* in die omstandigheden gedaan had. Het lot van de Keezen hing in dit oogenblik van opwinding geheel en al van deze woorden af. Er was slechts één bedekte goedkeuring noodig geweest, en de verschrikkelijke tooneelen, die drie jaar later plaats hadden, zouden thans een voorlooper gehad hebben. En verder: als er zulk een opgewonden massa, schuimende van partijdrift voor u staat, gaat het niet aan daar vierkant tegen in te gaan. Een bepaald verbod heeft menigmaal nog meer uitgewerkt dan een verbloemd gebod. Daarom zal ik tot aan het uurtje van m'n dood de woorden van den Burgemeester bewonderen, die, met een lachje van genade op zijn gelaat, maar kalm alsof hij de Vroedschap presideerde, tot de lieden zeide — terwijl er plotseling een groote stilte ontstond, zoodat zijn stem tot op verren afstand te hooren was:

„Het is nu genoeg, eensgezinden! Gaat nu naar uw huis"....
En alsof een toovenaar met zijn staf de woelige menschenmassa aanraakte, zoo verdeelde die zich, loste zich op.... en het groote gevaar voor de Keezen was gelukkig geweken.

„Och, jongen," zei meneer Kluit tot me, toen ik hem alles met een kleur van geestdrift mededeelde, „dat is voor mij juist een bewijs, dat de Burgemeester in het complot was!"

Zie-je.... dat heb ik altijd gemeen gevonden van meneer Kluit!

Wilt ge eens weten hoe eigenlijk de Keezen over den minderen man dachten? Welnu, ik had voor de aardigheid overgeschreven wat meneer Kluit — die dan toch eigenlijk òòk geen Heer was, dat wil zeggen die niet in de Regentenbank gezeten was en net zoo goed ja en amen moest knikken op al wat de Heeren van het Stadhuis geliefden als ik of een ander van het mindere soortje — ik had voor de aardigheid overgeschreven wat meneer Kluit te vertellen had van hetgeen er dien dag verder gebeurde. En als ge goed tusschen de regels kunt lezen, moet ge eens kennis nemen van het volgende. Ik geef het u, voor gemak, in ons taaltje terug.

„Een komieke vertooning zag men, toen de nieuw verkoren Vroedschap aan zijn logement, of aan het huis van zijn oom in de Zoutkeet gekomen was, waar hij door de Heeren van de Vroedschap, zoowel van de minderheid als van de meerderheid, en andere Heeren werd gecomplimenteerd, terwijl men terzelfder tijd in de voorzaal zag komen om hun compliment aan de familie af te leggen: bierdragers, schippers en vele andere soortgelijken, van wie de een z'n klompen voor de kamer nederzette, en een ander, die uit een kort stompje rookte, dat op zijn duim uitklopte voor hij in de kamer kwam, en anderen hielden hun klompen aan terwijl zij hun compliment afstaken. Onder dezen stoet was mede het befaamde Konijnenwijf met eenigen van haar consorten, die op de Markt bij het schreeuwen en heffen present waren geweest. Evenwel waren er nu maar enkele zakkendragers onder, want deze en soortgelijken kwamen op den volgenden

dag hun compliment maken, terwijl zij tevens ieder naar verkiezing op een glas malaga-wijn of anderen drank onthaald werden." —

Ik vraag het u.... spreekt hieruit niet een minachting van al degenen die met de handen hun brood verdienden? Zou meneer Kluit het hebben kunnen gelooven dat een tiental jaren later — en wat *zijn* tien jaren in de wereldgeschiedenis! — de sans-culotte den baas in Europa zou spelen; dat het voor de kinderen van het oude en schijnbaar afgeleefde werelddeel zou zijn: Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap!....

O zeker, meneer Kluit hàd zijn eigenaardige begrippen. Als hij zijn nood klaagt over het feit dat er in 1784 lieden in de Magistraat kwamen welke volgens hem daar niet zijn mochten, noemt hij enkele betrekkingen op die zijns inziens niet vereenigbaar zijn met het regentschap. Een pachter van de Kraan of een keurmeester van de beesten.... wel foei, zulk soort lieden konden niet in de Magistraat. Noch veel minder iemand die „op de marktdagen zijn huis doet bezetten door 't verhuren van stoelen voor twee of vier duiten ieder, en dezelve opzamelt van de boerinnen die met boter ter markt komen; en soortgelijke lieden welke nu in de Magistraat verkoren zijn in tegenstelling van zoovele brave oude Regenten en Notabele personen."

En kunt ge nu ook voelen, dat de theorieën van zulke Keezen er bij ons, minder soort van volk, niet in wilden? Ik spreek de goeden onder hen niet te na; maar wij kwamen in aanraking met lieden als meneer Kluit, beste, brave, gemoedelijke en godsdienstige menschen, voorzeker; doch die alles wat *uit* hun theorieën toch noodzakelijk in het vervolg der tijden zou *moeten* voortspruiten, „komiek" noemden, wanneer zij het waarnamen voor hunne oogen. —

Me dunkt we kunnen nu wel een vouwtje leggen bij het verhaal van deze Vroedschapsverkiezing. We zouden anders nog melding moeten maken, hoe ook de ons zoo bekende Burgemeester een gemengd gezelschap aan zijn huis ontving, waarin leden der regeering gezeten waren naast een man als

Jan Sybers, wat den goeien meneer Kluit heelemaal de gal deed overloopen; hoe de Stads-Jantjes gezellig bij elkaar kwamen onder presidium van den Fabriek, waarvan onze brave verslaggever schrijft: „O, schande, en ziet hoe laag zulk een kuiper (als deze Fabriek volgens Jan Kluit was) zich vernederen kan; nu wierd hij in vergelding van zijn ijver, in deze zaak betoond, bij gemeene karreluiden, slootendelvers en anderen op één soep uitgenoodigd!"

Maar we hebben reeds meer dan genoeg van deze zaak medegedeeld. Bovendien was het feest der Stads-Jantjes — gelijktijdig met een groot onthaal der zakkendragers, en voorafgegaan door een feest der leden van het schippersgilde, die bij Jan Sybers onthaald werden, waar voor de deur vuurwerk werd ontstoken en pektonnen werden gebrand — niet meer op den Verkiezingsdag, maar geruimen tijd later. En tusschen dien dag en de vermelde feesten lag de 8ste Maart, de Prinsjesdag, waarop in Den Briel het verjaarfeest van den Prins met groote vreugde gevierd werd.

Nu moet ge uit al het voorgaande niet de gevolgtrekking maken dat de Prinsgezinde meerderheid der Brielsche heeren er dol op was om den Prins heel en al de baas te laten worden van ons land, zooals toch de mindere man eigenlijk het liefst gewild had. Wel, toen er in de maand April van hetzelfde jaar een zeker aantal requesten gedrukt werden en door het land verspreid, met het doel om in de verschillende steden aan de Heeren te verzoeken om den Stadhouder tot Eminent Hoofd van de Republiek te verklaren, viel dit niet in goede aarde. De raddraaiers voor het Zoopjes-request wilden anders al weer beginnen; 't was zoo vroolijk met al die dingsigheden in de stad! Jan Sybers, die er dik en vet van werd, had reeds zijn herberg beschikbaar gesteld; 't request lag op een tafeltje en de inktpot stond er bij. De heer Bresser had al nieuwe zolen onder zijn schoenen laten leggen evenals zijn twee maats, om weer 243 onderteekenaars bij elkaar te trommelen; de schippers op het Maarland likten zich reeds den baard en hadden allerlei visioenen van zoopjes op al

wie maar lang zou moeten leven.... toen er plotseling van boven af een wenk kwam, dat het bewuste request een oproerig libel was.

Ik weet nog dat mijn vader er heelemaal den kluts door kwijtraakte. De brave man, die natuurlijk bij het schippersgilde hoorde en in den langdurigen, kouden winter van 1782 op '83 ellende genoeg geleden had om er den goeien God en den Prins voor te danken dat met al dat gerequest er een paar vroolijke uurtjes voor hem overgeschoten waren; de brave man had zich al gespitst om zooveel lieden als het hem mogelijk was te brengen tot het zetten van hun kruisje, waardoor er voor vrouw en kinderen nog wel eens een prakje overschoot uit een regenten-keuken. En al ware zulk een request geen lichtstraal geweest in zijn eentonige, sombere ellende — hij zou toch nooit begrepen hebben, waarom men niet met een rein gemoed den Prins voor den baas van het land mocht verklaren. Wàs dat dan zoo niet?

Ik vroeg dit laatste ook aan meneer Kluit, en bezorgde hem daardoor geen goeien dag. Hij zeide dat de Prins eenvoudig een dienaar der Staten was, en daar keek ik machtig vreemd van op. Hij had het altijd maar over „den Souverein", of zooals men toen schreef: „Souverain". En heusch, ik dacht eerst dat hij Onze-lieve-Heer bedoelde, voor wien de Prins ook slechts een gewoon mensch was net als ik, want, dat zei meester Van Vliet immer, dat er voor God geen onderscheid des persoons was. Vreemd hoorde ik op, toen meneer Kluit me uitlegde, dat hij met dien „Souverain," de heeren Staten bedoelde. Daar kon ik niet bij.... en nòg niet. Ik ben een weinig bang geworden voor een eenheid, die, als men goed toekijkt, uit een heeleboel stukjes blijkt te bestaan. Zoo heb ik in den Franschen tijd zooveel van *de* Vrijheid gehoord, en ik heb die ook gehoezeed, toen ik nog niet wist, dat er een Fransche, een Nederlandsche en een persoonlijke Vrijheid was!....

Nu maar.... de Prins was een dienaar van den Souverain, zei meneer Kluit, en wat het request aanging om hem te

maken wat wij van „ons Prinsje" dachten dàt hij was, nu daarvan hoorde ik ook niet veel goeds. Niet alleen was het „buitensporig" en „zinneloos", maar het moest ook „met de uiterste verachting" bejegend worden, „als niets dan oproer kraaiende."

NEGENDE HOOFDSTUK.

HOE MEN EEN ACHTTIENDE-EEUWSCHEN WINTER DOORBRACHT, EN WAAROM TWEE VROUWEN DRIEMAAL HET HOOFD SCHUDDEN.

O, het was zulk een koude winter geweest, waarmede het jaar 1784 begonnen was, en ook het voorjaar was voor de arme menschen heel slim. Al de pretjes, waarvan ik u verhaald heb, gebeurden in koude en vooral in sneeuw. Want sneeuwen als het dien winter gedaan heeft.... wel zelden in m'n leven heb ik zoo lang de straten wit gezien. Ge weet misschien bij eigen ondervinding, hoe plezierig het is als er in een klein stadje sneeuw ligt. Dan komen de sleden voor den dag en van den vroegen morgen tot den laten avond ziet men de jongens achter en de meisjes in de bakslee, en de kleinere apen met hun priksleetjes, die zij met twee stokjes voortduwen, rijden u royaal over de voeten als je niet gauw maakt dat je weg komt.

En dan het gooien met sneeuwballen! Dat hebben de Heeren nooit willen hebben, en de jongens hebben het àltijd gedaan. De dienders moesten er op letten, en als ze een armen zondaar te pakken kregen, moesten ze zijn buis uittrekken en mee naar het Stadhuis nemen. De Heeren dachten dat dan de moeders wel zouden komen of er hun mannen op uit sturen om het buisje terug te halen. Dan kregen ze meteen boete, wat in dien tijd heel aardig in zijn werk ging: want men maakte daar geen grooten omhaal mee van een rechtbank en zoo; maar de diender zei namens de Heeren van de

Magistraat, of — als het wat ergers was, zei zulk een Magistraatspersoon dat zelf, — dat men zus en zooveel boete betalen moest en wel vóór zonsondergang, en betaalde je die boete niet, dan kon men tot pand er voor zooveel uit je huis halen als ongeveer de waarde had vàn die boete.

Och ja.... eerstens kregen de dienders zelden of nooit een jongen z'n buisje; kun-je begrijpen dat je met twee voeten en twee handen wegvloog als een rakker je op de hielen zat! En ten tweede, àls er een buisje op het Stadhuis kwam, kwamen òf de ouders niet, òf als ze wel kwamen — wat het geval was bij arme luitjes, die geen buisje missen konden voor hun zoontje — was het gemeenlijk de moeder, die zoo haar tranen tot haar dienst had, dat de strenge meneer haar ten slotte op den schouder klopte en haar alleen deed beloven dat ze haar kwâjongen „een reprimande" geven zou, en *die* kreeg hij! Want de moeders verstonden er een rammeling door, wat er nu juist niet de letterlijke vertaling van is....

In een strengen winter zat niemand meer van de wereld afgezonderd dan een bewoner van de landen van Voorne, waarvan Den Briel de hoofdplaats was. Dat is te zeggen: in een héél strengen winter alweer niet, want dan bevroor de Maas en kon men over het ijs in verbinding komen met het vasteland. In den winter, waarover ik het nu heb, ging dat op een geheel andere manier, namelijk door arresleden. Nooit heb ik zooveel sledevaarten en sledetochten bijgewoond als in dat jaar; het gerinkinkel der bellen was niet van de lucht. Een waar geluk trouwens dat men op deze manier met de buitenwereld verbonden kon blijven; want ik behoef, om u dit begrijpelijk te maken, slechts te vertellen, dat de Rotterdamsche Marktschuit, die op den 21sten December 1783 van Den Briel vertrok, eerst den 2^{en} Maart van het volgende jaar terugkwam!

Och kom, we amuseerden ons toch, en uitmuntend zelfs, met onze requesten zooals ge weet. We zijn een zorgeloos volkje in Den Briel, en nu we slechts al wat we noodig hadden langs de sneeuwbanen konden krijgen, braken we ons

hoofd er niet mede wat er wel gebeuren zou, indien deze bruggen tot de buitenwereld niet langer bruikbaar waren. We hebben anders in dien ouden tijd wel eens in een strengen winter de turfjes geteld, en de vetkaarsen er bij. Erg was dat ook weer niet, want als men vroeg naar bed gaat, en onder de dekens ligt te luisteren naar de jachtsneeuw die tegen de ruiten wordt gezweept, heeft men geen turf en geen kaars noodig.

Edoch het eten....

Arme lieden — die uit mijn tijd bedoel ik natuurlijk — praten er graag van dat God en goeie menschen ze wel den winter zullen doorhelpen, en bovendien als wij des Zondags in de Kerk zaten, konden we nog al eens hooren verkondigen dat het een braaf en best werk was om arme luitjes wel te doen. In een klein plaatsje, zoo afgezonderd van de wereld en waar men elkaar kent van *a* tot *z*, is het zelfs een heele kunst om van den honger te sterven. Er waren genoeg instellingen van liefdadigheid, met Kerstmis en Nieuwjaar had men een extraatje, de collecten in de Kerk brachten aardig wat op, was het een weinig strenger winter dan gewoonlijk dan kwam er een buitengewone collecte langs de huizen, en boven alles had men de wekelijksche bedeeling in de consistorie. Er waren lieden die er in het mooie jaargetijde op trouwden, want in den winter ging dat, schaamswille, een weinig moeilijk. De man, vooral als hij een flink huisgezin kreeg, waarvan de jongens reeds wat mee begonnen te verdienen, leefde er van als een vorst, zat 's winters bij zijn vuurtje zich lekker te warmen, en stuurde moeder de vrouw op de bedeeling uit.

Gek zooals het toch in de wereld kan toegaan: de mannen hadden liever dat hun vrouw naar de consistorie ging, en de diakenen zagen liever die vrouwen niet. Een vrouw is een heel ander mensch, men kan ze zoo moeilijk op haar nummer zetten. Bij een man gaat dat beter; die weet geen woord terug te zeggen, geen woord tenminste dat pakt, of wel hij wordt kwaad en begint te vloeken. In beide gevallen heeft

hij het pleit verloren. Maar een vrouwtje, dat daar in een armoedig jakje staat, zoo ijzig dun bij de kou, en toch zelden zoo verschoten en vuil als de kleeren bij een man, begint met den sinjeur (zoo noemde men een diaken) van het begin tot het einde gelijk te geven, en als die meneer nog denkt dat zij aan het gelijk-geven druk bezig is, heeft zij al een begin gemaakt met allerlei jeremiades, die een man als hij geen barbaar is, toch moeilijk van een vrouw kan aanhooren. Vrouwen zijn zoo soupel, net een lok haar: als men daar zijn vinger om wil winden, windt die zichzelf om je vinger heen!

Ik heb het dan nog beleefd — het was op Oudejaarsavond van het jaar 1785 — dat mijn stiefmoeder nijdig als een spin thuiskwam.

„Dààr," zei ze, „nu hebben die mallooten ons aangezegd dat voortaan *geen* getrouwde vrouwen meer mogen komen, als de man zelf niet ziek of zuchtig is."

Die mallooten waren de sinjeurs diakenen .... die echter in dit geval *niet* zoo mal waren als m'n moeder wel meende. Dàt weet ik wel, dat m'n vader niet op z'n gemak was, en zei, dat die heeren alevel zooveel rare commoties tegenwoordig hadden.

Commotie is een woord van mijn vader, waarvan ge zelf de beteekenis en oorsprong op moogt zoeken ....

Dan .... (tusschen twee haakjes: de lieden uit mijn tijd schreven haast altijd *dan* als zij *maar* wilden zeggen) — dan .... de Patriotten hadden ook iets verzonnen om den minderen man door den boozen tijd heen te brengen. De Patriotten zelf zouden gezegd hebben: door het leven! Want ten eerste bemoeiden zij zich hoofdzakelijk met de kinderen, en ten tweede wilden zij die geld laten verdienen voor volbrachten arbeid.

Ik zei daar zoo bruuskweg, dat het van de Keezen kwam. En bij eenig nadenken zal ik dat toch maar blijven zeggen. Want later, na de dagen van de groote afstraffing, — waarvan ge zult staan kijken, dát beloof ik u! — werd ook de Burgermaatschappij opgeheven, die op den 8sten Februari van het jaar

1783 was opgericht. Ik heb dien datum eenvoudig dààrom zoo goed onthouden, omdat de school bij meester Van Vliet vol was van de tijding dezer oprichting. Wij, scholieren van de Armenschool, waren in de allereerste plaats bij deze instelling betrokken. Verbeeld u toch, er werd een Spinschool opgericht, in een groot huis op den hoek van het Oude Varkensslop, en meisjes en jongens konden daar een werk leeren, waarmee zij later een aardig stuivertje verdienden. Er was een spinvader en een spinmoeder, en zooals het in Den Briel altijd gaat met al wat nieuw is: het werd opgehemeld tot boven de hoogste wolken toe. De Heeren kwamen 's Maandagsmiddags kijken, er werden uitbetalingen gedaan, meer beloond dan gestraft, en vooral veel geredevoerd.

Het zij verre van mij dat ik hiermede het streven van de Burgermaatschappij belachelijk wil maken. Integendeel; juist omdat ik zoo in de armoedige kringen heb rondgesnuffeld, vind ik het prachtig om reeds de jeugd te leeren, dat men, liever dan de hand uit te strekken voor een aalmoes, zijn brood moet zoeken te verdienen. Een aalmoes ontvangen vernedert altijd.... zelfs groote heeren en vorstelijke personen. Die toevoeging vindt ge heel gek? Toch niet. Want ik heb den Franschen tijd doorleefd, en de groote baas, die wat te vergeven had, heette Napoleon!....

Dat is nu alles goed en wel, maar kinderen zijn kinderen. En al zijn die nu afkomstig van de negers of van de Eskimo's van Groenland — ze zijn liever na schooltijd in de vrije lucht dan in een stoffige spinschool. Geen haar op mijn hoofd dat er aan dacht om op die inrichting een goeien stuiver te verdienen. Bovendien — wij, jongens, vonden het meisjeswerk. Dat gingen ook ten slotte de heeren van de spinschool inzien, toen zij elkaar half suf geredevoerd hadden waarom er toch geen jongens meer op kwamen dagen. Toen ze het snapten, wilden ze toch een beetje in de familie van het spinnen blijven, en zeiden: „Weet-je wat? We zullen die knechtkens het garen leeren spinnen dat men noodig heeft voor het breien van netten." Ze konden daarvoor echter

moeilijk opnieuw een spinvader en een dito moeder opschommelen: de oplossing lag trouwens in Den Briel, waar men een paar touwslagerijen had, voor de hand.

Ze wandelden derhalve van den eenen touwslager naar den anderen om ze de jongens op den hals te schuiven, die, sedert Michiel de Ruijter, op een te familiaren voet met een lijnbaan staan. De touwslagers zijn ook niet van gisteren, en deze ten minste hadden geen lust er in om voor een soort van schoolmeester te fungeeren. Ze hadden door den Engelschen oorlog leelijken klap genoeg gehad; en hadden nu liefst al hun tijd en kracht voor zichzelf beschikbaar. Bovendien, dan zouden al die menschen, die zooveel tijd beschikbaar hadden, zoo'n meneer Hoijer misschien, of meneer Kluit, telkens aan komen zaniken, dit vragen en dat willen weten, en dan staan de handen van de baanders, die er zich vlak bij bevinden, dadelijk stil. Dat werkvolk ook!

Daarom kwamen de kweekelingen van de Burgermaatschappij niet op de groote Lijnbaan, waar men ze het liefst zag; en zoo werd goede raad duur.

Dan.... er was achter het Maarland nog een touwslagerij op bescheidener schaal, waar Jan Hofland de eigenaar van was. De Hoflanden nu hebben ten allen tijde als goede menschen bekend gestaan, en zoo wisten de heeren ook van dezen Jan Hofland het hart te roeren. Naast zijn baan werd nog een kleiner baantje aangelegd, de stad gaf schelpzand om het te bestrooien.... wat kan een Burgermaatschappij meer verlangen!

Ook op dat „baantje" ben ik niet geweest. Maar omdat de geschiedenis van de oprichting dezer kleine jongensspinnerij in het jaar 1785 viel, ben ik mijn verhaal al een jaar vooruitgehold; eer ik zoo ver weer gevorderd ben, zal van zelf wel blijken, waar ik toch stak en wat ik uitvoerde.

Dat is voor het eerste gedeelte van het jaar '84 gauw genoeg gezegd; toen zat ik op school of schreef bij meneer Kluit. Dat laatste werd evenwel iets, waar onze buurvrouw het hoofd over begon te schudden. Die buurvrouw was de

waardige echtgenoote van een knecht op de zalmvisscherij, en wanneer ik hierbij voeg dat diens naam Teunis de Haan was, zult gij tot uw schrik in onze buurvrouw de persoon herkennen die door mijn patroon als een helleveeg was afgeschilderd, toen zij den jongen meneer Hoogendijk zoo geknepen had.

Een lammetje was zij voorzeker allesbehalve! Maar voor jongens zijn dergelijke „hellevegen" zoo verschrikkelijk niet. O ja, ik herinner me nog héél goed, dat toen ik nog een kind was en duchtig op mijn poot speelde, buurvrouw De Haan aan mijn stiefmoeder — die me op dat moment niet krijgen kon! — den raad gaf „om dat jong met de hersens door de keien te slingeren". Maar toen moeder mij bij een andere gelegenheid, toen ik wel wis en drie een flink pak slaag verdiend had, goed en secuur in haar knuisten had, was het diezelfde vrouw De Haan die mij verloste, en moeder, die anders niet licht tot zwijgen was te brengen als haar mond eenmaal aan het rammelen was, royaal dat mondje snoerde. Sedert dien tijd heb ik altijd een soort achting voor haar behouden.

Die vrouw De Haan nu had bedenkelijk het hoofd geschud over mijn schrijven bij Jan Kluit. Haar man ging nog al eens met de schuit naar Rotterdam of het Kralingsche veer om daar zalm te brengen; en in Rotterdam werden onder de lieden, die De Haan ontmoette en met wie hij om moest gaan, heel rare noten over de Keezen gekraakt. 't Begon er zoo wonderlijk uit te zien in het land. Ze begonnen den Prins het eene baantje voor het andere na te ontnemen, en eigenlijk erg te vernederen. En in de meeste steden van Holland zetten de Keezen een borst op of ze de Groot-Mogol waren, en ze keken op de Prinsgezinden, die zij Oranjevee noemden, neer of die in de goot gevonden waren.

„Dank God op je bloote knieën," hadden ze tot De Haan gezegd, „dat je in Den Briel woont, dat zoo door en door — ik geloof van het begin der schepping af — Oranjegezind is. En.... pas op je tellen, maat! Want ook dáár zullen de

Keezen probeeren jelui te kniepooten. Let op, dat ze beginnen zullen met exerceeren en al dergelijke fratsen. Dat is om een geweer te hebben en scherpe patronen, en om op een goeden keer, eer je er op verdacht bent, jelui neer te schieten als dolle honden."

Wat ik daar nu mededeel, hadden zij niet in éénen keer tegen Teunis de Haan gezegd, en ook niet precies in het begin van 1784; maar zoo van stukje tot beetje hebben ze dien braven man het hoofd warm gemaakt. En in elk geval had zijn wederhelft niet zoo héél veel noodig om háár hoofd op hol te brengen; dàt weten we! Het zij genoeg hier nog eens te zeggen, dat vrouw De Haan datzelfde hoofd ging schudden over mij en Jan Kluit. En moeder schudde ook met haar bol, maar dat had een andere beteekenis alweer. Zij wilde daarmede te kennen geven, dat zij de enkele stuivers, die ik thuis bracht, niet missen kon, en of vrouw De Haan aan vader en aan mij wat anders kon bezorgen, wat voor vader nog al niet veel hoofdbrekens zou kosten, eenvoudig omdat hij met dien Engelschen oorlog zoo goed als niets deed. Toen schudde vrouw De Haan al wederom haar kersepit, en dit had ten derdenmale een andere beteekenis.

Zoo bleef ik schrijven en nieuwtjes aanbrengen; durfde het eerste wel vertellen, en zweeg natuurlijk over het laatste.... maar Jan Kluit was suspect!

TIENDE HOOFDSTUK.

DOOR HET SCHEURTJE IN DE POPPENKAST.

Zoo dikwijls heb ik nu dien Engelschen oorlog al in den mond gehad, dat ik er — of ik er veel zin in heb of niet — wel even nader over praten mag. Ik zie er anders wel tegen op, want wat ik te zeggen heb is nog al diepzinnig. Niet dat ik als kwâjongen dat alles zoo diepzinnig vond. Oorlog is oorlog, en als de vijand je maar van het lijf blijft, is het voor een massa lieden een tijd waar ze later in hun leven graag óver praten. Och ja, ik keek op z'n best de wereld in, toen het oorlog was; hoorde er op schelden thuis als er weinig te schransen viel en vond het ongelukkig dat ik niet op den wal mocht. Verder had ik schik in het soldaatje spelen dat ik rond me zag, vond iets bijzonder avontuurlijks in het idee dàt de Engelschman komen kon en de stad dan belegerd en misschien wel stormenderhand ingenomen zou worden. En omdat er bij ons thuis nooit wat te halen maar altijd wat te brengen viel, zag ik ook van dien kant de toekomst niet al te donker in. Doodmaken zouden ze me niet; dààr zou ik wel voor zorgen!

Later, veel later, heb ik een anderen kijk op dien oorlog, en op een massa andere dingen meer, gekregen. Als men in den tijd van groote gebeurtenissen leeft, is men eigenlijk net een Jan Klaassen uit de poppenkast: je armen en beenen, en je hersenen niet het minst, zitten aan draadjes vast en worden door een invloed buiten je in beweging gebracht.

Later, veel later pas, mag men door een scheurtje in het zeil kijken hoe de baas van het spul dat alles zoo mooi doet op en neer gaan. En als gij nu goeie oogen hebt, wil ik u ook even door zoo'n scheurtje laten kijken.

Ons landje had altijd rekening te houden met den invloed van twee groote mogendheden, Engeland en Frankrijk; buren.... toch eigenlijk op een afstand. Want tusschen Engeland en ons lag de Noordzee, en zoo hadden we tusschen Frankrijk en ons de Zuidelijke Nederlanden, het tegenwoordige België. Die Zuidelijke Nederlanden gunden we aan iedereen behalve aan de Franschen. Want als die nu lust hadden om ons landje in te pakken, moesten zij eerst door die Zuidelijke Nederlanden heen en kregen dan de bezitters er van tot vijand. Zoo hadden de Zuidelijke Nederlanden eerst aan Spanje behoord, en daarna aan Oostenrijk, terwijl wij bovendien nog een rij vestingen in die kostbare grenslanden mochten bezetten. Op zulk een kleinen afstand van ons gehouden, vonden wij de Franschen de beste menschen van de wereld; we bewonderden ze in alles; volgden hun kleeding na, hoe zotter die was hoe liever; spraken als we heel fatsoenlijk wilden zijn *hun* taal; kortom geen beter vrienden dan de Franschen.... indien zij niet *direct* onze buren waren.

Op de Engelschen hadden wij het minder begrepen. In zeker opzicht moet dat vreemd lijken; want we zijn veel nader aan hen verwant dan aan de Franschen, en in verscheidene dingen komen wij met elkander overeen. Ongelukkig hadden wij en zij het hart op dezelfde zaak gezet: we waren beiden het liefst koopman en zeevaarder en visscher. Toen werden we concurrenten, en die kunnen elkaar het licht wel uit de oogen kijken. Hoe meer Engeland vooruitging, hoe meer wij in de verkleining moesten komen, en omdat de Engelschman ons dat nog bovendien liet voelen, kregen wij een ontzaglijken haat tegen hem. Daarbij kwam dat wij in de laatste helft der achttiende eeuw zoo goed als machteloos waren geworden, en dat wel voor een goed deel door onze eigen schuld. Dat we een paar rangen moesten dalen, was

het onvermijdelijke gevolg geweest van den toenemenden bloei van Engeland, dat zijn machtige hulpbronnen sedert Cromwell had leeren kennen en gebruiken. Maar zoo miserabel als het in de laatste helft der achttiende eeuw bij ons geworden was, had het niet behoeven te zijn. Vooral niet met onze marine, die in een verwaarloosden toestand ging verkeeren. Ook onze ondernemingsgeest scheen uit te dooven, omdat er te veel rijkdom in ons land was. De kooplieden behoefden er hun zonen niet meer op uit te zenden om nieuwe betrekkingen aan te knoopen of zich zelf een weg door de wereld te banen; alle wegen wàren voor ons gebaand; ons karretje reed op den zandweg en.... de voerman lei te rusten.

Kijk.... dat is altijd zoo vervelend in onze geschiedenis dat men nu zelden of nooit precies kan zeggen *wie* die voerman was. Denk maar eens aan meneer Kluit z'n „Souverain" en aan m'n vaders „Prinsje". En omdat ook ons gevoel van eigenwaarde sliep — dat kostelijke wat een persoon noch een volk màg verliezen op straffe van een droeven ondergang! — gingen we er niet alleen over twisten en zaniken *wie* die voerman was, maar ook of hij een Fransche dan wel een Engelsche livrei droeg, erger: door wien hij omgekocht en betaald was....

Doch ééne groote vreugde ging er, zoowel door de Nederlanden als door Frankrijk.... ja, eigenlijk over het geheele vasteland van Europa, toen er sprake van was dat Engeland, de groote kolossus der zeeën, op zijn voetstuk stond te wankelen. Wat *nu* het reusachtige rijk der Nieuwe Wereld is (de Vereenigde Staten van Noord-Amerika) behoorde vroeger in afhankelijkheid tot Engeland, als een verzameling koloniën van dat rijk. Die koloniën kwamen in opstand, en nu was er een groote, heerlijke hoop, dat Engeland dat verlies niet zou kunnen overkomen. O ja, de opstandelingen werden òòk wel toegejuicht, omdat ze ons deden denken aan onzen eigen opstand tegen Spanje — maar ik verzeker u dat de visscherman en al wat met handel en zeevaart in be-

trekking stond, leedvermaak gevoelde over de lastige positie, waarin John Bull geraakt was. Menigeen in ons land droomde al dat de goeie dagen van weleer terug zouden komen, dat we weder als van ouds de vrachtvaarders van Europa zouden worden. Zeg, o zeg mij.... wat zou, zelfs *nu* nog voor Europa een heerlijker beeld zijn dan een verzwakt Albion?

Door allerlei omstandigheden, die ik hier niet na heb te gaan, kwamen de Franschen en de Spanjaarden de Amerikaansche opstandelingen te hulp. Het was een heel voordeeltje voor ons dat Frankrijk in oorlog was met Engeland, want nu kwamen de Franschen bij ons ter markt in al wat de zeevaart betrof, zooals hout voor schepen, pek, teer, hennep enzoovoort, die wij dolgraag voor hen uit Noorwegen en Rusland wilden halen en naar Frankrijk brengen. Natuurlijk had Engeland daar veel op tegen, en herinnerde ons er aan dat er nog een oud verdrag bestond, waarbij wij ons verbonden hadden om Engeland tegen de Franschen te helpen. Met andere woorden — want onze hulp zou niet veel beteekenen omdat we zoo goed als geen schepen, scheepsvolk of wapenen hadden — Engeland wilde weten of we zijn vriend of zijn vijand waren.

Dat was een lastig geval voor ons. Zijn vriend wilden we niet zijn, omdat we hem stil-inwendig haatten èn omdat we dan onmiddellijk in oorlog met Frankrijk zouden komen. Zijn vijand niet, omdat we dan onze havens niet anders meer konden uitloopen dan tot de tanden gewapend; want Engeland, al had het nu te strijden in Amerika en in Europa, toonde weldra tot ieders verbazing dat het onverzwakt was gebleven; natuurlijk: de innerlijke kracht was onverzwakt!

Wat we dan wilden?

Neutraal blijven; dat wil zeggen, we zouden gaarne de Franschen blijven voorzien van allerlei koopwaar, geld verdienen als water .... en verder rustig toekijkers blijven bij het wapenspel tusschen de verschillende volken, die niet zoo sluw waren als de Nederlanders.

't Is te begrijpen dat de Engelschman geen zin had om

zoo door zijn overbuurman voor den gek gehouden te worden. In de wereld, het is waar, wòrdt men vaak door een buurman of wie dan ook voor den gek gehouden, maar dan is dat een personage dat men ontzien moet en naar de oogen kijken. Een mensch die van zich af weet te bijten, of beter nog: die eerbied weet in te boezemen, desnoods af te dwingen, leeft rustig in zijn eigen tuintje, en wee dengene die het hem daar lastig maakt. Als ons land zoo'n baas was geweest ten tijde van den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, had het zijn schepen rustig naar Oost en West kunnen zenden, en in plaats dat twee mogendheden hem bij de ooren trokken: „hier kwâjongen.... je moogt mijn vijand niet naar de oogen zien!" — had men gevrijd en gevleid om zijn bijstand. Nu had Nederland geld, veel geld zelfs. Voor dat geld had het gedacht alles te kunnen koopen, en vloot en leger op schandelijke wijze laten vervallen. De stijve gouvernantes wandelden met de even stijf ingeregen kindertjes over de tot heuvels vergroeide bolwerken langs de verroeste kanonnen, en menig zee-officier, met een pruik op, was nog banger voor een schot uit een overoud kanon dan voor den Engelschman, dien men ten minste ontvluchten kon. Geld, veel geld had de Republiek. Nooit is krasser bewezen hoe onmachtig toch somtijds datzelfde almachtige geld kan zijn, als juist in den oorlog dien wij nu moesten voeren met Engeland.

Want beter dan zulk een schijnheilig vriend, zag Engeland een vijand in ons. Hij dwong ons tot dien oorlog, de ruwe John Bull. En, o! we hebben er toen zoo van langs gehad. En schade geleden! Onze haringvloot kon niet uitzeilen, onze koopvaardijschepen evenmin, en de Engelsche kapers vielen tot in onze zeegaten om daar, als het ware vlak voor onzen neus, den buit weg te pakken. Die haringvloot en die koopvaardijschepen hadden beschermd moeten worden door een oorlogsvloot, doch die hadden we niet. Als we de lamp heel erg voorover zetten.... ja, dan kwamen er nog enkele oorlogsschepen; maar waar bleef dan nog het kloeke zeevolk der zeventiende eeuw?

Eens had er een ontmoeting plaats, bij Doggersbank, waarin de Nederlanders niet weken. Daar is zooveel over te koop geweest, alsof Bestevaer Tromp een tweeden slag bij Duins had bevochten. Gouden ketens zijn uitgedeeld, redevoeringen.... dat spreekt; en de Trompen en de Ruijters leefden nog, zeide men. Ik wil de menschen van toen niet hard vallen; ze waren weinig gewend!

Het mooiste van de zaak komt nu eerst pas. Zooals ge u herinneren zult, was men, bij het begin van den Amerikaanschen opstand, in ons land erg in zijn schik, en als inderdaad het machtige Engeland was gaan wankelen op zijn voetstuk, zou men hier met zekere voorliefde een vernielings-oorlog gevoerd hebben; niet omdat wij zoo bijzonder vernielzuchtig of tijgerachtig wreedaardig zijn, maar omdat wij gaarne Engeland om kroosjes zouden helpen. Ongelukkig ging het nu net andersom, en daar moest iemand de schuld van hebben. Plotseling gingen vele regenten en nog meer de lieden van de nieuwere denkbeelden — toe, mogen we ze nu voor het gemak samen Patriotten blijven noemen? — plotseling dan gingen de Patriotten zich herinneren dat de Prins een Engelsche moeder had gehad, en dat hij derhalve ultra-Engelschgezind zou zijn. Wel ja, het was zoo klaar als de dag! De Prins mocht als een echte nazaat van den Stadhouder Willem den Derden, die immers Koning van Engeland geworden is, de Franschen niet luchten of zien, en had met voordacht onze vloot zwak en ons leger nietig gehouden, opdat Engeland ons gemakkelijk nekken zou. Als we dan bij den vrede op zouden moeten zitten en pootjes geven, zou een der voorwaarden wezen dat het gedaan was met den Franschen invloed in ons land. Die Fransche invloed was het sterkst in die kringen welke meenden een stadhouder best te kunnen missen, en zoo begrijpt een kind wel waar het den Prins eigenlijk om te doen was, en waarom hij leger en vloot in zulk een schandelijken toestand had gelaten.

Zoo redeneerden de Patriotten, en tegenwoordig weet ieder dat dit schandelijke laster was. Het was juist de Prins geweest

en indertijd zijn moeder ook, die leger en vloot hadden willen versterken in de dagen des vredes, en omdat een versterking van beide ook een versterking gaf aan het hoofd van den staat, waren de kooplieden daar angstig voor en hadden het tegengewerkt, en het waren ook alweer juist die kooplieden die door hun baatzucht en onvoorzichtigheid het land dezen oorlog op den hals hadden gehaald.

Er ging in dien tijd een sprookje rond van een ambachtsheer die aan de bewoners van zijn zeven dorpen strengelijk gebood om toch hoogst voorzichtig te zijn bij het bakken van oliekoeken, omdat er zulk een hevige brand kon ontstaan. En.... toen er door de onvoorzichtigheid van de bewoners van het hoofddorp tòch een brand ontstond, die wijd om zich heen greep, toen was het de ambachtsheer die de schuld kreeg, omdat de bluschmiddelen niet in goeden staat waren.... ondanks àl de waarschuwingen van dien armen goedigen ambachtsheer.

Ambachtsheer of niet — Prins Willem de Vijfde kreeg van alle rampen de schuld. Hieruit volgt als vanzelf, dat de Prins geen man van een vast en flink karakter was; bij zulk een past men wel zalig op om hem voor wrijfpaal te gebruiken! In werkelijkheid was de Prins ook van een goedig, sullig, besluiteloos karakter, heelemaal er de man niet naar om in zulke troebele dagen te heerschen. Onder de duizend heerschers had er wellicht slecht één *dien* tijd bij den nek kunnen grijpen; wat mocht men dan van den goedigen, huisvaderlijken Willem den Vijfden verwachten? Geloof mij.... de toestand van heel Europa was in mijn dagen zoo in de war gegooid, dat niet één regeerder er nog een touw aan vast kon maken.

Daar had-je nu onzen goeien vriend Frankrijk. Ik herhaal, dat we steeds een weinig naar de Franschjes overhelden, hoewel we ze liefst op een afstand bewonderden. We dachten steeds: „je zult van ons erf wel afblijven, omdat je eerst je voeten in de Zuidelijke Nederlanden moet zetten, en dat durf-je niet, omdat die aan Oostenrijk behooren!" Oostenrijk nu was de aartsvijand van Frankrijk, en zoo konden wij gerust de

WILLEM·V·BATAVUS·GEB:1748†1806
·JE·MAINTIENDRAI·

slaapmuts over de ooren trekken, en, immer Frankrijk bewonderende, ons dutje indommelen.

Daar plotseling worden nu Frankrijk en Oostenrijk de beste vriendjes van de wereld!

Hoe was in 's hemelsnaam dàt gekomen?

Wel, heel achter in Duitschland, vlak tegen het groote Rusland aan, dat ook al wakker ging worden, lag een staatje waarin men eigenlijk geen erg had gehad, en dat nog niet zoo lang geleden, onder den naam Pruisen, een koninkrijk was geworden. Een der Pruisische Koningen, later als de oude Frits door heel de wereld bekend — óók een bewonderaar van Frankrijk — kwam plotseling zoo uit den hoek, dat heel Europa er verbaasd van stond. Hij nam een mooie provincie weg van Oostenrijk, en.... deed dat alles zonder om te kijken of Frankrijk, dat erg den baas speelde in het verdeelde en zwakke Duitschland, het wel goedvond.

Dat brutale monarchje moest eens mores leeren. Oostenrijk, dat die schoone provincie had verloren, verbond zich daartoe met Frankrijk, en Rusland kwam er ook bij. Met hun drieën — en met nog een rompslomp er bij, welke er nu minder op aan komt — brachten zij den ouden Frits — dien we nu liever Frederik den Grooten noemen — erg in het nauw; doch ten slotte triomfeerde hij, en van nu afaan was zijn land een staat waarmede rekening moest gehouden worden.

Met een nicht van Frederik den Grooten was onze Stadhouder gehuwd, Willemijntje, die heel wat meer mannelijks in haar karakter had dan haar gemaal, de goede Willem de Vijfde....

Laten we nu den boel nog even overzien.

We zijn in oorlog met Engeland. De Patriotten geven Willem den Vijfden de schuld van den verwarden rommel, en keeren hun gelaat naar Frankrijk. De Franschen willen in hun strijd tegen Engeland wel geholpen worden door ons, maar zijn er niet op gesteld ons te helpen, waar wij voor ons zelven daartoe niet in staat zijn. Zij hèbben ook onze gunst niet te zoeken; zij bezitten die reeds door de Patriotten.

Prins Willem de Vijfde mag vernederd worden, maar met zijn vrouw moet men voorzichtig zijn omdat zij een nicht is van Frederik den Grooten. Zoolang die echter blijft dwepen met de Franschen — en dat deed hij overal waar het niet het belang van zijn eigen land betrof, — konden de Patriotten vrij ver gaan in het beleedigen van het Stadhouderlijke Huis. Dat Huis was zeer geliefd bij het mindere volk, maar dat mindere volk wendde het gelaat niet naar de Franschen, en kon het nog minder wenden naar den gehaten Engelschman. Het zocht liever heul en troost bij den Prins, die echter aarzelde om woelingen en revolutionaire bewegingen uit te lokken.

En om de brij heelemaal te verzouten kwam Oostenrijk lawaai maken in de Zuidelijke Nederlanden!

We hadden daar Antwerpen afgesloten van de zee, omdat we bang waren dat het een concurrent van Amsterdam zou worden. Daartoe hadden we een wachtschip bij Lillo op de Nederlandsche grens liggen. Want verder dan Lillo mocht geen schip met ongebroken lading gaan. Daar moest alles worden overgescheept en werd een drukkend recht geheven. Alle *zeehandel* was Antwerpen dus onmogelijk gemaakt, en het was alleen vrij op het stukje Schelde tot Lillo, waar alles door Hollandsche schepen werd overgenomen.

De heerscher over Oostenrijk, Keizer Jozef de Tweede, had er eens over nagedacht waartoe hij toch de Zuidelijke Nederlanden bezat. Om te zorgen dat de Franschen niet in ons land kwamen? Dat vond hij toch al te zot. Bovendien was hij nu goe-maatjes met de Franschen. Wel, dan moest hij tot het besluit komen dat hij de Zuidelijke Nederlanden beheerschte om ze tot een bloeiend en welvarend gedeelte van zijn rijk te maken. En daartoe was het noodig dat de Schelde geopend werd en de Nederlanders niet langer alle verheffing van deze, eertijds wereldberoemde handelsstad, tegenhielden.

Een koopvaardijschip, *de Louis* geheeten, voer onder zijn vlag uit Antwerpen om zonder last te breken voorbij Lillo te varen, en aldus aan te duiden dat er voor Keizer Jozef geen

FREDERIKA·SOPHIA·WILHELMINA GEB 1747†1837

gesloten Schelde meer bestond. Het schip komt bij Lillo, de uitlegger ziet dat het door wil varen naar zee.... en schiet op het vaartuig dat de vlag van Jozef den Tweeden voert.

Toen zou de Kèzer ons den oorlog verklaren, ons.... die krom gingen onder den oorlog met Engeland....

„O," dachten we, „dat allerbeste Frankrijk zal ons nu zeker en vast te hulp komen; het is zulke goede maatjes met Oostenrijk dat het alles wel in het reine zal weten te brengen." Gelukkig hadden we nog zooveel van ons, eenmaal wijdvermaard gezond-verstand overgehouden, dat we inzagen hoe het reine voor ons niet het reine voor Jozef was. Heel onze zelfzucht, en *die* was toen vooral groot, verzette zich tegen het openen van de Schelde. Daarom vonden de Staten het zeer noodzakelijk, dat het volk zelf zich ging wapenen.

Men kan uit dien tijd eigenlijk geen zin neerschrijven of om de pen heen slingeren zich, als een aantal lastige haartjes, evenveel lastige kwesties. In de eerste plaats over dat wapenen van het volk. Ik wil op de beteekenis van het woord *volk* uit die dagen niet ingaan; dan kwamen er zooveel haartjes dat de pen heelemaal niet meer schrijven kon. Maar ik wil alleen toelichten dat de bewoners der steden verondersteld werden reeds onder de wapenen te zijn, omdat men daar de „gewapende burgerij" had, laten we voor het gemak zeggen: de schutterij. Ieder mannelijk ingezetene van zestien tot zestig jaar kon daartoe behooren. Hoe en op welke wijze.... ja, daar wil ik later eens uitvoeriger over spreken. Nu wil ik alleen zeggen dat het geen hard lot was om te dienen bij die schutterij. In Den Briel ten minste hadden de lui er dikwijls wàt veel schik in. Zoo had men vroeger op den derden Pinksterdag altijd een wapentochtje door en om Den Briel, en dan werden er zooveel baldadigheden bedreven — eenvoudig omdat er tamelijk gedronken werd en op het laatst al de schutterlijke wijsheid in de kan raakte — dat heel wat publicaties en besluiten tegen de baldadigheden op den derden Pinksterdag uitgevaardigd zijn. In mijn tijd had men op den Hemelvaartsdag een groote wapenschouwing op

een ruim veld buiten de Waterpoort gelegen. Daar kwamen de drie vendels waarin de schutterij verdeeld was: het Oranje-, het Witte-, en het Blauwe Vendel, bij elkaar; een tent was opgeslagen waar de Heeren van de Stad, in zooverre zij niet tot de officieren van eenig Vendel behoorden, gezeten waren, niet te vergeten de dames uit den hoogen stand, die er altijd bij waren. Verder om het veld heen had men heel Den Briel, van het bekende bestje dat bij elke belangrijke gebeurtenis haar spinnewiel in den steek laat, tot de kleine kwâjongens toe.

Onder ons gezegd, ik geloof niet dat de schutters uit mijn tijd heel wat vijanden weerstaan zouden hebben. Ze waren op ouderwetsche wijze gewapend, stonden door elkaar, dat wil zeggen zonder er op te letten of de langsten op den linkervleugel stonden en de kleinsten op den rechter, en wisten van de nieuwe handgrepen en wijze van exerceeren door Frederik den Grooten in het Pruisische leger ingevoerd, net zooveel als de kraaien van den Zondag. Was het idee van *burger*wapening vooral in de mode gekomen door de overwinningen der Amerikanen in hun vrijheidsoorlog tegen Engeland, het feit dat de Pruisische Koning met *zijn* soldaten en door *zijn* manier van hen te drillen, aan half Europa het hoofd had kunnen bieden, werkte er toe mede, dat men aan deze nieuwe wijze van exerceeren bijzonder veel waarde ging hechten. Men dacht: als ik zoo doe als hij, zal ik net zooveel succes hebben als hij. Dat is nu wel niet waar, want het komt op nòg wat anders aan dan op de uiterlijkheden, en een tien of twintig jaar later hebben de Fransche sans-culottes, eenvoudige straatjongens en schooiers uit Parijs, die goedgedrilde Pruisische soldaten op de vlucht gejaagd, toen er geen Frederik de Groote meer in het land der levenden was; doch als men iets goeds in een zeker land ziet, volgt men dat in een ander land graag na. En zoo ergerden de lieden, die in de boeken over de nieuwe exercitie gelezen hadden, zich half dood aan die ouderwetsche schutters van ons. Ik behoef hier ternauwernood te zeggen, dat die lieden alweer

in hoofdzaak de Keezen waren, die echter, ze mochten zich al ergeren of niet, toch onder die schutters ingedeeld waren.

Ouderwetsch of niet — de steden konden dus verondersteld zijn gewapende burgers te hebben. Op het platteland evenwel — waarvan de bewoners juist het ergst van een vijand te lijden zouden hebben, meer dan de stedelijke schutters die achter de wallen van hun stad konden wegkruipen en de eigenlijke verdediging aan het garnizoen overlaten — op het platteland, zeg ik, waren de lieden ongewapend en in het geheel niet in den wapenhandel geoefend.

Toen nu Jozef de Tweede zulke harde noten ging kraken, oordeelden de Staten het noodig, dat ook het landvolk zich zou wapenen en bovendien leeren om met die wapenen om te gaan. In vorige bange tijden was men eenvoudig gewoon geweest om alleen het eerste te doen. Men deelde snaphanen en pieken uit, op zooveel hoofden zooveel, en de boeren moesten dan maar, als de nood aan den man kwam, schieten en steken van heb-ik-jou-daar, en wie geen snaphaan of piek had, moest een dorschvlegel nemen, de blaaspijp van den haard, een tang of een pook, al naar believen.

Dat ging echter nu niet meer op. Als Jozef de Tweede zijn soldaten in dit land zond, zouden die gewapend en geoefend zijn op de nieuwe wijze. Het was dus zaak dat de boeren geoefend werden in den wapenhandel. En zie, dat verkozen die boeren *niet*.

Waarom niet?

Ja.... daar komen weer een paar haartjes aan m'n pen. Hebt ge er wel op gelet hoe ik zei dat de *Staten* het bevolen? Immers „de Souverain" van meneer Kluit? En de boeren dachten als m'n vader aan „het Prinsje."

Weet-je wat de boeren zeiden, en dat was nog zoo dom niet:

„Wij betalen schot en lot," zeiden ze, „en daarvoor moeten de heeren Staten *ons* beschermen, en niet wij mijne heeren de Staten!"

Wat drommel.... er waren toch soldaten, beroeps-soldaten in het land; in elke vesting had men een flink garnizoen. Waren die soldaten er voor niemendal?

Zeker niet.... maar de soldaten, de *echte* soldaten hadden één hoofd; en dat hoofd was de kapitein-generaal-admiraal. En wie die kapitein-generaal-admiraal was? Wel.... de Prins! Hebt ge nu begrepen dat de Keezen zoo bijzonder sterk voor een *volks*wapening waren, dat zij in elke stad exercitie-genootschappen, vrijwillige oefeningen in den wapenhandel oprichtten, en dat de boeren er niets van moesten hebben?

Het is wel jammer dat alles zoo samengesteld was.

Zoo mag ik feitelijk niet zoo stout van één legerhoofd spreken en heel en al „de betaalsheeren" voorbij zien. We zullen het daarover later hebben. Want nu ben ik bevreesd dat gij door mijn wijze van uitleggen zijt gaan denken dat alleen partijhaat er de Patriotten toe dreef om zich vrijwillig in den wapenhandel te oefenen. Ook lieden met open oogen, die onze schutterij aanzagen zooals die was zonder pretjes of zoo, lieden die eveneens den wanhopig ellendigen toestand inzagen waarin de levende strijdkrachten van ons volk verkeerden, moesten als vanzelf het denkbeeld opvatten dat ons land voor de toekomst verloren was als het volk — en nu waarachtig het volk *zelf*, de natie! — zich *zelf* niet wapende!....

En.... nu is het mooi genoeg. Hoe langer we ons in dien warwinkel verdiepen, hoe lastiger het wordt er zich uit los te maken. We schudden ons nu al die spinnewebdraden van het lijf.... of omdat zoo iets in het geheel niet gaat: we breken dan als een gelukkig vliegje uit het web van die gruwelijke spin. In het vervolg van ons verhaal zullen we de boeren en de leden van een exercitie-genootschap wel in levenden lijve aan den gang zien, poppen weer die aan draadjes vast zitten, maar toch een aardig en interessant gezicht voor de toeschouwers. Heusch, het is gezelliger om zoo maar toe te kijken, dan even door het scheurtje van het zeil te loeren. Het *is* daar binnen zoo aardig niet als men in zijn nieuwsgierigheid wel dacht. Van de dagen van Blauwbaards vrouw af, werden de nieuwsgierigen meestal teleurgesteld.

ELFDE HOOFDSTUK.

DAT MET EEN SPROOKJE BEGINT EN MET EEN BELOFTE EINDIGT.

Als ik u beloofde een sprookje te vertellen, en ik begon dan zoo:

Er was ereis een stad waarin er sprake van was om de burgers te wapenen. Toen vatte een kapitein het woord op en sprak deze merkwaardige woorden, te merkwaardiger omdat ze in oorlogstijd werden uitgesproken:

„Mijne Heeren; ik vind dit niet alleen een zaak van groote gevolgen, maar zelfs gevaarlijk. Want het is thans de manier dat, wanneer een stad belegerd en ingenomen wordt en de vijand de burgers gewapend vindt, deze allen in de deuren worden opgehangen. Daarom acht ik de wapening der burgers niet alleen onnoodig maar ook gevaarlijk!"

Als ik zoo mijn sprookje begon, zoudt ge dadelijk zeggen dat ik wel op kon houden, want dat iets dergelijks zelfs in een verdicht verhaal onmogelijk is, tenzij ik iets uit Abdera mede had te deelen.... en van die stad kènt ge al de sprookjes.

Toch zijn die woorden gesproken; niet in een fabeltje en niet in Abdera, maar in Den Briel in het jaar 1784, en wel door Leendert van der Schilt, kapitein van het Witte Vendel.

Hoe kwam die man tot zulk een wonderlijke uitspraak!

Dat zal ik u mededeelen.

In Den Briel hadden de Keezen het er ook op gezet om oefeningen in den wapenhandel te beginnen. Om dat te doen

heeft men wapenen noodig, patronen, bandelieren, port-épée's en nog heel wat meer, niet te vergeten het kruit; want wat heeft men aan oefeningen als men niet nu en dan eens probeeren zou of men de theorie in de practijk kan toepassen, in schijfschieten en zoo, bedoel ik. Dat alles heeft men echter niet voor niemendal, en om aan geld te komen is nooit gemakkelijk. Of voor een soortgelijk doel wel, want men behoeft zelf slechts de hand in den zak te steken.

Dit nu doet men gewoonlijk het laatst. Het loopje is om eerst aan te kloppen bij de regeering van dorp of stad, provincie of vaderland, om te zien of men daar geen geldelijken steun vinden kan. Zelfs is men zoo overtuigd van het belangrijke en gewichtige der zaak welke men voorstaat, dat men eigenlijk niet in kan zien waarom zulk een regeering al dadelijk niet in den buidel getast heeft.

Het was licht te vragen in Den Briel, want op de minderheid in de regeering der stad kon men al vast rekenen, en waar die minderheid als het er op aan kwam door de Staten van Holland — den Souverain! — op alle mogelijke wijze in het gelijk gesteld werd, had zij iets meer te beteekenen dan in gewone tijden.

De minderheid kon echter in deze aangelegenheid de meerderheid niet overtuigen van het hoognoodzakelijke om een flinke subsidie toe te staan voor de wapening der burgerij, en zoo waren de Keezen genoodzaakt op eigen wieken te drijven.

Intusschen hadden zij ook een aanval gedaan op het geweten der schutters-autoriteiten. De drie vendels hadden elk een Krijgsraad, en uit die drie was samengesteld de Hooge Krijgsraad, het opperste gezag over de stedelijke schutters. Omdat de kapiteins van de twee andere vendels er zich al eens over uitgelaten hadden, (dat wil zeggen vóór den afval van den Vroedschap Cleijn) in beginsel niets tegen een andere wijze van bewapening en exercitie der schutterij te kunnen inbrengen, had de heer Willem Hoijer, de kapitein van het Blauwe Vendel, goeden moed dat de Hooge Krijgsraad besluiten zou

om aan de Vroedschap te adviseeren de nieuwe orde van zaken bij de schutterij in te voeren. Op deze wijze kon de gewapende burgerij geheel en al ingepalmd worden.

Toen de beslissende beraadslagingen daarover in den Hoogen Krijgsraad gevoerd zouden worden, bleek het al aanstonds dat de heeren Roest en Van der Schilt, respectievelijk kapitein van het Oranje- en van het Witte Vendel, hun draai genomen hadden, en wel denzelfden kant op als de heer Cleijn. Bij het nemen van zulk een draai, behoort er heel wat handigheid toe om zijn zaak goed te praten. Eigenlijk moet men daartoe lid van een Vroedschap zijn; dan leert men het wel als men het van zijn eigen natuur niet kan. Maar een lid van een Krijgsraad komt er in zulke gevallen licht toe, om zich te verantwoorden op een wijze als wij dat kapitein Van der Schilt hebben hooren doen....

Goed. De teerling was geworpen. De nieuwe bewapening enzoovoort zou niet plaats hebben met steun van de Vroedschap, ze zou ook niet geschieden op geheel regelmatige en gemakkelijke wijze doordat de schutterij zelve gewapend en gedrild werd. Welnu, dan zou ze geschieden ondanks het tegenwerken der Vroedschap, en op de wijze welke men daartoe het best vond, al strookte zij niet met de denkbeelden en gevoelens der burgers.

In de eerste plaats werden er bij „de goedgezinden" — een wonderlijk rekbaar woord in de Geschiedenis! — lijsten rondgezonden om eens te zien wat zij voor de zaak over hadden. Praten kon men toen bovenst best, maar, het zij erkend, geven ook. Want er werd voor 1530 gulden en 5 stuivers [1]) ingeschreven, een heele som, als men bedenkt dat zij door een dertigtal personen werd opgebracht, en dat een gulden in dien tijd veel meer waard was dan tegenwoordig. Voor dit geld moest alvast ieder deelnemer aan de oefeningen een geweer ontvangen, want natuurlijk moest de toelating tot het exercitie-genootschap zoo gemakkelijk mogelijk

[1]) Het volgende jaar steeg dit tot 1721 gld.

gemaakt worden, evenals de betaling voor de inschrijvers, die hun bijdrage, wanneer zij boven de 21 gld. bedroeg, in vier termijnen konden afdoen.

Intusschen begon men te exerceeren. Het aantal eerste deelnemers was tien, en de heer Pieter Graafland, lid der Vroedschap en heer van Heenvliet, stond zijn koetshuis volgaarne voor deze oefeningen af. Niet lang duurde het of het koetshuis was te klein geworden, men kreeg nu van een partijgenoot gelegenheid in de oude Meestoof op het Slagveld waarachter een flinke plaats was, terwijl men hoopte in het volgende jaar van de stad een flink exercitieveld te verkrijgen.

Tusschen die bedrijven door had men officieel het Genootschap opgericht, dat den naam ontving „Getrouw voor Stad en Vaderland"; weer werden lijsten rondgezonden en velen verklaarden zich bereid om als honoraire leden een flinke jaarlijksche bijdrage te geven. En wat vooral het ridderlijke hart der dapperen goed moest doen, was het feit dat tot die honoraire leden ook menige aanzienlijke dame mocht gerekend worden.

Het kon niet anders of door het oprichten van het Exercitie-Genootschap werd een eenigszins zonderlinge toestand geboren. De deelnemers aan de oefeningen traden uit vrijen wil tot het Genootschap toe; maar dit nam niet weg dat zij schutters bleven. De dienst bij de schutterij, moest dus vóór den dienst bij het Exercitie-Genootschap gaan. Zoo was de commandant van het laatste niemand anders dan de kapitein van het Blauwe Vendel, de heer Willem Hoijer. Men voelt nu zelf wel, hoe aan de Heeren van de meerderheid in de Vroedschap het middel als in de hand gegeven was om de leden van het Genootschap te plagen; men behoefde slechts een bijeenkomst, of een exercitie of een tocht of een wapenschouwing der schutterij te ordonneeren op een zelfde uur waarop de Patriotten bij elkaar moesten komen, om bij hen den boel in de war te doen loopen. Omgekeerd konden de leden, als zij schutterlijken dienst uitoefenden, door spotachtige lachjes over de ouderwetsche wapening en de zonder-

linge wijze van exerceeren, en vooral door te toonen wat *zij* konden, hun tijdelijke maats sarren en het bloed uit de teenen halen.

In het jaar '84 kwam het nog niet tot groote botsingen; toen de winter naderde, hielden de oefeningen op, en men hoorde zooveel nieuws van het platteland, dat men half en half de troebelen in de stad vergat, om al zijn attentie op de dorpers te richten. Nu en dan werd men er wel even aan herinnerd dat het vuurtje smeulde, en een sterke windvlaag de vlammen zou doen opslaan. Zoo triomfeerden op Oudejaarsdag de Keezen doordat hun bekend werd dat den vorigen dag in de Staten van Holland het verzoek der Brielsche minderheid om de Recommandatiën ook voor deze stad af te schaffen, in gunstigen zin was opgevat, zoodat er een besluit was genomen dat de Prins voortaan niemand voor de regeering in Den Briel had aan te bevelen, al bleef hem de keuze uit de verschillende tweetallen welke hem bij elke Magistraatsverzetting werden opgezonden. Zulke dingen lieten echter het eigenlijke volk koud. Wie kon een Publicatie begrijpen waarin zooveel stadhuiswoorden voorkwamen, en waarvan men alleen snapte dat het op den Prins gemunt was? Dat laatste behoefde men aan de menschen niet meer te vertellen. Ze wisten het al. Als de Keezen er slechts niet te veel beweging over maakten en er niet te hoog het hoofd om droegen — dan voelde het Oranjevee niet te diep deze victorie der Keezen. De meerderheid in de Vroedschap zou wel zorgen dat het hier in Den Briel altijd voor „ons Prinsje" bleef, en, steunende op deze overtuiging, waren de Briellenaars er grootsch op dat hun stad een der weinige, zoo niet de eenige bleef, waar de Keezen niet de baas waren.

En inderdaad droegen de Keezen het hoofd niet al te stout over een zegepraal, die zij hadden kunnen voorzien en dus niet het treffende van het ongewone had; zij droegen het hoofd niet al te stout.... omdat de boeren zoo weergaasch lastig waren, en door allerlei tusschenpersonen in betrekking stonden met aanzienlijke lieden in Den Briel. Een al te

onvoorzichtige beweging der Keezen, kon de boeren naar de stad brengen, en dàn waren de gevolgen niet te overzien.

Daar was inderdaad met die boeren geen ree te schieten. Eerst was voor hen afgekomen dat alle weerbare mannen de wapenen moesten dragen en door daartoe aangestelde personen gedrild worden. Al spoedig ging hiertegen een kreet van verzet op. Men wist uit gedrukte stukken, die bij tienduizendtallen door het land verspreid werden, dat bij den Prins niet de oorzaak tot deze volkswapening te vinden was. Derhalve zouden ze voor de Staten dienst moeten doen als men soldaten van hen gemaakt had, en de boeren wilden geen soldaten worden.

Waarvóór wil men u in krijgslieden herscheppen? vroegen handige bewerkers van deze beweging. Als het niet voor den Prins is, is het tegen hem. En ja, men heeft het druk over den oorlog met Keizer Jozef. Maar het spreekt immers vanzelf dat die oorlog op de grenzen gevoerd zal worden en in elk geval op een wijze als àlle oorlogen in de Republiek werden gevoerd. Let maar op: als de oorlog doorgaat, krijgt ge op een goeien dag het bevel om naar de grenzen op te rukken en uw haardsteden, uw vrouw en uw kinderen te verlaten.

Dat nooit! riepen de boeren, dan breken we liever den luiden den nek, die gezonden worden om ons te drillen.

En verder, zeiden de handige bewerkers van deze beweging, moet ge eens goed er over nadenken hoeveel die aardigheid van het wapenen en africhten wel kost. Daar vragen jelui, onnoozele tobberds, eigenlijk nooit naar.... Want als ik je vraag, *wie* betaalt dat alles, geven-jelui natuurlijk ten antwoord: het land, of, de Staten. En hoe komen de Staten aan dat geld? Denk-je dat de groote heeren dat alles uit hun eigen zak betalen? Mis hoor! Zeg me liever eens hoe het komt dat jelui tegenwoordig zoo zuchten onder allerlei zware lasten! Je kunt je krom werken op den akker, en de Keezen in Den Haag spelen mooi weer van je duiten. Och, je weet niet mensch, hoe slim dat alles in mekaar gezet is, en toch, als je even maar goed je gezonde hersens

gebruikt, is het zoo duidelijk als de dag. Geef me maar eens antwoord op deze vraag: wat is goedkooper, één man als Souverein te hebben, die heusch het geld van onnoozele boertjes niet noodig heeft, want rijk genoeg is hij van zichzelven en wat hij nog verdient, haalt niet bij wat hij in het land verteert; wat is goedkooper, herhaal ik, één zoo'n man, ons Prinsje — of een heirleger van baantjesgasten die allen weer zonen en broers en neven en ooms hebben om op het kussen te schuiven en een gemakkelijk en onbezorgd leventje te leiden? En het mooiste van de grap is, je hèbt die Staten niet noodig; je hebt den Prins! Geloof me, als je een vierde part opbracht van wat je nu op moet brengen, was dit onder het bestuur van den Prins meer dan genoeg. Die Staten hebben zichzelf noodig, wij en de Prins hebben feitelijk niets met hen te maken. „Ik heb wel eens gehoord dat er dertien duizend schrijvers voor hen zijn, die wij allen moeten betalen, en de Staten zouden ons, die arm zijn, op de slachtbank tegen den Keizer brengen, terwijl de rijken daarvan bevrijd blijven?" [1])

Dit laatste kon met te meer nadruk gezegd worden, toen de Staten, die inzagen dat een algemeene wapening der boeren onmogelijk was — ook om de bezigheden op het veld — het plakkaat verzachtten door slechts den derden man te eischen, en terzelfder tijd de domheid begingen een reeks van personen van de loting vrij te stellen. Onder die personen werden inderdaad begrepen de lieden, welke door den dorpeling tot de aanzienlijken of rijken worden gerekend. Zoo werden vrijgesteld: de schouten en de gerechten van de dorpen, de predikanten, schoolmeesters, voorlezers, ouderlingen en diakenen, de katholieke priesters, de ambtenaren enzoovoort. Wat kon bij zulke krasse uitzonderingen de inwilliging baten dat de gemeene man, die er ingeloot was, en geen lust tot dienen had, vrijgesteld werd op *deze* voorwaarde dat

---

[1]) Aldus drukte zich een boer uit tegen den schout Pieter van Andel, bij het oproer te Nieuwenhoorn, waarover straks nader.

hij zich door een ander kon doen vervangen? Wel konden de vrijgestelden zich vrijwillig aanmelden, maar dit ging zoo ver als het voeten had, en van dit laatste recht zal, vreezen wij, geen misbruik gemaakt zijn.

Zoo was er een geest van onwil gekomen onder het landvolk, gepaard aan wantrouwen tegenover diegenen welke boven hen stonden en tot nu toe de „gestelde machten" heetten, waarvoor de behoudzuchtige Hollander immer zulk een eerbied had; werd er niet voor gebeden in het groote en algemeene gebed van den dominee? Zelfs tegenover dien dominee kwam een geest van verzet, en dat was wel een teeken der tijden. Vanzelf werd de predikant er in gewikkeld, omdat de Publicaties het meest des Zondags in de kerk bekend werden gemaakt, een der weinige gelegenheden dat men de dorpelingen bij elkaar vond. Zoo zou ook deze Publicatie op de loting van den derden man worden voorgelezen. In Brielsch-Nieuwland een dorpje dat in de Geschiedenis bekend staat omdat in het jaar 1572 de boeren de Spanjaarden te lijf gingen toen dezen door het water van Den Briel waren verdreven, — ontstond er gelach en gespot in de kerk toen dominee Vos van den kansel af de Publicatie voorlas. Hij werd er in de volgende dagen zoo om uitgescholden, en er werden zulke krasse en leelijke bedreigingen tegen hem geuit, dat hij zijn vrouw in Den Briel in veiligheid bracht.

Den volgenden Zondag liep het aardige kerkje met de fraai gekleurde ruiten — een geschenk ter herinnering aan het feit van 1572 — stampvol. De predikant liet den schoolmeester uit het evangelie voorlezen, en daarna, om den buit vast binnen te hebben, de liefdegaven voor de armen inzamelen. Toen kwam de meester weder voor zijn lessenaar, want niet de dominee maar de meester zou zich thans wagen aan het aflezen der Publicatie. Die had al de menschen in de kerk als kind gekend en ze met plak en roede stil gehouden; wat drommel! hij zou eens kijken of er de schrik nog niet in zat. Toen hadden er twee feiten plaats, welke een schoolmeester uit de achttiende eeuw wel onmogelijk had geacht.

Het eerste feit was dat de brave man er geen orde meer onder kon houden, en het zou me niet verwonderen als hij er van aan het kwijnen is geraakt; en het tweede bestond hierin, dat de boeren allen eerbied voor het huis Gods verloren schenen te hebben. Als één man stonden zij op, toen hij met het aflezen der Publicatie aanving, begonnen te schreeuwen en te tieren, allen door elkaar, en liepen de kerk uit.

Gelijk in Brielsch-Nieuwland ging in de meeste dorpen het aflezen der Publicatie met gemor en ontevredenheid gepaard, en de boeren konden het dàn alleen met den predikant vinden als die op hun handje was, zooals bijvoorbeeld in Oudenhoorn, een gemeente van wier dominee wij in het verschrikkelijke jaar 1787 nader zullen hooren.

Met een bang hart zagen derhalve de schouten en schepenen ten plattelande den dag tegemoet, waarop de loting voor den derden man zou plaats hebben. En òf er ongeregeldheden, opstootjes, ja feitelijk oproeren in de verschillende dorpen plaats hadden! In Brielsch-Nieuwland barstte het eerst de bom los en daarop volgde Nieuwenhoorn. Omdat ik het opstootje in laatstgenoemd dorp heb bijgewoond, wil ik u dat vertellen. Het kan dienen als voorbeeld hoe het elders toeging.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

WAARIN DE VERTELLER ALWEER OP ZIJN EIGEN GESCHIEDENIS TERECHT KOMT.

Ik was nog altijd bij meneer Kluit. En eerlijk moet ik u zeggen: tot mijn eigen verwondering. Want omdat hij zoo geijverd had voor de oprichting van het Brielsche Exercitie-Genootschap, moesten de Oranjeklanten niets meer van hem hebben. Vrouw De Haan had niet nagelaten telkens aan moeder te doen uitkomen, hoe diepverdorven „die vent daar op de Markt met zijn dikken kop" wel was. En moeder had er ooren naar beginnen te krijgen toen de Engelsche oorlog op zijn eindje raakte en de verdiensten met de visscherij beter begonnen te worden. Het toeval echter had gewild dat meneer Kluit bij moeder in een goed blaadje was gekomen. In den nazomer van '84 toch had het roodvonk erg in onze stad geheerscht, en op het Karnemelkseinde, waar ik woonde, waren veel kinderen van arme luitjes gestorven. Ook bij ons was die ziekte de deur binnengekomen en had veroorzaakt dat een paar kleine lijkjes het huis werden uitgedragen. Ik heb u beloofd weinig over mijn levensgeschiedenis te zullen spreken, en daarom loop ik nu ook heen over die nare dagen. Maar ik weet nog heel goed wat een treurigheid en ellende er bij ons aan huis was, en hoe in die dagen niet alleen de enkele stuivers die ik verdiende zeer welkom waren, maar hoe ook meneer Kluit allerlei dingen zond die ons zoo goed te pas kwamen.

Misschien zult ge er vreemd van opkijken dat ik aldoor bij den heer Kluit bleef schrijven al was er bij ons thuis een besmettelijke — of zooals men toen zeide een aanstekelijke — ziekte. Och ja, er werden toenmaals geen uitwendige teekenen ter waarschuwing boven de huisdeur aangebracht, en bovendien de lieden geloofden dat aanstekelijke ziekten een bezoeking waren van het Opperwezen, en dat het groote zonde was, en een bewijs dat men in God geen genoegzaam vertrouwen stelde, indien men maatregelen nam om de besmetting te voorkomen. Jan Kluit, met zijn kostelijk gezond verstand, wist eigenlijk niet recht hoe hij zich in dergelijke omstandigheden zou wenden of keeren. Doch gelukkig voor ons was hij niet zoo bang voor het roodvonk als voor de pokken. En daarom mocht ik voor hem lijsten blijven overschrijven en enkele door hem aangewezen gedeelten uit kranten en tijdschriften — mijn grootste vermaak, omdat in die kranten scheldwoorden stonden waar zelfs een jongen uit de achterbuurt verbaasd over stond — en kreeg ik, in ruil voor mijn trouwe verslagen van den toestand bij ons thuis, wat versterkends mede, dat altijd te pas kwam.

Menschen uit een achterbuurt, als waar ik leefde, gaan meer met hun hart dan hun verstand te rade. Zoo kwam het, dat mijn moeder een geruimen tijd lang niets anders dan goeds van meneer Kluit wilde hooren, en dit in haar gesprekken met vrouw De Haan — over de heining heen, die ons achteruit van het hare scheidde — onomwonden te kennen gaf. Vrouw De Haan had ook medelijden met ons gehad, ons met raad en daad bijgestaan, en was daardoor weeker gestemd dan ooit in haar aard scheen te liggen. Het gevolg daarvan was dat zij een poos lang mildere begrippen koesterde, toe wilde geven dat er onder de Keezen nog wel een enkele gevonden kon worden waaraan een goed haartje was, maar ten slotte moeder niet genoeg kon waarschuwen een oog in het zeil te houden. Men kon nooit weten wat een meneer, die nog al Ontvanger der Verpondingen was en wiens dagelijksche taak het dus moest wezen den menschen het vel over de ooren

te halen, en die boven en behalve dat nog zulke wonderlijke begrippen had over den Prins en de Oranjeklanten, met die vriendelijkheid en hulpvaardigheid voorhad.

Wat mijzelven aanging, ik was in den leeftijd vol onbezorgden levenslust, en dus in het geheel niet een wezen om mijn heerlijke jonge jaren in diepzinnig zelfonderzoek door te brengen. Waar ik het goed had, was mijn vaderland. Natuurlijk had ik ook mijn denkbeelden, en zij waren die mijner omgeving en mijner schooljaren. Die mijner omgeving kent ge. En over de denkbeelden welke aan de schooljeugd werden ingeprent, behoef ik niet veel woorden te verspillen. Ge weet immers wel dat ds. Cleijn, die zijn zoon tot de Oranjepartij bekeerd en daardoor veroorzaakt had dat de Patriotten in Den Briel in de minderheid waren gebleven, tot de Scholarchen behoorde? We leerden dat Nederland uit aangespoeld zeewier was opgebouwd, dat onze natie een uitverkoren volk was, en dat de Prinsen van Oranje onze aangewezen leidslieden waren. Die tegen Oranje waren, was dit altijd bijzonder slecht bekomen. Zoo hoog was-je niet in de wereld, of het werd-je thuisbezorgd, en leelijk ook! Oldenbarneveld was een kop kleiner gemaakt, en Jan de Witt hadden ze in riemen gesneden (een geliefkoosde volksuitdrukking, die ik nog al eens in den Keezentijd gehoord heb) en zoo zou het ieder gaan, die tegen de wenschen van het volk inging. Want dàt heb ik eerst in den Franschen tijd begrepen toen ik op de hoogte kwam van de leer der volksvrienden, welk een democratische richting die Oranjeleer in den grond toch had. De vroegere schoolmeesters konden vertellen dat je alles om je heen vergat, en dat je vóór je zag Vader Willem met zijn boeren en visscherslui, met zijn Alkmaarders en Leidenaars, en een huivering voer door de ziel als je het verachte en vertrapte volk zag opstaan en een wonder verrichten in de wereldgeschiedenis. Wij, kleine luiden, waren het geweest die onze natie hadden gevormd. Kleine jongens, als we waren, wreven we toch de handen in een soort overmoed als we een Spaanschen Don, die even op de muren van

Alkmaar een kijkje had kunnen nemen, hoorden getuigen dat hij tot zijn verbazing niets dan visschermanstruien en grove burgermanskleeren had gezien. En òf we het wisten dat onze grootste zeehelden armelui's kinderen waren geweest! En wel waren Jan Rap en zijn maat op zij geschoven als er baantjes vielen uit te deelen — waarnaar zij ook minder vroegen omdat er zooveel te verdienen viel tijdens de groote dagen onzer Republiek in ambachten, visscherij en negotie — maar àltijd als het land zou ondergaan en alle groote Heeren radeloos waren, had er een Oranje geroepen: „Waar ben-je?" en dan had er een Vivat Hoezee! weerklonken als antwoord, dat Europa er van opkeek.

O, ik voelde het diep in m'n ziel, ze wàren niet te scheiden, die leus Oranje en wij, luiden van de groote, grauwe vlek. Ik kon dat niet zeggen, niet beredeneeren tegen meneer Kluit. Spotversjes op Willem den Vijfden las ik in de kranten, waaruit ik stukken voor hem overschreef, en zoetjesaan kwam het over me dat deze Prins niet was als Vader Willem met zijn gerimpeld gelaat en zijn kapje op, of als die andere, die met zijn adelaarsoogen en zijn krommen neus, Willem de Derde, wiens levenslot belangstelling zal blijven inboezemen zoolang een menschelijk hart mede kan gevoelen met een verschoppeling, en het menschelijk zelfgevoel behoefte heeft aan de zielskracht uitgaande van een rotsvast karakter dat den schuimenden levensstroom breekt, maar zelve niet gebroken kan worden. Zoetjesaan kwam over mij dat Willem de Vijfde een man was, die meer den invloed van anderen onderging dan zelf dien invloed uit te oefenen. In mijn kringen hoorde ik wel verzekeren dat al die dingen leugen en laster waren, dat men een muur opbouwde tusschen Oranje en het volk, maar wat ik las had het tooverachtige van het gedrukte woord, een macht welke gij niet meer zóó kunt gevoelen, omdat ge rondom in de kranten en tijdschriften zit. Hoe dit ook zij, in het diepst mijner ziel sluimerde een hartstochtelijke liefde, welke wakker zou worden als in volle intonatie daarlangs de wonderklank „Oranje" zou gaan. Die liefde, een

erfenis van vele, vele geslachten, onbewust overgedragen van grootvader op vader en kleinkind, zou te zijner tijd zich uiten zooals alle hartstochten: grootsch en heerlijk, of wel woest en dierlijk, al naar het beschikt zou worden....

Het is mij nog een raadsel dat meneer Kluit dat niet begrepen heeft. Hij was anders schrander genoeg. Misschien juist daardoor, lette hij te veel op de openbaringen van mijn verstand, want dom was ik niet. Ik leerde graag, en meneer Kluit liet me des winters op de avondschool bij meester Van Vliet gaan, waarvoor hij betaalde. Bovendien, mijn lust tot geschiedenis bemerkende en daar vooral zeer veel schik in hebbende, gaf hij mij allerlei boeken mee om te lezen. Dat lezen had echter het meest in den zomer plaats. Dan trok ik naar den wal, en ging daar of tusschen het lange gras of op het geurige hooi liggen lezen, met den blauwen hemel boven me en al de heerlijkheid van lente of zomer rond mij.

Die zomer van '84 was voorbijgegaan, de winter was gekomen, en, in de afzondering waarin wij gingen verkeeren, waren de geruchten van de opstootjes der boeren een welkome afleiding. In Januari van 1785 had de afkondiging der Publicatie over de loting van den derden man plaats gehad en tegen het einde dier maand moest de loting plaats hebben. Op een Dinsdag — ik meen den 25sten Januari — had dit moeten gebeuren in Brielsch-Nieuwland. Tegen den avond hoorden wij, dat de boeren niet hadden willen loten, dat zij een verschrikkelijk spectakel hadden gemaakt, het rechthuis ingeloopen waren en alle mogelijke autoriteiten op de vlucht hadden gejaagd. De Oranjeklanten in Den Briel kregen een kleur van plezier, en meneer Kluit schoof zijn gepoederde pruik heen en weer en scheen er minder door gesticht.

„Ik geloof heilig en zeker," had hij tegen zijn zoon, den notaris, gezegd, die even met hem er over was komen spreken, „ik geloof heilig en zeker, dat de boeren opgezet worden door zekere aanzienlijke personen uit de stad.... en ik had er wel een lief ding voor over om te weten — ten minste de zekerheid te hebben — wie die aanstokers zijn."

Ik hoorde dat alles aan, terwijl ik aan een zijtafeltje zat te schrijven, en ik werd even zoo nieuwsgierig als meneer Kluit. Minder eigenlijk naar die aanstokers dan wel naar de opstootjes zelf. Jongen, wat was ik er graag bijgeweest, want het moest er vroolijk toegegaan zijn in „het Nieuwland."

Denk eens aan, hoe verheugd ik was, toen meneer Kluit, nadat zijn zoon was heengegaan, mij het voorstel deed om aan zulk een lieven wensch te voldoen.

„Jan," zeide hij, „je bent een rappe jongen, en een bijdehandje. En daarom heb ik er over nagedacht om jou op een heel moeilijke onderneming uit te sturen.... Zou-je morgen naar Nieuwenhoorn willen gaan, waar de boeren moeten loten?"

Het scheelde weinig of ik sprong op van blijdschap.

„Heel graag, meneer," riep ik uit.

Meneer Kluit glimlachte zijn breeden, kalmen glimlach, die langzaam over zijn gelaat kwam.

„Goed, jongen!.... Maar niemand mag weten dat je door mij wordt gestuurd. Het liefste wilde ik dat je een boodschap op Hellevoet had te doen, dat lijkt minder verdacht."

Ik zei dat het wel schikken zou, dat ik een oom op Hellevoet had wonen waar ik voor thuis al lang eens naar toe had gemoeten, maar dat het telkens uitgesteld was omdat meneer Kluit niet wilde dat ik van school bleef of 's Zondags uit de kerk.

„En dan heb ik het ook heel druk bij u, meneer."

Jan Kluit keek me op zijn kalme wijze aan.

„Dat heb-je jongen," stemde hij hoofdknikkend toe, „dat heb-je."

„En ik zal het nog wel drukker krijgen."

„Hoe dat zoo?"

„Vader is op de zalmdrijverij.... en als het voorjaar komt, kunnen ze daar nog een jongen gebruiken."

„En moet-jij die jongen zijn?"

Ik knikte van ja.

Dit bericht scheen meneer Kluit niet bijster te bevallen. Ja.... thuis hadden vader en moeder dat ook wel gedacht,

en ze hadden het niet tegen meneer Kluit durven zeggen, en ik ook niet. Nu was het er uit, en ik was daar blij om.

Ook was ik er volstrekt niet bedroefd om, dat ik op het water zou komen. Ik zou van school afgaan, dat was de eerste verheuging die zich aan mij voordeed; want al leerde ik kostelijk, hierin zijn alle jonge menschenkinderen het met elkaar eens, dat ze blij zijn als ze van school gaan, of juister *tegen* dien tijd; want het afscheid *blijft* toch een afscheid, en dat valt nooit mee.

Ik dreunde nu tegen meneer Kluit eerst maar op van dat van school gaan, en ik wist dat het een por was dien ik hem gaf. En toen kon ik er een zalfje op strijken: dat ik niet dag en nacht op het water behoefde te zijn en nog uurtjes genoeg zou hebben om meneer Kluit van dienst te wezen. Dat knapte den braven man weer heelemaal op.... net als dit denkbeeld mijn ouders had gedaan, die niet graag mijn verdiensten bij meneer Kluit en de afvalletjes van zijn keuken en zijn kleeren misten!

Zoo eindigde alles in peis en vree — en meneer Kluit begon weer over de boeren te denken en mij op het hart te drukken dat ik goed uit mijn kluisgaten moest kijken of er ook lui uit Den Briel onder de boeren te bekennen waren, en trachten na te gaan welke rol die vervulden. Overigens moest ik een getrouw verslag geven van wat ik had bijgewoond, en vooral niet overdrijven of liegen, wat in den boozen geest van elken opgeschoten kwâjongen zat. Ten minste dat beweerde meneer Kluit....

Den volgenden morgen, nog voor de zon opgegaan was, liep ik op het voetpad dat naar Hellevoetsluis leidde, een groenen zak met twee roode kwastjes aan de punten over den schouder. Thuis waren ze in hun schik geweest dat ik eindelijk eens een vrijen dag had om de lang uitgestelde boodschap te bezorgen; en omdat het bij ons toch altijd vroeg uit de veeren was, kon ik, zonder argwaan te wekken, vroeg de stadspoort uit, want ik wilde mij haasten om op

Hellevoet klaar te komen, daar ik wist dat om tien uur de loting in Nieuwenhoorn zou beginnen.

Nu behoeft men op een Januari-morgen zoo buitengewoon vroeg niet op pad te wezen om de zon te zien opgaan. Uit eigen ondervinding zou ik er bij kunnen voegen dat een zonsopgang, die een weinig in de familie van de nevelige, huiverige maand Februari komt te staan, omdat de Louwmaand met haar heldere nachten en haar boomen vol rijp waarop het zonlicht glanst en flikkert dat men in verzoeking zou komen om van een goede toovergodin af te bidden om één zoo'n laantje, eeuwig in dien staat te houden; uit eigen ondervinding, zeg ik, zou ik wel durven beweren dat zulk een zonsopgang de moeite van het vroeger opstaan niet waard is. En dat het nu zoo woelig op het voetpad was, en des te meer hoe nader ik bij het dorp Nieuwenhoorn kwam, was voorzeker niet toe te schrijven aan den lust der dorpelingen om de zon te zien opgaan. Toen ik tegen een uur of acht voorbij de herberg van Spoon kwam, was het daar al vol.

Weet-je wat, dacht ik, ik moet eens even in de gelagkamer kijken; een brutaal mensch heeft de halve wereld.

Zoo gezegd, zoo gedaan. Er hing boven het buffet nog een olielamp te walmen, want de kastelein had licht noodig om de glaasjes niet te vol te schenken; de boeren mochten ze gerust in de schemering' uitdrinken. Of ik met mijn weinigheid nu al binnentrad, daar werd de zaal niet veel voller door, en zoo kwam het dat eigenlijk geen schepsel acht op me sloeg, terwijl ik, wat mij aanging, het vertrek eens rondliep, en zoo goed als het mij mogelijk was, m'n oogen den kost gaf. En ja, daar zag ik zoowaar een paar Brielsche gezichten.

Zooals dat op jeugdigen leeftijd gaat, men kent beter de gezichten dan de namen. Dat kwelde mij nu erg in het geweten, want wat zou meneer Kluit er aan hebben als ik niets anders kon zeggen dan: ik heb dien vent gezien met z'n rooden baard en zijn dikken neus, of dien anderen zonder

baard en dat breede, mottige gezicht. Vooral dat laatste zou geen bijzondere onderscheiding zijn, want alle menschen waren toen meer of minder mottig. Iedereen zoowat had toen de pokken gehad, en om je goed te laten voelen hoe het in die dagen met deze ziekte gesteld was, heb ik u slechts te vertellen dat er juist in hetzelfde jaar 1785 een roep opging dat er zoo'n goedaardig soort van pokken heerschte, en er als overtuigingsbewijs werd bijgevoegd dat er in Den Briel niet meer dan zes-en-twintig menschen aan stierven.

Om hier nu verder over te zwijgen, wil ik u alleen maar mededeelen dat ik heel en al terneergeslagen de herberg wilde verlaten, toen ik gelukkig een gezicht zag dat mij tegelijk onder een naam bekend was. Daar ontdekte ik toch, te midden van een groepje boeren tegen wie hij het bijzonder druk had, een zekeren Jan van der Hoeff, die bij ons een herbergje op de Turfkaai had, waar „de Visscher" uithing. Wat echter deze herkenning voor mij zoo bijzonder belangrijk deed zijn, was het geval dat Van der Hoeff nog het vak van tuinier uitoefende en bij enkele rijkelui aangesteld was om hun tuinen in orde te houden. En zoo was hij in dienst bij.... Burgemeester Van Dam van Aarden! Ik wil daarmede niets zeggen, maar ik voor mij vond dat ik nu gerust de herberg kon verlaten, en mij in het volvoeren van mijn boodschap te Hellevoetsluis niet te overmatig behoefde te haasten, omdat ik, al hoorde of zag ik dien dag niets meer, genoeg nieuws aan meneer Kluit had mede te deelen.

Ik werd te Hellevoetsluis langer opgehouden dan ik gedacht had, zoodat ik pas tegen elf uur weer in het dorp terug was. En daar was het lieve leven al gaande. Men kon niet voorbij het rechthuis komen, zoo vol stond het daar. Meneer Pieter van Andel was om tien uur gekomen en had met zijn Schepenen de loting willen beginnen. Daartoe had hij eerst tegen de boeren een redevoering gehouden. Dat was alles geweest: aap wat heb-je mooie jongen. Er dreigde gevaar van oorlog, en Keizer Jozef zou komen met zijn soldaten, en de boeren levend opvreten en hun dochters en vrouwen op gruwelijke

wijze mishandelen, als zij zich niet verdedigen konden. Daarvoor, en daarvoor alleen diende de wapening. En al wat er verder bij verteld werd, dat de boeren naar de grenzen zouden worden gestuurd en al die fraaiigheid meer, was gruwelijk gelogen. Als ze maar goed de zaken in wilden zien, zouden ze spoedig bemerken dat de heeren Staten echte landvaders waren, en dat het een voorrecht was om te wonen in een land, waar het zoo goed was.

De boeren wilden dat echter niet inzien. Ze begonnen allen door elkaar te schreeuwen, en ze drongen de rechtkamer binnen. De Schout had toen gezegd dat ze heen moesten gaan en niet ongeroepen in dit heiligdom mochten komen. De boeren weer aan het schreeuwen hiertegen in, dat de Prins tegen de loting was en dat de Staten bloedzuigers waren. „Weet-je wat, jongens," had de Schout gezegd, „ga-jelui op mijn rekening eens een zoopje drinken .... bij Spoon bijvoorbeeld, of waar-je wilt ...."

„Zuipen?" antwoordden de boeren, „wis en waarachtig willen we zuipen .... en dacht-je dat we met één zoopje tevree waren? We willen het er eens van nemen vandaag."

Ik geloof dat de Schout wel àlles had willen betalen, als ze slechts weg hadden willen gaan, maar dat juist wilden ze niet. Ze wisten dat er wijn en drank in de rechtkamer was, omdat Schout en Schepenen nooit op een droogje zaten. En nu wilden ze hier, in deze kamer, waarin men niet ongeroepen mocht komen zonder zich aan een oproerige handelwijze schuldig te maken, een braspartij aanrichten.

Oproer? .... Ze maakten zich er reeds aan schuldig. Want men zag liever geen Oranje meer dragen; ja een paar weken later was dit op zware straffen verboden .... zelfs op straffe des doods. En .... ze zagen er nu uit als paaschossen, zoo zaten ze van onder tot boven vol met Oranjestrikken en linten en papieren. Wat evenwel bedenkelijker was, elke boer had een mes in de schee, en de dorpelingen waren toenmaals berucht om hun hartstocht voor het bekkensnijden.

De Schout was weldra geen baas meer in de rechtkamer.

Toen ik er inkwam, leek het wel een boerenherberg. De halzen werden van de flesschen geslagen, het werd een beestenboel. Hier wekte de drank den vechtlust op, elders viel er een smoordronken op den grond, welke zelfs bevuild werd door allerlei viezigheden van dieren van kerels, die al maar den drank zich in het lijf gooiden totdat het langer een onmogelijkheid bleek. En rond meneer Van Andel stonden anderen te praten en te zwetsen, en als hij of een der Schepenen een beweging maakte om heen te gaan, kwam er een woesten glans in de oogen der lieden, en met vloeken en zweren zeiden ze, dat de Schout blijven moest en de Schepenen ook.

Hoe het nu gekomen is, weet ik niet recht meer; ik geloof dat ze een vaandel gingen halen. Maar er was een oogenblik dat de rechtkamer voor het grootste gedeelte leegliep, en achter bleven de enkele goedgezinden — dat wil zeggen de fatsoenlijker lieden, die wèl tegen de loting waren doch een afkeer hadden van oproerige handelingen; ik zwijg nu van de dronken zwijnen die snorkend op den vloer lagen. Van dit oogenblik respijt trok meneer Van Andel partij om heen te gaan, herhalende dat de loting uitgesteld was.

Haastig begaf hij zich op weg naar Den Briel, doch nog geen kwartieruurs was hij verwijderd, of hij hoorde een groot geschreeuw en gerucht in het dorp opgaan. Plotseling was het, of het getier naderbij kwam, en dat bleek ook het geval te zijn. Want daar kwamen onder groot geschreeuw en lawaai de dorpelingen aanvliegen, als honden die een haas vervolgen.

In meneer Van Andel zat echter geen hazennatuur. Bedaard wendde hij zich om en ging de opgewonden lieden rustig te gemoet.

„Wat is dat mannen; wat wilt ge van mij?"

Daar kwam een geroep van dat hij niet weg mocht loopen en dat hij mee moest. Goed; hij ging mee; hij moest trouwens wel. En het was een vreemd gezicht den bedaarden, kalmen, gepoederden heer tusschen dien opgewonden en tierenden hoop dorpelingen te zien voortgaan. Allerlei verwenschingen werden rond hem uitgestooten; hij gaf bedaard antwoord en maande

onophoudelijk tot rust aan. Aan degenen die zich in zijn onmiddellijke nabijheid bevonden, vroeg hij naar de oorzaak van *zulk* een verzet tegen de bevelen van den Souverein, en toen hij al de praatjes hoorde, die onder het landvolk waren rondgestrooid, trachtte hij die te weerleggen.

Zoo kwam hij als een gevangen man wederom in de rechtkamer aan, en nu moest hij al den overmoed zijner onderhoorigen ondervinden.

Of hij tegen den Prins was? Hij antwoordde zoo voorzichtig mogelijk, maar daar was men op dit pas niet van gediend. Als hij niet tegen den Prins was, moest hij deze Oranje-kokarde op de borst steken. Een weigering was niet mogelijk, want vlak voor den Schout had een boer zijn mes getrokken en uitgeroepen: „daar moet vandaag gesneden worden!" waarop hij, schuimende van woede en niet wetende hoe die te koelen het mes in den post van de deur had gestoken. De weigering ware derhalve levensgevaarlijk voor hem geweest, en daarom tooide hij zich met Oranje.

Ja maar, zeiden de boeren, wat beduidt dat eigenlijk nog? Later kan hij aan ieder, die het hooren wil, vertellen, dat hij er toe gedwongen was, en het desnoods heeten liegen; die rijkelui.... je kunt ze nooit vertrouwen! Neen, we moeten van hem zwart op wit hebben. En ook daartoe dwongen ze den Schout. Er werd gevloekt, gescholden en gedreigd, en te midden van dit helsch lawaai stelde de Schout een akte op, waarin hij verklaarde „dat Schout en Schepenen van Nieuwenhoorn Zijne Doorluchtige Hoogheid in alle deszelfs qualiteiten verklaarden te goeder trouw te respecteeren, en zooveel in hen was op alle mogelijke wijze te zullen mainteneeren." Dit stuk werd, onder een plotseling neervallende stilte, voorgelezen, en toen met een donderend hoezee! goedgekeurd. De Schout en Schepenen teekenden het stuk, en de boeren lieten het schrift nauw den tijd om te drogen, zulk een haast hadden zij om zich van dit kostbaar document meester te maken, dat bij gelegenheid tegen Schout en Schepenen dienen kon.

Toen deze gewichtige verovering bevochten was, had het feitelijk geen zin meer om den heer Van Andel langer gevangen te houden. Toch had men hier schik in; de mindere man kan, als hij eenmaal aan het vernederen van een aanzienlijke is, er niet zat van worden. We zullen daar in het jaar 1787 staaltjes van zien! De Schout stond al te bezweren dat hij allernoodzakelijkst in Den Briel moest zijn, dat hij daar zelfs verwacht wèrd; men liet hem niet gaan.

Toen er echter weder een ebbe kwam, alweer door een vaandeloptocht, gelukte het hem het rechthuis te verlaten. En waarachtig weer een kwartier buiten het dorp, hoorde hij opnieuw een stormachtig tumult. Gelukkig kwam er nu geen vervolging; de lui waren zeker te dronken. En zoo kwam de heer Van Andel, doodmoe en afgemat, om half vijf in Den Briel aan.

Later vertelde meneer Kluit mij nog — die zeer over mij tevreden was — dat Pieter van Andel tijdens het tumult des morgens nog een bode had kunnen zenden naar Zeeburg — een koepel in de duinen bij Oostvoorne — waar de Heemraden vergadering hadden, en onder welke Heemraden Magistraatspersonen van Den Briel waren. Door den bode werd aan die heeren den boozen toestand in Nieuwenhoorn gemeld en de vraag overgebracht of zij dienaren der justitie uit Den Briel wilden zenden om den heer Van Andel veilig naar deze stad te geleiden. Later was er een tweede bode gekomen, die de boodschap bracht dat er volstrekt geen dienaren der justitie mochten komen, want dat op het gezicht dier lieden de boeren zoo woedend zouden worden, dat de gevolgen niet te voorzien waren. Tegélijk had die bode verteld hoe meneer Van Andel het bekende stuk geteekend had. Op dit bericht toonden zich eenige heeren zeer verblijd, ja zelfs moet er een den hoed afgenomen, dien gezwaaid en hoezee geroepen hebben. De heer Kluit wilde mij den naam van dien Magistraatspersoon niet noemen, doch heeft mij wel zooveel te verstaan gegeven, dat ik het vermoeden opvatte als zou hij Burgemeester Van Dam van Aarden bedoeld

hebben. Dit weet ik wel, dat onder die Heeren zich ook de Vroedschap Cleijn bevond.

Ten slotte moet ik u zeggen dat ik het eerst wel vreemd vond van den Schout om naar Zeeburg en niet direct naar Den Briel om hulp te zenden. Bij eenig nadenken begreep ik dat hem geen anderen dan dezen omweg was overgebleven, daar de boeren natuurlijk het voetpad naar Den Briel hadden afgezet. Ze waren ook niet van gisteren!

DERTIENDE HOOFDSTUK.

DE VAANDELWIJDING.

Zooals het in Nieuwenhoorn was gegaan, ging het in meerdere of mindere mate in de andere dorpen van den lande van Voorne, niet het minst in Abbenbroek en in Zuidland, waar men nog vele dagen lang geen rijtuig liet passeeren, of de paarden en de voerman moesten van Oranjekokardes voorzien zijn, terwijl van de meeste torens, mede tegen het strenge verbod der Staten in, de Princevlag wapperde. Wat echter bijzonder de aandacht trok, was dat er, op het voorbeeld van Brielsch-Nieuwland, hier en daar een handeling werd gepleegd — of dat men althans daartoe werd opgezet — welke geheel onbestaanbaar leek met den geest onzer eeuw. In eerstgenoemd dorp toch hadden de boeren, toen zij Schout en Schepenen uit het rechthuis hadden gejaagd, uit hun midden zelf een Schout gekozen, en waren toen de wateren gaan verpachten. Dat was iets zoo ongehoords dat zelfs de Oranjeklanten er van opkeken. *Zelf* een overheidspersoon kiezen en handelingen verrichten welke immer door een persoon geleid werden die van boven af zijn aanstelling had ontvangen — wel, wie had dat ooit op de viool hooren spelen! Meneer Kluit toornde daartegen op de verschrikkelijkste wijze en vond er een bewijs in hoever het Oranjegrauw in zijn oproerigheid kon gaan. Hoe jong ook, zijn redenering wilde er bij mij niet in, eenvoudig omdat hij mij vroeger verteld had hoe in den Spaanschen tijd de Schutterijen zooveel invloed op de inrichting der regeering

hadden, en dat nog veel vroeger het volk een invloed bezat, welke het door de slavernij, waarin de Oranjes ons hielden, glad en al verloren had. Zoo sprak hij nooit van Claudius Civilis, maar vertaalde dien naam altijd door Klaas Burgerhart. Het is waar, dat Jan Kluit onder volk en burgers weer heel iets aparts verstond; *zijn* klasse....

Waarvoor hij en de zijnen echter zeer in angst zaten, was voor het mogelijk geachte geval dat de boeren naar Den Briel zouden komen. Op den 31sten Januari toch viel de zoogenaamde Diendersfooi of ook wel Vastenavond geheeten. De regeering onzer stad was er evenwel niet voor om Den Briel aan de genade der boeren over te leveren. Men moet in dien tijd geleefd hebben om te weten welk een groote afstand er immer tusschen poorter en buitenman bestond. Een boer was een mensch waarop een stedeling neerzag. Zoo was ik slechts een armelui's kind, en tòch weet ik nog heel goed hoe ik me in Nieuwenhoorn geërgerd heb, en in mijn geest *naast* meneer Van Andel stond, hoe Oranjegezind ik in mijn hart mocht zijn. In de opstootjes, welke dezen zomer en in '87 plaats hadden in onze stad, heb ik veel schik gehad, en ik was er met hart en ziel bij. En toch had ik in Nieuwenhoorn graag meneer Van Andel bijgestaan, en ik was er trotsch op dat hij zich tegenover dat kanalje zoo flink gehouden had. Zonderling! Als ik mij later boos maakte op de Staten van Holland, die den Prins kleineerden en vernederden, stelde ik mij hen altijd voor als de boeren van Nieuwenhoorn, zooals ik ze gezien had met hun verhitte gezichten. En.... laat ik het eerlijk bekennen: als ik mij dan den Prins wilde denken als den heer Pieter Van Andel, nam die vierkante regentenkop niet immer de bekende trekken van Willem den Vijfden aan, maar somtijds die van een vrouw, een mannelijke vrouw: Prinses Willemijntje!....

Ik kan nu van die boerenopstootjes — zoo mooi toch in hun openbaring van het niet-willen der Hollanders als hun hart er niet bij is — wel afstappen. De straf volgde op het misdrijf. Vanwege de Staten werden er allerlei vervolgingen

ingesteld, en het zou zeker niet bijzonder goed met de belhamels zijn afgeloopen, als deze zich niet, voor het grootste gedeelte, bijtijds uit de voeten hadden gemaakt. Dat de eigenlijke aanstokers in Den Briel zaten, kan ook voor de uitvoerders van de wraakneming geen geheim zijn. Daar echter de meerderheid der regeering van Den Briel Prinsgezind was, en in dit opzicht een weerspiegeling van de burgerij, schijnt men het beter gevonden te hebben de nasporingen zoover niet uit te strekken.

En nu keer ik tot het Exercitie-genootschap „Getrouw voor Stad en Vaderland" terug, dat, zooals ge u nog herinneren zult, hoop had een flinke oefeningsplaats te verkrijgen. Het rekende op een der bolwerken en had in dien zin een verzoek gericht tot de stedelijke regeering, welke te dien tijde het bestuur over „der Stede wallen" uitoefende. In dit opzicht rekende het echter buiten den waard, of juister: buiten de meergenoemde meerderheid. Het verzoek werd gewezen van de hand, en zelfs werd er later een verbod uitgevaardigd om op het grondgebied der stad in het openbaar te exerceeren. Er kwamen toch allerlei relletjes door, de menschen maakten zich boos, stonden te schelden als zij de Keezen zagen exerceeren, en hielden elkaar in onrust door allerlei verhalen, als zouden deze oefeningen strekken om de vijanden van den Prins te gelegener tijd in staat te stellen zijn aanhangers er met geweld onder te brengen.

Was de stedelijke regeering alzoo de Patriotten niet zeer gunstig, ze konden daarentegen altijd rekenen op den steun van de Staten van Holland. Daarom wendden zij zich tot de Gecommitteerde Raden (zooals het dagelijksch bestuur der Provincie heette) en thans met een beteren uitslag. Hun werd voor de oefeningen een wei toegewezen, welke buiten het gebied der stad gelegen was.

Als ge het goedvindt, wil ik u niet langer bezighouden met de plagerijen over en weer — met zooiets bijvoorbeeld als met de kwestie over de kleur der bandeliers: die van de Keezen waren geel, en daarmede kwamen zij ook schutteren,

wat de regeering der stad in de ziel greep omdat de schutters *witte* bandeliers moesten dragen. Zoudt ge het kunnen gelooven, indien het niet werkelijk waar was, dat hierover gedelibereerd werd in de Magistraat en in de Vroedschap, niet te vergeten in de Krijgsraden? In ademlooze spanning verkeert ge hoe toch *deze* kwestie is opgelost? Nu, dan wil ik u wel uit zulk een spanning verlossen! De Patriotten hielden de geelheid hunner bandeliers zoo stevig vast als Satan een onnoozel menschenzieltje; maar als zij nu mee moesten doen met de schutters, dan maakten zij de bandeliers met pijpaarde wit, of konden daarmede een armeren medebroeder nog een enkel duitje doen verdienen. Hadden zij geschutterd.... marsch dan met die onteerende witheid, die er afgekrabd werd alsof er de zaligheid van af hing. Dan kwamen zij op *hun* exercitie-veld wederom bijeen, en als de goede moeder de zon op al die gele bandeliers geliefde te schijnen.... wel, dan leek het of de manhafte Keezen Oranjesjerpen droegen!

Neen.... beter dan over al die nietigheden te spreken, noodig ik u uit met mij op een Septemberdag van het jaar 1785 de Vaandelwijding bij te wonen, welke op het terrein van het Exercitie-genootschap buiten de Kaaipoort zou plaats hebben. Even slechts zullen we dààr een kijkje nemen; want het zou u, vrees ik, niet bevallen om naar al de verheven woorden en gezwollen verzen te luisteren, welke daar op den adem der winden werden uitgestrooid. Dat laatste is òòk heel hol gedeclameerd, en toch niet alleen van den weeromstuit. Want waaien dat het deed op dien gedenkwaardigen dag.... wel, het was eenvoudig verschrikkelijk. 't Was geen wind, maar een storm, die vlak bij het feestterrein de boomen deed omstorten, en de zeilen der ververschingstenten deed klapperen. En toch waren er dames aanwezig, en zelfs de bejaarde schenkster van het prachtige vaandel, de teere aristocratische mevrouw Rijzick, wier man, zooals ge het u nog herinneren zult, het als candidaat voor de Vroedschap had moeten afleggen tegenover den jongen meneer Hoogendijk van Domselaar.

Ach, we zullen het bejaarde, teere mevrouwtje op een anderen Septemberdag, als de gloed van een brandstapel roode vlakken werpt op het Stadhuis, alsof de Watergeuzen teruggekomen waren en hun wachtvuren ontstoken hadden op het befaamde marktpleintje van Den Briel — ach, we zullen dat brooze wezentje zien vluchten over de afdaken en, door een troep gepeupel gegrepen, over de straatkeien zien slepen. Licht dat ze thans triomfeert, begroet als ze wordt door een redenaar als den heer Pieter Graafland, toegejuicht door aanzienlijke heeren, als een bovenaardsch wezen gehuldigd door allen die op dezen stormachtigen Septemberdag openbaar een getuigenis hadden afgelegd van hun overtuiging. Want heel Den Briel was in opschudding gekomen. Mannen en vrouwen en kinderen, ze waren uit hun woningen gekomen, en hadden gezworen dat de Vaandelwijding, waarvoor zelfs vreemdelingen uit Delft gewacht werden, *niet* zou plaats hebben. Het vaandel zou het terrein *niet* bereiken. In duizend flarden zouden de Oranjeklanten het scheuren. En, mòcht het toch op het terrein gesmokkeld worden, in de stad zou het niet terugkeeren, neen nooit!

Het Bestuur van het Genootschap, op de hoogte gebracht van de tumulteuse beweging onder het volk, nam in den morgen van den gewichtigen dag — het was de 6e September — het verstandige besluit om het vaandel niet in statelijken optocht naar het terrein te brengen. Terzelfder tijd was ook de Magistraat vergaderd en besloot een Publicatie uit te vaardigen, waarin ten eerste verboden werd om het vaandel publiek te doen afhalen, en ten tweede allerlei bevelen werden gegeven aan de kapiteins der schutterij om oploopen te voorkomen. Zoo mochten geen onderscheidingsteekens gedragen worden, en moesten de kapiteins zich den ganschen dag beschikbaar houden. Terzelfder tijd werden, op bevel van Burgemeesteren, de wachten der militairen verdubbeld.

Kwamen de besluiten der twee besturen in hoofdzaak overeen, hard moest voor de Patriotten het bevel zijn waarbij de kapiteins der gewapende burgerij in de stad moesten

blijven, want een dier kapiteins was hun commandant, de heer Willem Hoijer. Er viel niets tegen te doen, en zoo moest het beleid over deze hooge plechtigheid der Patriotten aan een ander overgedragen worden [1]).

Openbaar of niet.... het vaandel zou *niet* op het feestterrein komen. Aldus hadden de Oranjeklanten gezworen, en daarom stond het zwart van menschen op den weg die naar het terrein leidde.

In een vesting kan men zeer gemakkelijk den weg naar buiten afsnijden. Men is altijd genoodzaakt door een poort de stad te verlaten. Er kon dus geen kind aan de opeengepakte massa voorbijgaan, of men kon zien wat het meevoerde. Al de Patriotten moesten een brug over, de Kaaibrug geheeten, vervolgens een straat doorgaan, welke de Kaaistraat genoemd wordt, om dan langs den binnenkant van den wal de poort te bereiken. Langs heel dien weg stond het vol volk. Bij de Kaaibrug is een groot koffiehuis gelegen, waar gewoonlijk de aanzienlijksten van het plaatsje kwamen. En deze aanzienlijken ontbraken er ook thans niet. Niettegenstaande den geweldigen storm waren de ramen er hoog opgeschoven en daarachter zag men de Heeren zitten, vol gespannen aandacht naar buiten kijkende.

Om twee uur zou de plechtigheid een aanvang nemen, en hoe meer dit uur naderde, hoe meer de spanning toenam. Plotseling hoorde men een luid geschater opgaan en er kwam een deining onder de menigte. Kwam daar eindelijk het vaandel, was het oogenblik aangebroken dat men zijn hart ophalen zou aan dit stoute symbool der Keezen? De halzen werden uitgerekt, men stond op de teenen, of klemde zich aan zijn buurman vast om toch over anderen heen te hunnen kijken. Vuisten werden gebald, de oogen begonnen te flikkeren.... toen eensklaps een blij gejuich, een vroolijk handgeklap, een opgeruimd gelach door de opgewonden menschenmassa heenliep.

---

[1]) Aan Mr. Cornelis Pruijt.

„Maakt plaats, maakt plaats!" zoo klonk het luchtig, alsof het een verademing gaf dat het erge, het wilde, het beestachtige nog niet gekomen was. „Maakt plaats voor de Stads-Jantjes!"

En ja, daar kwamen ze, drie aan drie opgemarcheerd, en aan hun hoofd de vroolijke Frans, die sedert het Zoopjesrequest het hart der luchthartige Briellenaars gestolen had, de fabriek Westenhout.

„Aan ons de eer, jongens! om het vaandel uit de klauwen der Keezen te rukken!"

O, als de Stads-Jantjes dat op zich namen, dan zou het alleraardigst worden! Men glimlachte al vooruit, men wreef zich in de handen om de te wachten pret. En gaarne schoof men nog wat in, en liet die aardige lieden hun post betrekken voor de Kaaibrug, vlak bij het koffiehuis, waar de Heeren elkander, schuddend van het lachen, dit nieuwe evenement mededeelden.

Als toch dat vaandel maar kwam! Het was bij den heer Willem Hoijer aan huis, en dus *moest* het hierlangs. Trouwens alle andere toegangen tot de Kaaistraat waren genoegzaam afgezet, en geen muis kon ongezien de Kaaipoort passeeren.

Door dien opeengepakten hoop menschen moesten de Patriotten nu heen om naar buiten te komen. In optocht te gaan, was hun niet alleen verboden, maar het zou ook ondoenlijk geweest zijn. Er ware een tumult door ontstaan, dat voor hen hoogst noodlottige gevolgen zou gehad hebben. Toch waagden ze het niet een voor een door die menschenmassa te dringen; ze deden het bij kleine troepjes. Men kan zich voorstellen wat een gespot, gelach, geterg, gejouw er ontstond als zoo'n troepje zich een weg zocht te banen. De Patriotten hadden echter afgesproken stilzwijgend hun weg te gaan, en zich niet anders te verdedigen dan wanneer hun geweld werd aangedaan. Ze begrepen dat als er één droppel bloed vloeide, de Oranjeklanten hen onder den voet zouden werpen en dat er moord en doodslag, plundering en brandstichting door zou komen.

Of de Oranjeklanten hun hart ophaalden! Ze ontzagen niemand; ja, de dames, die mede opgingen en evengoed door de menschen moesten heendringen als de heeren, omdat men zich dadelijk opsloot en letterlijk iedereen langs het lijf deed gaan om toch maar het kostelijke vaandel niet door te laten smokkelen, werden met dezelfde vervloekingen en scheldwoorden begroet. Men kende zichzelf niet meer van razernij.

Dat vaandel, dat vaandel ook! Het was het zichtbare teeken dat de Keezen iets waren, iets vertegenwoordigden, iets beteekenden. Een vaandel.... ja, hoe bont versierd en hoe verguld en verzilverd het ook mocht zijn, was slechts een lap doek. Maar was dat ook geen lap doek, die mooie Princevlag, die niet meer wapperen mocht van den hoogen toren vanwaar zij voor het allereerst in ons Vaderland geklapperd had in een storm, hevig als die nu loeide om de Geuzenstad, voor het allereerst, eer zij haar zegetocht begonnen was langs heel de wereld. O, men smachtte er naar weer dat Oranje het wit en blauw te zien beheerschen. Men vroeg zich af *waarom* niet, *waarom* toch niet? Voor dat hoopje gepruikte en gepoeierde heeren niet, voor die stijf ingeregen dames met hun torenhooge kapsels niet, gezwegen van *hun* Jan Rap, klaploopers van grootelui, zooals wij ze scholden, die zichzelf heele Pieten waanden en op ons neerzagen? Mocht die heerlijke, roemrijke Princevlag niet waaien hoog van den toren, al scheurde de storm haar stuk, zij die verscheurd en verbrand was door de vlammen rond Trompen en De Ruyters opgeslagen ginder op de wijde zee, die zich in dezen gruwelijken storm krulde en kruifde van woede; de Princevlag, die geheiligd is door al wat Nederland hoog en dierbaar en lief is: de Princevlag, een der groote symbolen van dit aan uiterlijkheden zoo arme volk?

O, maar dan ook geen andere kleuren tartend omhooggeheven! De Princevlag mocht verboden zijn voor de nazaten van het groote volk dat er voor geleden en gestreden had; in Godsnaam,... de maat der verdrukking was nog niet vol. Maar zoolang die niet bruisend en schuimend en kokend over

liep.... geen ander symbool. Het mocht zoo zijn in bijna alle steden van Holland.... in Den Briel kon het niet, kòn het niet!....

En aldoor wonden de lieden zich op; elk klokkengeklank, door den storm omlaag gesleurd, deed de spanning toenemen; het bulderen van den wind, het zwiepen der boomen op de Kaai, het schuim-klotsen van het water in de haven, het wonderbare gesuis en gefluit hoog in de lucht.... het werkte alles mee tot opwinding.

Daar, schokkend.... in vloeibaar geluid, zooals bij een halfgevuld waterglas waartegen men tikt terwijl het heen en weer bewogen wordt, — zilvertoonden de klokjes van het carillon het voorspel van twee uur. Een wonderlijke stilte — zooals in de verte de branding van de zee vernomen wordt — kwam over de luisterende lieden. Toen een schreeuw. „Hel en duivel!.... het vaandel is ons voorbij gesmokkeld!" Een geraas en getier, een geklepper van klompen, een geschuifel van schoenen die even in ijlende vaart krachtig den grond raken, een gehijg, een gejoel. En de lawine groeit aan, de Kaaistraat loopt leeg, de lieden op den wal storten zich er bij. — „Het vaandel, het vaandel!.... Hebben zij het vaandel?"

Arme Patriot, die, verlaat, zich thans alleen bevindt te midden dezer menschenzee. Vuisten worden opgeheven, steenen geworpen. De angst schenkt zijn voeten vleugels. En heel dat geklepper en geklipklap en gescheld en gevloek achter hem. En allen op één doel.... de weide, die hoog door palissaden omringd, elken oningewijde uitsluit. Klautert daar niet overheen, uw ontsnapten Patriot achterna! In uw stad volgens bevel van de u goedgezinde overheid ongewapend, hebben de Keezen *hier* hun nieuwe geweren, hun scherpe patronen, hun degens die hun te maagdelijk blijven. Klautert daar niet overheen, blijft op een afstand en laat de storm de gescheurde klanken uwer vervloekingen overbrengen naar het veld, waar de dames zich onder de tenten zetten en met vriendelijken glimlach opzien naar de gewapende mannen, die

HET KEEZENVAANDEL.

— fier om wat zij daar pas uitgestaan en geleden hebben voor *hun* beginselen, zich martelaars.... maar nu, met het geweer in de hand, *strijders* gevoelen voor een goede zaak. Hoe zij zich beijveren om de bevelen van hun chef stipt na te komen, opdat al de toeschouwers, vreemden en stadgenooten, doch allen vrienden en bewonderaars, mogen ervaren wat de leden van dit genootschap in de booze dagen der toekomst beloven te zijn! En daar, voor het front der troepen, het middelpunt van aller denken, gevoelen, hopen en begeeren, verheft zich het wit-zijden vaandel, het kostbare geschenk van een vrouw.

Gunnen we den man, die heete tranen geschreid heeft om den schandelijken en onteerenden ondergang van dit vaandel, gunnen we den trouwhartigen Jan Kluit de beschrijving van dit kostbare kleinood. Het was als een klacht van verloren geluk toen hij ze neerschreef, een klacht van een grijsaard die gelooven moet voor een deel tevergeefs geleefd te hebben.

„Op dit vaandel, dat mogelijk het fraaiste was dat in de Republiek gevonden werd, was keurig geschilderd de Hollandsche maagd, leunende op een piedestal waar een Bijbel op lag, houdende in haar rechterhand de speer, waarop de Vrijheidshoed. Boven haar hoofd zag men de zon uit de kimmen opdagen, welker zwaar vergulde stralen een ongemeenen glans van zich gaven. Zij vertrad den nijd, die onder haar voeten lag, terwijl een naakte leeuw met het zwaard in den rechterklauw een bundel privilegiën beschermde. Bovenaan vond men de wapens van Holland en van deze stad."

Op dit schitterend symbool der Brielsche Patriotten, thans voor het eerst in het openbaar omhoog geheven, en bij deze geboorte nauw ontkomen aan de woede van het gepeupel, en, als gold het een profetie voor de toekomst, omvangen door den huilenden storm, hielden zich aller oogen gericht, toen de heer Pieter Graafland de hand als ter begroeting er heen strekte, en zijn rede begon. En al ware het niet vooruit bepaald dat hij de welkomstgroet zou uitspreken, hij zou er toch het meeste recht op gehad hebben. Het was immers aan

hèm te danken dat het zich hier bevond? Wie had er van de vijandelijke menigte erg in gehad, dat in de langwerpige kist, welke de bode van Heenvliet dien morgen buiten de poort bracht, het kostbare vaandel verborgen zat? Men wist wel dat de heer van Heenvliet niemand anders dan Pieter Graafland was. Doch zoo vaak werden onder het adres van Heenvliet door den gerechtsbode dier plaats pakken en stukken en kisten heen- en teruggevoerd, dat het ook thans geen argwaan had kunnen wekken. Het vaandel was immers ten huize van den heer Willem Hoijer, en van dààr verwachtte men de afzending.

De rede van den heer Pieter Graafland, evenals die van den plaatsvervangenden commandant, zou ik u niet gaarne teruggeven. Met elkaar hebben zij zeker een uur of anderhalf geduurd. Het zou anders wel eigenaardig zijn eens te hooren hoe de lieden uit dien tijd elkander konden opzweepen. Als de heer Graafland de leden van het Genootschap aansprak, noemde hij ze „roemruchtig heldenvolk, echte Bato's kinderen." En dan was het weer: „O, waarde mede-burgers, laten we altoos meer en meer elkander opwakkeren tot het instandhouden van onze burgerlijke voorrechten en vrijheden; laten we liever, is het nood, over bergen van dooden heenstappen en stroomen bloeds doorwaden, dan ooit te dulden dat een enkel dwingeland, of een rot van dwingelanden, ons immer aan den band legge." De vrouwen mochten niet achterblijven. Van de schenkster van het vaandel — die er bijzat! — werd voor zeker getuigd dat zij in tijden van nood het voetspoor van Kenau Hasselaar zou drukken. „Volgt ook, waarde medeburgeressen, volgt haar voetspoor; laat nog in deze dagen uw kunne ons voorgaan om op uw voorbeeld manmoedig te strijden voor alles wat ons dierbaar is en ons het naast aan het harte gaat: de onschatbare Vrijheid. Opdat de tyrannen en aristocraten, die verdoemelijke pesten des Vaderlands, mogen verpletterd worden."

Dat er ook „toepasselijke en zeer nadrukkelijke vaerzen" werden uitgesproken, behoeft ons niet te verwonderen. Toen

eindelijk begon men aan het exerceeren, en hoewel het verschrikkelijke weder — waardoor zelfs vlak bij het terrein zware boomen ontworteld werden — niet bijzonder gunstig was voor het net en stipt uitvoeren der manoeuvres, wilden de dapperen in moed en volharding niet onderdoen voor den heer Pieter Graafland, die zoolang en met zooveel volharding het gebulder van den orkaan had trachten te overschreeuwen. Het treffendste en meest toegejuichte nummer van het programma was wel het vuren. Daar was men zoo verzot op dat, toen de Patriotten voor den allereersten keer gevuurd hadden — ik meen in dit voorjaar — er zelfs door een der Vrijheidsdichters een lang vers op gemaakt was. Buiten „vaerzen" kon men toen eenvoudig niet.

Hoe dapper men vuurde, het kon toch niet zonder invloed op de dapperen blijven dat men niet alleen nu en dan het bericht kreeg hoe opgepropt vol het bij de Kaaipoort met Oranjevee stond, maar dat men ook af en toe het geschreeuw en gejoel duidelijk kon onderscheiden. Mevrouw Rijzick had er geen lust in nu al voor Kenau Hasselaar te spelen, noch waren de burgeressen van zins haar onder dien titel te volgen. Dat moest alles gebeuren als „de dagen van nood" er waren, en men kon moeilijk zulk een plechtigen dag daartoe rekenen. Als *die* gekomen waren.... ja, dan zouden de „braave" burgers over hoopen van lijken klauteren en door een zee van bloed waden, of het zoo alledaagsch werk was. Maar nu moesten ze de Kaaipoort door, en dat was leelijker!

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

GEEN JUDASLOON!

Inderdaad — de menschen bij en op en onder en om de Kaaipoort waren niet bijster op hun gemak. Ze vonden geen tijdverdrijf in het aanhooren van lange redevoeringen of klinkende „vaerzen", ze hadden geen tent waar ververschingen gereed stonden, geen vaandel om te bewonderen. En toch .... om dat vaandel bleven ze hier. Het was de stad uitgesmokkeld — het zou er niet binnengesmokkeld worden. Nog was het hun een raadsel hoe ter wereld dat gehate voorwerp vlak voorbij hun neuzen was kunnen gaan, en hun woede werd er des te meer door geprikkeld. Raadsel of niet, het moest thans wel een uitgeslapen vos zijn, die het er in bracht.

En uit tijdverdrijf begonnen zij er grappen over te maken. Ze zouden de stukken er van verkoopen, en ze begonnen al tegen elkaar onder luid gelach op te bieden, terwijl sommigen durfden verzekeren dat er Heeren van de regeering waren, die een aardig duitje voor een stukje er van over hadden.

„Hoor eens," zei een bakker, „het mag gaan zoo het wil, *ik* moet den stok er van hebben."

„En dat, waarvoor?

„Wel eenvoudig om er m'n oven mee uit te dweilen!"

Dat lokte weer een storm van bijvalsbetuigingen uit, en men snakte er letterlijk naar, dat toch eindelijk, eindelijk het vaandel naar de stad kwam.

Van hun kant zagen de Patriotten ingelijks in, dat het feitelijk een onmogelijkheid was om het vaandel ongeschonden binnen de wallen te krijgen. Pieter Graafland wist echter uitkomst.

„Ik zal het naar Heenvliet laten brengen, daar is het goed bewaard. Later, wanneer de rust een weinig is wedergekeerd, kan het op een stiekeme wijze wel naar Den Briel worden teruggebracht. En al bleek dit op den duur onmogelijk.... welnu, dan kunnen we het telkens van Heenvliet laten halen als we het op ons exercitieplein noodig hebben!"

Dat was een ware uitkomst. Heenvliet echter ligt op een vrij grooten afstand van Den Briel. Ten minste om er in dit weer met een groote kist naar toe te wandelen, was een weinig al te kras. Er diende dus een wagen uit de stad te worden gehaald, en deze taak werd opgedragen aan den gerechtsbode van Heenvliet, wien een man voor de gezelligheid werd toegevoegd. Want alleen op de Kaaipoort af te gaan, waar het er zoo onheimelijk uitzag, leek geen buitenkansje.

„Daar komen er al!" werd boven van de poort geroepen, toen de twee gezellen de stad naderden.

Dadelijk een drukte en beweging van je welste.

„Wie komen er?" werd er gevraagd.

Dat wist zuster Anna eerst nog niet. Eindelijk klonk de mare dat de gerechtsbode van Heenvliet er bij was.

„Opgepast dan, mannen! Want die komt voor meneer Graafland.... en dat is een van de ergste Keezen."

En de Oranjeklanten pàsten op!

„Raakt ze.... Gooit ze dood!" klonk het boven van de poort.

En de steenen vlogen om de hoofden der twee eerzame lieden, die het op een drafje zetten om onder de poort te zijn, waar zij veilig waren voor de projectielen.

Het stond daar ook opgepropt vol; maar vooraan bevonden zich de boden en de gerechtsdienaars van Den Briel.... om zoogenaamd de orde te bewaren!

Op hen ging de gerechtsbode van Heenvliet regelrecht af.

„Waarvoor staan jelui hier?" vroeg hij, trillende van boosheid, „om oproer te voorkomen of om oproer te verwekken?"

De Brielsche dienders bleven rechtuit kijken.

„Gut, man," zei er een, doodbedaard — of zooals een geliefde Brielsche term luidt — doodgemoedereerd, „ik kan toch niet zien wat er boven op de poort gebeurt!"

En aldoor keken de Brielsche dienders recht voor zich uit.

De Heenvlietsche wond zich steeds op.

„Dan zeg ik je, dat daarboven de spitsboeven gevonden worden!"

Deze opmerking werd voor notificatie aangenomen, en waarschijnlijk ontving de bode nog wel den raad van een der omstanders om zich niet zoo dik te maken. Hoe dit zij, veel troost kreeg hij niet, en hij mocht voor zichzelven bijzonder in zijn schik zijn, dat de zoogenaamde spitsboeven op dit oogenblik niet *onder* de poort stonden....

Enfin.... doordat het vaandel niet in de stad kwam, verliep het opstootje van zelf. De Keezen werden bij hun terugkomst wel braaf uitgescholden, maar die waren daar nu al half en half aan gewend.

Al deze vernederingen hadden de Patriotten moeten ondergaan als onder de oogen van een twintigtal gasten, leden van een Exercitie-genootschap te Delft, die voor de groote plechtigheid der Vaandelwijding nog al een vijftal dames hadden medegebracht. Erger: ze haddden hun gasten niet voor beleediging kunnen vrijwaren. Die menschen waren over de veren gekomen, netjes aangedaan, de kokarde op den hoed de linkerhand bevallig op het zijdgeweer. Aangekomen op het Hoofd, werd hun aangezegd dat bij Proclamatie verboden was om uiterlijke onderscheidingsteekenen te dragen, en dat de leden van een Exercitie-genootschap geen wapenen mochten voeren op den openbaren weg. De lieden zeiden dat het niet in hun plan lag om tegen de wetten en ordonnantiën eener stad te handelen, en gaven in een huis op het Hoofd het

dierbare zwaard in bewaring. Toen richtten zij hunne schreden naar de stad, welke zij door de Waterpoort moesten bereiken. Op dien tocht buiten, en spoedig ook binnen de stad, werden zij natuurlijk uitgescholden voor al wat leelijk was, en zoo zij nooit geweten hebben wat er ontbrak aan hun volmaaktheid, dan zal dit Brielsche reisje hun die zelfkennis verschaft hebben.

Ze gingen nu naar den Doele [1]) waar gewoonlijk aanzienlijke vreemdelingen afstapten, en namen er een ontbijt, terwijl inmiddels iemand met een kist naar het Hoofd gezonden werd om de wapens te halen. Want hoe konden zij straks ongewapend op het exercitieveld verschijnen? Het is waar, de Brielsche Patriotten mochten insgelijks niet gewapend naar dat veld gaan; maar die hadden er vooraf de wapens doen heenbrengen.

De uitgezonden bode kwam terug met het bericht, dat de wapens niet werden afgegeven, omdat ze in geen geval in de stad gedragen mochten worden. Wilden de heeren met alle geweld hun degens hebben, wel dan konden ze buiten de stad komen, zich er mede omgorden, en dan liefst zoo spoedig mogelijk weder over de veren vertrekken.

Gelukkig voor de Delvenaars was de heer Willem Hoijer, die, als Kapitein van het Blauwe Vendel, in de stad moest blijven, de gasten komen verwelkomen. Als ingezetene bekend met alle wegen en paden, wist hij een middel te vinden om de heeren gewapend en wel naar het feestterrein te brengen, zonder dat zij door de stad hoefden. Daartoe moesten zij van het Hoofd in een bootje over de haven worden gezet, waarna zij slechts een dijk behoefden te volgen, om als vanzelf bij het feestterrein te komen. De gevaarlijke Kaaipoort, waarvoor het grauw hen in zeker opzicht al gewaarschuwd had door hen toe te roepen: „We zullen je daar wel vinden!" zou op deze manier geheel vermeden worden.

Dien goeden raad gehoor gevende, spoeden zich de heeren

[1]) De tegenwoordige Kazerne.

met hun dames naar het Hoofd, waar men voor geld en goede woorden een bootje hoopt te krijgen.

Een van hen treedt het wachthuisje van den veerschipper binnen; een hooge, trotsche gestalte in de deftige kleedij van zijn stand, een *heer* uit die dagen binnen de grauw-witte muren, waartegen roeispanen en opgerolde zeilen leunden.

„Schipper!"

„Meneer?"

„Zet deze dames en heeren eens over de haven."

De forsche regentenkop buigt zich over den buidel die voor den dag is gehaald, en waarin de gehandschoende vinger en duim een groot geldstuk opduiken, dat schitteren zal in de oogen van den veerman.

Het is een moment stil; dan met een stemuitzetting als om zijn klein wordend hart te schragen — want de naam van den heer Hoijer is uitgesproken! — zegt de Schipper:

„Neen meneer.... dat doe ik *niet!*"

De gebiedende, koude regentenblik gaat in vragende hoonverbazing over het verweerde gelaat van den veerman.

„Dat doe-je *niet*.... zeg-je?"

„Neen, meneer."

„Weet-je wel wat je zegt?"

„Of ik dat weet?...."

Maar reeds dringen anderen het vertrekje binnen.

„Niet doen, schipper...."

„Geen Judasloon aanpakken...."

„Weg met de Keezen!"

„Oranje boven!.... De donder sla ze!...."

Een verwarring, een tumult.... Eer men het weet is men uit het enge veerhuisje gewrongen. En.... daar valt een stilte neer; want de heer Hoijer staat daar, in eigen persoon. De regent, belichamend de overoude overmacht en autoriteit zijner klasse op de Brielsche borgeren, weet een afstand te houden tusschen die grove, bruine zeemansknuisten en de lichamen zijner gasten, die gewapend zijn.... en toch voor geen geld van de wereld de wapens zouden durven gebruiken.

Maar òòk voor geen geld van de wereld willen de Oranjeklanten een boot afstaan aan de Keezen, noch ze roeien naar den overkant.

Nu wordt het een zaak van eer voor den heer Hoijer. Zal hij, regent „der Stede van den Briele," voor het aangezicht van vreemdelingen, een nederlaag moeten lijden van den minderen man, het plebs, het lage grauw? ....

En nu biedt *hij* een geldsom.

O, het is bekend in Den Briel hoe rijk de gebroeders Frans en Willem Hoijer zijn. En hun overmacht over de inwoners dezer stad hebben de Hoijers van meer dan honderd jaren her. Daar mag, daar kàn van geen wederstaan sprake wezen.

Het hart gaat menigeen popelen. Een paar roeislagen .... en wat is er niet te verdienen voor een armen duivel, die in angst en zorgen den winter wederom tegemoet gaat!

Maar.... dat is „het Prinsje" verraden, dat is Oranje verkoopen aan de ruige Keeshonden, dat is ontrouw worden aan zijn partij.

En de schippers, de loodsen, de knechtjes, de slampampers.... ze weigeren, ze zeggen van neen en van nooit! ....

Eindelijk bezwijkt een oud man voor de verzoeking. Een schreeuw van verontwaardiging gaat op, en men maakt een beweging *zijn* kant op als om hem te verscheuren. Met heel zijn autoriteit, met de geheimzinnige overmacht van den aristocraat op het gepeupel, komt de heer Hoijer hem te hulp; en wel onder smaad en scheldwoorden, doch triomfeerend in hun welslagen, komen de Delftsche Patriotten aan den overkant, waar zij den heer Hoijer met de hand toewuiven, die, nu gerustgesteld, zich naar zijn post in de stad begeeft.

Na afloop van de plechtigheid keerden de gasten langs denzelfden weg, en wederom met behulp van den ouden man, naar het Hoofd terug, om zich over de veren naar Maassluis te laten brengen en zoo het ongastvrije Brielle den rug toe te keeren.

Op het Hoofd aangekomen, bleek dit onmogelijk. De Maas zag wit van schuim, en het water waaide *uit* het water op

door den geweldigen storm; regenvlagen kletterden neer.... het was levensgevaarlijk thans over de veren te gaan. Zoo werden ze gedwongen zich tòch naar de stad te begeven, door de massa volks heen welke zich, niettegenstaande het barre weer, ook hier opgehoopt had met het doel den Delftschen Keezen een schandelijken uittocht te bezorgen. Nu was de intocht niet minder vernederend, en de menschen, vooral de dames, zagen met een bang hart er tegen op om den nacht te midden van zulk een vijandig gezinde bevolking door te brengen. Gelukkig voor hen zagen de Brielsche Patriotten in, dat deze lieden thans niet in de gewone logementen konden overnachten. Ze boden hun een onderkomen aan in de particuliere woningen, wat, naar men wèl uit deed komen, zonder veel plichtplegingen zoowel aangeboden als aanvaard werd. En dat wilde wat zeggen in die dagen van plichtplegingen! Waar men toen bij de arme luitjes enkele minuten voor noodig had — b.v. zoo iets als voor het presenteeren en aannemen van een kop koffie — duurde bij de beschaafde klassen ongeveer een half uur....

En zoo zijn we aan het einde gekomen van dien woeligen 6^{en} September van het jaar 1785. Was de haat tusschen Keezen en Oranjeklanten er door toegenomen en werd er van beide kanten gehoopt en gebeden om den grooten dag der afrekening — terzelfder tijd was de band, die de Oranjeklanten samenbond, er vaster door toegehaald. De Patriotten hadden niet noodig nauwer aan elkaar verbonden te worden, omdat zij de verdrukten waren; maar de Oranjeklanten wel, en ik zal u zeggen waarom.

Zooals ge weet, was er in het Zoopjes-request ook gevraagd of voortaan niemand tot een ambt of een bediening, door de stad te vergeven, zou benoemd worden, die niet op zijn minst een jaar en zes weken Briellenaar was. En juist hiervan was in Februari van dit jaar afgeweken door Burgemeester Van der Sluijs. Ik durf haast wedden dat ge, het woord Burgemeester ontmoetende, er in gedachten den naam Van Dam van Aarden achtervoegde; later, nog voor mijn vertelling geëindigd is,

zult ge *dezen* magistraatspersoon tot zulk een laagheid als ik nu mededeelen ga, niet in staat rekenen. Waar hij dan op dit oogenblik was, dien wij in het jaar 1783 bij de geschiedenis der requesten President-Burgemeester wisten? Wel, hij was nog veilig en wel in Den Briel en nog lid der Vroedschap. Het was onder het bestuur in onze Republiek de gewoonte dat er ieder jaar met 1 October twee Burgemeesters uit de Vroedschap gekozen werden, die na hun jaar wederom aftraden, en dan b.v. Schepen werden of wat anders, maar immer lid der Vroedschap bleven.

Voor het jaar 1785 had men, als gezegd, den heer Van der Sluijs als President-Burgemeester. Het geviel onder zijn bestuur dat in het begin des jaars een der veerschippers overleed. Daar het veer aan de stad in eigendom toebehoorde, was de begeving van dit baantje aan de regeering der stad, dus feitelijk in handen van den President-Burgemeester. De heer Van der Sluijs nu behoorde niet tot de Patriottische minderderheid in de Vroedschap, waaruit men evenwel niet zou mogen besluiten dat hij een vriend van de Oranjeklanten was. Zoo diep dachten de menschen, die zin in het postje hadden, niet door, en van vele zijden werd door de lieden, welke het inderdaad best gebruiken konden, ijverig gesolliciteerd.

Toen de benoeming afkwam, was het menigeen of hij een slag in het gezicht kreeg. Want niet één Briellenaar was benoemd. Een Pernisser — een zekere Jan Weltevrede, die door zijn tergenden naam nog de teleurstelling der vele ontevredenen moest prikkelen — was de gelukkige winner van dit prijsje. De man was nooit Briellenaar geweest, voldeed niet aan de bepaling in het verzoekschrift: dat hij een jaar en zes weken inwoner der stad was; maar aan een ander vereischte voldeed hij wel: hij was in de familie van den President-Burgemeester!....

Ik zei daar: het *verzoekschrift.* Zeker; het voorrecht was wel in het requestenboek, maar nog niet in het register der Stedelijke Resolutiën te vinden; met andere woorden: er was in deze zaken nog geen besluit gevallen. Dat nam het hatelijke van

de benoeming niet weg. De Oranjeklanten waren er diep door gegriefd, ja enkele heethoofden dienden een nieuw verzoekschrift in, waarin zij te kennen gaven dat zij, onderteekenaars van het bewuste request, hetwelk wij voor het gemak het Zoopjes-request blijven noemen, ten onrechte daarop voorkwamen, en dat zij daarom verzochten dat hun naam daarvan geschrapt mocht worden.

Hoe de Patriotten in het geval juichten, behoef ik u niet te vertellen.

Zie-je — dat alles had veel kwaad bloed gezet en het vertrouwen in de meerderheid diep geschokt.

Daarom was het maar goed voor de eenheid der Oranjepartij, dat de storm van den zesden September over het stadje was heengewaaid. Van toen af — ieder voelde of begreep het — zou het op leven en dood gaan tusschen Oranjeklanten en Keezen!....

En ook over mijn eigen leven was deze dag niet heengegaan zonder sporen na te laten.

Of ik bij de Oranjeklanten geweest was! Onder den menschenhoop gedrongen om alles zoo goed mogelijk te zien en later een uitgebreid verslag te geven aan meneer Kluit, als alle jongens dol om gewichtig te zijn en met belangstelling te worden aangehoord door een volwassene — was ik langzamerhand onder den indruk gekomen van de gevoelens, die ik als het ware zag toenemen, graad voor graad, in kracht en inhoud. Heusch, men woont nooit ongestraft een volksbeweging bij. Men zou van ijzer en steen moeten zijn, om niet mee te voelen. Ik heb ze op dien dag even heftig gehaat, die Patriotten — waartoe toch meneer Kluit behoorde — als de lieden die mij omringden. Ik ben mede geijld naar de Kaaipoort toen de klok twee uur sloeg, ik was onder degenen die er bovenop klauterden en vervloekingen slingerden naar de Keezen, ginds op het veld, waar zich de palissaden beschermend omheen cirkelden, en waarboven we de witte zeilen der tenten zagen uitkomen, golvend bewogen door den storm. En toen bij ons het gerucht kwam dat er vreemde Keezen

op het Hoofd waren die de Kaaipoort niet durfden passeeren, was ik onder de lieden die naar deze plaats snelden. Daar ben ik getuige geweest van de weigering der zeerobben om de Keezen over de haven te roeien, en ik voelde mijn hart zwellen van hoogmoed. Hoe hadden ze altijd mijn kinderlijke bewondering gehad, die ruwe mannen van de zee, waartoe het een streven van heel mijn innerlijke was eenmaal te behooren. Nu leken ze mij machtige, hooge wezens. Want ik kende er onder die véél gedaan hadden voor geld, gesmokkeld in den Engelschen oorlog onder allerhande gevaren. Ik wist ook dat er bij waren die best een buitenkansje velen konden; was er mijn vader niet bij, die alweer ontslagen was van de zalmdrijverij omdat er schier geen jaar is geweest waarin de zalmvangst zoo slecht ging als in het jaar 1785; en had dat ontslag ook mede niet het mijne ten gevolge gehad? Ja, door de gedachte aan dat laatste, gevoelde ik ook iets in mij als van een martelaar. Aan handen en voeten gebonden was ik daardoor overgeleverd aan meneer Kluit.... wiens partijgenooten ik thans vervloekte....

Den volgenden dag zàt ik weer bij hem, slap neergeslagen na al de opwinding van den vorigen, diep voelende hoe ellendig ik was. Ach, was dàt m'n lot, langzamerhand opgeslorpt te worden door een kantoorlucht, te versuffen over klerkenarbeid, ik die nog den vochtigen storm van gisteren over mijn geheele wezen heen voelde gaan?

En toch.... ik moest; ik *moest!*

Thuis had ik in opwinding uitgeschreeuwd dat ik niet langer bij meneer Kluit wilde blijven; dat ik een Oranjeklant was, en geen dienaar kon wezen van een Kees. Moeder, die voor de zorgen der huishouding stond, had echter practischer ideeën. Konden we eten van een leegen schotel? Vader.... ja, in hem woelde ook nog iets van het verzet op het Hoofd; doch zoekende naar werk, als hij thans moest doen, was hij klein voor zijn vrouw. Hoe kon het anders?

Ach ja.... toen was ik met hangende pootjes naar meneer Kluit gegaan, en nu zat ik daar alleen, omdat hij bij z'n

vrienden aan het spreken was over gisteren, misschien wel den verdoemlijken Kees wegbracht die onder dit dak geslapen had. Daar zat ik alleen — over te schrijven de lange redevoering van mijnheer Graafland die aan Jan Kluit daartoe was afgestaan. Later zou ze dan in een boek komen, dat alweer het aantal der dikke boeken, waarop meneer Kluit zoo trotsch was, met een vermeerderde. En later, veel later, als meneer Kluit overleden was en ik ook lang reeds mijn armzalig leven afgeleefd had, zou men die rede lezen in het eentonig regelmatige schrift van meneer Kluit, en men zou niet weten dat hij ze gecopieëerd had van de blaadjes waarop de hand van een Oranjeklant zijn schooljongensletters geteekend had. O, ik téékende ze niet. Mijn veeren pen knetterde en spatte.... weer een blaadje dat ik in mijn vuist samenfrommelde tot een bal, dien ik nijdig tegen den wand smeet: dààr, vervloekte Kees....

In dien toestand moest ik aan meneer Kluit, die in zijn kalme wijze van doen scheen gebleven te zijn, opbiechten wat ik ondervonden had. Ik heb gelogen en gezegd dat ik ziek was geweest. Maar van één ding kon ik toch niet zwijgen: van het geval op het Hoofd.

Hoe ik dat wist?

Van vader gehoord.

Had *die* dan geen zin gehad om het geld te verdienen?

Neen!....

En dat neen! was een triomfkreet....

Ongeveer een week later — de heele redevoering van Pieter Graafland met die van den heer Pruijt er bij had ik overgeschreven — zat meneer Kluit deze beide meesterstukken door te lezen, of ik er niets in had overgeslagen.

Hij scheen niet tevreden.

„Jan," zeide hij, „ik begrijp er niets van; 't is of je hééle regels er uitgelaten hebt!"

Hij vergeleek m'n afschrift met het oorspronkelijke. Eindelijk werd hem dit te lastig.

„Weet-je wat? Lees jij hardop het stuk van meneer Graaf-

land voor, dan kan ik aanteekenen wat je overgeslagen hebt.... en is dat te veel, dan moet-je voor je straf alles overschrijven!"

Lijdelijk gehoorzaamde ik, maar mijn hart klopte mij in de keel. Overschrijven.... ach, dat was al verschrikkelijk; maar nu al die verheerlijkingen op de vijanden van mijn Prinsje hardop te moeten uitschallen, en die arme Oranjeklanten voor „pesten" te hooren uitmaken — o, het was gruwelijk, verschrikkelijk — het was een Judasverraad aan Oranje.

Arme jongen! Wat moest ik doen?

„Jan," zei meneer Kluit, „wat lees-je slordig en binnensmonds.... en dat zulke prachtige woorden!"

Nog twee regels las ik; toen, midden in een zin, kon ik niet meer. Rood van schaamte lei ik mijn hoofd op tafel en barstte in snikken uit.

Verschrikt keek meneer Kluit op.

„Jongen.... wat is er?.... wat scheelt je?"

Toen... o, heb ik alles vergeten wat ik aan dezen braven man te danken had. Een haat gevoelde ik, diep en ontzaglijk. En het was me of ik gedwongen werd iets te doen voor Oranje, iets dat wondde en verbitterde, maar dat voor mij was zoo hoog en zoo edel als mij het weigeren leek van het geld der Keezen op het Hoofd. Nog snikkende sprong ik op, en terwijl ik het cahier van meneer Graafland wegwierp zoo ver als het vliegen wilde, barstte ik los in een wild en harstochtelijk:

„Oranje boven!"

Toen greep ik mijn pet en liep de kamer af.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

HOE MOOI DE WERELD WAS EN HOE WIJD!

Als men jong is en pas met den neus in de menschenwereld komt kijken, zeggen de meesters en je ouders en letterlijk iedereen die je levensbootje het ruime sop instuurt, dat het eenvoudig je plicht is om braaf en eerlijk te wezen. Omdat je dat niet goed begrijpen kunt, wijzen ze je op allerlei groote mannen, die niet opzagen tegen lijden en vernedering waar het gold hun geweten meer gehoorzaam te zijn dan de wereld. En als je dat nu zelf — op je eigen manier dan — probeert na te volgen.... loopt het glad mis. Mijn moeder gaf me, zoo groot ik was, een pak ransel. Ik.... schreeuwen daar tegenin. Van dat ik niet kòn, en dat ik Oranjeklant was enzoovoort. Haast geloof ik dat ik ook het woord „geweten" gebruikt heb, want m'n moeder barstte in zoo'n hoogen, schellen lach uit, als ik alleen maar van vrouwen gehoord heb die nijdig waren. Al die dingen waren, nu het er op aan kwam, muizenissen en anders niet.

Mijn lieve vrienden, ik heb dat meer ondervonden in de wereld. En nu ik oud geworden ben, lach ik niet meer om dat wegloopen van Michiel de Ruyter van de Lijnbaan. Nu weet ik, alsof ik er zelf bij geweest ben, dat de arme jongen er zielsverdriet door heeft gehad, dat hij tranen van spijt gehuild heeft; spijt, niet om wat hij gedaan had, maar van een spijt die gloeien doet, die een menschenziel het onderst boven keert.... en die àlle menschen hebben onder-

vonden als zij met schade en schande moesten inzien dat al zulke dingen mooi zijn in de boekjes; nog erger: dat vele dingen in het leven zoo anders toegaan dan men op school geleerd heeft....

„En dàt zeg ik je," snauwde m'n moeder, terwijl ze me nog een paar klinkende oorvegen gaf als toemaatje, „dat je direct naar meneer Kluit gaat en hem excuus vraagt.... al was hij nog veel erger Kees."

Het was op de plaats achter ons huis, dat deze ruzie plaats vond. En hoe mooi ik het daar anders vond, omdat men, door de appelboomen van een boomgaard heen, op den wal zag, waartegen de iepen opklommen als tegen een heuvel — zag ik thans niets dan een groote grauwheid en leegte om mij heen, en mijn toekomst leek me even afgesloten als onze plaats dat was door de geteerde heining, welke ons erf afscheidde van dat onzer buren.

Plotseling rees boven die heining een leelijke vrouwekop. Een grauwe muts boven een mager gezicht, waaromheen zwarte, hier en daar grijzende haren.

„En *ik* zeg-je," krijschte het hoofd, „dat als je jongen naar dien vervloekten Kees gaat, hij nog grooter gek is dan jij!"

Het was vrouw De Haan, die zoo gesproken had.

Moeder keek op, en, buurvrouw ziende, snauwde ze dat ieder zich met z'n eigen zaken bemoeien moest. Toch was haar stem een toontje lager gedaald, want vrouw De Haan had er den wind onder! Nu zag ik weer de rijpende appels in den boomgaard, den mooien wal waarover de warme Septemberzon lichtte, en ik geloofde alweer aan al de waarheden die mij op school door den braven meester Van Vliet verkondigd waren. Vrouw De Haan was op m'n handje! Ah ja.... dan zag het er zoo donker niet uit in mijn toekomst.

Ik kon nu gerust zwijgen; de beide vrouwen hadden het woord samen. Ze herinnerden elkaar aan allerlei dingen, die men anders stilletjes voor zich verborgen houdt. Nooit had ik geweten dat er zooveel op mijn moeder, nooit dat er zooveel op vrouw De Haan te zeggen viel. Maar vooruit wist ik wel

wie het winnen zou. Niemand toch in heel de stad was opgewassen tegen onze buurvrouw. En toen ze eindelijk moeder klein gekregen had, kwam mijn zaak op het tapijt. Ik werd nu als getuige opgeroepen, en, nog al sterk gekleurd, gaf ik verslag van het gebeurde.

„Je bent een brave jongen!" zei vrouw De Haan.

„Hij?" barstte moeder los, „een nagel aan m'n doodkist!"

Vrouw De Haan gaf hierop een passend antwoord; iets, waaruit m'n moeder kon opmaken dat ze geen mooie doode zijn zou, waarop moeder haar vertrouwen uitsprak dat vrouw De Haan nog door de honden weggesleept zou worden.

„Wàt zeg-je?" gilde buurvrouw, en ik geloof waarachtig dat ze over de heining gekomen zou zijn om moeders muts scheef te trekken, als juist op dat oogenblik m'n goeie vader niet op het tooneel verschenen was.

De man zag er zoo opgeruimd uit, alsof hem een groot geluk overkomen was. En dat was ook zoo. Hij lette niet eens op de krijgshaftige gelaatsuitdrukking van beide dames, maar riep al bij de achterdeur, alsof het hem moeite kostte het heerlijke nieuws nog langer geheim te houden.

„Vrouw.... ik kom in het loodsen!"

Voor wien deze uitroep eenigszins onbegrijpelijk mocht zijn, wil ik toelichten dat mijn vader daarmede bedoelde, dat hij bij het loodswezen geplaatst was geworden. Men kwam daar in dien tijd vrij wat gemakkelijker bij dan tegenwoordig; misschien omdat het toen op verre na zulk een vet baantje niet was. Over de inrichting daarvan spreek ik later wel eens. Nu wil ik alleen mededeelen dat hij het postje te danken had aan een invloedrijk persoon, die vernomen had hoe ook deze arme man het geld geweigerd had voor het overroeien der Patriotten op het Hoofd. Er was een loods overleden, en bij de aanmelding van de equipage was bijzonder gelet op de aanbeveling van zulk een machtig persoon.

Ik heb nog nooit iemand zoo gauw zien veranderen als dit met moeder het geval was. Toen ze *voelde* dat vader aankwam — want ik geloof dat vrouwen omtrent haar man zulk

een gevoel hebben wanneer zij in een booze bui zijn, evenals bij een onweer de bliksem bij voorkeur naar blinkende metalen trekt — kon ik het aan haar gezicht zien dat haar woede een afleider had gevonden, en in mijn angst dacht *ik* die afleider te zullen zijn. En toen vader werkelijk *kwam*, en moeders gezicht op zeven dagen rouw weer stond, bons, daar kwam die goeie, heerlijke tijding.

De verandering begon eerst bij haar oogen. Die gingen al grooter en grooter worden van verbazing. Ze begreep het eerst niet dat er een eind stond te komen aan die groote, onbarmhartige ellende, en ze kon het niet gelooven ook, gewoon als ze was aan teleurstellingen en tegenslag. Toen.... werden die oogen kleiner en al kleiner, rimpeltjes van glimlach kwamen er om heen.... ach, goede God, wat is geluk toch een zegen voor een mensch!

En buurvrouw De Haan, die zelf geen krimp had omdat haar man elken Zaterdag geld had kunnen thuisbrengen en dus niet jaloersch behoefde te zijn, vrouw De Haan, die van haar eigen anders genoeg wist wat het te beteekenen had armoede te lijden en dus heusch zoo mooi niet had kunnen blijven, zoo blank en zoo verzorgd als bijvoorbeeld mevrouw Rijzick — wel, ze stak haar hand over de heining heen en ze feliciteerde vader en ze knikte tegen moeder. En toen klemde ze allebei haar handen aan de heining vast en ze verzekerde dat ze het wel altijd voorspeld had. Niet dat vader loods zou worden, want de verborgenheden waren haar niet geopenbaard, zei ze, en kaartleggen kon ze ook niet, net zoo min als koffiedikkijken — dat was een steek op moeder die het laatste wel kon. Maar ze had altijd een gevoel gehad dat het goed met ons af zou loopen, en gisteren had ze nog aan de pit van haar vetkaars gezien dat er wat bijzonders zou gebeuren. En al was dit niet het geval geweest — dat er zegen op ons huis zou komen, viel haar niet vreemd. Want vader had zoo flink gedaan op het Hoofd en was er altijd voor uitgekomen dat hij het Prinsje liefhad; en een jongen had hij, waarop hij grootsch mocht wezen.

Vader zette groote oogen op. Vrouw De Haan had het toch nooit onder stoelen of banken gestoken dat zij het een schande vond om mij over te leveren aan een Kees als meneer Kluit was. Zelf had hij dit ook niet plezierig gevonden, maar om den wille van zijn vrouw had hij van den nood een deugd gemaakt. Nu evenwel stak buurvrouw de loftrompet over mij, en vader werd wel een hoofd grooter, en moeder lachte eerst verlegen, maar knipoogde toen en zei dat ik een weergasche jongen was.

O, wat een blijdschap en wat een geluk daar bij die oude, wrakke heining! En de warme Septemberzon strooide groen goud door de blaren der boomen heen, en het gras van ons bleekje glinsterde. Een vogeltje hipte over de glimmende halmpjes heen en onze poes zat, met den dikken staart over den rug gekromd, naar het vroolijke diertje te kijken, strak met haar gele oogen waarin twee zwarte strepen schenen aan te groeien. Sluipend kwam ze vooruit; maar de vogel vloog op met een plagend gesjilp, hipte op den tak van een boom, en lachte poes wat uit. Alles was vreugde en geluk op dien heerlijken Septembermiddag, dien ik wel nooit vergeten zal, zoo oud kan ik niet worden.

Tegen den avond kwam een boodschap van meneer Kluit of ik eens bij hem wilde komen. Vader was net thuis en gaf het antwoord mee, dat meneer niet op Jan behoefde te wachten, want Jan kwam niet meer.

En toen de overbrenger van de boodschap vader op een eigenaardige wijze aankeek, alsof hij in zichzelven dacht: och ja.... dat arme volk!.... doe er aan wat je wilt, ze betalen je altijd met ondank! — toen voegde mijn vader er bij:

„Zeg aan meneer Kluit dat hij vriendelijk bedankt wordt voor al wat hij aan m'n jongen gedaan heeft; maar Jan zal toch niet meer komen.... Jan gaat naar zee."

Ja, zoo was het besloten dien middag, toen mijn ouders en ik in het keukentje van ons huis zaten, een aardig klein hokje, waarin het zoo gezellig was te zitten, en waarin al onze gewichtige gebeurtenissen werden voorbereid of afgehan-

deld. Daar had ik alles nog eens moeten vertellen, en vader had gezegd dat het ook uit moest zijn met m'n gaan naar meneer Kluit. Nu die en die Burgemeester hem zoo geholpen had, kon ik niet langer bij zijn vijanden komen en eigenlijk de rol van spion en verrader vervullen. Zoo bezien, stuitte het zelfs moeder tegen de borst, die nu, als loodsmansvrouw, plotseling een geheel anderen kijk op de dingen dezer wereld gekregen had.

Maar wat moest ik dan gaan doen? Geen geld verdienen en wel leegloopen en den boel thuis opeten — dat ging niet. Toen kwam ik weer voor den dag met mijn oude plannen van te gaan varen, waarvan ze thuis nooit hadden willen hooren, om de eenvoudige reden dat ze geen uitrusting voor me hadden kunnen betalen. Dat konden ze nu ook wel niet, doch het zag er niet zoo donker meer uit in de toekomst. Ze konden krediet krijgen, en vader kon misschien eens gelukkig loodsen, of wel: goeie menschen in de stad zouden nu wel bijspringen.

En zoo, door het een en het ander, kwàm ik op zee. In het laatst van deze veel bewogen maand September zeilde ik van Rotterdam met de „Triton" uit, die koers zette naar Oost-Indië. En toen ik Den Briel voorbij was en den hoogen Catharinatoren zag wegdeinzen in den gouden nevel van een prachtigen herfstavond — vol roodachtig licht van de opkomende maan dat wonderlijk weerspiegeld werd in het lichtgroen van het even rimpelende zeewater — toen dacht ik niet meer aan Keezen of Oranjeklanten, maar aan mijn gelukkige kinderjaren en aan al de vriendelijke wezens, die voor mij zoo goed waren geweest in de dagen, welke nu onherroepelijk voorbij waren.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

EEN JONG ZEEMAN GAAT AAN DE WIJSBEGEERTE DOEN, EN HOORT VEEL NIEUWS OP DE BRIELSCHE MARKTSCHUIT.

Wil-je gelooven dat ik er spijt van ga krijgen, dat ik maar m'n eigen geschiedenis niet vertel? Wat er ook om ons heen gebeure, eigen lot en leven blijft toch feitelijk het belangrijkste.... ten minste voor een snuiter die het beroep van zeeman heeft gekozen. Al het mooie en wonderbaarlijke dat hij ontmoet en waar hij met zijn jonge, heldere oogen naar kijkt, lijkt wel alleen voor hèm geschapen. Het is net of die eindelooze zee met haar wisselende eentonigheid — gek gezegd, maar het is toch zoo: de afwisseling voor hem, de eentonigheid voor de bevaren matrozen — het is, zeg ik, of de zee, en de oprijzende kusten met rotsen en bergen of uitgestrekte duinen en zandvlakten, de eilanden aangekondigd door stapelwolken als „kapiteelen op onzichtbare pilaren," de stralende sterrenhemel van het Oosten, de plasregens van den evenaar, de loodrecht neervallende stralen eener brandende, gloeiende zon, en de korte schemering waarop dadelijk een nacht volgt zoo vol gloed alsof er een sprookje ging langs de zee — het is of dat alles tot nu toe alleen op hèm gewacht had om bewonderd te worden.

Daar moet ik nu van zwijgen, omdat ik u beloofd heb alleen te vertellen van den Keezentijd. In den vreemde hoorde ik ook wel eens van blauwtjes en zwartjes die ruzie onder elkaar hadden, en, kleine aap die ik was.... maar toch

blanke man, een soort verheven wezen voor al die andere soorten van wezens!.... zag ik heel uit de hoogte van mijn blankheid op die ruziepartijtjes neer, en vond het eenvoudig de moeite niet waard naar de reden te vragen waarom de luitjes elkaar de gekroesde of anders behaarde koppen insloegen. En al hàd ik dat gevraagd — wie mijner maats zou mij het antwoord hebben kunnen geven? Of ons, blanken, al die nesterijen schelen konden! De lieden wàren eenmaal zoo dwaas elkaar het licht uit te blazen of het leven te vergallen om niemendal.... welnu, wij lieten hun dat plezier; wij waren verstandiger!

Wij.... die Patriotten hadden en Oranjeklanten, en vroeger Hoekschen en Kabeljauwschen, en tegenwoordig alweer wat anders!

Ja.... maar dat zijn héél andere twisten en partijschappen.... onder de *blanken*, zie-je!

M'n goeie vrinden; ik denk over al die zaken veel diepzinniger na, nu ik oud geworden ben. Maar toen ik jong was....

Och, komaan; ge zijt niet gekomen om naar het gemopper van een grijsaard te luisteren! En ik bèn alweer jong, hoor! En een Oranjeklant? Van het bovenste plankje! Dacht-je dat men wat anders kon zijn aan boord van een schip, en dag en nacht onder het zeevarende volk? Hoe verder ik van het Vaderland af was, hoe warmer ik den Prins vereerde. 't Is zonde.... ik had zoowaar half en half vergeten dat er Keezen waren, zoo veel nieuws zag ik, zooveel ondervond ik en zoodanig ging ik op in het harde en drukke beroep, dat ik toch zoo liefhad.

Bijna twee jaren duurde mijn eerste reis; nog al kras voor een eerste tochtje dat men in de wereld doet. En toen ik in het begin van September van het jaar 1787 den „Mond der Maaze" binnenzeilde, was ik vervuld van verlangen naar al de wezens in wie ik belang stelde, en niet minder naar het stadje zelf, waar ik de jaren mijner jeugd had doorgebracht.

Wat mij al dadelijk — nog buitengaats zijnde — vreemd was gevallen, was dat de loods mij niet herkende. Toen ik naar hem toekwam met een lach van geluk op m'n gelaat, en hem bij zijn naam en voornaam noemde, keek hij me aan, krabde zich achter het oor, en zei: „Wat duivel, jò.... wie bèn je dan?"

Op dat oogenblik was ik de meest verbaasde van de twee. Een beetje benepen zei ik m'n naam, en vroeg dadelijk naar vader.

Maar toen had-je dien loods moeten hooren!

„Wat nikker.... ben-jij dat Jan?"

Ik knikte nadrukkelijk van ja, en vroeg of ze tegenwoordig in Den Briel d'r oogen in den rug droegen, dat hij mij.... *mij* niet meer herkende.

„Je vergeet één ding, maatje, en wel twee of drie ook...."

„En wat dan?"

„Dat je als een jongen bent uitgevaren en haast als een man terugkeert;.... dat je bruin bent geworden door de zon, dik en vet van de erwten en boonen, breed van de zeelucht, en dat je een paar knuisten hebt of je heel de wereld bent rondgeweest...."

„Houd maar op," riep ik lachend, „je houdt me voor het lapje, vrind. — Ik ben er in Juni pas vijftien geweest!...."

De man wilde mij in het geheel niet gelooven, en eerlijk moet ik u bekennen dat me dit veel genoegen deed. Ik voor me zelven had me nog altijd een weinig voor een lummel gehouden, een wezen dat eigenlijk nog niets op de wereld deed dan de lui in den weg loopen. Wel had ik zielsverdriet er van gehad dat alles me zoo klein en nauw was geworden en ik letterlijk uit m'n plunje gebarsten zou zijn, als een zeemansjongen geen kleeding droeg die feitelijk met zijn lichaam meegroeit, en bovendien niet zelf heeft leeren prikken tegen den besten lappenbederver op, maar dat ik daardoor uiterlijk zoo veranderd was als mij nu het geval bleek, daarin had ik in het geheel geen erg gehad.

Ik voelde mij nu ineens groeien en uitzetten, en als een

branie kwam ik aan wal. Eerst in Rotterdam natuurlijk, maar zoodra ik afgemonsterd was, ging ik met de Marktschuit naar Den Briel.

En in die onnoozele Marktschuit begon waarachtig het lieve leven over de Keezen al. Het viel me zoo vreemd op het lijf, dat ik eerst eens goed moest verzinnen hoe de vork ook weer aan den steel zat. O, ja, nu was ik er, en ik wilde reeds beginnen op mijn manier ook een duit in het zakje te leggen, toen ik een der medereizigers hoorde zeggen, dat de Pruisen zouden komen.

„De Pruisen?" riep ik een en al verbazing uit, „hebben we dan oorlog?"

De man keek me even aan, en verwonderd; doch plotseling kwam een glimlach op zijn gelaat.

„Ah ja, ik zie het al.... zeeman, hè.... en lang weg geweest?"

„Twee jaar," antwoordde ik niet zonder een weinig trots, en ik had al heel veel lust om aan het opsnijden te gaan, alsof ik het eerste wezen uit de Nederlanden was dat de reis naar Oostinje gemaakt had. Mijn nieuwsgierigheid was echter sterker, en daarom schoof ik bij dien nieuwen kennis, een koopman die naar Den Briel ging, en spoedig waren we in een druk gesprek gewikkeld. En onder dat gesprek door, kwam ik weer heelemaal thuis in den Keezentijd, op zoo'n manier zelfs dat de koopman er schik in kreeg. Want het werd nu veel gemakkelijker voor hem. Uitleggen behoefde hij niet; hij kon eenvoudig mededeelen wat er sedert mijn vertrek gebeurd was. Van Den Briel wist hij me niets bijzonders mede te deelen, maar des te meer van de zaken in heel het land. En wat hij me zeide, deed mij een gat in de lucht slaan van verbazing. Stel u voor, men had den Prins in Den Haag het leven zoo bang gemaakt, dat hij eindelijk uit die stad, ja zelfs uit Holland was vertrokken en naar Gelderland gegaan. In Den Haag toch had die „men", die niemand anders was dan „de Souverain" van meneer Kluit, dus de Staten van Holland, hem behandeld alsof hij een thuislegger

en niet de Prins van Oranje was. Kort na de opstootjes der boeren in 1785, had men strengelijk verboden Oranje te dragen of Oranje-boven te roepen; zelfs kon men daarvoor aan den lijve gestraft worden. Feitelijk had ik dus, toen ik bij meneer Kluit dien kreet geslaakt had, mij schuldig gemaakt aan iets dat mij op het schavot had kunnen brengen. Een genotvol idee! En of dit nog geen vernedering genoeg was voor den Prins — stel u toch voor dat men uw geslachtsnaam niet met een hoezeetje mag uitroepen, dat niemand met hartelijkheid, liefde en toewijding uw eigen kostelijken familienaam mag uitspreken! — zoo bedachten ze nog andere venijnige dingen. Als hoofd van het leger vond men hem het gevaarlijkst. De Hollandsche heeren, die altijd de heele wereld en de wereldorde erbij door geld hebben meenen te dwingen, stonden er meestentijds bijzonder op, dat de soldaten betaalsheeren hadden. Elke provincie betaalde een deel van de troepen; dat deel, zei men dan, stond „ter repartie" van de Staten van de provincie, welke dan de betaalsheeren genoemd werden. Aan die betaalsheeren moesten de soldaten insgelijks den eed van trouw afleggen. Als de menschen zooveel eeden moeten doen, raken ze in de war — vooral onze soldaten die meestal vreemdelingen waren. Voor het gemak smolten ze al die eeden samen tot één eed: den eed van trouw aan den Opperbevelhebber, wien ieder soldaat toch blindelings moet gehoorzamen. Ja, het wàs een rare boel in onze vroegere staathuishouding!

Iedereen begrijpt, dat, hoe zwakker men den Stadhouder dacht, hoe meer de betaalsheeren de slip van de deken naar zich toetrokken. Ik herhaal, dat het heel moeilijk gaat om soldaten te scheiden van hun opperbevelhebber; de meeste kans van slagen heeft men dàn, als men dien opperbevelhebber kan vernederen. Dat werd geprobeerd. Zoo ontnam men den Prins als gouverneur van Den Haag het recht om het wachtwoord te geven. Toen was voor den Vorst de maat vol, en hij vertrok met zijn hof naar Gelderland.

„Ziezoo, dat lucht op," zeiden de Staten van Holland, en

ze begonnen het huishoudinkje op eigen voet in te richten. Als alle Hollanders nu Keezen waren geweest, zou niets gemakkelijker geweest zijn dan dat. Dit was echter niet het geval. Daar had men vooreerst „het grauw," onder welke liefelijke benaming men zoowat drievierde deel van de menschen begreep. En het overige partje — we weten het reeds — was insgelijks alles behalve één en ondeelbaar. Zelfs kwam de scheur welke nooit goed dichtgevoegd had kunnen worden, de scheur tusschen de aristocraten en de democraten onder de Patriotten, nu leelijk aan den dag. In een naburige provincie, in Utrecht namelijk, kwam er een scheuring in de Staten, een deel week naar Amersfoort uit en gaf van daar bevelen. Wat niet uitweek en in de stad Utrecht bleef, was het democratisch hoopje dat ongemakkelijk het mondje roerde en praats had voor tien. Het was in die dagen geen buitenkansje een inwoner der provincie Utrecht te zijn, want men moest kiezen of deelen, in het gehoorzamen altijd. In andere dingen wordt een mensch zoo zelden vrijheid van keuze gelaten!

Neen, dan was men in Holland vergelijkenderwijze beter af. Daar bleef men dansen naar het pijpen van de Staten, al waren er lieden die géén lust hadden op dat wijsje de beenen van den vloer te lichten. Zoo in Den Briel. Want vergeten we toch niet, dat als we het over de Staten van Holland hebben, daarmede immer *de meerderheid* bedoeld wordt.

Zoo kon een stemmende stad als Den Briel, die tot de minderheid behoorde, met andere deelen van die minderheid blijven protesteeren tegen sommige besluiten. Dat gaf schijnbaar niet veel. Schijnbaar zeg ik. Want als men geprotesteerd heeft, is men niet haastig of gewillig in het uitvoeren; en .... als de Heeren van Den Briel in hun stad terugkeerden, behoorden zij tot een meerderheid, die op haar beurt het wijsje aanhief, waarop gedanst zou worden. Dat dansje greep plaats op een eiland dat niet gemakkelijk bereikbaar was, in een stad waarin zich een warm-Oranjegezinde bevolking bevond, en waar een garnizoen was.

Dat laatste is niet heel duidelijk als ik het niet toelicht. Ik bedoel er dit mede. Den Briel was al eeuwen lang een stad waarin soldaten, *beroeps*-soldaten, garnizoen hielden. De burgerij was dus aan soldaten gewoon, wist hoe men er mede om moest springen; had nu en dan eens een ruzietje omdat b.v. een soldaat zich „vervorderde" schoenen te maken of blikwerk, waardoor zich de goede borgeren bedreigd zagen in hun nering. Een verzoek aan de Magistraat, die alweer een verzoek aan den bevelvoerenden officier deed.... en alles was in het reine. Van kloppartijtjes of zoo, hoorde men niet te dikwijls. De officieren gingen met de Heeren om, kwamen op dezelfde sociëteit, brachten een aangename afwisseling in het afgelegen plaatsje, kortom het kon niet beter. De soldaten kochten alles wat ze noodig hadden in de stad, waren in het geheel niet ongevoelig voor de Brielsche meisjes, die tranen vergoten als het garnizoen vertrok, en in de eerste dagen het nieuw-aangekomen regiment noch in zijn geheel noch in zijn onderdeelen wilden aankijken — om weldra het vroolijke lachje weer terug te krijgen en de blozende wangen, welke ieder jong manskerel met innig genoegen aanzag, en welke ver door het land het versje deden gaan van de Maas die breed en diep was en vol schepen, maar dat het mooist wat men daar zag de Brielsche meisjes waren. [1])

Voelt ge nu wel, hoe sterk een plaatsje als Den Briel voor een zaak kon staan waarvoor het hart had? Maar, zegt ge, daar was toch geen nood dat de heeren Staten van Holland Den Briel zouden komen belegeren, of dit laten doen? Nu, voor dit laatste bestond in het jaar 1787 àlle kans, al zou

[1]) Van bedoeld versje is mij slechts één couplet bekend:

De Maasstroom voor Den Briel is breed,
Wie zou hem niet bevaren?
De meisjes zijn er *net* gekleed
Zooals voor duizend jaren.
Bruin is d'r haar en blank d'r vel....
Ik mag die Brielsche meisjes wel!

er minder van belegeren dan van verrassen en overvallen sprake kunnen zijn. Want de Staten van Holland hadden toen een legertje geformeerd, „het Vliegend Legertje" genoemd, en bestaande uit 400 man, lieden op de nieuwe wijze gewapend en geoefend, en dat in verschillende plaatsen der provincie Holland de Oranjeklanten van het kussen gejaagd heeft om de Patriotten er op te zetten.

Zelfs dicht bij Den Briel is dat gebeurd; in Vlaardingen, een plaats waarmede Den Briel in betrekking stond omdat, als de buizen ter haring gingen varen, zij nog even aanlegden op het Briëlsche Hoofd. Dat geschiedde meestal den 16en Juni, die de Buisjesdag genoemd werd. Dan was het formeel kermis op dat Hoofd; goeie genade, wat heb ik daar van m'n leven een schik gehad!

Die Vlaardinger visschers waren ook duchtige Oranjeklanten, en bij het uitzeilen van de buizen had men dit jaar voor ongeregeldheden gevreesd. Het was met een sisser afgeloopen; en toen de visschertjes eenmaal hoog in de Noordzee zaten, waren de lieve vrinden van het Vliegende Legertje gekomen en hadden in Vlaardingen de wet verzet.

Zelfs was dat gewapende korps te Maassluis gekomen, vlak tegenover Den Briel. En het hart der Keezen klopte daar aan de overzijde van de Maas om over te steken, en eindelijk dat koppige Oranjevee van Voorne rede te doen verstaan.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

VAN HET PRINSJE EN VAN DE PRINSES.

Toen we het daarover op de Marktschuit hadden, — en die „we" waren er van twee wel vijf of zes geworden, want als men over de troebelen sprak kon geen mensch zijn mond meer houden en kwam iedereen er bij — had-je de lui eens moeten hooren! Daar waren een paar stadgenooten bij, die ik spoediger herkende dan zij mij, en ze hadden er den mond vol van, dat Den Briel zich eenvoudig in staat van tegenweer gesteld had. Koren werd aangekocht en opgestapeld, om, in geval de stad belegerd mocht worden, een geruimen tijd het beleg te kunnen uithouden. Het was de korenkooper Jacobus Rademaker geweest, die daarbij een treffend bewijs van burgerdeugd gaf, door dit alles op eigen rekening te doen, waardoor hij later groote schade heeft geleden. Er waren wachters op den grooten toren geplaatst en maatregelen werden getroffen om zoowel des daags als des nachts door seinen of vuren te waarschuwen voor de nadering van het Vliegend Legertje dat men over Nieuwesluis verwachtte. In dat geval zou het gevangen genomen zijn of in de pan gehakt, want het zou èn van Den Briel èn van Hellevoetsluis door een sterk detachement Zwitsers overvallen zijn. In Den Briel alleen lagen 800 Zwitsers, en op deze soldaten kon de regeering dier stad zich volkomen verlaten. Ja, deze Zwitsers hadden een daad gepleegd, zoo revolutionair, dat ze wel geheel en al verbonden moesten blijven aan de stedelijke regeering.

Een week of wat te voren toch had de Commissie van defensie, welke door de Staten van Holland aangesteld was en bij Woerden verblijf hield, aan de Zwitsers, zoowel die zich te Hellevoetsluis als die welke zich in Den Briel bevonden, het bevel doen toekomen om naar de grenzen van Utrecht op te marcheeren; doch de Commandanten hadden kort en bondig geweigerd. „Wij bemoeien ons niet met staatstwisten," hadden zij gezegd. In de Staten van Holland was daarover een hartig woordje gesproken, en de meerderheid daarin bleef stijf en strak beweren en bevelen dat de genoemde regimenten uit Den Briel en Hellevoetsluis *moesten* vertrekken. De afgevaardigden van Den Briel hadden hiertegen in de Statenvergadering op heftige wijze geprotesteerd, en hoewel de bevoegde machten op de achterste pooten gingen staan en de Commandanten met ontslag bedreigden als zij niet dadelijk aan het bevel gehoorzaamden, zeiden de Heeren in Den Briel „je blijft hier.... we kunnen je niet missen; want als jelui weggaat, krijgen wij het Vliegend Legertje op den hals."

Een mensch moet op alle gebeurlijkheden voorbereid zijn. En daarom besloot de Stedelijke regeering om ook de Schutterij geheel en al aan zich te verbinden, om, in geval dat de Zwitsers toch nog weg mochten gaan, volkomen zeker te zijn van de gewapende burgerij. Daartoe namen zij de stoutheid den schutterseed te wijzigen. Die luidde oorspronkelijk aldus:

„Dat zwere ik, schutter ten Brielle, te wezen de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, mijne hooge en Souvereine Overheid, mitsgaders de stad vanden Briele en derzelver Regenten, gehouw en getrouw, derzelve Regeering, Kapiteinen, en Officieren te obedieeren en gehoorzamen, en voorts alles te doen, wat een goed Schutter behoort te doen. Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig."

Nu werd van de Schutters den volgenden eed gevergd, en bij vergelijking zult ge zien, hoe „de Souverain" van meneer Kluit daarin royaal over boord werd geworpen:

„Dat zwere ik, Schutter ten Brielle, dezelve steeds gehouw en getrouw te wezen -- de Magistraat, Kapiteinen en Officieren

gehoorzaam te wezen, en voorts alles te doen, wat een goed Schutter behoort te doen. Zoo waarlijk enzoovoort."

Men ziet dat het in die dagen gansch niet gemakkelijk was om te weten, wanneer men „een goed en getrouw" Schutter was, al dan niet!

Door al dat geschutter echter, ben ik van mijn Prinsje afgeraakt. Die was wel naar een andere provincie uitgeweken, maar, in het jaar 1785 ten minste, af en toe in Holland geweest, onder andere te Rotterdam, waar de bevolking, „het grauw" dan, in Oranjegezindheid voor dat van Den Briel niet onderdeed. Een vischvrouw aldaar, Kaat Mossel genoemd — een dame van het slag van onze Brielsche Martien de Krootin (die immers koekjes uitstrooide om de jongens Oranje-boven te doen roepen) — had heel Rotterdam in rep en roer gebracht. Een verbazend zware misdaad had zij bedreven. Denk eens aan, ze had Oranje lief, lief met de innig-roerende aanhankelijkheid van heel het „gemeene" volk uit dien tijd, en haar liefde had ze uitgeschreeuwd, en.... ze had zich met Oranje getooid en ik weet al niet wat meer misdrijven gepleegd. Toen hebben ze de goeie ziel in de gevangenis gestopt en ik geloof haast dat er zoo iets als van een doodvonnis in de lucht zat. En niet de Heeren van het hof noch de Prins zelf kwam haar te hulp, maar een jong advocaat, Willem Bilderdijk, die later als dichter door heel Nederland bekend is geworden. Geen gemakkelijke broeder, die Bilderdijk, alles behalve, hoor! Maar dien al de Kaat Mossels en.... laat ik toch zeggen *al* de lieden uit de groote grauwe vlek, waartoe ik met zekeren trots zoo gaarne beken òòk behoord te hebben — wel in waarde mochten houden en dankbaar zijn. Want voor den minderen man opkomen.... het is nooit gemakkelijk geweest.

Kaat Mossel was niet ter dood gebracht — evenmin als de pruikenmaker Mourand uit Den Haag, die het niet had kunnen velen dat de Heeren van Dordt door de poort waren gereden waardoor enkel de Stadhouder mocht, en de paarden van hun wagen had tegengehouden. Men aarzelde bloed te

doen vloeien. Over lijken heen is haast geen verzoening meer mogelijk. De vischvrouw en de pruikenmaker zuchtten echter nog in de gevangenis, en wanneer zou hun bevrijder komen,.... en wie kon die bevrijder anders zijn dan de Prins?

Ik spreek nu vele jaren later, en daarom komt er nu en dan eenige bitterheid in mijn toon als ik spreek over den Prins. Zooveel aanhankelijkheid ging er naar hem uit, zooveel liefde, hoop en vertrouwen. En in die dagen was hij ook mijn heiligheid, mijn „Prinsje", mijn afgod. Verdiend heeft hij dat niet. Men zou ook van hem kunnen zeggen, dat hij als een steen was op den weg neergeworpen. Ja, wis en waarachtig, een steen des aanstoots wàs hij, en iedereen lag hij in den weg.... doch juist wèg te redeneeren, wèg te denken was hij *niet*. Zelf heeft hij er in die dagen meer dan eens over gesproken om de Nederlanden er aan te geven en naar zijn erfgoederen in Duitschland te gaan; maar ook dat deed hij niet. En zooals het met al zulke menschen gaat, die een krachtig ontwikkeld gevoel van niet-doen hebben, hij werkte de personen tegen die wèl wat wilden doen. En hier denk ik aan zijn vrouw, Prinses Willemijntje.

Ja.... de Prins deed toch wèl iets; dat wil zeggen: op bevel. Was er dan een macht, die boven den Prins gesteld was? Zeker.... „de Souverain" van meneer Kluit! Ge kijkt daar wondervreemd van op. Ja, als we *toen*, in den Keezentijd, goed nagedacht hadden — maar dat deed natuurlijk in die drukte niemand! — hadden wij het vreemd gevonden dat de Prins, op bevel van de Staten van Gelderland, troepen deed oprukken naar twee plaatsjes, Hattem en Elburg, waar de regeering weer heel anders handelde en dacht dan de Staten van Gelderland. Door de troepen van den Prins werd nu in beide gemeenten „de wet verzet."

Nu zou men zoo kunnen denken dat de Staten van Holland bijzonder in hun schik waren, omdat de Prins door deze handeling glansrijk bewezen had inderdaad de dienaar der Staten te zijn. Het tegengestelde was het geval: want ongelukkig dachten de Staten van Gelderland precies andersom

als de Staten van Holland, met andere woorden: ze waren géén Patriotten, doch de afgezette regeeringen van Elburg en Hattem wel. Ik zeg dat zoo kort en bondig om u eenigszins de zaken begrijpelijk te maken, want denk-je dat alles zoo eenvoudig in de staatkunde en in de geschiedenis verklaard wordt? Daar komen altijd heel wat vijven en zessen bij te pas!

Goed en wel.... de Patriotten in Holland en in Utrecht zetten een keel op van geweld. Door het veranderen van de regeering in Elburg en Hattem had de Prins bewezen een Nero en een Alva te zijn. De lieden van het Vliegend Legertje, die ook heel wat liefhebberij in regeeringsomzetting toonden, waren zeker engelen!

In Holland ging men van toen af te werk, of er geen Prins meer in de wereld was. Men zei tegen de troepen, welke ter repartie van deze provincie stonden, dat ze ontslagen waren van den eed aan den Stadhouder. Hoe de troepen — ten minste die in Den Briel en Hellevoetsluis in garnizoen lagen — zich dit aantrokken, weten we reeds. En schelden? Ik geloof niet dat er veel tijdvakken in onze geschiedenis zijn aan te wijzen waarin men zoo vuilaardig en kwâjongensachtig gescholden heeft. Dit nu daargelaten, wil ik thans de vraag beantwoorden, die u op de lippen zweeft: „hoe durfden de Patriotten, al waren de democraten onder hen de baas geworden, zoo stout zijn; ze vormden toch bij de geheele natie vergeleken slechts een klein hoopje?"

Hierop kan het antwoord eenvoudig zijn. Kleine hoopjes — onze geschiedenis heeft het bewezen — kunnen een geheel volk in beweging brengen, ja desnoods een geheel werelddeel, als zij aan twee voorwaarden voldoen, ten eerste als zij energiek zijn, ten tweede — en dit is het gewichtigste punt — als zij kunnen rekenen en vertrouwen op een groote macht. Als die groote macht een zedelijk beginsel is, ja, als men haar, zooals onze voorouders in den Worstelstrijd tegen Spanje, met innig vertrouwen God durft noemen, zal het

kleine hoopke overwinnen of ondergaan, maar meest overwinnen. Onze Patriotten voldeden kostelijk aan de eerste voorwaarde: ze waren brutaal genoeg! En wat de tweede voorwaarde aangaat, ze rekenden op de hulp van Frankrijk.

Wil ik met dit laatste nu ineens àllen zedelijken grondslag aan het „Patriottisme" ontzeggen; zit er nog iets bij me in van den ouden haat tegen de Keezen?

Veel later, in een andere vertelling wil, ik op het laatste terugkomen; thans evenwel wil ik op de eerste vraag een ontkennend antwoord geven. De Patriotten hàdden geloof in iets dat komen zou, maar wegbereiders waren ze niet. Enkele kloeke geesten niet te na gesproken, blijf ik beweren dat ze half dit en half dat, maar *niet* de vrienden des volks, wel vrienden hunner klasse of kaste waren. En.... halfheid is in de historie veroordeeld.

Ze rekenden dan op Frankrijk. Dat land had den vrijheidskrijg van Amerika tegenover Engeland gesteund, en nu schreeuwde men hier zoo over Vrijheid, tot men zich ging inbeelden dat het hier iets soortgelijks was. Frankrijk — ik zal in die latere vertelling bij de vreemde handelwijze van Frankrijk in het bijzonder moeten stilstaan — Frankrijk zou helpen de vrienden der Vrijheid, en iederen buitenlander, die zich met onze binnenlandsche toestanden bemoeien wilde, duchtig op de vingers tikken!....

Daar was in het jaar 1786 de groote Koning van Pruisen gestorven. De oude Frits, lastig en knorrig in het laatste deel van zijn leven, had zich niet in willen laten met onze zaken, hoe prinses Willemijntje, die zijn nicht was, er hem ook over geschreven had. Hij vond heel die beweging hier dwergachtig, benepen en bekrompen. Wat drommel, was Willem de Vijfde dan geen man; kon die onder zulk een armzalig rommeltje geen orde scheppen? Om die keutelarijen had de oude monarch geen lust met Frankrijk in onmin te komen. Zoolang *hij* leefde, was er van Pruisen geen tusschenkomst te verwachten.

Hij stierf, en zijn neef volgde hem op. Als vorst had deze

Frederik Wilhelm II ook al niet bijzonder veel te beteekenen, en hij gevoelde zich in het geheel niet geroepen om zich in de Nederlandsche zaken te mengen. Versta mij wel: dààrom noem ik hem niet onbeduidend. Dat was hij van zichzelven, zonder dat er nog familie-aangelegenheden bij hoefden te komen. Willem de Vijfde, die volgens een spotversje mager werd als hij aan dezen zwager dacht, behoefde noch goed noch kwaad van hem te verwachten.

En nu roerde Willemijntje den boel zoo door elkaar, dat Prins en Koning en Patriot en Oranjeklant plotseling in den maalstroom mededreven.

De flinke, kordate vrouw ondernam een reis naar Holland. Haar doel was Den Haag. Wat zij daar eigenlijk wilde doen: door haar verschijning een oproer verwekken, of een persoonlijke beleediging uitlokken, ik weet het niet. Alleen dit: dat die beleediging haar te beurt viel. Tot aan Gouda kon zij Holland binnendringen; toen werd zij — bij de Goejanverwellesluis — door leden van een exercitie-genootschap tegengehouden, en weldra waren de vijf leden van de Commissie van Defensie, die, zooals ge u herinneren zult, zich in den omtrek van Woerden bevonden, als de kippen er bij. Met alle beleefdheid schijnt de Prinses behandeld te zijn; maar beleefd of niet, de Patriotten verboden haar verder te gaan en dwongen haar rechtsomkeert te maken.

Dat nam de Prinses zeer hoog op. Ze klaagde er haar nood over aan haar broeder, den Koning van Pruisen, en deze was verplicht een genoegdoening aan de Staten van Holland te verzoeken voor de beleediging een Pruisische Prinses aangedaan. En wat deden de Staten van Holland? Vast vertrouwende op de toegezegde hulp van Frankrijk, weigerden zij botaf àlle genoegdoening, gezwegen nu van de „schitterende" voldoening die gevraagd of geëischt werd.

En nu zat de Koning van Pruisen er wel een weinig mede in. Frankrijk zat ook hèm dwars in den weg. Ook hem zullen geruchten ten ooren gekomen zijn als lag er een groot leger bij Givet, gereed om op het eerste teeken door de

Zuidelijke Nederlanden heen naar de Republiek op te rukken.

Ja! als het èr maar niet zoo bijzonder treurig met de geldzaken der Franschen had uitgezien....

In vrede, hij moest zich nu voorzichtig terugtrekken — want ook die Nederlandsche Patriotten moesten lang niet malsch zijn; alleen als men hen zelf hoorde zeggen hoe ze vechten zouden en zich onder puinhoopen laten begraven, werd men er al koud van. Hij moest zich nu voorzichtig en met veel beleid terugtrekken; en daar hebben niet veel menschen, laat staan een Koning, trek in. Of — hij moest zich met Engeland zien te verstaan, de andere grootmacht die altijd invloed op ons land had. Onderhandelingen werden daarover aangeknoopt, en het lukte. Engeland beloofde Frankrijk in het oog te zullen houden, en voegde de daad bij het woord door het uitrusten of versterken van een voldoend aantal oorlogsschepen om, als het moest, handelend te kunnen optreden.

Toen rukten de Pruisen ons land binnen....

Nu hebben we, zoowaar, weer een kijkje achter het zeil van de Poppenkast genomen, en weet gij meer dan ik op de marktschuit te weten kwam. Ik voor mij arriveerde in Den Briel ongeveer met déze denkbeelden in m'n hoofd: de Prins is een brave man; Prinses Willemijntje is een vrouw voor wie je tien- en twintigmaal — zoolang tot je schor was — Oranje-boven zou roepen; de Pruisen komen ons helpen; we moeten héél voorzichtig zijn en op onze tellen passen, want de Keezen zijn dol van kwaadaardigheid, en als het soms een weinig lang duurt eer de Prins in Den Haag is teruggebracht, of als, wat de goede God verhoede! de Pruisen slaag krijgen, zullen de Keezen een moord- en bloedbad aanrichten in al de plaatsen waar zij de baas zijn of worden. Ten slotte werd voor vast verzekerd, ja, er was op de schuit een boer uit Oudenhoorn, die het van zijn dominee wist, dat de Keezen niet alleen allerlei wapenen in huis hadden, verborgen onder de vloeren en in kisten en kasten, maar ook

stroppen in gereedheid hadden gebracht, ja zelfs roosters, om er de Oranjeklanten op te braden.

Zeg.... als een dominee dat voor zeker mededeelt, gelooft men het immers? Ik wil je man en paard noemen: ds Van der Ster van Oudenhoorn, die er later in het openbaar over gesproken heeft, zooals ik u te gelegener tijd zal vertellen.

Met dat al kwam er een onzeker gevoel van angst over de menschen. En een haat.... neen een wrok tegen de Keezen. Wanneer.... wanneer toch zou de dag der vergelding aanbreken?....

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

VOORBEREIDING TOT DEN DAG DER VERGELDING.

Daar wàs zoo'n gevoel van angst onder de menschen. De vreugde van mijn thuiskomst werd er door bedorven. Ja, vader was blij, en moeder keek in de pakjes die ik voor haar had meegebracht, het kleine volkje in huis was stil van het snoepen en vrouw De Haan schreeuwde het uit dat ik zoo'n kerel geworden was, en ik moest vertellen van de blauwtjes en van allerlei wonderen uit het Oosten. Maar als ik goed en wel aan den gang was, kwam het vanzelf weer op de Keezen terecht. Hoe? mag de drommel weten, maar het was zoo; en het kon ook niet anders, want de lui waren er vol van. Op 't laatst gooide ik dan ook maar m'n wonderbare vertellingen overboord, en begon te vragen van-heb-ik-jou-daar.

Er was dit gebeurd en dat, vrouw zus had vrouw zoo uitgescholden, omdat haar man een Kees was; Van Beugen, die bij het exercitie-genootschap van de Oranjeklanten was — want ook die waren aan het exerceeren geraakt, daarin zeer aangemoedigd en begunstigd door de stedelijke regeering — had bij het afvuren een lading in zijn gezicht gehad, waardoor hij zijn heele leven een zwarte koon bleef houden, waarop hij bijzonder trotsch was. En al dergelijke wereldgebeurtenissen meer. Het meest belangwekkende kwam nog. Men had ook ruiten ingesmeten — of zooals oude menschen nog wel zeiden: „uitgesmeten".

Zoo ging het door en kwam ik een weinig op de hoogte van wat er in mijn afwezigheid geschied was. Dat was evenwel op vrij verwarde wijze. En nu zou ik de stukken van de legkaart, die ik zoo heelemaal door elkaar gegooid in handen kreeg, op dit oogenblik wel goed voor u in elkaar kunnen zetten, doch het mooie van het zelf doorleefde zou er toch vreemd aan blijven. Daarom wil ik thans op andere wijze handelen, vooral ook omdat ik er, eerlijk gezegd, naar haak, u de woelige Septemberdagen in beeld te brengen die ik doorleefd heb met oogen glanzende van geestdrift, of vonken schietend van woede, met wangen hooggekleurd door opwinding. Ik zal u dan, om een weinig op te schieten, uit een boek [1]) overschrijven wat er in het jaar '87 geschied is, weken nog voordat de Prinses bij de Goejanverwellesluis werd tegengehouden. Bovendien doe ik dit daarom zoo gaarne, omdat de voorstelling der gebeurtenissen in dat boek gegeven is door personen die meer Keesachtig waren, en ik houd mij voor hier en daar een kleine opmerking te maken. Ik zal er bijvoegen wat ik van een andere lezing weet, die wel de officieel ware moet zijn, doch vrij zeker meer „Oranjegezind" gekleurd zal wezen.

„Er valt geen twijfel aan" — zoo lees ik in het boek — „of het Vliegend Zuidhollandsche leger had den toeleg, om in Den Briel hetzelfde te bewerkstelligen, hetgeen het te Vlaardingen laatst volvoerde. Althans er liepen vrij zekere geruchten, dat deze stad aan de beurt lag om door dit middel een regeeringsverandering te ondergaan, die de Patriotten zeker allernoodwendigst keurden, dewijl deze stad zoozeer, indien niet meer dan eenige andere in Holland, de bedoelingen der Patriotten wederstreefd had. Onze geschiedenis spelde den naam dier stad menigvoud, als met die der Ridderschap vereenigd; ook stak zij in het voorstaan des Stadhouders boven andere uit. Het kort beloop van het daar gebeurde te dezen jare zal er een nieuw blijk van leveren.

---

[1]) Zie *vervolg* op Wagenaar, deel 16 bl. 248 v.v.

De Stadhouders jaardag te dezen jare, meest overal stil doorgebracht, klonk hier zeer luidruchtig door 's morgens, op den middag, en 's namiddags, het geschut van stadswallen telkens elfmalen los te branden; door het klokkenspel den geheelen morgen. Eenigen kwamen op dien dag sluipswijze, anderen meer openlijk met oranjestrikken te voorschijn. 's Avonds sloeg men tot baldadigheden over. In spijt van de Souveraine bevelen daar afgekondigd, schoot men onophoudelijk en wierp allerlei slag van vuurwerken, onder het uitbraken der schrikkelijkste vloeken tegen de Patriotten. Men schreeuwde in tegenwoordigheid van den Stedehouder, Brender à Brandis en diens dienaren, „Oranje-boven!" Diens verzoek om van schieten af te laten werd beantwoord door hem eenige zwermers naar het hoofd te werpen. Op de vraag, wie zulks deed gaf een dier overlaten ten antwoord: „Ik doe het!" en bleef hij ondanks die tergende bekentenis op vrije voeten. — De dagbladen van dien tijd melden, dat de kerkleeraar *Van de Kasteele* 's volgenden daags openlijk God dankte, „dat men weder aan den jaardag van Neerlands waardigen Erfstadhouder had mogen gedenken!" met vele andere bewoordingen, die groote opspraak verwekten, gelijk ook diens dankzegging op den naastvolgenden Zondag, toen hij, na in zijn leerrede heftig tegen de Patriotten uitgevaren, hen voor oproermakers en zeloten gescholden te hebben, den Hemel dankte, dat het in deze stad zoo rustig, en zonder beroering was, smeekende dat het eerlang in alle „steden van ons Vaderland zoo mocht wezen!"

„Het ontbrak" — zoo heet het een heel eind verder — „in die stad niet aan Patriotten, schoon zij verreweg het minst in getal, en in de regeering, en in de burgerij uitmaakten. Men vond er een genootschap, sinds lang en van de oprichting af, in haat bij de meerderheid der regeering en niet min bij het meerendeel der burgerij, die zich herhaalde keeren aan oproerige bedrijven schuldig maakte. Leden van dit genootschap trokken, gelijk andere door den Souverain gewettigde genootschappen, naar Utrecht elkander aflossende.

„Over dit in- en uittrekken was te meermalen geschil

ontstaan met de wachthoudende krijgslieden, en hadden de genootschapsleden korteling zich genoodzaakt gevonden de barrière over te klimmen. Een verspreid gerucht in het laatst van Bloeimaand, dat in Den Briel een aantal gewapende Patriotten van andere steden stonden te komen, om de meerderheid der Vroedschap af te zetten, had dezelve de strikste bevelen doen geven om geen gewapende manschappen binnen te laten. 't Genootschap, de wederkomst van afgeloste leden wachtende, liet, om onaangenaamheden te voorkomen, den bevelhebber des krijgsvolks weten, dat men deze burgermanschap verwachtte, voorzien van een blijk van de plaats van waar zij kwamen en bestaande uit Brielsche burgers, met verzoek om noodige orders te stellen, dat zij overhinderd werden binnengelaten.

„Ondanks dit verzoek vonden deze burgers, schoon vergezeld door twee Vroedschapsleden, de barrière wederom gesloten, als zij in den laten namiddag, onder een vallenden stortregen en opkomenden storm aankwamen [1]). Men ging, drie schildwachten bij de barrière gesteld hebbende, verslag doen van het verzoek om binnengelaten te worden. Dan, doordien een der burgemeesteren uit de stad [2]) en de ander nergens te vinden was, verliep er anderhalf uur eer het verlof kwam, om één voor één ter stad te mogen inkomen. Dit marren had aan het gepeupel de schoonste gelegenheid gegeven om samen te rotten en zich te verlustigen met de hoonendste uitjouwingen der voor de barrière staande genootschapperen, die dezen hoon moesten verduren van meer leeds dreigend gepeupel, deels opgeschikt met oranjekamisolen en oranjedassen, alles wat men zonder tegen de letter van het plakkaat te zondigen, van die kleur durfde dragen.

„Eindelijk wierd de barrière geopend en traden de burgers

---

[1]) De Brielsche Keezen hadden nooit zegen met het weer.

[2]) De heer Van Dam van Aarden was weer President-Burgemeester.... of het zoo uitgezocht was voor de woelige Septemberdagen, waaraan we zoo straks komen.

volgens order één voor één binnen, gevolgd door een dringend, dreigend, schreeuwend, vloekend gepeupel; 't geen nu en dan een steen smeet, en het voornemen scheen te hebben om op de Hooge brug die manschap in 't nauw te brengen, maar, zich dicht sluitende, kwamen zij dezelve behouden over. Dit verdubbelde de woede van het gepeupel, 't geen op een geschreeuw „Valt aan! Valt aan! Slaat toe!" eenige leden aanrandde; doch die door het slaan met de geweren hunner medebroederen ontzet werden.

„Om deze stoornis te voorkomen, beval een der officieren halt te houden, zich te richten en de bajonetten op te steken. Dit bevel werd, door 't gejuil, van eenigen niet recht verstaan; deze meenden, dat zij last kregen om te laden. Het gezicht hiervan deed de samengeschoolde menigte onder een woest geschreeuw wijken, zoodat zij ongehinderd konden voorttrekken tot het sociëteitshuis, waar geheel het genootschap ongewapend vergaderd was.

„Voor dit huis [1]) verzamelde zich de oproerige hoop, die haar verbittering door ijselijk schelden toonde. In dezen toestand besloot men, dat de ongewapende leden gelijkelijk zouden uitgaan, om zich, desnoods, ter zelfverdediging gereed te maken, terwijl de gewapenden het huis zouden blijven beschermen.

„Intusschen hadden twee lieden van de minderheid der Vroedschap, die bij den intocht geweest waren, de heeren Hoijer en Van de Struijten, zich bij den Commandant Sturler gevoegd en op noodige voorziening tegen verder geweld aangedrongen; waarop eenig krijgsvolk tot het doen van ronden te voorschijn kwam, doch het oproer groeide er tegen aan. De Magistraat vergaderde en liet een waarschuwing lezen om uiteen te gaan. Wel verre van hieraan te gehoorzamen, bleef de hoop samengerot, sloeg aan 't zuipen, bood den soldaten, die de ronde deden, drank aan, en voorzag zich verder van alles wat ter plundering kon dienen.

---

[1]) In de Comanstraat op het bovenhuis van Gideon Radix, den kaarsenmaker.

„Hiervan maakte het een aanvang met de glazen van het sociëteitshuis in te werpen en pogingen te doen om de deur open te slaan; met bedreiging om allen, die er zich in bevonden van kant te helpen. Eindelijk om tien uur werd dit huis door grenadiers bezet, en op aandrang der minderheid van de Vroedschap werden de aldaar posthoudende burgers door ander krijgsvolk naar hunne huizen begeleid. 't Geen hun niet voor alle aanranding beveiligde, en hun huizen na het vertrek der soldaten aan het inslaan der glazen blootstelde, aan welk woest bedrijf de huizen veler Patriotten dien bang en nacht ten doel stonden." —

Als ge het voorgaande goed verstaan hebt, moeten u enkele dingen vreemd of niet helder voorkomen. Zoo b.v. dat de manschappen één voor één de barrière binnen mochten .... en toch „zich dicht (aaneen) sluitende" over de Hooge brug kwamen. Het doel der regeering was te verspreiden, doch inderdaad bleven de gewapende lieden op elkaar wachten; geheel begrijpelijk, omdat zij bevreesd waren onder de massa lieden verloren te gaan, doch in elk geval tegen de bedoeling van de Magistraat. Verder wordt er geen melding van gemaakt, dat zij palmtakken op de hoeden hadden, een uittarting die niet direct noodig was. Nog geeft het officiëele verslag [1]) aan, dat „door die gewapende manschappen gebruik van het geweer is gemaakt, en aan dezelven geordonneerd is om onder de menigte te schieten," en verder: „dat zij, onder (die menigte) met de kolven van de snaphanen hebben geslagen, en een à twee personen zijn gekwetst." Ook wil ik hier bijvoegen, dat op dien avond nog twee heeren in de Magistraat waren verschenen, n.l. Willem Hoijer en Jan Kluit, verzoekende „veilige hoede voor de gewapende manschappen zich bevindende ten huize van den kaarsenmaker Gideon Radix," waarop zij, nadat over dit verzoek gedelibereerd was, ten antwoord kregen, „dat hun EdelAchtbaren reeds

---

[1]) Resolutiën der Brielsche Magistraat van 28 Mei 1787.

alle middelen in het werk (hadden) gesteld, om de rust te herstellen, (en er niet aan) twijfelen, ja ook verzekerd zijn, dat (zij) van het gewenschte effect zullen zijn, en dat dus zoowel als voor de veiligheid van elk en een iegelijk, ook voor de veiligheid van de zich in het huis van Gideon Radix bevindende gewapende manschappen zorg zal worden gedragen."

Pas was het verzoek van Willem Hoijer en Jan Kluit afgehandeld, of verscheidene burgers en schutters kregen verlof binnen te staan, „verzoekende op het allerernstigst, dat Hun EdelAchtbaren hun, en de geheele Burgerij en Schutterij, alsmede allen inwoners dezer stad, satisfactie gelieven te (verschaffen) wegens den hoon door de, van dezen avond ingekomen gewapende manschappen, hun, de geheele Burgerij en Schutterij, alsmede allen inwoners dezer stad, en bijzonder wegens de orders, door den heer Vroedschap Hoijer en (den) chirurgijn Reijtenbagh gegeven, om op de burgers te schieten, aangedaan; bereid zijnde bij solemneelen eed te verklaren, dat dusdanige orders gegeven zijn."

Wij zullen ons niet ophouden bij het antwoord der Magistraat — natuurlijk een belofte bevattend om de zaak te onderzoeken — doch willen alleen wijzen op het aldus officiëel medegedeelde feit, dat de lieden bereid waren *een eed* af te leggen ter staving van hun beweren.

Van alle dingen op dezen aardbol bestaan tweeërlei lezing, en zoo is er een zoete troost gelegen in het wereldwijze spreekwoord dat, „waar twee kijven beiden schuld hebben." We zullen derhalve maar aannemen, dat „de waarheid in het midden lag," en liever nog even een voorbeeld geven, hoe doodelijk bang de Oranjeklanten waren dat er bij de Patriotten wapens verborgen waren om, bij een neerlaag der Pruisen of bij een bemachtiging der stad door de Keezen, van dienst te zijn bij het uitroeien van het Oranjevee. Dat voorbeeld is tegelijkertijd kenschetsend voor de wijze hoe een praatje in de wereld komt en hoe goed het is dadelijk op laster in te gaan. Men wordt dan wel van Pontius naar

Pilatus gestuurd, maar dat heeft in zoover zijn nut dat men in het vervolg met die praatjes voorzichtiger is.

Op een Zaterdag, toen de Magistraat zitting had, deelde Burgemeester Van Dam van Aarden mede, dat bij hem gepasseerden nacht het volgende briefje onder de deur geschoven was. Voor de aardigheid deel ik u dit briefje letterlijk mede [1]). Het luidde aldus:

„Burgemeester, bij Frans Hoijer zijn donderbusschen en Rijtenbach. Bij Kluit is een mortier, en bij captein Hoijer leggen de geweeren op de hoogste zolder, en bij de roije Santfort, en bij den orlogiemaaker."

De Burgemeester, erkennende dat men geen acht kon of mocht slaan op dergelijk anoniem schrijven, vond er toch aanleiding in om zijn collega's mede te deelen, dat hem in de laatste dagen van meer kanten, ja zelfs door den stadhouder Brender à Brandis — en van dezen laatste nog van morgen vroeg — dergelijke berichten waren geworden. Vooral bij den horlogemaker, dat was zekere Jan Arent Roelofs, moest het niet pluis zijn. En met het oog op wat er in Middelburg gebeurd was, vond hij het niet overbodig een onderzoek in te stellen.

Goed. De horlogemaker Roelofs werd ontboden. Hem werd afgevraagd of het waar was dat hij donderbussen en andere geweren in zijn huis had, en dat hij verleden Pinkstermaandag vier geladen geweren aan de posten van zijn voordeur had staan en twee geladen donderbussen op zijn tafel had liggen?

Wat kwam er nu uit?

Dat de man geen andere wapenen had dan die, welke hij als schutter in bezit moest hebben. Wel had hij nog twee donderbussen, maar daar behoefden de heeren zich niet bevreesd om te maken, want die had hij vóór twee jaren van den bierwerker Hendrik Trees gekocht om ze bij gelegenheid van de hand te doen. Geladen waren ze — ten minste bij

[1]) Te vinden in Resol. Mag. van 7 Juli 1787.

hem — nooit geweest. Andere wapenen had hij niet, en van de beschuldiging als zou hij op Pinkstermaandag een soort wapenmagazijn van zijn huis gemaakt hebben, was niets aan. Hij vroeg gestraft te mogen worden door Hun EdelAchtbaren, indien het tegengestelde bleek.

De Magistraat werd door hem overtuigd, doch zond den bode Roskam uit om veiligheidshalve de twee donderbussen uit Roelof's huis te halen; ze waren op het Stadhuis veiliger bewaard.

Hierop kwam Reijtenbach aan de beurt. Zijn knecht had eenige dagen geleden een donderbus bij een geweermaker van het Zwitsersche garnizoen gebracht om schoon te maken, „en dezelve schoon gemaakt zijnde", weder teruggehaald. „Is dezelve knecht daarover onderhouden, en bij hem gedeclareerd zijnde, dat die donderbus niet aan zijn meester was behoorende, dat die geen donderbussen had, maar dat hij dezelve donderbus, schoon gemaakt zijnde, had bezorgd aan en ten huize van den heer Vroedschap Sandifort, en aan deszelfs oudsten zoon had overhandigd."

Ziezoo, nu had men een spoor, en dat leidde regelrecht naar „den rooien Sandifort."

Opgepast echter! Die was Vroedschap, en zoo een kon men toch niet behandelen als Roelofs, den horlogemaker, en den knecht van Reijtenbach.

De onder-secretaris werd gelast om zich naar het huis van den heer Sandifort te begeven en dien te verzoeken om de donderbus bij hem, onder-secretaris, aan huis te doen bezorgen. Niet omdat men den heer Sandifort wantrouwde; een Vroedschap mocht en kon niet gewantrouwd worden; maar om hem te beschermen voor het gemeen, dat het anders licht op zijn woning en persoon begrepen kon hebben.

De substituut-secretaris wandelde naar het huis van den Vroedschap Sandifort, doch deze was uit de stad. Dat was wel een tegenvaller, maar men wachtte tot hij terugkeerde, en deed toen opnieuw de boodschap. De heer Sandifort hoorde die rustig aan, en liet toen ironisch aan zijn mede-regenten

weten, dat hij bijzonder gevoelig was voor hun vaderlijke zorg, maar dat zij zich heusch niet zoo ongerust behoefden te maken, want dat hij de bewuste donderbus juist verzonden had aan zekeren Paulus Axmacher, geweermaker te Delft. En hij gaf zijn woord als regent dat het zoo en niet anders was.

De Heeren hadden den eed der Oranjeklanten op den tweeden Pinksterdag aangenomen, en zoo stelden zij ook geloof en vertrouwen in het regentenwoord van den heer Sandifort.

Alzoo was het geweren-praatje op niets uitgeloopen. En toch alweer *niet* op niets. Want in het voorgaande vonden de Heeren van de Magistraat aanleiding, om den 14 Juli een Publicatie uit te vaardigen — te lang om hier weer te geven — maar waarvan de korte inhoud was, dat men geen wapenen in zijn huis mocht verbergen noch daarmede zich op straat vertoonen, ter voorkoming van ongelukken.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

OOGENBLIKKEN VAN SPANNING.

Het was Dinsdagmiddag, den 18den September van het jaar 1787, dat, omtrent de klokke half vier, de President-Burgemeester, de heer Van Dam van Aarden de vergadering opende van de Magistraat der stad Brielle. We hadden de Heeren het Stadhuis zien binnengaan; of gezien kan ik eigenlijk niet zeggen. Er was een deining gekomen onder de honderden menschen die zich op het Marktplein samengepakt hadden, en zij, die aan den kant van de Hoofdwacht stonden, hadden gevraagd wat er te doen was. Als een golf was die vraag voortgegaan, en, als het ware terugkaatsende tegen het oude gebouw, was ze als antwoord teruggekomen: „de Heeren gaan op het Stadhuis!" Eerbiedig hadden de vooraanstaanden zich teruggedrongen, en haast gezicht tegen gezicht zagen ze daar den forschen Burgemeester, die hun heul en steun en troost geweest was in den Keezentijd, vooral in de dagen van angst die nu vlak achter hen lagen. Haast vertrouwelijk zagen ze tegen hem op, en hun hart zwol toen ze den glimlach op zijn gelaat zagen; en ze staken de handen uit naar hem, en ze baden en smeekten en ze hijgden om één genade. „Ach.... Burgemeester.... de Princevlag!" En vrouwen uit het volk raakten hem aan, tranen in de oogen en ze baden het hem af. „Mag het, màg het Oranje-boven zijn?"

Ik stond daarbij, op den hoek van de Comanstraat, en ik wilde ook wat zeggen, wat vragen of schreeuwen, doch ik

bracht slechts een schor geluid voort; ik kòn niet spreken. Er was een brok in m'n keel, met gebalde vuisten stond ik daar, en ik groef de nagels in het vleesch mijner handen. Mijn borst ging op en neer, en een waas was voor mijn oogen. En toen, naar lucht snakkend en opziende, wist ik dat ik het huis van meneer Kluit zou ontwaren, en ik keerde mij om, want dàt wilde ik niet zien. Dwaas.... of hij van zijn kamer neerblikkende op dien menschenhoop mij zou ontdekken, en zoo ja, of hij den jongen zeeman, het jasje los om de wollen trui, en de pet achterover op de overal heenkrullende haren en het gelaat gebruind door Oosterzon en weer en wind — of hij den krachtigen zoon van het volk zou herkennen als zijn vroeger klerkje, dat redevoeringen overschreef van verdoemelijke Keezen! En toch, *ik* wilde hem niet zien. Mijn vijand was hij, omdat ik àlle Keezen haatte, met den haat van een wild dier zou ik haast zeggen. Maar hèm zou ik uit den weg gaan, en ik zou....

Neen, ik wilde, ik kòn niet geregeld denken. Eén machtig verlangen beheerschte ook mij. En daarom keek ik om den hoek van de Comanstraat heen naar den hoogen Catharinatoren, waar, eeuwen geleden, op een onstuimigen Aprilavond, de hand van den zeeman de Geuzenvlag geplant had, die de Princevlag zou worden. Nooit heb ik mê meer een zoon van mijn volk, een kind uit de lage landen bij de zee gevoeld, als op dat oogenblik. En een gelofte deed ik me, dat ik diezelfde vlag, waarvoor ik in dat moment had kunnen sterven, planten zou op het reusachtig monument der Watergeuzen....

De Heeren waren allen binnen, en nu kon het in de deftige raadzaal niet stiller zijn dan op de Markt. En alweer dacht ik aan den grooten Geuzendag, toen de hoofden der ruwe piraten op datzelfde raadhuis gezeten waren, en het wel of wee der stad van hun raadslagen af hing. In mijn tijd was dat gebouw nog geheel in zijn ouden vorm, met zijn trapgevel en zijn ramen met kruiskozijnen. Jammer, duizendmaal jammer toch dat de menschen in kleine steden zoo arm aan piëteit en kunstgevoel kunnen zijn, om die stijlvolle oude

gebouwen te vervangen door nietszeggende moderne gevels, die voor mij altijd iets hebben van een rijk geworden kruidenier....

Nu liefkoosde ik met mijn blikken de roode- en gele steenen van dit oud-Hollandsche bouwwerk, en mijn oog klom op tot het spitse torentje dat zich dicht bij den achtergevel bevond. En de hoop en het verlangen bezielden mij en al de aanwezigen, dat het klokje daarin zijn klanken over de Markt en over de stad zou strooien om aan te kondigen dat onze regeering wat te zeggen had tot „de goede borgeren."

En voorbij mijn gedachten gingen de berichten der laatste dagen, hoe de Pruisen zoo goed als nergens tegenstand vonden, hoe de groote woorden der Keezen holle klanken bleken. Mijn God, waren dàt de lieden die zoo luide verkondigd hadden liever te sterven onder de puinhoopen hunner vestingen dan ooit weer te krommen onder het juk van Oranje? Hadden wij voor *die* lieden vrees kunnen gevoelen, hadden wij voor die lafbekken zooveel angst uitgestaan? Heel mijn natuur van aanpakken en aangrijpen kwam er tegen in opstand, de verachting van een zeeman voor een zoutzak, een lammeling.... En zouden we dan nu nog één oogenblik aarzelen de vlag van den toren te doen waaien, om aan Voorne, aan den breeden Maasstroom, aan de vrije zee te toonen dat het weer, als van ouds, Oranje-boven was?

Duurde het niet lang voor de Heeren daar binnen tot dit eenvoudig besluit konden komen? Zouden er nog Keezen onder zijn, die nu met hun praatjes durfden aankomen? En hoewel het slechts enkele minuten was sedert de Heeren het Stadhuis waren binnengegaan, zoo leek het mij toe of dat al geruimen tijd geleden was; en zoo scheen het bij al de aanwezigen te gaan. Er kwam een gemor, een aanzwelling van geluid, een windvlaag, een storm....

Bing!.... klonk het boven van den Stadhuistoren af, en er kwam zulk een stilte, dat men de trilling van het metaal hoorde, en het onzeker aanslaan van den klepel voor den tweeden slag. Weer een krachtiger toon, nog een geschommel

van geluid — en daar, in een regelmatige opvolging van tonen, jaagden de welbekende klokkeklanken koortsachtig over de stad.

Ik voelde een ijskoude rilling gaan, tot aan de kruin van mijn hoofd. Den adem hield ik in en heel duidelijk voelde ik de slagen van mijn hart. O, nu zou de Secretaris komen en van de puie van het raadhuis proclameeren dat het eindelijk, *eindelijk* Oranje-boven was....

Oranje-boven!.... mijn lichaam ging zich omwenden, want ik moest met handen en ellebogen door de massa werken.... een vlag, een Princevlag!....

Daar, plotseling, stond ik als betooverd, roerloos stil. Een rilling van aandoening, van ontzag.... wat weet ik het! — ging door al die honderden lieden. Statig, in het volle bewustzijn hunner waardigheid, traden daar al de leden van de Magistraat naar buiten, voorafgegaan door de boden en omgeven door al hun afhangelingen. De klok liet haar tonen wegsterven.... en daar werd een menschenstem gehoord, wonderlijk klinkende over al die hoofden, vreemd omdat het wel het éénig menschelijke leek in dat groote oogenblik.

En gretig elk woord opvangende, hoorde men het volgende:

„Burgemeesteren en Regeerders der stad Brielle, geïmformeerd van de groote begeerte hunner Burgerij tot het dragen van Oranje-kokardes en het zetten van de vlag op den toren, hebben, om aan derzelver begeerte te voldoen en om alle commotiën voor te komen, gepermitteerd, gelijk zij permitteeren bij dezen, het dragen van Oranje-kokardes en het zetten van de vlag op den toren; vermanende voor het overige elk en een iegelijk van onze Burgeren en inwoners zich te onthouden van alle bewegingen, excessen en buitensporigheden, waardoor de publieke rust en veiligheid van de personen en goederen onzer Burgeren en inwoners zouden kunnen worden gestoord.

„Aldus gedaan en gearresteerd bij Burgemeesteren en Regeerders der stad Brielle, op het Raadhuis derzelver stad,

STATENVLAG.
PRINSENVLAG.
·CONCORDIA·RES·PARVAE·CRESCUNT·

op den 18 September 1787, en, na voorgaanden klokkeslag gepubliceerd en geaffigeerd ten zelven dage."

Het bleef doodstil, heel de voorlezing van de Publicatie door. Elk woord werd ingedronken, elk woord had een klank van victorie. Maar toen de bekende formule „ten zelven dage" over de lippen van den afkondiger was, ... o, toen was het of een donderslag rolde langs het Marktpleintje, dat te eng leek voor deze uitbarsting, zoodat de machtige klank opsloeg tegen de gebouwen en omhoog schaterde naar den blauwen hemel, waarin de zwaluwen bij geheele troepen bijeen scheerden, zich voorbereidende voor de verre reis naar het Oosten.

Eensklaps namen al de Heeren den hoed af. De lieden wilden dit voorbeeld volgen voor een driewerf hoezee! toen ze bleven staan als ze stonden, met de handen half uitgestrekt naar het hoofddeksel. Want daar schemerde iets in de voorzaal van het stadhuis, iets vol kleur en warmte en gloed, het kwam nader, het werd blauw.... en wit.... en Oranje.... de Princevlag, die naar den toren gebracht zou worden....

Als een tijger schoot ik toe. Hoe ik aan de kracht kwam weet ik niet, ik duwde en stompte op zij, en toch zag ik overal gezichten van blijdschap en vroolijkheid. Het was of ieder op mijn gelaat las, wat ik wilde doen. En dat wilden tien, twintig rappe jongens ook doen. Maar ik had ze al in de stevige vuisten. Hoezee, hoezee! Dat vloog door de menigte, die eerbiedig op zij ging en even, als ter streeling, de hand langs het heerlijke kleinood bracht. En toch zagen ze het in een mist van tranen. En ik ook, ik schreide en ik lachte — maar ik liep, ik vloog, de Comanstraat door, de Plaatse Welle langs, het Kerkhof over, waar de dooden sliepen in de ruste Gods.... en voor mij was òveral plaats, het stoof voor mij weg.... haha! de rappe jongens van de zee zouden de Princevlag van den toren doen waaien, eer dat de klipklappende Stadhuisbode dat van den Stadhuistoren kon doen. En een derde vlag was al op weg naar den Sint-

Jakobstoren — het was een wedijver, een strijd om de eer van den voorrang. En wij — want ik weet niet hoeveel maats er om mij heen waren, allemaal jongens van het Maarland, duivels van de zee — we stormden de breede treden op van de groote, steenen trap. Wat wisten wij van duizelig worden, van hartkloppingen, wij, met onze kattennatuur. We vielen haast over elkaar, en de vlaggestok, die medegevoerd werd, kletterde tegen de wanden, de touwen slierden heen en weer.... maar ik was allen voor. Duizend angsten stond ik uit dat ik, boven gekomen, de Princevlag zou zien waaien van het Stadhuis of van den Sint-Jakobstoren beneden mij. En nu wàs ik er; heel dat kleine aardige stadje rijde zich om den voet van den kolossus, en ginder verre schitterde als vloeiend goud de zee in de namiddagzon. En daar lag de vlaggestok op den grond, en we vielen er op neer, bindend en strikkend de driekleur er aan vast, anderen sloegen de touwen er omheen — een donderend hoezee van beneden, waar aller oogen naar den toren gericht waren — want daar rees ze hoog boven het oude, trouwe Geuzenstadje, daar rees ze, weer geplant door de ruwe zeemansknuist, de heerlijke, mooie Princevlag.... En daar beneden ons, als het ware terzelfdertijd, ontplooide zij zich van den Sint-Jacob, en van het Stadhuis.... maar wij waren de eersten geweest!....

Oranje-boven!

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

EEN BANGE NACHT.

Dit was het mooie van dien dag geweest; nu zou de avond komen en het leelijke.

Alsof ik dit voorgevoelde, bleef ik alleen op den toren. Met de handen leunende op de balustrade, keek ik naar omlaag, naar al die aardige roode dakjes tusschen het groen dat zijn najaarstint ging aannemen, en juist de aannadering van het najaar maakte het zoo prachtig, zoo vol kleuren en tinten buiten de stad op het veld. En alles vol licht en lucht. Geen groote menschenkasten, afsluitende den mensch van de natuur; overal toegang voor het frissche en het vrije.... Zachtjes boven mijn hoofd ruischte de Princevlag; van beneden allerlei geluiden, die als jubeltonen tot mij opsloegen. En toen ik daarheen zag.... allerlei dwergjes, die zich voortbewogen bij hoopen, zich samenpakkend op de pleinen, en daar hossend en springend — allerzotst om zoo van uit de hoogte te zien.

Ik lachte er om en kreeg een groot verlangen bij al die vroolijke aardmannetjes te zijn. Moest ik niet roemen op mijn daad dat ik het was geweest die de vlag op den toren had geplant? Zouden ze me niet op den schouder slaan en zeggen dat ik er zijn mocht?

Toch kon ik nog niet weg. Het was hier zoo stil, zoo rustig, zoo mooi. Na de groote opwinding van het voorbij gevlogen uur was er een kalmte over mij gekomen, bijna zou

ik zeggen iets ledigs. Die rust hier deed me zoo goed. In mijn eenzame en verlaten jeugd had ik geleerd het peinzen en droomen lief te hebben. Het kon over me komen als iets wonderbaars uit een vreemde wereld. Droomen vol goud had ik gedroomd hoog in het want van mijn Oostinjevaarder of gewiegd in de hangmat. En nu was het weer over mij gekomen, die weelde van weemoed. Het was alsof ik iets hoorde van die vlag, van het veld, de zee en dat aardig in het groen wegschuilende stadje — mooi was het om te hooren, en dàt was de weelde; maar het terugvertellen, het uitschreeuwen of uitjubelen of uitzingen, ik kòn het niet — en dat was de smart....

Daar strooide het welklinkende carillon zijn zilveren geluidjes over het stadje heen; allerlei aardige en bekende mopjes. Ik zuchtte diep. En nu vond ik ineens dat ik mijn tijd hier verluierde, en dat ik mij haasten moest bij de pret te komen. Nog even wierp ik een blik over het landschap. Wat was dat? Kijk ginder van dàt dorpstorentje — en dààr ook al — rijst de Princevlag omhoog. Ik siste tusschen de tanden, en gaf toen van dolle blijdschap een schreeuw. Aha! Mijn daad had gevolgen gehad! De boeren hadden van den Brielschen dom de vlag zien waaien.... en nu was het òveral op het eiland Oranje-boven. Ik lachte luide van geluk, en vond ze allerdolst die vlagjes, zoo kneuterig en klein op zulk een afstand van boven af gezien. En een blik over de stad werpende, *zag* ik nu pas wat een vreugde daar heerschte. En ik verdroomde hier mijn tijd? Schaterlachend om zulk een domheid, rende ik de trap af, en toen ik beneden in het gewoel en gewarrel kwam, menschen te keer zag gaan of ze dol waren — toen was het mooie van daarboven er af.

Een volksgewoel maakt dol en opgewonden. Binnen vijf minuten sprong en hoste ik mee, zwaaide met de armen, riep mij schor aan Oranje-boven, en schold op de Keezen alsof het de walgelijkste monsters ter wereld waren. Ik heb later — in 1813 — nog eens een Oranje-boven doorleefd.

Toen werd er ook gedanst en gehost en gesprongen, en gedronken ook; doch toen was er een eendracht van geluk, een broederschap die alle stadgenooten omvatte. De vijand was tòèn de Françoos, maar die was de poorten uitgejaagd, en allen voelden zich één groote familie. In 1787 was er óók een vijand, die echter *niet* de poorten was uitgejaagd, die woonde in huizen welke men voorbijkwam en waartegen de straatsteenen nu en dan al opgeworpen werden. De vijand was in de stad en die zou vernederd worden.

Ik geloof niet, dat het nog zulk een vaart geloopen zou hebben, indien alleen de Briellenaars onder elkander geweest waren. Er zou hier en daar een ruit ingegooid en andere baldadigheid zijn gepleegd, maar daarbij zou het gebleven zijn. De aard dezer lieden is meer vluchtig, vroolijk en oppervlakkig, dan dat de uitbarsting zoo geweldig had kunnen zijn. Maar er waren toen een tweehonderdtal polderjongens in de stad, die aan de vestingwerken gebruikt werden, en die nu spade en houweel verlieten — of liever die juist meenamen — om aan het Oranjeboven in de stad deel te nemen. Die polderjongens — baggerboeren noemde men ze, omdat ze de vesten uitdiepten — waren ruwe, pootige kerels, die eenvoudig van de oud-testamentische leer waren, dat men zijn vijand moet uitroeien, en, — omdat zulks nu eenmaal in een beschaafd land niet gaat, — dat men zich ten minste wreken moet op den vijand en hem zoo diep mogelijk vernederen. Ik geef hier de gunstigste lezing van hun karakter. De Keezen vertelden later dat zij alleen in de stad waren om te zuipen en te plunderen. Nu.... aan het eerste hebben zij genoeg gedaan, maar van het laatste weet ik niets. Er is genoeg uit de huizen der Patriotten gehaald, wat evenwel verbrand of vernield is.

Laat nu eens tweehonderd polderjongens los in een klein stadje; voeg bij hen de Stads-Jantjes, de visschers, de loodsen, de slampampers, de baanders, de werklieden en de arbeiders, om te zwijgen van de zakkendragers, de sjouwers, de leegloopers en de baliekluivers — dan kan men gerust zeggen dat de duivel los is. De stedelijke regeering had aangemaand tot rust —

we hebben het hooren voorlezen in de Publicatie —; de wachten der militairen waren verdubbeld en alles was gedaan wat mogelijk was om een groote rustverstoring te voorkomen; doch de regeering moest het roer loslaten. Op de schutters kon niet gerekend worden: die behoorden onder de ergste haters van de Keezen, door wie zij met al dat geëxerceer en de nieuwe wijze van bewapening genoeg getreiterd waren. Alzoo moest de regeering der stad steunen op het garnizoen, op de Zwitsers. Maar de Zwitsers verbroederden zich met schutters en polderjongens en al wie men maar wil; de burgers kwamen aandragen met wijn en drank om de Zwitsers toch ook te laten drinken op den Prins — en die goede lieden waren al even erg in hun nopjes als de burgerij, omdat hun Opperbevelhebber immers „het Prinsje" was. En de vrouwen hadden ze wel willen zoenen, die goeie, trouwe zielen, die in de dagen van angst voor het Vliegende Legertje, de bevelen van „den Souverain" niet gehoorzaamd hadden, en trouw gebleven waren aan de burgerij van Den Briel. Wel, de brave krijgers likten hun snorrebaarden van al het lekkers dat zij naar binnen sloegen. En toen in den nacht de wraak aan den gang was, lagen ze smoordronken op de stoep van het Stadhuis of voor de poorten die ze bewaken moesten....

Bij dat Stadhuis kwam *ik* niet. Daar, in het groote huis op de Markt, dat huis met zijn talrijke ramen, woonde Jan Kluit, en als men daar aan den gang was, wilde ik er niet bij zijn. Och, wat drommel, ik wilde niet denken aan dien vermaledeiden Kees! Er viel genoeg te smijten en te gooien, te bonzen en te rammeien. En als ik u zeg dat wij, welgeteld, van *honderd vier-en-veertig* huizen de ruiten hebben ingegooid en dat wel op zulk een hevige wijze, dat de sponningen ingedrukt waren en de luiken uit de hengsels werden geslagen, zult ge mij toegeven, dat er werk genoeg aan den winkel was. Gerechte hemel, wat een woestheid onder die lieden.... en dat ik daar aan mee heb gedaan! We wonden ons op aan onze eigen razernij. We vloekten en dreigden.

Uitroeien die vijanden van Oranje! En dan telkens weer een afdeining naar de Markt, het middelpunt van de stad, om door een anderen troep wraakgierigen vervangen te worden.

Middernacht was al lang voorbij, ik denk dat het zoowat half twee zal geweest zijn, toen ik, die op het Maarland bezig was bij het huis van meneer Frans Hoijer — waar we vrij spel hadden omdat hij, evenals zijn broeder, naar Brussel uitgeweken was — iets hoorde mompelen van dat het op de Markt zoo erg was, en dat men het huis van meneer Kluit heelemaal vernielde. Ik had een steen in de hand dien ik naar het heerenhuis tegenover mij wilde gooien om dat eigenaardige gerinkkink te hooren dat zoo opgewonden maakt, dat zoo prikkelt — tot verzet en baldadigheid — toen ik den naam hoorde uitspreken van den man die mij zoo vaderlijk behandeld had in de jaren van mijn verworpelingschap; die mij opgetrokken had uit domheid en onwetenheid; .... die mijn honger gestild had, en niet alleen den honger van mijn geest. Hoe het kwam — ik zou het niet vermogen te zeggen; maar ik dacht nu aan die groote ramp bij de Zoutkeet, toen ik den armen soldaat had zien wegkrommen in de vlammen en alles om mij heen duisternis geworden was. Toen hadden twee sterke handen mij, armen, verwaarloosden knaap opgenomen, en ik had tot diep in mijn ziel het goddelijke van bescherming gevoeld, ingedronken de hartelijkheid van den man .... dien ze nu zouden aanvallen en vermoorden.

Vermoorden! .... ik schreeuwde het uit en ik drong door de menigte heen. Ja, maar thans had ik geen Princevlag in de handen, geen talisman die me vrijen doortocht gaf. In het gehos en gedrang werd ik opgenomen, nu hier-, dan daarheen. Vrouwen .... want die waren er vele bij .... sloegen de handen om mij heen: hossen, hossen .... 't Is Oranje, 't blijft Oranje, 't blijft Oranje boven! .... Hoezee! .... Oranje boven, de Keezen onder, wie 't anders wil dien sla de donder! .... En wie was dat .... die vrouw met haar uitstekende jukbeenderen, haar mager, ingevallen gezicht, de

haren fladderend uit de muts die onder het hossen op den rug afzakte? Ik schroomde ze te herkennen bij het licht der fakkels en der lantarens, en toch was zij het, die mij voor twee jaren geleden er voor beschermd had om naar den vervloekten Keeshond terug te moeten, die nu misschien uit zijn huis gesleurd werd en doodgetrapt onder de laarzen en klompen der polderjongens. En ze had me ook herkend, buurvrouw De Haan. „Ho, Jan! — jij daar — allò jongen! 't is Oranje, 't blijft Oranje — en daar hoste heel het ploegje rond me, en in het schijnsel der lantarens zag ik een lange sabel flikkeren in de handen van vrouw De Haan. Ze zwaaide die in het rond, huilend als een wild dier.... „Slachten motten we dat vee!" en het schuim van razernij stond op haar lippen....

Ik walgde er van, en stootte ze op zij. Ik drong mij door den troep wijven, scheurde een arm mij van het lijf die om me heen geslagen was, misselijk van de dranklucht die ik vlak bij me kreeg, het hoofd in viesheid afwendend van een wijf dat me in haar razernij van geestdrift zoenen wilde; ik spuwde er naar, en nu sloeg ik mij er doorheen.... Weer een oponthoud, weer een hossende troep, maar die me nu opnam en als vloedgolf voerde naar de Markt, waar ze uitvloeide, hoog opspattend tegen het groote huis, waarin ik eenmaal een schuilplaats had mogen hebben....

Was dàt het mooie huis, waarop meneer Kluit altijd zoo trotsch was? De ruiten waren uit de talrijke ramen, die als groote, uitgescheurde gaten op de Markt blikten. De blinden waren alle gesloten, en ik wist dat er stevige ijzeren bouten achter waren. Nu donderde men met kolven van snaphanen, met spaden en schoppen, met bouten en stukken hout, op de blinden, die bogen en kraakten en splinterden.... maar toch hielden. Dat tartte en prikkelde de woedende menigte. Men wilde er in.... en men *zou* er in....

En ik.... ik wàs er al in! Tegen de Hoofdwacht opgeklauterd, met de nagels mij vastklemmend waar ik geen steunpunt meer vond voor knieën en handen, was ik bij een

muur gekomen, waar ik overheen klauterde. Enkele lieden in het vergeten hoekje dat ik uitgekozen had, moesten mij gezien hebben; ik hoorde een gejuich, een dronkenmansgeschreeuw van goedkeuring; maar niemand durfde mij naklimmen. Ik, met alle plaatselijke gelegenheden van het huis bekend, kwam van den muur op een afdak, toen hooger in de goot die men bezig was te herstellen, ik trapte een zolderraam in.... liep zoekend en tastend in het akelig donker waarin de vlammen van buiten bloedroode schaduwen wierpen — een deur geopend, de trap afgevlogen, naar de kamer die jaren lang ook de mijne was geweest — en een groote schreeuw van angst ging op uit de menschen, de arme, bange menschen die daar bijeen waren. Vrouwenarmen slingerden zich om een grijsaard.... zoons, krachtige mannen, die toeschoten om den ouden vader te verdedigen.... en allen keken naar den grooten, breeden jongen met zijn half opengescheurde trui, zijn handen in bloed, zijn oogen fonkelend in het wit van opwinding.

Toen kon ik het niet meer uithouden; ik snikte het uit.... „O, God.... meneer, ze willen je vermoorden!...."

„Jan!" riep meneer Kluit.... en een „Goddank!" kwam over de lippen der vrouwen, en nu kwamen ze allen op mij af, en ze vroegen en ze smeekten.... red vader!

Op dat oogenblik werd ik sterk aangegrepen. Toen de groep om mijnheer Kluit zich oploste, zag ik dat hij rond zich had allerlei pakken en pakjes; maar vlak bij hem lagen de boeken over de Brielsche Geschiedenis, die hij geschreven. had. Of ik ze kende, die zware deelen met hun roode banden! En hèn had hij het liefst van al zijn schatten, en zijn handen konden ze niet loslaten.

Het was een strijd geweest tusschen hem en zijn kinderen. Kostbaarheden en geldswaarden moesten gered worden in de vlucht waartoe men zich voorbereidde. Dan konden die boeken niet mee.... en meneer Kluit wilde ze niet loslaten. Hij vleide en trachtte te overtuigen.... toen dreigde hij: er stond zooveel kwaads in van de Oranje-partij. Dat had een

oogenblik de schaal naar zijn kant doen overslaan, een klein oogenblik slechts. Want in dat geval moest hij ze verbranden.

Verbranden?

Het kòn niet anders....

En onder het gekletter en geknetter der vallende en brekende glasruiten, het gepolter op de blinden dat het huis er van dreunde, het woeste wraakgeschrei daarbuiten — had men onder de schouw een brandstapel gemaakt. De oude man jammerde en kermde,.... het moest, het moest. En in schrikkelijke wanhoop had hij zelf een deel op het vuur geworpen, en toen, in dolle woede stond hij gereed héél zijn leven te offeren.... toen men schreden gehoord had op den zolder.

O.... men zou daar buiten de lange ladders, die dezen morgen gediend hadden voor de herstelling van de dakgoot, opgericht hebben, en nu drong het gepeupel langs dien weg het huis binnen! Hoor.... een haastigen stap op de trap.... een openspringen van de deur.... en toen was ik gekomen, ik povere vijftienjarige knaap.... de redder!

„O Jan," barstte de oude man uit, „ik heb ze zoo lief gehad de menschen hier.... en heel mijn Brieltje heb ik zoo hartelijk, hàrtelijk liefgehad.... en nu doen ze me dàt!"

Akelig.... een grijsaard, een eerwaardige, kloeke, krasse grijsaard tegen wien men heel zijn leven heeft opgezien als tegen iets hoogers, te zien krommen onder de wanhoop, te zien oud worden, vele jaren ineens, onder een groot, onuitsprekelijk groot verdriet. Heel dat leven was gewijd geweest aan een mooie blanke liefde voor een stadje, waarin het vol is van stemmen uit het Verleden. De rompslomp om hem heen, de wezens met hun zoeken naar het brood van elken dag en soms in kleinsteedsche lamzaligheid elkaar die kruimels brood niet gunnend, kraaiende leuzen van partijschappen die toevallig hun leventje opnamen in een ietwat sneller stroompje — wat wisten zij van de groote liefde van dezen man? Waren er niet die hem dwaas genoemd hadden om zijn wroeten in oude, halfvergeten dingen, een goedig idioot

· OUDE TOREN VAN BRIELLE ·

aan wien men enkele duiten of blanken kon afzetten als men een steen opgroef, een ouden penning of half vermolmde stukken hout van een voorwereldlijke beschoeiing? Wat wisten zij van zijn toewijding, zij die huilden om zijn huis, die een nuttig en rechtvaardig werk hadden meenen te doen, indien zij deze dikke boeken, eentonig en akelig regelmatig beschreven en doodsch in hun dorheid, aan flarden hadden kunnen scheuren!....

En dat zou *niet* het geval zijn; ik bezwoer het aan meneer Kluit. Zonen en dochters hebben geholpen om over de heining heen geld en kostbaarheden in veiligheid te brengen; hij en ik brachten ònze schatten in veiligheid.

En daar stonden we, diep in den nacht — het zal ongeveer drie uur geweest zijn — na over afdakjes heengeklommen te zijn — op de plaats bij een buurman.... die een ijverig Oranjeklant was.

Als die ons nu weigerde op te nemen; erger: als die ons overleverde aan het dolle gepeupel?

Ons?.... Telde ik mij dan ook al onder de Keezen; ik.... die de Princevlag op den toren had geplant!

Maar wat was er sprake van *mij!* Ik stond daar naast een man van zes-en-zestig jaar, wèl gebogen en gebroken omdat hij zijn huis had moeten verlaten, een schande die hij nooit meer van zijn fierheid kon wegwisschen — en naast twee jonge meisjes, om wier wille hij zich had laten overhalen tot die nachtelijke vlucht. De zonen, en de meid die trouw geholpen had, al was ze even warm Oranjeklant als ik, waren teruggegaan naar het huis, de zonen om het kantoor te beschermen, de dienstmaagd om nog al meer kostbare zaken te halen en die ons over den muur aan te geven of toe te werpen; dan kon ik over de afdakjes heen klauteren om ze te halen en op de eenzame binnenplaats van den Oranjeklant te brengen, wiens genade de oude man ging inroepen....

Met een bang hart naderden wij de achterdeur van het huis. Alles daarin was stil als het graf. We bewogen de

klink van de deur; alles bleef rustig. Wel moest het een kalme natuur wezen, die Cornelis van 't Wout, om in zulk een nacht naar bed te kunnen gaan en te slapen, of niet het gejuil van de woedende menigte op de Markt en het gebons tegen de blinden van het huis van meneer Kluit hier duidelijk voor ons hoorbaar waren.

De meisjes begonnen weer te schreien; ze durfden geen rumoer maken om den slapende te wekken.... want die was immers een Oranjeklant?....

Dat zachte schreien kòn ik niet langer aanhooren; ik werd er dol van. Ik voelde lust hier ook de ruiten te doen inkletteren, een muziek waarnaar ik met duivelsch genot geluisterd zou hebben; om dan in te breken in het huis en hardop te schreeuwen dat *ik* het was, de jongen van de Princevlag.... en dat ik nu ook wat dierbaars aan m'n hart drukte.... de boeken van Jan Kluit.

Ik bedwong me evenwel.

„Meneer," zeide ik, „ik leg deze boeken bij u neer.... want ik wil kloppen."

„Zou-je durven, jongen?.... Ach, als hij me wegstoot...."

„Ja.... als hij daartoe het hart heeft, dan...."

En ik siste tusschen de tanden een vloek uit, zoo'n krachtige zeemansuitdrukking die ik op mijn Oostinjevaarder had opgedaan.

Toen klopte ik op de deur.

Geen antwoord....

Nog eens geklopt, nog eens, en telkens luider. Een hond blafte, een stem die vergeefs stilte oplei aan het beest.... eindelijk een stem van binnen, wie daar was?

„Och buurman,".... begon meneer Kluit.

Toen ging dadelijk de deur open, en een man in nachtgewaad vertoonde zich.

„Goede hemel.... ben u dat, meneer Kluit:

„Ja," riep ik.... „ze willen hem vermoorden!"

„Vermoorden?"

Toen drongen de meisjes vooruit, en ze grepen schreiend

de hand van hun buurman, en ze baden snikkend om barmhartigheid, en om een schuilplaats, ach in Godsnaam een schuilplaats voor vader....

Achter den man drong nu zijn vrouw en zijn overige huisgenooten, nieuwsgierig, angstig nieuwsgierig wat er hier gebeurde in het holst van den nacht.

Maar reeds had Cornelis van 't Wout de zijnen met kalme woorden gerustgesteld, en plaatsmakende, liet hij de vluchtelingen in zijn huis.

Hij ontstak licht, zijn vrouw schoof stoelen bij, en ik haalde aldoor maar pakken van de plaats om die in het gastvrije huis in veiligheid te brengen. Dat de boeken niet vergeten werden, spreekt vanzelf.

Intusschen trachtte de vrouw met allerlei zachte woordjes de meisjes tot bedaren te brengen, en bracht zoo goed als alles wat zij aan hartversterkends in huis had op tafel. Onderwijl ondervroeg Van 't Wout meneer Kluit naar de reden van zijn vlucht.

„Zijn ze al bij u in huis?"

„Neen," zei meneer Kluit, „maar m'n zoon, die in de linnenkamer, voor aan straat, luisterde, hoorde ze zeggen dat ze de ladders wilden oprichten, die vandaag gediend hebben om m'n dakgoot te herstellen."

Dat was inderdaad zoo, en de polderjongens hadden het zelfs geprobeerd; maar ze waren er te dronken voor, wat wel gelukkig is geweest voor de goederen en den persoon van meneer Kluit.

Cornelis van 't Wout vertelde op zijn beurt, dat hij door de opstootjes op straat tot één uur op was gebleven, maar toen naar bed was gegaan. Het was bij hem de gewoonte niet om laat op te blijven. En door dat ongewone uur van naar bed gaan, was hij zoo vast ingeslapen, dat hij niets van ons geklop gehoord zou hebben, als de hond hem niet wakker geblaft had....

Meneer Kluit is in dit gastvrije huis tot een uur of vijf gebleven, toen de herrie op straat scheen te bedaren. De voor-

deur uitgaande, is hij over de Markt heen zijn huis genaderd, en, zooals hij zelf verklaarde, het was hem een zeer smartelijk gezicht toen hij zijn fraaie woning dusdanig geschonden zag. Geen ruit was er heel, en zelfs van de blinden waren enkele paneelen verbrijzeld door de zware moppen met welke men het huis gebombardeerd had.

Hij kwam er zonder zijn boeken. Die heb ik voor hem bezorgd bij allerlei lieden, die buiten alle verdenking stonden, en ook bij ons thuis. Twee jaren zijn ze buiten zijn woning gebleven. Toen eerst kon het veilig geacht worden ze aan den eigenaar terug te bezorgen. Voor dien tijd waren geen verdachte papieren of geschriften bij de Patriotten vertrouwd.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

EEN BRANDSTAPEL GEBOUWD.

Wat een allerakeligst gezicht was het toen ik den volgenden morgen door de stad wandelde. Het leek wel of een vijand stormerderhand de vesting ingenomen en geplunderd had. Om deze illusie te volmaken, waren op dit uur de straten eenzaam en verlaten. Moe van het opspelen, lagen de lui nog op één oor uit te rusten en uit te slapen.... voor nieuwe pretjes. En ik geloof dat zij er van gedroomd hebben, want anders hadden zij het nooit zóó bruin kunnen maken, als het vervolg van ons verhaal dat leeren zal.

En daar kwamen ze al uit hun woningen. De pret zou alweer beginnen, en natuurlijk was de route naar de Markt. Ik mee.... eigenlijk in een lam gevoel. Wat voor tweeslachtig wezen was ik toch, visch of vleesch, Kees of Oranjeklant, ik, die gisteren tranen in m'n oogen gekregen had bij de Publicatie voor het Stadhuis, en die eenige uren later een der beruchtste Keezen hielp redden?

Van den schrik vergat ik al die half en halfheid, toen ik op de Markt gearriveerd was. Lieve hemel, wat waren ze daar nu aan het doen? Takkenbossen, sleepten ze aan, krullen bij hoopen.... en dat werd alles op elkaar gestapeld tot een mutsaard. Wat had dit te beduiden? Waartoe het oprichten van een brandstapel? Was men stapelgek geworden,.... en wilde men bijgeval de oude tijden terugroepen, toen men eenvoudig zijn tegenstanders

verbrandde: dat ruimde op en niemand had er meer last van!

Onwillekeurig keek ik het opschrift aan, dat in witte steentjes op de Markt, vlak voor het Stadhuis te lezen was. Daar stond in een cirkel met groote letters: „Niets zonder God." De overlevering vertelde dat het de laatste woorden waren van een misdadige vrouw [1]) die in den ouden tijd op deze zelfde Markt levend verbrand was. Het arme beklagenswaardige wezen had het uitgeschreeuwd van duldelooze pijn toen de vlam haar in het lichaam beet, en alsof zij in die helsche foltering de genade Gods inriep om barmhartiger te wezen dan de menschen — aan wie toch niet de wrake mocht zijn — zoo had zij die woorden met de laatste opleving harer krachten door vlammen en rook heen over dit plein doen schallen. Nooit hadden de menschen, die de gruwzame marteling bijwoonden, dezen kreet uit het geheugen kunnen scheuren; in de stilte van een slapeloozen nacht kon hun die nog met dezelfde rauwheid in de ooren klinken. En de Heeren van de stad hadden besloten dien stervensklank in steen te vereeuwigen als waarschuwing voor ieder menschenkind, dat de zonde ellende brengt en van God afvoert — om toch eenmaal, in het schrikkelijke uur dat we allen beleven zullen, ons los te laten voor de majesteit Gods, die dan over ons lichten zal.... [2])

En zou men nu — waar andere denkbeelden over ons

---

[1]) Achter in het beroemde Rechtsboek van Den Briel van Jan Matthijssen, welk kostbaar Manuscript uit het begin der 15e eeuw (1404 of 1405) in het stedelijk Archief te Brielle berust, zijn door allerlei klerken in het verloop der eeuwen op verscheidene bladen perkament velerlei aanteekeningen gemaakt. Een dezer luidt aldus:

„In den jaere 16c acht-en-twintich op den negenden October, es voort Stadthuys der Stede vanden Brielle levendich met den vyere verbrandt, seecker Vroupersoon genaempt Maertjen Willems dochter, overmits deselve acht van haer eygen kinderen ende vyff getroude mans alle successivelycken ende achter een volgende, vergeven ende omme gebracht hadde, 't welck hyer wert gestelt pro Memorye."

[2]) Hoe is het mogelijk geweest dat men deze witte steentjes bij een nieuwe bestrating heeft opgeruimd! Toch *is* het zoo.

gingen aanlichten, morgenrood van een milder tijd — zou men nu den ouden, wreeden tijd willen terugbrengen, door het oprichten van een brandstapel?

Ik rilde en beefde er van, nog verslapt als ik was door al wat ik den afgeloopen nacht ondervonden had, waarin geen slaap mij rust en herstel van kracht had gegeven. Aarzelende voegde ik mij bij de lieden, die zoo druk bezig waren met het aansleepen van takkenbossen en andere brandbare stoffen, dat zij ternauwernood op mij letten.

Dadelijk week mijn benauwende argwaan. Lieden die een doodvonnis gaan voltrekken, kunnen niet vroolijk en opgewekt zijn, tenzij ze in zich voelen de ziel van een Alva of van zijn beulen. En *deze* lieden waren opgeruimd en prettig gestemd.

Van den terugslag nu zelf aan het lachen, vroeg ik wat dit alles te beduiden had.

„We bouwen een brandstapel.... dat zie-je."

„Ja.... maar voor wien?"

Een schaterlach ging op.

„Hoor-je 't!.... Onze Jan van de Princevlag gelooft dat we menschen gaan verbranden!"

O.... dus was het slechts een aardigheid, een brooddronkenheid....

En nu kreeg ik er ook schik in.

„Zeg's.... *waarom* bouw-je dien brandstapel?"

„Om wat te verbranden!"

„Dat's flauw.".....

Men lachte luide en opgewekt. En nu vertelde men dat men een groot feest zou houden op de Markt, dat men het vaandel van de Keezen — weet-je nog wel, Jan! dat ze met zooveel afgoderij ingewijd hebben buiten de Kaaipoort? — nu, om dat vaandel plechtig te verbranden.

„En," riepen een paar schorre stemmen dreigend, „die den mutsaard aan zal steken.... moet een Patriot zijn!"

„Wie?" vroeg ik angstig, denkend aan Jan Kluit.

„Dat zal-je wel zien, manneke," plaagde men; „en nu.... help nu liever een handje."

„Zoometeen," antwoordde ik, „eerst ga ik de jongens van het Maarland halen."

„Hoezee!.... voor onze zeeleepers!" riep men, en liet mij vrij om heen te gaan.

Doch ik ging niet de jongens van het Maarland halen. Ik vlood weg om in vrijheid een middel te verzinnen of ik meneer Kluit zulk een vernedering niet besparen kon. Och hemel, hoe moest ik, simpel een opgeschoten jongen, dat gedaan krijgen; hoe kon ik optornen tegen al die halfwilde menschen, waarover zelfs Burgemeesteren en Regeerders niets meer te zeggen hadden?....

In het Noordeinde gekomen, liep ik zoo te suffen, dat ik er geen erg in had hoe een groote, stevige man, die van het Maarland kwam, regelrecht op mij toetrad. Ik keek pas op, toen hij vlak voor me stilhield en schrikte geweldig, want hij sloeg me joviaal de hand op den schouder.

„Wel alle duivels.... loop-je een zondaarsgebed te doen, Jan?.... Gisteren zoo opgespeeld, hè?"

Het was de procureur Joost van Sina, een der onderteekenaars van het Zoopjes-request, al was hij, zooals Cornelis van Sina de kaarsenmaker, niet een der belhamels geweest. Toch had meneer Kluit het ook op hem niet begrepen, en had zooveel te verstaan gegeven als dat zekere personen niet voor niemendal met den Oranje-waanzin behept waren. Ik had indertijd die opmerking zeer onaangenaam gevonden, want als men kind is, stuit het tegen de borst alles tot zelfzucht te zien herleiden.

„Jongen," zei de procureur Van Sina, „ik heb gehoord wat je gisteren gedaan hebt; dat's braaf van je.... hier, geef me de hand als een man, want zoo heb-je gehandeld."

Hij drukte me de hand, en m'n hart zwol van hoogmoed.

„Goed bloed verloochent zich niet!" ging hij voort; en toen ineens glimlachend en den wijsvinger opheffend:

„Weet-je wel, borst,.... dat je half en half verdacht bent geweest.... neen, kleur maar niet.... *vroeger* bedoel ik.... ja zeker.... jij!"

Ik raakte werkelijk in verwarring. Als hij iets wist van dezen nacht!....

Hij schaterde het uit van lachen, toen hij mijn groote oogen van verbazing zag.

„Weet-je hoe we je wel eens genoemd hebben?.... Niet?.... Nu, dan zal ik het je zeggen: klein spionnetje van meneer Kluit!"

Het bloed vloog me naar het hoofd.

„Wie dat zegt, liegt het!" zei ik grof. „Wat de Keezen met mij als kind voorhadden, weet ik niet.... God vergeve ze 't, als ze me voor spion gebruikt hebben.... Maar dàt weet ik.... dat ik Oranje-boven geroepen heb op de kamer van meneer Kluit.... toen jèlui nog geen bek open durfden doen!"....

„Hei, hei," schaterlachte meneer Van Sina weer, „heb-je bij geval geen lust om bij mij vanavond de ruiten in te gooien, schelm?"

Maar ik was boos; ik gevoelde behoefte pijn te doen, omdat men mij zoo'n pijn deed. Spion van de Keezen! En misschien kwam er een angst bij, dat men mijn verleden in verband zou brengen met mijn avontuur van dezen nacht. Met zeemansrondheid moest er nu alles uit.

„Ruiten insmijten?.... Ik hèb dat vannacht gedaan...."

„Ja, ja — dat begrijp ik levendig!"

„Neen, meneer; je weet nog *niet* alles — ik hèb het gedaan — maar ik bèn ook in 'n huis geweest waarvan de ruiten werden ingesmeten."

Meneer van Sina keek me verbaasd aan.

„Ik heb meneer Kluit helpen vluchten.... en ik zou het weer doen, al moesten ze mij op den brandstapel brengen dien ze op de Markt opbouwen!"

„Een brandstapel!.... wàt zeg-je?"

„Och dat is maar kinderachtigheid.... het Keezenvaandel moet verbrand worden.... en nu ben ik zoo bang dat ze meneer Kluit zullen vernederen.... O meneer, zou-je dàt kunnen voorkomen?"

En toen sprak ik van de ellende die ik geleden had in mijn verwaarloosde jeugd. Toen was er geen Oranjeklant tot me gekomen, en geen Burgemeester en geen Vroedschap.... toen was het een Kees geweest, die me gered had van zedelijken en misschien wel lichamelijken ondergang.

„Zie-je.... meneer; Jan Kluit is een mensch voor me geweest. En heeft hij me nu als spion gebruikt, dat zal hij voor God moeten verantwoorden; maar ik voor mij zal nooit toelaten dat een haar van zijn hoofd gekrenkt wordt — en als ze hem willen vernederen zal *ik* bij hem zijn, meneer, — en ik zal het uitschreeuwen voor heel Den Briel dat het laf is een ouden man zoo te behandelen!...."

Er kwamen menschen aan, die dicht bij ons stil hielden, denkende dat wij ruzie hadden of dat ik dronken was, want ik zwaaide met de handen en bracht mijn gezicht met wijd opengesperde oogen bij het gelaat van meneer Van Sina.

Deze lachte niet meer. Hij keek even over zijn schouder naar de stilstaande menschen; toen zeide hij: „Ga mee, Jan," en sloeg den weg naar de Markt in.

Hij liep eenige oogenblikken zwijgend voort. Daarop zeide hij.

„Het zou mij ook spijten als ze hèm vernederden. Ik weet hoe hij van dit stadje houdt, en ik zou het een schande tot voor de doode steenen er van vinden, als hij bespot en vernederd werd. Maar het ligt niet in mijn macht het volk tegen te houden. Het is teugelloos, het is dronken van wraakzucht. Men zou eer een donderbui kunnen bevelen terug te drijven, dan nu dit hollende paard tot stilstand te brengen. God geve dat er geen moord of doodslag mag gebeuren.... Ik wil je wel zeggen, Jan — want ik moet je nu in vertrouwen nemen — dat Burgemeester Van Dam van Aarden het plan heeft opgevat om een verzoening te bewerkstelligen. Niet direct van hem — hij moet achter de schermen blijven om straks de leidsels weer strak aan te trekken — maar toch door zijn invloed zal een uitnoodiging uitgaan dat van avond alle burgers, Oranjevrienden en

Keezen, bij elkaar komen in „De Prins van Oranje" — als de zaal er maar niet te klein is! En daar zal de Burgemeester òòk komen, en dan hoopt hij dat er een verzoening zal komen tusschen al de Briellenaars."

Ik vond dat plan zoo mooi, dat ik het wel dadelijk aan heel de wereld had willen vertellen; doch juist *dat* mocht ik niet.

„Ik vrees echter," zoo ging Joost van Sina voort, dat er voor den avond nog héél wat zal gebeuren. Daarom moet meneer Kluit zoo lang stil de stad uitgaan.... Wacht eens.... naar het huis te Rugge.... Dan kun-jij hem nu en dan opzoeken, of gaan roepen als het gevaar voorbij is.

„O meneer," riep ik opgetogen uit, „wat zijn die Oranjeklanten toch goeie menschen!"

Die dwaze uitroep monterde meneer Van Sina weer geheel op.

„Omdat jij er een bent, zeker?" lachte hij met zijn luiden lach. „Maar opgepast nu! Ga-jij vast den kant van de Zuidpoort uit, daar zul-je meneer Kluit wel op zien dagen, en dan kun-jij het een en ander met hem afspreken, misschien hem wel van dienst zijn."

En mij de hand ten afscheid toereikende, ging hij regelrecht naar het huis van meneer Kluit, terwijl ik naar de Zuidpoort opwandelde.

Daar gekomen, ging ik een praatje maken met de Zwitsers.

„Ha.... poetverbloeme!" zei de eerste de beste dien ik tegen het lijf liep.... das ies ja 'n teufelsche manskerl!"

Ik lachte om zijn koeterwaalsch, en hij lachte ook en vertelde me dat hij gisteren vlak bij me stond toen ik zoo handig de vlag voor de neuzen der Stads-Jantjes had weggekaapt. Toen ging hij zich verdiepen in de gebeurtenissen van den vorigen nacht, en zei dat hij nooit zoo heerlijk „gesoffen" had. Of ik dat wist! Bij meneer Kluit had men immers zelfs de nog half volle wijnflesschen door de ruiten gesmeten.

„'t Is een koet land hier," zoo vleide mij de Zwitser,

„oend ich wollte es war ja immer Oraniën-oben, oder boven.... wasz sagen sie auch?"

Wel, ik verbroederde mij heelemaal met de Zwitsers, en toen ik meneer Kluit over den wal zag komen aanschuiven en dadelijk bij hem was, kon die goeie oude meneer voor mijn brave Koeterwalen niets anders zijn dan „auch 'n Oraniënklant!"

Meneer Kluit was er aangedaan van dat Joost van Sina bij hem geweest was.

„Wat heb ik altijd slecht van dien man gedacht," zeide hij. „Hoewel hij een Oranjeklant is, moet ik zeggen: het is een braaf man."

Dat „hoewel" toonde mij ten duidelijkste aan dat meneer Kluit nog geen seconde in zijn oude overtuiging wankelde, dat hij nog even hartelijk als vroeger zou gelachen hebben wanneer hij nu de plaat in handen kreeg, waarop een Oranjeboom geteekend stond met het krasse onderschrift:

„Ten dage dat gij daarvan eet, zult gij sterven!"

Het was *nu* evenwel geen tijd van lachen. Ik bracht hem weg tot bij het Huis te Rugge, niet ver van de bekende plaats waar in het jaar 1572 de negentien Gorkumsche priesters door Lumeij zijn opgehangen. Waarachtig — die marteling kwam me nu in deze oogenblikken plotseling in de gedachten. De hemel wist, wat er dezen dag ging gebeuren....

Ik zei echter niets van deze sombere gedachten, en nam afscheid van meneer Kluit, belovende hem te komen waarschuwen als het akelige gebeurd was en het gevaar voor hem persoonlijk geweken zou zijn.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

HET SCHANDELIJKE TOONEEL IN DE COMANSTRAAT.

Nu komt het allerakeligste: het vernederen en mishandelen van een vrouw....

Ach, ik heb mijn moedertje zoo vroeg moeten missen, en ik ben jaloersch geweest, jaloersch om er dol van te worden, als ik een kind — dikwijls een jongen, een lummel, die zich vergooid had en dien de maatschappij uitspuwde — schreiend het hoofd zag buigen aan de borst van een klein, zwak vrouwtje, de eenige nog op heel de wereld tot wie hij zijn toevlucht kon zoeken. De vrouw — zij heeft voor ons, ruwer bewerktuigde wezens, iets van de albarmhartige genade Gods. Ik heb vrouwen gekend, ruw, grof, onbeschaafd.... als vrouw De Haan. En toch, diep in haar hart hadden ze een vonkje, van dat heilige vuur. De ruwheid en onbeschaafdheid was van de maatschappij, het heilige was van God. Wij, bazen van kerels die we zijn, we hebben drukte en beweging, en we zetten onze schouders uit en steken den kop omhoog, alsof niemand en niets ons deren kan. En wij, *wij* krijgen van die oogenblikken in ons leven dat alles zwart om ons wordt, dat we in de aarde zouden willen kruipen als een worm. Dan komt er altijd iets heel teers en fijns tot ons, iets zoo broos en onaantastelijk als de verlossing in onze kindersprookjes, en dan voelen wij eerst hoe klein wij zijn bij de reuzenkracht der liefde van een vrouw. Krenk ze geen haar van het hoofd, bescherm ze met uw ruwe lichaams-

kracht waar gij kunt. Uw zelfzucht, altijd groot vergeleken bij de liefde en zelfopoffering die het wezen uitmaakt eener vrouwenziel — het donzige van een jong teer blaadje in de lente, de heerlijkheid van een bloem — zou er u toe drijven, als ge de liefde van uw moeder vergeten waart!

Ik heb een vrouw zien voortsleepen over de straatsteenen, een oude dame van meer dan zestig jaar; ik heb ze in zwijm zien vallen tusschen de grove knuisten van het rapalje, waarvan de ziel nòg grover was. En — hoe zàl ik het ooit verklaren? — bij dat rapalje waren òòk vrouwen! Is de *haat* van een vrouw dan even duivelsch als haar liefde goddelijk is?....

Terwijl ik mijn praatje had gemaakt met de Zwitsers aan de Zuidpoort en Jan Kluit veilig en wel naar het Huis te Rugge gebracht had, was er in de stad heel wat gebeurd. Toen de brandstapel gebouwd was, moest het vaandel op het tooneel verschijnen. Een hoop volk begeeft zich naar het huis van den heer Willem Hoijer, en schelt er aan. Een bediende doet open en zegt dat meneer naar Brabant is. Ja, dat wisten ze wel.... en 't was goed ook dat hij er niet was, anders hadden ze dien hoofdman van de Keezen wel mores geleerd; maar het vaandel moesten ze hebben, en dat wel dadelijk. De bediende verzekert bij hoog en laag dat er geen vaandel in het geheele huis te bekennen is. Het volk gelooft hem evenwel niet, schuift hem eenvoudig op zij, en dringt het huis binnen, loopt en zoekt van beneden naar boven, breekt kisten en kasten open, en gaat daarbij zoo ruw te werk dat een kostbare verzameling oud-porselein, welke uit vrees voor mogelijke plundering in den stal was verstoken, gedeeltelijk vernield werd. Maar hoe men speurt en zoekt.... het vaandel is niet te vinden.

„Dat zal'm de duivel!" roept het volk, woedend over die teleurstelling. Buiten ziet het zwart van de menschen die wachten op het gehate symbool der Patriotten, en nu zij hooren dat het niet te vinden is, kent hun verbittering geen grenzen. Al zou men de heele stad onderst boven keeren....

vinden zal men het; want dit weet men: het *is* in Den Briel!

Patriotten worden aangehouden op straat, men dringt ongevraagd ongeweigerd verschillende woningen binnen .... eindelijk, daar heeft men het te pakken. Een groot gejubel gaat er op, en hoog het wit zijden, van goud en kleuren schitterende vaandel heffend, barst men in een stroom van verwenschingen tegen de Keezen uit.

Dat vaandel is nu ter vernietiging, ten schandelijken ondergang gedoemd; maar eerst wil men er pret mee maken. Zoo ineens verbranden gaat niet; dan is de aardigheid er zoo gauw af! En daarom besluit men het in optocht door de stad te voeren, en dàn door alle straten, zoodat zelfs de menschen van de afgelegenste buurten er van kunnen genieten.

De stoet formeert zich; straatjongens vooraf, schreeuwend en op de vingers fluitend, dan het vaandel, waarnaar men smijt met al wat men smerigs voor de hand heeft, en daarom en daarachter mannen en vrouwen, jonge borsten en meisjes, allen arm in arm, zingend en hossend, het nu en dan uitschreeuwend van de pret.

Dat deed de vaandeldrager niet; die had het lastigste postje, en dan vooral het onaangenaamste als hem bij ongeluk de smeerlapperij trof die voor het vaandel bestemd was. Het werd hem eindelijk te bar, en met een paar krasse uitdrukkingen smeet hij het neer, en zei dat hij het verpikte om nog langer onder dat Keezenvod gebukt te gaan.

Dat nu was heel jammer; want toen het vaandel daar neerlag was de pret ook uit. Wat daar aan te doen? Want zingen en pret maken, ja dat wilde iedereen, maar het zware vaandel dragen .... daar had geen mensch lust in.

Wel, wat kan men toch aartsdom zijn in sommige oogenblikken van het leven; wat kan men toch zitten met een vraagstuk als de oplossing vlak voor iemands neus ligt! Als dit de banier der Keezen was, dan moest zij ook niet door een Oranjeklant, maar door een Kees gedragen worden; dat sprak toch vanzelf!

Daar volgde een handgeklap, een gejuich en een omhoog werpen van petten en hoeden, dat het een aard had. En kijk, die meneer ginds, die zoo netjes het hoekje van een slop omwipt, heeft allen schijn tegen zich als maakte hij zich uit de voeten. „Ho, meneertje.... laat je gezichtje ereis zien.... wel drommel, je heet immers Kees?... Ja, dat is 'n hondennaam, zie-je.... en een hond bèn-je; en nu zullen we dat mooie vaandeltje 's in je voorpooten geven.... Zoo!.... Tot tien tellen, hoor.... En, nou vooruit, als de dit en dat.... Och Heere nog toe.... is het je te zwaar? Ja, je handjes zijn ook zoo blank hè?.... 't Werken was goed voor het Oranjevee.... Maar rechthouden je vod, hoor! Of bij al wat heilig is — we zullen je verzuipen in de haven!"

Weer ging het vooruit, nu met veel meer pret nog. En als de gedwongen drager inderdaad niet meer kon, dan had men al een plaatsvervanger voor hem klaar; want deze perzik smaakte zoo naar meer, dat men de Patriotten uit hun huizen haalde. Het kwam er niet op aan of ze rijk of arm waren, àllen die men vinden en grijpen kon, op straat of in huis, moesten mee; vlak achter het vaandel in optocht, natuurlijk met de Oranjekokarde op de borst; en om de beurt het vaandel torsen.

Die tocht werd gerekt en gerekt.... tot men er genoeg schik aan had beleefd en de aardigheid er afging. Toen ging het regelrecht op de Markt af, het veelkleurige vaandel, nu deerlijk bevlekt en bevuild en gescheurd, rechtop in den brandstapel gestoken, de Keezen daar zoo dicht mogelijk bij.... en nu was de vraag: wie zal den mutsaard aansteken. Of eigenlijk wàs dat geen vraag meer; een paar hadden het dien morgen reeds gefluisterd, en nu ging het over de Markt rond, dat Mevrouw Rijzick dat moest doen, de schenkster van het vaandel.

Aanstonds snellen twee personen — laat ik hun namen maar niet noemen! — naar haar woning, die, zooals we weten vlak bij de Markt gelegen was. Ze schellen aan,

maar reeds is de oude dame gewaarschuwd. Doodelijk verschrikt vliegt ze haar tuin in, klautert in stervensangst over afdaken en muren heen, en komt terecht in een huis tegenover de Groenmarkt, waar men de barmhartigheid heeft haar weg te doen schuilen in een zandhok. Maar de vervolgers zijn haar huis ingedrongen en haar reeds op het spoor.. Het wordt een jacht over de daken; hier.... hier zijn sporen van haar vlucht, pannen die verschoven zijn, of een flarde van haar japon, misschien wel bloedvlekken doordat ze de fijne handen gekwetst heeft. Men komt in het huis, waarin ze weggescholen is, ze moet hier zijn, geen ontkennen kan den bewoners baten, want een deel der vervolgers heeft zich verspreid over de andere tuinen, anderen zijn de Comanstraat omgeloopen; het kàn niet anders, ze *moet* hier zijn. En reeds is men bij het zandhok, een gehuil van wilde vreugde gaat op. Daar ligt de aristocratische dame gekromd in elkaar, de handen voor de oogen geslagen. Nu bidt ze om barmhartigheid; maar haar zacht geklaag gaat onder het helsche tumult verloren. Men sleurt haar uit het hok, het huis uit en de straat op. Hoezee, hoezee! nu zal het vaandel verbrand worden....

Juist op dat oogenblik kwam ik aan. Teruggekeerd van buiten vond ik het Zuideinde geheel verlaten, en hoorde daarom reeds van verre het gelawaai op de Markt. Nieuwsgierig wat er te doen was, ijlde ik daar heen, en stiet nu op de onafzienbare menschenmassa. Bekenden zag ik bij tientallen, en ik behoefde niet eens te vragen, zoo begeerig waren ze om te vertellen wat er geschied was. Ze waren er letterlijk vol van. Ze schreeuwden het uit van den lach, toen ze me vertelden van den dwazen optocht door de stad. Die vroolijkheid wekte aanstekelijk, en ik lachte ook, en had er al berouw van dat ik me zoo lang bij de poort had moeten ophouden om op meneer Kluit te wachten, waardoor ik het pretje gemist had. Want als meneer Kluit er maar niet bij was, voelde ik me weer heel en al Oranjeklant, en waarom zou ik het niet erkennen? dat vaandel haatte ik

met heel m'n hart, en ik vond niets billijker dan dat het eerst gehoond en daarna verbrand werd.

Ik werkte mij door de menigte heen; hier liep ik een vloek op, daar een snauw; maar wat deerde mij dat? Aan vloeken en snauwen was ik aan boord gewend geraakt. En.... ik gaf ze terug, hoor!.... en niet zuinig.

Zoo kwam ik op den hoek van de Comanstraat, toen ik letterlijk meegevoerd werd door een menschenstroom welke van de Markt af die straat invloeide. Verwarde geluiden, geschreeuw om me heen. „Ze hebben ze!" die kreet bleef toch den boventoon behouden. „Wie?" vroeg ik, „wie dan toch?" Maar ik kon er niet uit wijs worden.

Eensklaps stuiten wij op een tegenstroom. Vlak bij de Secretarie komt er een stilstand, en er is daar een geschreeuw, een gehuil, dat men er akelig van werd. Men voelde als het ware dat er iets vreeselijks gebeurde. En een gegil om mij heen van vrouwen en kinderen die onder den voet raakten, van menschen die in het gedrang waren en rond zich heen sloegen of scholden en vloekten;.... 't was een herrie en drukte om er het verstand bij te verliezen.

Nu heeft men in een volksgewoel juist niet veel aan verstand, men heeft daar meer aan een groot, forsch lichaam, een paar stevige voeten en dito handen. Al meer heb ik u verteld dat ik zelfs als kind al voor mijn leeftijd buitengewoon ontwikkeld was, en thans, hoewel nog geen zestien jaar, leek ik in lichaamsbouw al een man. Het type van mijn stadgenooten en van de meeste bewoners van de landen van Voorne is over 't algemeen wel breed en stevig, maar niet groot; zoodat ik over de meeste lieden die rond mij stonden heen zag, en eer dan zij het verschrikkelijke ontwaarde dat ik nooit vergeten zal.

Daar zag ik een kleine, teere dame, de grijze haren langs het hoofd, met lijkkleurig gezicht, waarin twee bange, smeekende oogen, meer gedragen door de lieden die haar onder de armen vasthielden, dan wel dat zij in staat was te loopen. En juist toen ik haar in het oog kreeg, stiet zij een akeligen,

rauwen kreet uit, en nu zag ik haar vallen en verdwijnen beneden al de hoofden en lichamen rondom mij.

Toen ik dàt zag, dacht ik dat ik gek werd. Ik brulde.het uit. Wonderlijk.... die op en neer gaande hoofden deden me denken aan de golven der zee, en dat neerploffen der arme vrouw aan het neerzinken van een drenkeling. Groote God.... dan is het aan boord *niet* nadenken en suffen en peinzen; dan is het handelen, áánpakken, toegrijpen! En ik greep al — de schouders en armen om mij heen, en ik vloekte alle duivels uit de hel, en ik schreeuwde, brulde als een wild dier. Het was me, of ik den doodskil makenden kreet: „man over boord" had hooren uitgillen, en het akelige geschreeuw vol doodangst om hulp! gehoord had. En ja, dat hàd ik! En nu was het geen man, die zelf twee knuisten heeft.... om ze uit te slaan, breed uit, en het doet er niet toe of het in het water of in een troep dol en opgewonden gepeupel is. Nu was het een vrouw, een oude, zwakke vrouw. En ik boorde door de massa heen, ik trapte en sloeg en werd teruggeslagen en vervloekt.... maar daar wàs ik er, vlak bij de treden van de Secretarie, waarvoor, als een nietig hoopje, de oude dame in elkaar lag, met gesloten oogen, bezwijmd.

Ik greep haar in m'n armen en drong me de eerste trede van de zerken trap op. Verder kon ik niet, want overal was het vol, van àlle kanten stond het schouder tegen schouder. En rond mij heen blikkende, zag ik de hel in de oogen van die beesten van kerels. En nu brulde het om me heen, dat zij, die halfdoode vrouw, den brandstapel moest aansteken. Het was of de stervende dit verstond, en of ze voelde dat ze uit de klauwen dier onmenschen was. Ze drong zich tegen m'n borst, en ze zàg in m'n oogen dat ik haar redden wilde, en dat zagen die duivels ook; of neen: zij twijfelden, want ze hadden me neergeslagen als ze dàt begrepen hadden. Maar ze twijfelden, en blikken vol argwaan zag ik op mij gevestigd. Het zweet stroomde langs mijn slapen van angst en benauwdheid, want ik kòn ze niet redden, ik kòn niet....

„Ja toch.... ik kon *iets* doen. Hier uit die nauwe straat zou ik ze dragen, ginder op de Markt waren de Keezen.... zouden die toelaten dat het vreeselijke gebeurde, dat dit arme vrouwtje, meer dood dan levend, bezweek op de harde straatkeien van de Markt? Dan waren het lammelingen — zooals ik ze toch al vond, dat ze als schapen den schandtocht van hun vaandel meegemaakt hadden en daar nu als lammetjes stonden te wachten bij den brandstapel. Maar deze vrouw zouden ze verdedigen met hun leven.... en zoo niet, dàn zou ik het doen. Ik?.... Ach God waarom had ik niet de kracht van tien reuzen; ik, die me nu al moede gevoelde van dit oude vrouwtje, dat zwaar tegen mij aanleunde....

Dat alles ging in enkele seconden door mijn geest. En ik stapte al vooruit, háár voorzichtig in de armen.... en ze juichten en jubelden al om me heen; „Bravo, Jan.... dat vrachtje pak-je ons weer voor den neus weg!" En toen ik vroolijkheid om me heen zag, en niet meer dat duivelsche moordlustige in de oogen zag flikkeren.... wel, toen kwam de terugslag over me, het bloed vloeide me weer naar het hoofd van blijdschap; want ik had mijn kostbaren last behoedzaam in m'n armen, en ik keek op het bange, bleeke mevrouwtje dat weer tot zichzelve kwam neer, alsof ik zeggen wilde: „Ik zal je bewaren voor het sleuren over de keien."

Zoo kwamen we op de Markt bij den brandstapel. Toen mevrouw Rijzick dien zag, gaf ze weer zulk een schreeuw van angst als toen ze voor de zerken treden van de Secretarie was neergevallen. En toen kwamen er een massa lieden op *mij* af, en toen dachten ze dat ik de aanvoerder was, de beul.... en het kon me niet schelen, want ik voelde het teere wezentje me uit de armen nemen, en dat wel door lieden die alleen in staat waren haar op dit oogenblik uit de klauwen van het gepeupel — en ze dachten ook uit *mijn* klauwen! — te redden en dat konden thans geen Keezen zijn.

Mevrouw Rijzick werd naar haar huis gebracht. Zij heeft echter den ontzettenden schok van dezen dag niet kunnen weerstaan, is gaan kwijnen, en een goed jaar daarna gestorven. Maar het gekste voor mij was, dat menigeen *mij* voor haar beul bleef houden, en ik dit wel moeilijk — en ik geloof nooit ten volle — uit meneer Kluit's hoofd heb kunnen praten!

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

ONDER DE GALG VAN MEEUWENOORD EN VOOR DE KAAK OP DE MARKT.

En nu moeten we ons begeven naar de galg op Oud-Meeuwenoord....

Dat was toch altijd zoo'n akelig gezicht, vroeger, als men op het einde van het Brielsche Hoofd gekomen was. Dan zag men aan zijn linkerhand, vlak bij het water der „Maaze", dat nu eens zeewaarts, dan weer landwaarts stroomde, maar zoo goed als altijd in beweging was, de galg en het rad. De executies werden voor het Stadhuis voltrokken, waar altijd de kaak bleef staan, de schandpaal waaraan misdadigers te pronk werden gesteld, en waarmede wij, helaas, straks in onze vertelling ook al te maken zullen hebben. Maar om op de voltrekking van een doodvonnis terug te komen — als zulk een executie voor het Stadhuis afgeloopen was, werd het lijk van de galg genomen en naar Meeuwenoord getransporteerd. Dat ging in een kar — soms de stadskar, dat wil zeggen die van den vuilnisman, en het was zelfs onteerend als voerman zulk een vreeselijke vracht weg te brengen. Ik weet nog wel dat het bij zekere gelegenheid door een der Stads-Jantjes was gedaan, wien dit zijn gansche leven als vlek aan bleef kleven. De man had indertijd op het Zoopjes-request geteekend, en toen hij later getracteerd werd op het ons nog bekende feestavondje in tegenwoordigheid van den Stadsfabriek, werd het dezen

laatste als geen eer toegekend dat hij met zulk een persoon in gezelschap had kunnen zijn. Al wat met het schavot en den beul slechts in de geringste aanraking geweest was, werd geschuwd. Bovenal dus de gehangene en de plaats waar zijn lijk zou vergaan, in de nabijheid van het stroomende water, symbool van de gerechtigheid Gods die hieraan voorbij mocht gaan.

De gehangene nu werd aan de galg van Meeuwenoord bevestigd in ijzeren ketenen, en daar bleef hij, het hoofd op de borst gezonken, de handen nog op den rug bevestigd, de punten der voeten naar beneden gekeerd, om, zooals de rechtsterm luidde „door de lucht gecomsumeerd te worden." Met andere woorden, hij moest daar verteren en tot ontbinding overgaan.... voor de oogen der schepelingen die voorbij voeren, der reizigers die over de veren kwamen, der talrijke lieden die op het Hoofd bijeen waren, of deze plaats, mooi gelegen door het uitzicht dat zij aanbood op de rivier en de drukke scheepvaart, gaarne bezochten. En als de wind uit het Noordwesten woei, sloeg de lijklucht om u heen....

Daar, op de plaats der verschrikking en der schande, zou de asch van het verbrande Keezenvaandel neergeworpen moeten worden. Het was het bandelooze gepeupel dat het zoo wilde, en diens wil was wet. Door de hand van een Patriot ontstoken, was het vuur op den brandstapel opgevlamd, en had het vaandel verteerd, en op de Markt lag nu een zwarte, smeulende massa, kool, roet en asch door elkaar; wie zou daaruit nu kunnen opsporen de asch van het verteerde vaandel! Ja, dan moesten de Keezen heel den boel maar goed door elkaar roeren en voorzichtig alles opscheppen en heenvoeren naar de plaats der onteering.

Aanstonds werden lange stokken en ijzers opgeschommeld, en dwong men de Keezen, die op de Markt aanwezig waren, in de asch te roeren; en opdat niemand van hun partijgenooten daarin zou achterblijven, werden de huizen waarin Keezen woonden, doorzocht, en ieder, die men machtig kon

worden — en het kwam er alweer niet op aan van welken rang of stand of ouderdom men was — werd gedwongen, onder het geschimp en gescheld der polderjongens en hun maats, in de asch te roeren. De dames van de straat — en men zag er bij deze ontketening der hartstochten ook vrouwen bij, die men anders niet onder het gemeen gezocht zou hebben — vonden dat de bovenkamers van meneer Kluit een heerlijk gezicht op de Markt gaven. Ze waren, zonder vragen, het huis binnengeloopen, en zaten daar boven voor de ramen zonder glazen luide te juichen, te lachen en in de handen te klappen. Een beetje benauwd hadden zij het gevonden toen de mutsaard in brand stond; maar toen de Keezen in de asch roerden, moesten zij de handen op de heupen zetten van het lachen.

Toen werd de asch door al dezelfde boetelingen opgeschept, netjes, zonder morsen, anders liepen ze een standje op, en daarna formeerde zich opnieuw een optocht. De Keezen met hun emmers en blikjes in het midden, en daar ging het,.... voorop weer de jongens, de poldergasten rond de slachtoffers, en daarachter de dames die haar kamers bij meneer Kluit hadden verlaten, en nu elkaar den arm gevende, of aan de talrijke galante Oranjeklanten die zich daartoe gaarne aanboden; en verder jongens en meiden, zingend en schimpend, er achter.

Op het galgeveld gekomen, vlak op de plaats die ieder schuwde, kwam er een stilte van huivering over menigen brutalen klant, en de meeste vrouwtjes bleven toch liever op een afstand. Maar de arme Patriotten werden door de knuisten der polderjongens en van andere lieden die niet zoo teerhartig waren, gedwongen met hun emmers en blikken vlak onder de galg stil te houden, en daar op dien naren bodem, waarop de afschuwwekkende overblijfselen neervielen, die *niet* „door de lucht gecomsumeerd", of *niet* door de vogels met de klapperende snavels opgevreten waren, moesten zij de asch van hun vaandel neerleggen, of, uit vrees dat een barmhartige wind haar onder de galg vandaan zou wegblazen,

een gat in dien gruwelijke bodem graven, om ze er in weg te bergen....

Als deze asch nu iets zóó afschuwwekkends was, dan had ze ook de steenen van de Markt onteerd, en moest die plaats ontsmet worden. Dat kon wel niet anders, meenden de lieden die nòg niet verzadigd waren van hun wraak. En een van hen nam een koekepan en een knuppel, en, alsof hij de stadsomroeper was, zoo ging hij door de gansche stad, bij elk slop stilhoudende en met den knuppel vijf slagen op de pan gevende, en dan riep hij:

„Aan een iegelijk wordt bekend gemaakt, dat de vrouwen en de dochters van de Keezen dadelijk op de Markt moeten komen met bezems, emmers en dweilen om de Markt schoon te vegen. En al wie er om zoo en zoo laat *niet* is, zal uit haar huis gehaald worden en zich voor de gevolgen moeten wachten!"

Men kan zich voorstellen welk een schrik en ontsteltenis deze aankondiging in de huizen der Patriottenfamilies verwekte. Er zijn enkele dames geweest, die bijtijds een toevlucht vonden in de woningen van Oranjeklanten; maar velen waren dat niet, omdat het gepeupel zich onmiddellijk door heel de stad verspreid had, en de wacht hield bij de woningen der Patriotten. Kwamen de vrouwen niet spoedig genoeg voor den dag, dan drong men in het huis, en sleepte ze mee, meteen bezems, emmers en dweilen meenemende. En zoo is het geschied, dat zelfs aanzienlijke dames gedwongen waren de Markt met den bezem af te schuren. En òf de vrouwen uit de volksklasse er op lett'en dat de boel wel goed geredderd werd! Zij hadden er verstand van, alsjeblieft! De Keezenvrouwen en Keezenmeisjes mochten er niet eer uitscheiden, voor de Markt zoo schoon zag als zilver. Ja, maar toen waren de goten vuil geworden door het roet niet alleen, maar ook door al het slijk, afkomstig van de vele honderden klompen en schoenen die van des morgens acht uur al af op dien Woensdag over de Markt heen geschuifeld hadden. Een goede werkvrouw laat de goot

niet vol modder als ze klaar is met haar werk, aldus verzekerden de wijven. En daarom dwongen zij de angstige, halfschreiende vrouwen en meisjes, de goten leeg te scheppen en het vuil elders te brengen; en wederom werden de aanzienlijkste dames bij voorkeur daartoe gebruikt....

Ziezoo! Nu had men toch inderdaad zijn hart genoeg opgehaald. Men had ook uit de huizen der Patriotten de sjerpen, de draagbanden, de koperen trommen, en wat al niet meer, gehaald; die bij den optocht naar het galgeveld meegenomen, en, stukgesneden of stukgeslagen, in de rivier geworpen. Tegelijkertijd had men allerlei papieren en kranten meegenomen, die onder de kaak verbrand werden, waarop men de Patriotten dwong met roode verf een galg te teekenen, en behield zich het genoegen voor later nog een nauwkeuriger nasporing te doen. Hoe gelukkig dat de boeken van meneer Kluit niet meer in diens huis aanwezig waren!

Men had dus zijn hart opgehaald en kon nu gaan denken aan.... de verzoening.

„Dat's waar ook!" zei men tot elkaar, „vanmiddag om twee uren moeten we in „De Prins van Oranje" zijn; dat zouden we door al die drukte haast vergeten. Dus eerst den middagpot.... en dan zal het wel weer pret en plezier geven!"

Ik voor mij zorgde ook even voor den inwendigen mensch, en spoedde mij toen de Zuidpoort uit om meneer Kluit te halen. Alles vertellen wat ik gehoord en gezien had, deed ik niet; ik dacht „je zult het wel dikwijls genoeg hooren!" en om u de waarheid te zeggen, ik vertelde als Oranjeklant, niet gaarne aan een Kees hoe ze met zijn partijgenooten gesold hadden. Ik had het nu maar erg over de verzoening, en zei dat hij dadelijk doorloopen en maar niet zijn huis moest aankijken. Daar begon meneer Kluit zich al dik te maken. Ik had goed praten, zeide hij, en meer van die dingen welke iemand, die het gelag betalen moet, altijd aan den anderen iemand zegt die daar part noch deel aan heeft.

Maar in „De Prins van Oranje".... daar kwikte je op, al

was je humeur zoo donker als de heilige aarde. Dat ging daar van lieven luste! Het was er vol om te stikken, maar niemand die er iets om gaf; de Oranjeklanten niet, omdat zij nu al van vanmorgen acht uur af in het gedrang geweest en er dus aan gewoon geraakt waren; de Keezen niet, omdat zij er het meeste belang bij hadden dat er een verzoening tot stand werd gebracht. En op dit laatste bestond alle hoop. De polderjongens waren er niet, want alleen Briellenaars mochten er komen. En toen daar nu zoo'n Burgermeester Van Dam van Aarden binnenkwam, en ineens boven op de schouders van een paar mannen zat, die hem driemaal hoezeeden; en deze Magistraats-persoon — zoo geducht van invloed, de heul der Oranje-partij, de schrik der Keezen — woorden vol verzoeningsgezindheid sprak: dat allen toch burgers van één stad waren, dat het niet aanging zijn stadgenooten, die men van kind af aan gekend en met wie men gespeeld had, te vernederen en als misdadigers te behandelen, en bovenal dat zulke daden als van dezen nacht en dezen middag Oranje onteerden — wel, toen riepen ook de Keezen driemaal hoezee!

„Komt, mannen!" sprak de Burgemeester, „geeft elkaar de hand, als burgers van één stad, als zonen van één Vaderland. Ik zie op àller borsten thans het geliefde Oranje prijken; welnu, wie dàt draagt, is m'n vrind."

En hij daalde van zijn hooge zitplaats af, en toen de menigte eerbiedig plaats voor hem maakte, trad hij regelrecht op een der ergste Patriotten af, en stak hem de hand toe.

O.... toen had-je dat lichtbewogen, wufte Brielsch volkje weer eens moeten zien! Daar vlogen de handen naar links en rechts, vereelte knuisten drukten fijne heerenhanden; het was een verzoening om er waarachtig aangedaan van te worden.

Ja — maar dàt heeft men nu juist bij een lichtbewogen, wuft volkje te duchten: dat als er een of twee leiders *niet* meedoen, een verzoening niet te vertrouwen is. En hier waren twee personen die weigerden om de hand aan de Patriotten te geven. De eerste was een der personen die

mevrouw Rijzick uit huis had gehaald, een zekere Philip van Drogen, inderdaad de belhamel van al wat er gebeurd was; de tweede was de ons welbekende Vroedschap A. M. Cleijn.

„Daar moet," zeide Van Drogen met een zwaren vloek, „nog meer gebeuren."

En helaas!,... er gebeurde inderdaad nog veel meer. Nu men eenmaal aan het afstraffen was geweest, had men zulk een lust om daarmee voor te gaan. Men had dien morgen de Keezen in het algemeen vernederd, en men kan dit, zoo niet verontschuldigen, dan toch begrijpen. Zoolang men zoo *in het algemeen* een wraakoefening toepaste, bleef deze volksbeweging nog een soort vroolijk karakter behouden, al kwam de vroolijkheid sterk van éénen kant! Doch lieden als Van Drogen hadden nog bepaalde personen op het oog, en dat werd gevaarlijk.

Woensdagmorgen had men al twee personen geheel apart vernederd, en al dadelijk kon men opmerken dat deze daad al veel onbarmhartiger en ruwer, ja, scherper was. Het gold den Franschen predikant en den voorlezer dier gemeente, beiden als erge Keezen gesignaleerd. Dominee Swalmius werd uit zijn huis gehaald en naar de Markt gebracht. Daar dwong men hem met bloote knieën te knielen voor de kaak en toen nog voor de asch van het vaandel. Daarna had men hem een pak slaag gegeven en weggejaagd. Hetzelfde geschiedde met den schoolmeester, monsieur Van Lith. Men maakte deze echter nog bespottelijk op den koop toe, door hem een grenadiersmuts het achterste voren op het hoofd te zetten en allerlei wapens aan zijn schouders te hangen.

Doch nu had men het begrepen op een der groote heeren, dien men het meest haatte. Dat was jonkheer Mr. Jan de Melville, die zich niet in de stad bevond omdat hij den zomer op zijn buitenverblijf te Oostvoorne doorbracht. Het was den volgenden morgen, dus op Donderdag den 19^en^ September, dat een menigte lieden zich naar Oostvoorne begaven om hem te dwingen naar Den Briel te komen. Waarschijnlijk had men hem gaarne den geheelen weg van Oostvoorne naar

Den Briel laten loopen, want geen vernedering was voor dezen Patriot te groot; maar meneer De Melville had een houten been en kon daardoor moeilijk voortkomen. Eigenlijk had men hem héél den tocht wel willen besparen door hem eenvoudig te vermoorden; en als de gebroeders Pieter en Arie Borstlap niet meegegaan waren om zooveel mogelijk alle misdaden te voorkomen, ware de heer De Melville niet levend naar Den Briel gevoerd. Nu deed men dat met een viertal wagens, overdadig versierd met Oranjelint, en, de stad omrijdende, kwam men de Waterpoort binnen om het Maarland over en de Voorstraat door, dat is dus door het voornaamste gedeelte van de stad, den gevangene in triomf aan het publiek te laten kijken. Natuurlijk waren de gebroeders Borstlap zoo verstandig geweest om vlak bij hem plaats te nemen, want zij wisten het dat meneer De Melville zich gelukkig mocht achten als hij er het leven afbracht.

Het einddoel van den tocht was alweer het Marktpleintje. Daar zou meneer De Melville, even als gisteren de Fransche predikant, met ontbloote knie voor de kaak moeten knielen, al zou men hem er voor neerslaan. Een angstige spanning onder de samengevloeide menigte. Een regent, knielend voor de kaak; het was iets zoo ongehoords en ontzettends, dat de uitvoerders zelf er den terugslag van gevoelden.

Maar ze zijn al door de wol heen; ze strekken hun handen naar den armen, hulpeloozen man uit, sleuren hem uit den wagen, hoe ook de gebroeders Borstlap zich beijveren hem bij te staan, en duwen en dringen en stompen hem naar de kaak.

„Knielen, knielen!" schreeuwt en buldert het om hem heen, terwijl de schreeuwers moed putten uit het geweld dat ze maken. Radeloos van angst slaat meneer De Melville de blikken rond zich; hij weet niet wat men wil, hij begrijpt niet.... daar rijst de kaak voor hem op, daar komt ineens het vreeselijke tot zijn verstand.... en rillend wendt hij zich af.

„Knielen, knielen!" En vloekend en tierend wil men hem, den regent, dwingen tot het onmogelijke....

Daar worden links en rechts de menschen op zij geworpen, een krachtig persoon baant zich een weg door het gepeupel; een gefluister gaat hem vooraf; *hij* komt,.... En daar staat hij al, vlak voor de kaak, hij, Burgemeester Van Dam van Aarden. Zijn oogen vlammen, zijn stem zweept het grauw, dat als onder geeselslagen terugdeinst. Nu is het *uit* met dien onzin, nu is het *uit* met dat Oranje-boven dat Oranje naar omlaag sleurt, dat muitzucht en oproer wordt. Hij, Burgemeester Van Dam van Aarden zal weer de teugels in de krachtige vuist grijpen, al loopt hij gevaar dat het wilde woedende, dolle paard hem zelven den kop inslaat.

En nu is het niet de een of andere ruwe gast die meneer De Melville onder den arm neemt om hem voort te sleuren naar believen van het grauw, maar de Burgemeester die hem met beleefdheid naar den wagen terugvoert en den koetsier bevel geeft hem naar zijn woning in de stad te brengen.

Toch, nog eer de wagen, die slechts langzaam door het volk heen kon rijden, die woning heeft kunnen bereiken, is de Burgemeester er bij. Hij heeft het verstaan of vermoed dat men daar een laatste poging wil wagen om zich meester te maken van meneer De Melville, en bij de wraakzucht die den lieden uit de oogen straalt, beseft hij dat het leven van dien regent gevaar loopt. En ja, het geschiedt zoo als hij gedacht heeft. Bij het moeilijk uitstijgen van den man, die slechts één been tot zijn dienst heeft, vliegen een paar lui, die als haantjes-de-voorste bekend staan en waarvan er één nog al een borrel verdragen kon en het dan met politie en justitie te kwaad kreeg, den heer De Melville aan, scheldend en vloekend en op het punt een misdaad te begaan.

Doch ook zij voelen zich terugstooten. Willen zij den Kees te lijf — zij zullen het moeten doen over het lichaam heen van een Oranjeklant, en voor *dien* deinzen zelfs zij terug, verwonderd, ontsteld. Hadden zij niet altijd gedacht in hem, den Burgemeester, een steun te vinden bij het bespotten en vertrappen der vervloekte Keeshonden?

Zeker, dat wàs ook zoo.... in de dagen toen de Oranjepartij in heel Holland onder lag, toen het den moed van een man vereischte om den kop tegen den stroom in te durven houden. In die dagen maakte Burgemeester Van Dam van Aarden weinig omslag met zijn tegenpartij. Maar.... nu *zijn* partij overwonnen had, kon deze krachtige persoonlijkheid geen lust vinden in het vernederen der Patriotten. Op den bruisenden stroom der ontketende volkshartstochten had zijn regeering *moeten* drijven, en het zou zelfs nog maanden duren voor men weder kon gewagen van Den Briel als een stad „van goede ordre en justitie" — doch op beslissende oogenblikken zou hij toonen dat hij er was!

En zoo deed hij dezen Donderdag.

Nauw is de heer De Melville gered, of daar komt de tijding dat van alle kanten de boeren naar de stad komen om de Oranjeklanten te helpen in de groote Keezenschoonmaak. Toen had men den Burgemeester eens moeten zien handelen en aanpakken. Eerst — stout genoeg en kolossaal gedurfd — ordonneerde hij dat de tweehonderd polderjongens op staanden voet de stad moesten verlaten. Ik begrijp nog niet welk een machtigen invloed er van dien man moet uitgegaan zijn, om dit bevel opgevolgd te zien. Hij deed het met een tact waarvoor ik nu nog, na zooveel jaren, eerbied moet koesteren. Dat was hier een woord op zijn pas, daar een tikje op den schouder van een belhamel onder de stadgenooten.... „Kom, vrind.... jij bent toch een Briellenaar, en die baggerboeren zijn vreemden.... die eerst je helpen en straks bij jelui zelf aan het plunderen slaan.... Zoo? zijn het Oranjeklanten?.... Hebben wij, burgers van Den Briel, die lieden in de dagen der verdrukking noodig gehad?...."

En zoo ging het voort; verdeelen en heerschen. En, de polderjongens dropen zoetjesaan af. Met een Burgemeester van een stemhebbende stad, een Burgemeester die een van de befaamdste Oranje-klanten geweest was, gesmaad en bespot door de Keezenpartij in de dagen van haar glorie, een Burgemeester die binnenkort zelf naar den Prins zou gaan,

een Magistraat die, als het er dan onder of boven moest, het garnizoen tot zijn dienst zou hebben al was dat tot nu toe met de baggerboeren verbroederd geweest — met zulk een persoon viel niet te spotten. Ze dropen af, en toen ze goed en wel buiten de stad waren, werden de poorten achter hen gesloten en konden zij de boeren gezelschap houden, die weldra te voet of in wagens kwamen opdagen. De militaire wachten werden versterkt, en de geheele vesting in staat van tegenweer gebracht, om, als het zijn moest, met het kanon te verjagen de lieden die er niet noodig hadden. De boeren konden terugkeeren, hoofschuddend over de wonderlijke stedelingen, die wel op Marktdagen en Kermissen het geld van den dorper wilden aanpakken en dan aap-wat-heb-je-mooie-jongen spelen, maar als het er op aan komt om samen te doen, een scherpe grenslijn tusschen poorter 'en buitenman weten te trekken. Ook de polderjongens konden dergelijke wijsgeerige bespiegelingen maken onder het uitdiepen der vesten, waartoe ze geroepen en waarvoor ze betaald werden. De poorten mochten na den aftocht der boeren — waarover de „goede borgeren" toch even achter de hand moesten lachen — weder opengaan; de wachters lieten geen polderjongen meer binnen, tenzij om zeer zeldzame redenen, als het koopen van eetwaren of andere levensbehoeften, waarvoor men in Den Briel altijd zeer welkom ontvangen werd, en nog een vriendelijk en vroolijk woord op den koop toe kon krijgen!

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

WAARDOOR EEN BOEKERIJ GERED WERD, WAARVOOR DE STROPPEN DIENDEN, EN WAT DE PRINS NOOIT VERGETEN ZOU.

Als ik er nu nog bij moest vertellen wat er in de dorpen gebeurd is — waar ik niet eens klaar ben in Den Briel en daar al moe van ben! — zou ik er schier geen einde aan zien. Ik stap daar overheen. Haast kom ik in verleiding om nog even naar Kooizicht te gaan, het buiten der familie Kruijne op het aardig gelegen Oostvoorne. Terwijl meneer naar Den Briel was, werd het buiten door de boeren bestormd. Mevrouw, die pas sedert eenige weken moeder was, vlucht met haar zuigeling en meent een onderdak te vinden bij boerenarbeiders. Doch men is haar op het spoor, en nu vlucht zij ook uit deze woning, en kruipt in een greppel achter een haag. De boeren overstroomen het hutje dat zij zoo even verlaten heeft, en gaan nu uit om haar elders te zoeken. Ze moeten allen voorbij de haag, waarachter de bevende vrouw weggescholen ligt, die geheel afhankelijk is van haar slapend kindje; wordt dat wakker en begint het te schreien, dan zijn moeder en kind beiden verloren. Wat deze vrouw daar geleden heeft.... men kan zich haast niet in *zulk* een angst indenken. Het geschreeuw der boeren, bijna vlak in haar nabijheid, het geraas en getier — het verschrikte haar vooral daarom, dat haar kindje er door ontwaken mocht. Als door een wonder bleef de kleine doorslapen in moeders armen, en toen de vervolgers hun prooi gemist hadden en terugkeerden

om elders te zoeken, kon mevrouw Kruijne den nacht verder doorbrengen in het hutje, dat zij echter met den dag zoo spoedig mogelijk verliet om naar Den Briel te ijlen, waar wel de ruiten van haar woning stuk werden gesmeten, maar haar kind en zij in veiligheid waren.

En dan dat ééne, dat aardige!...

Het buitenverblijf van de gebroeders Hoijer werd insgelijks bestormd. Er werd vernield, baldadig en kinderachtig, zooals b.v. het opensnijden der bedden en het verspreiden van het dons. De mooie kamers, de wijnkelder.... alles kreeg een bezoek, en waar men geweest was liet men de sporen der vernieling achter. Alleen één plaats bleef ongeschonden, en dat was de rijke bibliotheek. Zonderling! Want juist in het vuurtje-stoken van de Patriottische boeken en papieren en kranten had men dol veel plezier, en Oostvoorne gaf daarin noch Den Briel noch een der andere dorpen toe. Hoe kwam men dan zoo mild en zoo verschoonend ten opzichte van de boekerij der heeren Hoijer, driemaal overgehaalde Keezen als *die* waren?

Ja, dat was een vreemd geval!

Onstuimig, en vol lust om te vernielen, was men de bibliotheek binnen gedrongen, toen men een opengeslagen boek op de tafel vond liggen. Een der belhamels liep op dit boek toe, om te zien wat de booze Keezen het laatst in handen gehad hadden, voor zij naar Brabant vluchtten.... Eensklaps houdt hij met een gebaar de plunderzieke menigte tegen.

„Wat is er, wat is er?"

Hij hield het boek in de hand en toonde dat aan de lui.

Geheel verbaasd zag men hem aan. Was het hem in het hoofd geslagen? Wat moest het met dit boek?.... Of — was het iets van een verbond met den duivel of zoo? Een rilling ging er al menigeen door de leden.

De voorman evenwel toonde in het geheel geen schrik of afschuw. Integendeel!

Dit is een beschrijving van het leven van den Vader des Vaderlands.... Van Willem van Oranje.... weet-je wel,

mannen.... die vermoord is.... en die toen gebeden heeft voor ons...."

Het werd stil van eerbied in het ruime vertrek. Uit de andere deelen van het huis kwam vreemd het lawaai aanslaan naar deze stilte.

Toen lei de man het boek op de tafel, en er de hand als ten zegen over uitspreidend, zeide hij luid en krachtig:

„Dit boek is een sauve-garde.... Komt, mannen, allen dit vertrek uit. *Hier* mag niets vernield worden."

En aan deze uitnoodiging hebben allen voldaan. De deur werd gesloten, en niemand dacht er aan het vertrek te forceeren. Al wist men dat er heele stapels Keezenboeken moesten zijn.... Willem van Oranje had ze gered....

Daar — nu ben ik toch aan het vertellen van de opstootjes op het platteland geraakt. Maar nu schei ik hier onverbiddelijk mee uit. Ik weet wel, Hellevoetsluis verlokt me nog. Zelf was ik er bij toen dominee Huigens, die uit laatstgenoemd fort vluchtte, door de Briellenaars werd aangegrepen en zeker in het water geworpen zou zijn (zooals men in het jaar 1665 met den Admiraal Jan Evertsen had gedaan) als alweer Burgemeester Van Dam van Aarden niet op het gerucht van dezen oploop was komen aansnellen, en den Hellevoetschen predikant gered en over de veren had geholpen.

Die Burgemeester had er in den nazomer van 1787 plezier van! Veel zijn inderdaad de Patriotten aan hem verschuldigd, maar eer hij geheel en al den toestand in het reine had, moest er nog wat water door de Maas loopen. Zoo duldden de Oranjeklanten in het geheel niet, dat de Keezen weer ruiten in hun ramen lieten zetten; pas waren die er in, of ze smeten die weer stuk. Eindelijk waren de bewoners der honderd vier-en-veertig huizen genoodzaakt planken voor hun ramen te spijkeren, en zoo hebben zij tot in het eind van November — dat is dus twee maanden lang — gezeten, tot de Brielsche kermis, die op St. Catharinadag of 25 November inviel, voorbij was.

Al wat Burgemeester Van Dam van Aarden vermocht....

tegen dat ruiten insmijten was hij onmachtig. Tot zekere hoogte zal u dit vreemd voorkomen, en dat zeker wel als ge zelf nooit zulk een insmijterij hebt bijgewoond. Zoo ja, dan zijt ge evengoed als ik er van overtuigd, dat niemand eigenlijk weet waar de steenen vandaan komen, die de ruiten rinkinkend in scherven doen spatten. Vooral bij ons op het Maarland konden nooit de daders ontdekt worden, omdat die gewoonlijk wegscholen op de schepen of schuiten in de haven, en met het onschuldigste gezicht van de wereld rondkeken, alsof ze vragen wilden: „lieve hemel, waar komt toch al dat lawaai vandaan?"

Aardig is het de Publicaties tegen het insmijten van ruiten te herlezen. Eerst zijn ze overredend: foei, het is niet zooals het hoort in een stad van goede justitie en politie om zoo zijn medeburgers te benadeelen. Vervolgens wordt er op gewezen dat men den Prins er heusch geen dienst mede deed. Dan, als er vergeefs op het gemoed gewerkt blijkt — worden ze al strenger en strenger; daar zal goed naar gekeken worden en de schuldigen zullen er niet te best afkomen; de geldboeten worden krasser, groote belooningen worden uitgeloofd voor dengene die de misdadigers weet aan te wijzen — eindelijk komen de lijfstraffen op het programma en wordt de taal zoo rigoureus, alsof men in het hartje van den regententijd leefde. Volledigheidshalve kan nog worden aangestipt, dat ook namens den Prins een Publicatie werd uitgevaardigd om die straatschenderij tegen te gaan, zoodat niemand zich feitelijk op Oranje kon beroepen.

Weet ge, waarvoor ik eigenlijk bevreesd ga worden? Dat ge het idee gekregen hebt als waren deze dagen de somberste en ellendigste der Republiek. Het komt hierdoor, omdat ik u eerlijk opgebiecht heb al de zonden der Oranjeklanten. Maar.... de zondaar volgt immers den „breeden" weg, waar het, zooals alle mogelijke oude en nieuwe prenten aanduiden, van het begin tot over de helft pret en plezier en alle dagen kermis is, en niemand iets schijnt te merken van het eindje, waar het er, onder rook en vlammen, lang zoo gezellig

niet uitziet. Een zondaar heeft schik in zijn zonde; anders zou hij immers een braaf mensch zijn? Zoo hebben de Oranjeklanten nooit prettiger dagen doorleefd, dan juist in den nazomer van 1787. Voor plezier liepen de Briellenaars door hun met vlaggen versierde straten, hosten af en toe de stad rond, klonken en dronken, wisten geen onderscheid meer tusschen grootelui en arme zielen. De meisjes kwamen er door aan den man, zoodat moeders met groote gezinnen haar dochters er den heelen lieven dag uitstuurden, en zichzelf halfdood in het huishouden werkten om 's avonds, met dat mooie weer van den nazomer, ook den Prins te laten leven. De arme menschen hadden het nooit zoo goed gehad, want de Oranjeklanten gunden van blijdschap de poes ook een graatje, en men hoefde het huis van een Patriot slechts zuur aan te kijken, om van daar uit een stroom van melk en honing te doen vloeien. En schieten? De oude dames, zaten er de eerste avonden van te rillen en te beven, en raakten er op het laatst zoo aan gewend, dat zij 's avonds bij het prettig gehos gezellig door de vlammen van de voetzoekers heen wandelden, als waren zij oude helsche geesten geworden. En wat den luchthartigen Briellenaars het best beviel.... geen sterveling dacht aan werken, en toch was er volop te eten en te drinken. Het leek wel Luilekkerland. Ik weet geen krasser voorbeeld te geven om aan te toonen dat heel het leven, maatschappelijk zoowel als geestelijk, bij dezen feestroes moest achterstaan, dan door u mede te deelen dat er op Zondag den 7^{en} October geen middag- en avondkerk werd gehouden, omdat heel de zooi, regenten en doodgewone burgermenschen, vrouwen en kinderen, gezonden en zieken tegenwoordig wilden zijn bij het afvuren van de schuttters [1]. Laat ik er uitdrukkelijk bijvoegen dat men in die dagen niet zoo deed als thans wanneer er op Zondag een pretje is: dan komt de dominee op den preekstoel en kijkt over leege stoelen en banken. Neen — men liet het de predikanten acht dagen

---

[1]) Resol. Mag. van 29 Sept. '87.

te voren afkondigen dat er geen middag- en avondkerk zou zijn. Maar dàt zoo iets plaats had, en koster en kerkeknecht, organist en orgeltrapper, voorlezer en dominee in gezellige eendracht naar het pretje in een der bolwerken gingen, en dat wel op een dag die zoo heilig werd gehouden — ten minste uiterlijk! — dat men tot zelfs de wandelaars niet anders dan ten koste van hun beurs onder de kerkuren het genot van de frissche en vrije buitenlucht gunde; was in dien tijd iets alsof het eindje der wereld niet verre kon zijn.

Maar de haat tegen de Keezen zit u nog verkeerd? Ik zou daar op zijn achttiende-eeuwsch op kunnen antwoorden door te zeggen: wat deden ze ook Kees te wezen? Dat leek ons wel even onmogelijk als dat men bij een kijfpartijtje in de achterbuurt vlak tusschen de elkaar krabbende en bijtende buurwijven wilde ingaan! Toch wil ik — nu ge u eenvoudig niet meer in dien Keezenhaat kunt indenken — zulk een antwoord niet geven. Als ik nu over het wantrouwen ging praten, over het volksgeloof dat de Keezen ons bij de nederlaag der Pruisen levend gevild zouden hebben — zou dit zijn in herhalingen vallen. Liever wil ik dit schoteltje opwarmen door u te vertellen hoe men thans in de huizen der Keezen een onderzoek ging instellen, of daar geweren, kogels en buskruit, stroppen en roosters te vinden waren — en wat een aardigheid men daarbij heeft gehad.

Dàt er stroppen moesten zijn.... wel dat was zoo klaar als de zon. Niemand minder dan dominee Van der Ster, predikant te Oudenhoorn, — en die nu, omdat hij ook in de dagen der verdrukking een warm Oranjeklant was geweest, erg in zijn kracht was — vertelde dat in het openbaar van den kansel, in welke kerk van het eiland hij ook preekte. Dat was onder andere in Hellevoetsluis, Spijkenisse en Simonshaven geweest, waar hij op den preekstoel verscheen met Oranjehandschoenen aan en een zilveren beeltenis van den Prins op de borst. En in Den Briel wist men voor zeker twee-en-zeventig boomen op het Slagveld aan te wijzen, waaraan evenveel Prinsgezinden zouden opgehangen zijn, indien de

Patriotten het gewonnen hadden. Men geloofde het zoo zeker en vast, dat zelfs een lid der Vroedschap en een diaken der Groote Kerk openbaar in een gezelschap of in een gewoon gesprek daarover als een niet te betwisten feit durfden gewagen.

Als men nu die stroppen slechts vond! Wel vischte men kogels in de haven op, vlak voor het huis van den heer Frans Hoijer — wat nog geen bewijs was dat zij er door hem ingeworpen waren; — ja zelfs vond men bij denzelfden heer onder den vloer, waarvan men de planken had opgebroken, een donderbus; maar de stroppen, welke toch in aanzienlijke hoeveelheid gereed moesten zijn, werden maar niet aangetroffen.

En ja.... eindelijk daar vond men ze, twee- à driehonderd stroppen nog al.... en wel bij niemand minder dan bij dien zelfden Frans Hoijer, die dan toch niet voor niemendal gevlucht was! Een rilling ging er door de stad. Dat moest de Burgemeester nu eens met eigen oogen aanschouwen; dan zou hij, in plaats van de Keezen zoo zoetjesaan de hand boven het hoofd te houden, de Oranjeklanten wel stil hun gang laten gaan als zij kort en bondig die gevaarlijke lieden uitroeiden.

Een hééle optocht ging er naar den Burgemeester.

Of meneer thuis was?

Ja.

En te spreken?

Zeker, zeker; komt maar binnen.

Daar stonden de aanvoerders voor den Burgemeester, een groot pak in de hand, nog verborgen onder een doek.

Wat of de burgers op d'r hart hadden?

„Burgemeester," zei de aanvoerder met een trilling van plechtigheid in zijn stem, „u hebt het nooit willen gelooven.... van die twee-en-zeventig boomen op het Slagveld...."

„Watblief?" vroeg de Burgemeester, die eerst niet begreep waar de menschen heen wilden.

„Van dat ophangen, Burgemeester!"

O ja, nu was hij er. En hij begon al met een breed gebaar

van: Kom, m'n goeie vrinden, zet toch die dingen uit je hoofd.... Al die praatjes en die gekheid.... zooals die onzin van Maassluis, waar de roosters voor de deuren stonden om er de vrouwen op te braden, na ze eerst de borsten afgesneden en met peper en zout ingewreven te hebben.... Hoe komen jelui toch aan dien onzin?

„Zelf gezien, Burgemeester."

„Wat gezien?"

„Die roosters; ik was verleden in Maassluis, enne...."

„Kom, man.... laat naar je kijken!.... Ik ben verleden week ook in Maassluis geweest.... jelui weet wel.... toen ik den Prins ging feliciteeren, die zulke mooie woorden over Den Briel gesproken heeft...."

O ja, dat wisten ze allemaal. En een lach van voldoening kwam over hun gezicht. Wat zou Den Briel in de toekomst floreeren, nu een Oranje zoo over de Geuzenstad gesproken en zooveel beloften voor de toekomst in zijn woorden gelegd had. Ze vergaten er haast de stroppen door, die ze nog altijd voor het gewichtige oogenblik der onthulling onder den doek verborgen hielden.

De Burgemeester bracht hen zelf weer op die gedachte terug, door over de roosters te Maassluis te praten.

„Ik heb ze ook met eigen oogen gezien, en ik heb aan den eersten den besten visscherman gevraagd wat dat voor vreeselijke dingen waren. Vreeselijke dingen, meneer? vroeg hij; meent meneer het rooster dat voor m'n huis staat? — Ja, vrind. — Wel, meneer, dat is niks niemendal vreeselijk; dat is uit m'n hoeker, meneer, en daar braden we kabeljauw op, meneer!"....

De Burgemeester keek bij het pakkende slot van dit verhaal in het rond, zegevierend alsof hij een uitbarsting van lachen verwacht had. Toen die niet kwam, zei hij eenigszins teleurgesteld:

„M'n goeie menschen, wat hèbben-jelui toch eigenlijk; je staat daar te kijken, zoo sip alsof het heelemaal mis was met de stad...."

„Dat *is* het ook, Burgemeester."

De regent werd ernstiger.

„Zeg dan nu eens kort en bondig wàt er aan 't handje is."

„Iets héél ergs.... We hebben de stroppen gevonden."

„De stroppen?"

„Ja, Burgemeester.... Bij meneer Hoijer waren er bij de driehonderd; en hij had ze al voor de hand gelegd, want erg verborgen waren ze niet, en daarom juist hebben we ze zoo lang over 't hoofd gezien."

„Stroppen?.... Verborgen bij meneer Hoijer?" herhaalde hij, nu in waarheid ontsteld; want wat konden niet de gevolgen van deze vondst zijn!

Toen kwam de spookachtige onthulling.

„Hier zijn ze, Burgemeester."....

Eensklaps schiet meneer Van Dam van Aarden in zulk een luiden lach, dat allen er verbaasd van opkijken. Hij wil zich bedwingen, maar het is hem onmogelijk.

„Ga eens eventjes met me mee," lacht hij aldoor, van opluchting en plezier.... „toe, ga 's éventjes mee."

En telkens weer in den lach schietend en zich in de handen wrijvend van de pret, gaat hij de verbaasde menschen voor.

„Daar," zegt hij, in een achterkamer een kast openende en zijn bezoekers wenkend om er in te kijken, „daar m'n lieve menschen.... heb-je wel een half duizend van die stroppen!"

En weer lacht hij zijn luiden regentenlach.

Ja waarachtig; daar liggen een massa van diezelfde strikken en stroppen als zij nog in de handen hebben.

„Daar behoeven de Prinsgezinden niet bang voor te zijn," schertst de Burgemeester.... „of bennen-jelui soms lijsters?"

„Lijsters?!!"

„Ja," knikt hij, zich de lippen verbijtend van het lachen, „dat bennen lijsterstrikken, m'n goeie menschen!"

De goede borgeren kijken of ze kiespijn hadden.

„Zeker," gaat de Burgemeester voort, „de heeren Hoijer zullen ze voor hun buitenverblijf hebben gereed gemaakt

even als ik.... Heusch, jelui nek is wel een weinig te dik er voor; en ik vrees.... ik vrees, dat zoo'n strik zelfs den magersten Oranjeklant niet houden kan."

Hij klopt dezen en genen op den schouder, maakt nog een klein, venijnig toespelinkje op de roosters te Maassluis, en zegt dat hij ook heeft hooren praten van ijzeren handschoenen die de Keezen gereed gemaakt hadden met glas en weerhaken er in, ook al voor die arme Prinsgezinden. En als ze bij geval zoo'n handschoen vonden, moesten ze dien maar bij hem brengen; ze zouden er toch zeker niet zóó inloopen als thans, want — dit merkte de Burgemeester nog gemoedelijk op — lijsters dragen geen handschoenen.

Ja.... als Den Briel in die dagen Burgemeester Van Dam van Aarden niet hàd gehad!....

En toch.... om nu aardigheden met de Keezen uit te halen.... dààr kon zelfs deze Burgemeester weinig of niets tegen doen. Zoo werd nog de Patriotten-societeit in de Comanstraat bestormd en de boel werd er kort en klein geslagen. Toen dwong men de Keezen al wederom tot een dwazen optocht. Ieder moest een stuk meedragen, een poot van een tafel, een sport van een stoel.... allerdwaast! Maar toen al die prullen weder op de Markt verbrand moesten worden, wilde de Burgemeester hier niets meer van weten. *Die* aardigheid, welke weer zulke noodlottige gevolgen kon hebben, was uit! Kinderen en opgewonden menschen moeten geen vuur zien. De vernielde stukken moesten naar de Maärlandsche kerk gebracht worden, en daar werden ze nu en dan, en telkens bij een klein gedeelte, verbrand. Dat was om eenigszins tegemoet te komen aan den volkswensch, want men was lang niet op zijn gemak toen het bouwen van den brandstapel verhinderd werd.

Ik ben nu aan het eind van mijn verhaal. Het zou u toch vervelen, wanneer ik van al nog maar meer baldadigheden en aardigheden van de Oranjeklanten bleef vertellen. Het bedrijven ervan, dat moet ik u eerlijk zeggen, verveelde *hun*

niet. De officiëele wraak — het ontzetten van ambtenaren uit hun betrekking, het vervolgen van lieden om hun politieke denkwijze, het plagen van winkeliers — volgde op die groote, zware deining, waarvan wij de noodlottige uitwerking in het hoofdstedeke van de landen van Voorne doorleefd hebben. Die officiëele wraak, de overdrijving van Oranjegezindheid, de vernieuwde regententrots, de invretende kanker van stille en openbare partijschap.... dat alles behoort tot het tijdperk waarvan wij later hopen te vertellen. Ook dan zullen we een storm hooren opsteken, maar dan zal het een wereldstorm zijn. En de klokken van Hemony zullen dàn niet de Prinsenliederen van den hoogen Geuzentoren neerstrooien, maar, alsof een wervelwind er langs sloeg, zullen ze beieren den geweldigen, hartstochtelijken zang van den bloedrooden standaard die opgeheven is en die het, „Aux armes, citoyens!" aan alle volkeren van Europa toeroept.

Dàt tijdperk — begonnen met klein-burgerlijke wraaknemingen, voortloopende in een onnatuurlijke rust waaromheen vreemde klanken uit den vreemde worden aangewaaid, en eindigende in een verlossing zoo heerlijk en zoo vroolijk en opwekkend dat mij — die al die heerlijkheid in bloed en tranen heb zien ondergaan, helaas, helaas! — nog het hart warm er van kan kloppen, als toen ik met mijn stadgenooten, oude en jonge, om den Vrijheidsboom danste; — dàt tijdperk eischt voor zich alleen een vertelling.

Nu rusten wij een poos. Ik wil niet eens meer gewagen van de prachtige illuminatie, waarmede de inwoners van Den Briel op den 12^{en} October de reeks der feestelijkheden besloten. Neen, als Oranjeklant van den jare 1787 wil en kan ik niet anders eindigen dan met een woord van den Prins.

Op Woensdag den 25^{en} September van dit jaar waren de heeren Burgermeesteren Van Dam van Aarden en Roest naar Den Haag gegaan om Zijne Hoogheid te feliciteeren met de gelukkige omkeering van zaken en om „voorts deze stad en goede Burgerij in de hooge protectie van Zijn Doorluchtige Hoogheid aan te bevelen". Den daaropvolgenden Zaterdag bracht

deze commissie verslag uit [1]) verklarende „dat het Zijn Doorluchtige Hoogheid behaagd had hen, heeren Burgemeesteren, op het allervriendelijkst te recipieëren, de congratulatie met zeer veel aandoening te hooren en te betuigen ten uiterste sensibel te zijn aan de attentie van hun Edelachtbaren; deze Stad, derzelver Regeering, en goede Burgerij zeer te bedanken voor deszelfs constante goede denkwijze en trouwe aankleving aan zijn persoon en Huis, zullende dezelve *nimmer vergeten;* met verdere verzekering, dat Zijn Hoogheid niets aangenamer zal zijn dan deze Stad, Regeering en Burgerij plezier te kunnen doen."

Het stadje, dat met zulk een warme trouw, altijd door, en wel het meest in de dagen van tegenspoed der Oranjes, aan dat Huis gehecht was, verdiende wel dat een Prins uit dat Huis plechtig en met aandoening verklaarde, nimmer die aanhankelijkheid te zullen vergeten.

Edoch.... het *nimmer* van Prins Willem den Vijfden mocht nog slechts acht jaren duren.

Of de latere Oranjes — wier beroemd geheugen niet alleen naar het hoofd maar ook naar het hart zal zijn — die eeuwendurende, bijna aandoenlijke gehechtheid nimmer vergeten zullen,.... zal eenmaal door de geschiedenis beantwoord kunnen worden.

---

[1]) Resol. Mag. van 29 Sept. 1787.

EINDE.

